

**ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ
ΤΜΗΜΑ ΠΡΟΣΧΟΛΙΚΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ**

**ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΣΠΟΥΔΩΝ:
«ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟ ΠΑΙΧΝΙΔΙ ΚΑΙ ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟ ΥΛΙΚΟ
ΣΤΗΝ ΠΡΩΤΗ ΠΑΙΔΙΚΗ ΗΛΙΚΙΑ»**

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ:

**«...ΕΜΕΝΑ Μ' ΑΡΕΣΟΥΝ ΜΟΝΟ ΤΑ ΑΣΠΡΑΚΙΑ»
ΑΠΟΨΕΙΣ ΠΑΙΔΙΩΝ ΠΡΟΣΧΟΛΙΚΗΣ ΗΛΙΚΙΑΣ ΓΙΑ ΤΗ
ΔΙΑΦΟΡΕΤΙΚΟΤΗΤΑ ΜΕΣΑ ΑΠΟ ΤΗΝ ΑΝΑΓΝΩΣΗ ΠΑΙΔΙΚΩΝ
ΕΙΚΟΝΟΓΡΑΦΗΜΕΝΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ**

ΓΚΑΝΑΤΣΙΟΥ ΓΕΩΡΓΙΑ

ΕΠΙΒΛΕΠΟΝΤΕΣ ΚΑΘΗΓΗΤΕΣ:

1^{ΟΣ} : ΜΑΓΟΣ ΚΩΣΤΑΣ

2^{ΟΣ} : ΠΕΧΤΕΛΙΔΗΣ ΓΙΑΝΝΗΣ

ΒΟΛΟΣ 2010

**ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ
ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ & ΚΕΝΤΡΟ ΠΛΗΡΟΦΟΡΗΣΗΣ
ΕΙΔΙΚΗ ΣΥΛΛΟΓΗ «ΓΚΡΙΖΑ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ»**

Αριθ. Εισ.: 8029/1
Ημερ. Εισ.: 16-02-2010
Δωρεά: Συγγραφέα
Ταξιθετικός Κωδικός: Δ
372.4
ΓΚΑ

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Ευχαριστίες.....	4
Περίληψη.....	5
Εισαγωγή.....	6

Α΄ ΜΕΡΟΣ: ΘΕΩΡΗΤΙΚΟ

1. Διαπολιτισμική Εκπαίδευση

1.1. Πλαίσιο, περιεχόμενο, στόχοι.....	9
1.2. Πώς τα παιδιά προσεγγίζουν την ετερότητα;.....	17

2. Το Παιδικό Βιβλίο ως Μέσο Διαπολιτισμικής Εκπαίδευσης

2.1. Παιδί και βιβλίο.....	22
2.2. Παιδικό εικονογραφημένο βιβλίο.....	25
2.3. Η επιλογή εικονογραφημένων βιβλίων.....	29
2.4. Η αξιολόγηση εικονογραφημένων βιβλίων.....	32

3. Διαπολιτισμικά Εικονογραφημένα Βιβλία

3.1. Διαπολιτισμική λογοτεχνία.....	36
3.2. Αξιολόγηση διαπολιτισμικών βιβλίων.....	42
3.3. Παρουσίαση των εικονογραφημένων βιβλίων:	
3.3.1. «Το Χαρούμενο Λιβάδι».....	52
3.3.2. «Προσοχή! Το Πρόβατο Δαγκώνει!».....	53
3.3.3. «Ο Νασρεντίν και ο γαίδαρος του».....	54
3.3.4. «Στη χώρα του Ταμ-Ταμ».....	55
3.3.5. «Ένα και Επτά».....	56
3.4. Αξιολόγηση των παραπάνω βιβλίων.....	57

Β΄ ΜΕΡΟΣ: ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΟ

4. Έρευνα

4.1. Περιγραφή έρευνας.....	62
4.2. Σκοπός και επιμέρους στόχοι.....	62
4.3. Ερευνητικά ερωτήματα.....	62
4.4. Δείγμα - συμμετέχοντες.....	63
4.5. Υλικά που χρησιμοποιήθηκαν.....	63
4.6. Μεθοδολογία.....	63
4.7. Στάδια της έρευνας.....	64
4.8. Δυσκολίες - εμπόδια.....	65

5. Παρουσίαση των Ευρημάτων της Έρευνας - Συζήτηση

5.1. Επεξεργασία των εικονογραφημένων βιβλίων:	
5.1.1. Υποθέσεις των παιδιών πριν την ανάγνωση των βιβλίων...	67
5.1.2. Απόψεις των παιδιών μετά την ανάγνωση.....	70
5.2. Αξιολόγηση των εικονογραφημένων βιβλίων από τα παιδιά.....	92
5.3. Συμπεράσματα.....	100
5.4. Προτάσεις.....	107

Βιβλιογραφία

- Ελληνική 109
- Ξενόγλωσση.....110

Παράρτημα

- ❖ Στοιχεία των δύο τάξεων.....115
- ❖ Ερωτηματολόγια.....117
- ❖ Απομαγνητοφωνήσεις.....122
- ❖ Φωτογραφίες.....187
- ❖ Ζωγραφικές απεικονίσεις των παιδιών.....189

Ευχαριστίες

Θα ήθελα πραγματικά να ευχαριστήσω όλους όσους με στήριξαν σε αυτή μου την προσπάθεια.

Πρώτα, απ' όλα τους επιβλέποντες καθηγητές μου για την υπομονή και την κατανόηση που έδειξαν, και ιδιαίτερα τον κύριο Κώστα Μάγο που χωρίς την πολύτιμη βοήθεια και συμπαράστασή του δεν θα μπορούσε να ολοκληρωθεί αυτή η εργασία.

Έπειτα, την οικογένεια μου για την ηθική και συναισθηματική στήριξη που μου παρείχε.

Τέλος, όλα τα παιδιά και τους εκπαιδευτικούς που με δέχτηκαν στις τάξεις τους για χάρη της έρευνας.

Περίληψη

Το παιδικό εικονογραφημένο βιβλίο, του οποίου η επιρροή στο σχηματισμό της προσωπικότητας είναι αναμφίβολη (Καρπόζηλου, 1994), μιας και μέσω αυτού μεταφέρονται ιδεολογίες και αντιλήψεις για τον κόσμο (Sipe, 1999), χρησιμοποιείται συχνά στην εκπαιδευτική διαδικασία. Η διαπολιτισμική λογοτεχνία, συγκεκριμένα, φέρνει σε επαφή το παιδί με οικογένειες, πολιτισμούς και περιβάλλοντα, τα οποία είναι κατά κάποιον τρόπο παρόμοια ή διαφορετικά από τα δικά του (Holland, 2005), επίσης βοηθά τα παιδιά να αναπτύξουν την αίσθηση της ταυτότητας, κατανοώντας με αυτόν τον τρόπο τις διαφορές τους από τους άλλους, τους προσφέρονται γνώσεις για τον δικό τους και για τους άλλους πολιτισμούς και ικανότητες στο να μπορούν να σχετίζονται αποτελεσματικά με άτομα από διαφορετικά πολιτιστικά περιβάλλοντα (Bosma, 1995). Βέβαια, πριν την χρησιμοποίηση της θα πρέπει να εξετάζεται και να αξιολογείται (Μαραθευτής, 1990).

Στη συγκεκριμένη έρευνα έγινε μία προσπάθεια, με τη βοήθεια πέντε διαπολιτισμικών βιβλίων, καταγραφής των αντιλήψεων και στάσεων των παιδιών απέναντι στην ετερότητα, αλλά και των κριτηρίων με τα οποία επιλέγουν ένα βιβλίο. Επίσης, συγκρίθηκαν οι λόγοι των επιλογών των παιδιών με κριτήρια, που έχουν ήδη τεθεί από ειδικούς ερευνητές.

Τα αποτελέσματα έδειξαν ότι τα παιδιά χρησιμοποιούν τα δικά τους κριτήρια για την επιλογή των βιβλίων και ότι οι αντιλήψεις τους επηρεάζονται από τα «κατάλληλα» και «μη κατάλληλα» βιβλία. Οι εικόνες, ο τρόπος παρουσίασης των ηρώων, η πλοκή της ιστορίας είναι ορισμένα από τα στοιχεία που διαμορφώνουν τις επιλογές τους.

Εισαγωγή

Κάθε αναγνώστης έχει το δικαίωμα να επιλέξει τι ακριβώς θα ήθελε να διαβάσει. Τα άτομα διαφοροποιούνται συχνά στις επιλογές τους, μιας και παίζουν σημαντικό ρόλο οι αντιλήψεις, τα ενδιαφέροντα, οι προσδοκίες του καθενός για το τι θα ήθελε να συναντήσει σε ένα βιβλίο. Ανάμεσα, όμως, σε αυτούς τους αναγνώστες βρίσκονται και οι εκπαιδευτικοί που δεν επιλέγουν βιβλία μόνο για εκείνους, αλλά και για τους μαθητές τους. Η επιλογή σε αυτή την περίπτωση γίνεται με συγκεκριμένους στόχους και σκοπούς ως μέρος της εκπαιδευτικής διαδικασίας (Αποστολίδου, 1997). Οι εκπαιδευτικοί όταν μοιράζονται βιβλία με τα μικρά παιδιά, τους προσφέρουν μεταξύ άλλων, έκθεση σε τρόπους σκέψης για τους άλλους ανθρώπους. Για το παιδί, ο συνδυασμός εικόνας και κειμένου δημιουργεί συγκεκριμένες οπτικές για τα άτομα, όπως και για ομάδες ανθρώπων, συμπληρώνοντας με μηνύματα την αντίληψή τους για το πώς ακριβώς είναι αυτοί οι άνθρωποι (Mendoza & Reese, 2001). Τα εικονογραφημένα, είναι τα βιβλία εκείνα, τα οποία χρησιμοποιούνται κατά κύριο λόγο στην προσχολική ηλικία. Όπως, αναφέρει και ο Egoff, *«το εικονογραφημένο βιβλίο ενώ φαίνεται να είναι το πιο ήπιο και ευγενικό είδος, στην πραγματικότητα δημιουργεί τις μεγαλύτερες κοινωνικές και αισθητικές τάσεις από όλα τα είδη της παιδικής λογοτεχνίας»* (Evans, 1998: 27).

Αν θα θέλαμε να απαντήσουμε στο ερώτημα γιατί είναι σημαντική η διαπολιτισμική λογοτεχνία, χαρακτηριστικά θα αναφέραμε ότι: διευρύνει τους ορίζοντες, επιβεβαιώνει την ταυτότητα, χτίζει γέφυρες. Χρησιμοποιώντας τη διαπολιτισμική λογοτεχνία επωφελούμαστε διότι έχει τη δυνατότητα: να παρέχει γνώσεις ή πληροφορίες, να προσφέρει πολλαπλές προοπτικές, να επεκτείνει το αναλυτικό πρόγραμμα, να προάγει ή να αναπτύσσει μια εκτίμηση για τη διαφορετικότητα, να αναπτύσσει ικανότητες κριτικής σκέψης, να παρέχει ευχαρίστηση (Taylor, 2008).

Οι πολυπολιτισμικές κοινωνίες είναι γεγονός (Bennett, 2007), για το λόγο αυτό το άτομο θα πρέπει να αποκτήσει μια *πολυπολιτισμική ευαισθησία* (Kim, Greif-Green & Klein, 2006). Το αναλυτικό πρόγραμμα (ΔΕΠΠΣ) εντάσσει στους γενικούς στόχους που θέτει την συνειδητοποίηση από τα παιδιά, τόσο της μοναδικότητάς τους όσο και τον εντοπισμό των ομοιοτήτων και των διαφορών, αλλά και τον σεβασμό προς τους άλλους. Τα

διαπολιτισμικά βιβλία ανήκουν στα υλικά που μπορούν να γεφυρώσουν το «χάσμα των διαφορών» (Marshall, 1998). Φυσικά, οποιοδήποτε βιβλίο θα πρέπει να αξιολογηθεί από τον εκπαιδευτικό πριν χρησιμοποιηθεί στην τάξη (Delibanidou, Tsarakidou & Raptis, 2009), καθώς υπάρχει μία πληθώρα διαπολιτισμικών βιβλίων, αλλά η ποιότητά τους δεν είναι πάντα η αναμενόμενη (Granahan, 1999).

Στη συνέχεια, θα αναπτυχθούν οι παρατηρήσεις που απορρέουν από τα σχόλια των παιδιών για πέντε εικονογραφημένα βιβλία με θέμα τους την ετερότητα, όπως και θεωρίες και έρευνες που υποστηρίζουν τα ευρήματα. Αρχικά, στο πρώτο μέρος θα αναλυθούν τρία κεφάλαια, τα οποία αφορούν τη διαπολιτισμική εκπαίδευση και τον τρόπο με τον οποίο τα παιδιά σχηματίζουν αντιλήψεις γύρω από αυτή, το παιδικό εικονογραφημένο βιβλίο γενικότερα και τα διαπολιτισμικά εικονογραφημένα βιβλία ειδικότερα, στα οποία γίνεται παρουσίαση και ανάπτυξη κριτηρίων αξιολόγησης. Ακολουθεί, το δεύτερο μέρος, που περιέχει δύο κεφάλαια, στα οποία παρουσιάζονται, αναλύονται και σχολιάζονται, τόσο τα στάδια της έρευνας και οι απόψεις των παιδιών όσο και τα αποτελέσματα που προέκυψαν.

Α' ΜΕΡΟΣ:
ΘΕΩΡΗΤΙΚΟ

1. Διαπολιτισμική Εκπαίδευση

1.1. Πλαίσιο, περιεχόμενο, στόχοι

Ο Banks ορίζει τη διαπολιτισμική εκπαίδευση ως ένα κίνημα, του οποίου βασική επιδίωξη είναι να παρέχει σε όλους τους μαθητές ίσες ευκαιρίες στη μάθηση ανεξάρτητα από το υπόβαθρο, το φύλο, την τάξη, τη φυλή, την εθνικότητα ή τον πολιτισμό τους (Bainbridge, Pantaleo & Ellis, 1999). Η διαδικασία αυτή, σύμφωνα με την Nieto (2007), προϋποθέτει την εξ' ολοκλήρου σχολική αναδιαμόρφωση και βασική της θέση είναι η απόρριψη του ρατσισμού και κάθε μορφής διάκρισης. Στηρίζεται σε δημοκρατικές αξίες και αρχές, ενισχύοντας τον κοινωνικό πλουραλισμό ανάμεσα στις διάφορες εθνοτικές ομάδες (Bennett, 2007). Αρκετοί ερευνητές, όπως η Derman-Sparks, η Ramsey, η Siraj-Blatchford και η Clarke υποστηρίζουν ότι η διαπολιτισμική εκπαίδευση κατέχει ρόλο κλειδί στην ανάπτυξη ενός αντιρατσιστικού μέλλοντος και στον οραματισμό ενός εναλλακτικού κόσμου, για μία παραγωγική πολυπολιτισμική κοινωνία (Hawkins, 2007).

Ως πρωταρχικός στόχος της προσέγγισης αυτής, τίθεται η αύξηση της σχολικής επιτυχίας όλων των μαθητών και η εξ' ολοκλήρου σχολική αναδιαμόρφωση του περιβάλλοντος του σχολείου, έτσι ώστε να συμβαδίζει με τις διαφορετικές κουλτούρες, συμπεριφορές και τους τρόπους ζωής των μαθητών (Gomez, 2003). Η επίτευξη του στόχου αυτού οδηγεί σε ίσες ευκαιρίες και κοινωνική δικαιοσύνη (Grant & Sleeter, 2007). Ένας ακόμη σημαντικός στόχος της είναι να βοηθήσει τους μαθητές να αναπτύξουν πιο θετικές στάσεις ως προς τις πολιτισμικές, φυλετικές, εθνικές και θρησκευτικές διαφορές των ατόμων (Gomez, 2003). Έτσι, επιτυγχάνεται η μείωση της προκατάληψης και των διακρίσεων που ασκείται σε ορισμένες ομάδες και η αποτελεσματική κατανομή της δύναμης ανάμεσα στα μέλη των διαφορετικών εθνοτικών ομάδων (Grant & Sleeter, 2007). Όταν όλα τα παιδιά εκπροσωπούνται, επιβεβαιώνονται και έχουν ισότιμη πρόσβαση στην εκπαίδευση, τότε μπορούμε να μιλάμε για κοινωνική δικαιοσύνη, η οποία προέρχεται διαμέσου της διαπολιτισμικής εκπαίδευσης (Nieto, 2009). Η Derman-Sparks και η Ramsey επεκτείνουν τον όρο *‘διαπολιτισμική εκπαίδευση’* υποστηρίζοντας ότι το πρίσμα του έχει διαπλατυνθεί και έχει

μεταστραφεί από τον απλό πολιτισμικό πλουραλισμό στην κριτική σκέψη (Hawkins, 2007).

Η διαπολιτισμική εκπαίδευση διέπεται από ορισμένες αρχές, από τις οποίες οι εκπαιδευτικοί καθοδηγούνται. Ο Essinger, δίνει τις παρακάτω τέσσερις αρχές, οι οποίες παρουσιάζουν με περιεκτικό τρόπο την ουσία της διαπολιτισμικής εκπαίδευσης και μπορούν και οφείλουν να επιτευχθούν κατά τη διάρκεια της σχολικής ζωής:

✓ Η *Ενσυναίσθηση* (empathy): μέσα από την οποία μαθαίνουμε τον τρόπο να κατανοούμε τους άλλους, να βλέπουμε τα πράγματα από τη δική τους οπτική, αφήνοντας τον εαυτό μας να βρεθεί στη θέση τους και να δει τα προβλήματα όπως εκείνοι τα βλέπουν. Με αυτόν τον τρόπο, προκαλείται στα άτομα, το ενδιαφέρον τους για τους άλλους και τα πρόβλημά τους, όπως και για τη διαφορετικότητά τους.

✓ Η *Αλληλεγγύη*: η οποία αποτελεί έναν από τους βασικούς στόχους της εκπαίδευσης, αναφέρεται στην έννοια της συλλογικής συνείδησης, η οποία συνείδηση έχει καταλύσει τα στενά πλαίσια της ομάδας, της φυλής ή του κράτους και έχει επεκταθεί, αφήνοντας κατά μέρους τις κοινωνικές ανισότητες και τις αδικίες.

Ο *Διαπολιτισμικός Σεβασμός*: ο οποίος υποδηλώνει τόσο το σεβασμό του δικού μας πολιτισμού αλλά ταυτόχρονα και των άλλων πολιτισμών.

Η *Εναντίωση στον Εθνικιστικό Τρόπο Σκέψης*: κάτι το οποίο επιτυγχάνεται μέσα από την κατάργηση των εθνικών στερεοτύπων και προκαταλήψεων. Με αυτόν τον τρόπο θα μπορέσει να υπάρξει επικοινωνία μεταξύ των λαών (διαμέσου του διαλόγου), κάτι το οποίο προβάλλει και επιδιώκει η διαπολιτισμική εκπαίδευση (Νικολάου, 2000).

✓ Από την άλλη, ο Rodgers δίνει τις παρακάτω επτά αρχές, οι οποίες παρουσιάζουν με ένα πιο αναλυτικό τρόπο αυτά που πρέπει να επιτύχουν μαθητές και εκπαιδευτικοί, όπως και την συμπεριφορά που θα πρέπει να επιδεικνύουν, αλλά και τις σχέσεις που θα πρέπει να αναπτύσσονται για την επιτυχία του στόχου αυτού:

1. Ο μαθητής είναι ένα περίεργο από τη φύση του άτομο, ικανό να διδαχθεί περίπλοκο υλικό και να έχει υψηλού επιπέδου αποδόσεις. Η αρχή αυτή σέβεται και λαμβάνει υπόψη της την φυσική ευφυΐα του κάθε ατόμου, χωρίς να κάνει διαχωρισμούς ανάμεσα στα διαφορετικά χαρακτηριστικά της

κάθε φυλής ή της εθνικής καταγωγής κάποιου, παρά μόνο στηρίζεται στη βασική αρχή της ισότητας.

✓ 2. Ο κάθε μαθητής έχει τον δικό του/της μοναδικό τρόπο μάθησης, αλλά οι εκπαιδευτικοί δεν θα πρέπει να στηριχτούν μόνο σε αυτό κατά τη διδασκαλία τους, θα πρέπει να βοηθηθεί ο κάθε μαθητής να ανακαλύψει το δικό του τρόπο μάθησης, έτσι ώστε να γίνει πιο αποτελεσματική και πιο ουσιαστική. Αυτή η αρχή ταυτίζεται με την απόκτηση αυτοπεποίθησης και εμπιστοσύνης στον εαυτό τους.

✓ 3. Οι εκπαιδευτικοί θα πρέπει να χρησιμοποιήσουν και να εκμεταλλευτούν τις ήδη υπάρχουσες νοητικές έννοιες των μαθητών τους. Σύμφωνα με τον Hollins, από το να αντικαταστήσουν αυτές τις νοητικές έννοιες με καινούργιες είναι προτιμότερο οι εκπαιδευτικοί να τις χρησιμοποιήσουν και να οικοδομήσουν επάνω σε αυτές. Καθώς οι νοητικές έννοιες συνδέονται μέσω της γλώσσας, η μητρική γλώσσα αποτελεί το εργαλείο των μαθητών που τους βοηθά να τις αναπτύξουν. Οι εκπαιδευτικοί θα πρέπει να θεωρούν τους μαθητές τους ως εξελισσόμενα μυαλά και ότι είναι ελεύθεροι να εκδηλώνουν την πολιτισμική τους ταυτότητα στην τάξη, έτσι ώστε με αυτόν τον τρόπο να αναπτυχθεί αβίαστα η υπερηφάνεια τους.

✓ 4. Οι εκπαιδευτικοί θα πρέπει να έχουν υψηλούς και ρεαλιστικούς στόχους για όλα τα παιδιά. Η ίση εκπαίδευση αποτελεί στόχο. Οι εκπαιδευτικοί θα πρέπει να προάγουν τις υψηλές προσδοκίες με ένα θετικό τρόπο, παρέχοντας στα παιδιά και την κοινωνία που τα περιβάλλει με μια μεγάλη ποικιλία πηγών, σε έντυπη ή μη μορφή για την ικανοποίηση των αναγκών που διεγείρουν την περιέργειά τους, έτσι ώστε να συνεχίσουν με την εκπαιδευτική διαδικασία καθόλη τη διάρκεια της ζωής τους.

✓ 5. Η πέμπτη αρχή είναι η υιοθέτηση της συνεργασίας. Μεγάλη έμφαση δίνεται στο είδος των οδηγιών που «διδάσκουν» τους μαθητές να δουλεύουν συνεργατικά με τους άλλους. Διάφορες μελέτες έχουν αναφερθεί στις θετικές επιδράσεις που μπορεί να έχει η συνεργατική μάθηση ανάμεσα σε μικρές ομάδες στην συμπεριφορά. Όχι μόνο σε ακαδημαϊκό επίπεδο υπάρχει βελτίωση, αλλά επίσης και στις διαπροσωπικές σχέσεις των μαθητών, οι οποίες βελτιώνονται και εμπλουτίζονται. Από τη στιγμή που οι μαθητές έχουν τη δυνατότητα να μάθουν κατ' αυτό τον τρόπο μέσα στο σχολικό τους περιβάλλον, θα μπορούν να το προβάλλουν και στην υπόλοιπη ζωή τους.

6. Η έκτη αρχή αφορά την ίση μεταχείριση των αγοριών και κοριτσιών μέσα στην τάξη και την αποφυγή οποιασδήποτε μορφής σεξισμού μέσα σε αυτήν, είτε είναι συνειδητή είτε ασυνειδητή. Οι Stockard, Schmuck, Kempner, Williams, Edson και Smith υποστηρίζουν ότι οι εκπαιδευτικοί τείνουν να δίνουν στα αγόρια περισσότερες θετικές και αρνητικές ανατροφοδοτήσεις για τις πράξεις τους από ότι στα κορίτσια. Αυτό γίνεται από την πλευρά των εκπαιδευτικών υποσυνείδητα, παρέχει, όμως, στα αγόρια τη δυνατότητα να μάθουν σε αντίθεση με τα κορίτσια.

✓ 7. Η τελευταία αρχή περιλαμβάνει την ανάπτυξη και υιοθέτηση μιας θετικής αυτό-εικόνας. Αυτή η αρχή συνοψίζει μερικές από τις παραπάνω, αλλά θα πρέπει να υπάρξει ως ανεξάρτητη αρχή και να χρησιμοποιείται σε κάθε στιγμή της ζωής και σε κάθε περίπτωση στην οποία εμπλέκονται οι μαθητές (Gomez, 2003).

→ Σήμερα, όπου πλέον οι πολυπολιτισμικές κοινωνίες είναι γεγονός, οι στάσεις και οι αντιλήψεις θα πρέπει να αλλάξουν (Bennett, 2007). Αν θα θέλαμε να κατηγοριοποιήσουμε όλα αυτά που οδηγούν σε μια επιφυλακτική στάση ως προς τους άλλους λαούς και θα λέγαμε ότι χωρίζουν τον έναν πολιτισμό από τον άλλο, θα προέκυπταν τα εξής τρία 'σύνορα': *φυσικά, πολιτισμικά και εσωτερικά*. Τα *φυσικά* σύνορα μπορούν να χαρακτηριστούν και ως γεωγραφικά, τα οποία καταλύονται με τη μετακίνηση σε μία νέα χώρα και μαθαίνοντας για το νέο αυτό πολιτισμό. Αν επιτευχθεί, επιπρόσθετα, ο σεβασμός των πολιτισμικών διαφορών όπως: της ιστορίας, της πίστης, των παραδόσεων, των αξιών και των εμπειριών, τότε έχει ξεπεραστεί το *πολιτιστικό* σύνορο. Τέλος, το *εσωτερικό 'σύνορο'* είναι το πιο δύσκολο να αλλάξει σε σχέση με τα προηγούμενα. Το μυαλό μας πολλές φορές μπορεί να περιέχει αρνητικά συναισθήματα, όπως φόβοι ή προκαταλήψεις, που κρατούν τις καινούργιες πληροφορίες για την κατανόηση του νέου πολιτισμού στην άλλη πλευρά του εσωτερικού συνόρου. Όχι μόνο οι ενήλικες πρέπει να διασχίσουν αυτά τα σύνορα, αλλά θα πρέπει να διδάξουμε στα παιδιά να διανοίγουν την οπτική τους καθώς μεγαλώνουν ως μέλη ενός πλουραλιστικού κόσμου (Pyterek, 2006).

Το άτομο, με λίγα λόγια, θα πρέπει να αποκτήσει τη λεγόμενη *πολυπολιτισμική ευαισθησία*, η οποία μπορεί να οριστεί ως: η ικανότητα του ατόμου να επιδεικνύει σεβασμό και κατανόηση για άτομα με διαφορετικό

πολιτισμικό υπόβαθρο και ταυτόχρονα να μπορεί να επικοινωνεί και να συνεργάζεται αποτελεσματικά μαζί τους. Σύμφωνα με τους Gerstein και Weissberg το άτομο θα πρέπει να το διακρίνουν δύο χαρακτηριστικά για να συμβούν τα παραπάνω: *κοινωνικές δεξιότητες* και *επίλυση κοινωνικών προβλημάτων*.

Οι *κοινωνικές δεξιότητες* αναφέρονται στο είδος της συμπεριφοράς μέσω της οποίας ένα άτομο μπορεί να επηρεάσει άλλους. Περιλαμβάνουν ικανότητες επικοινωνίας και την ικανότητα του ατόμου να μοιράζεται, να ζητά και να ευχαριστεί τα άλλα άτομα. Η *επίλυση κοινωνικών προβλημάτων* είναι η ικανότητα επίλυσης διαφωνιών μεταξύ των ατόμων μέσα σε ένα εύρος καταστάσεων. Ένα από τα κύρια χαρακτηριστικά της επίλυσης είναι η αντίληψη της προοπτικής του άλλου, η ικανότητα, δηλαδή, αναγνώρισης σημαδιών και συναισθημάτων σε αυτόν και επιπρόσθετα, η εξαγωγή συμπερασμάτων για την οπτική των άλλων ατόμων (Kim, Greif-Green & Klein, 2006).

Σύμφωνα με την κοινωνική θεωρία μάθησης, τα εθνικά και εθνικιστικά στερεότυπα μπορούν να νοηθούν ως κατηγορίες, που είναι κοινές πολιτισμικά και ξεπερνούν το άτομο. Αν και μπορούν να αλλάξουν μέσω των εμπειριών προέρχονται κυρίως μέσω από οδούς κοινωνικοποίησης όπως οι γονείς, το σχολείο και τα μέσα επικοινωνίας. Επίσης, η ηθική, όπως και το αντίθετό της, η προκατάληψη, μαθαίνονται από την κοινωνία.

✓ Από την άλλη το ψυχαναλυτικό μοντέλο, υποστηρίζει ότι υποσυνείδητοι παράγοντες, όπως ο θυμός και ο φόβος, εμποδίζουν τα παιδιά να αναπτυχθούν ηθικά και συχνά είναι ο λόγος που εκδηλώνουν προκατάληψη. Οι Davidson και Davidson προτείνουν ότι το γονεϊκό μοντέλο και οι κοινωνικές επιρροές έχουν μια ισχυρή επίδραση, όπως επίσης και ένας τρίτος παράγοντας η αναπτυξιακή ανωριμότητα, μιας και το παιδί δεν μπορεί να αιτιολογήσει και να αξιολογήσει την ιδέα του σεβασμού του άλλου ατόμου (Gill, 2004).

Η εκπαίδευση, λοιπόν, θέτει ως πρωταρχικό της στόχο και δίνει ιδιαίτερη σημασία στην ολόπλευρη ανάπτυξη του παιδιού. Η ανάγκη για συναισθηματική, κοινωνική, φυσική, ηθική, αισθητική και διανοητική ευημερία είναι μεταξύ τους αλληλένδετα. Για το λόγο αυτό, κάθε αναλυτικό πρόγραμμα για την προσχολική ηλικία θα πρέπει να ενσωματώσει δραστηριότητες οι

οποίες περιλαμβάνουν θέματα γύρω από την ενημέρωση των φυλετικών διαφορών. Η παιδοκεντρικότητα, από αυτήν την άποψη, δεν εστιάζεται μόνο στην ενδοσκόπηση του ατόμου, αλλά λαμβάνει υπόψη και τον κοινωνικό κόσμο του παιδιού (Siraj-Blatchford, 1994). Επιπρόσθετα, οι εκπαιδευτικοί θα πρέπει να ενισχύουν ένα αναλυτικό πρόγραμμα το οποίο περιλαμβάνει μια ακριβή παρουσίαση του κόσμου (Gomez, 2003).

Το αναλυτικό πρόγραμμα του Υπουργείου (ΔΕΠΠΣ) εντάσσει στους γενικούς στόχους που θέτει (για το ανθρωπογενές περιβάλλον), την συνειδητοποίηση από τα παιδιά, αρχικά της μοναδικότητάς τους, και έπειτα τον εντοπισμό των ομοιοτήτων και των διαφορών, όπως και τον σεβασμό προς τους άλλους:

«Το παιδί ως μέλος μιας οικογένειας, μιας συνοικίας, ενός χωριού ή μιας πόλης βιώνει μέσα στο μικρόκοσμο του τις απαιτήσεις, τους συμβιβασμούς και τις συγκρούσεις που συνεπάγεται η οργανωμένη κοινωνικά ζωή... Ο εκπαιδευτικός πρέπει να έχει συνείδηση της πολυπλοκότητας του κοινωνικού πλαισίου μέσα στο οποίο ζει και αναπτύσσεται το παιδί και να αξιοποιεί τις εμπειρίες και τις πολιτισμικές καταβολές του, καθώς σ' αυτό το πρώιμο επίπεδο της εκπαίδευσης η καλλιέργεια των κοινωνικών δεξιοτήτων των παιδιών διαμορφώνεται κυρίως μέσα από το χώρο των βιωμάτων τους» (ΔΕΠΠΣ, 2003).

Σε αυτό το σημείο θα πρέπει να διευκρινίσουμε ότι η διαπολιτισμική εκπαίδευση δεν αφορά μόνο τα λεγόμενα 'διαπολιτισμικά σχολεία', αλλά την εκπαίδευση στο σύνολό της. Από τη στιγμή που στοχεύει στην αλλαγή στάσεων και συμπεριφορών, με άμεση επιδίωξη την κοινωνική αποδοχή, περιλαμβάνει όλα τα παιδιά (Banks, 2007). Άρα, είναι σωστό να υποστηριχθεί ότι η διαπολιτισμική εκπαίδευση μας αφορά όλους, καθώς οι εμπειρίες και οι αντιλήψεις εμπλουτίζονται και διευρύνονται από τις αντίστοιχες που υπάρχουν στον υπόλοιπο κόσμο. Μας προσφέρει, δηλαδή, μια ποικιλία οπτικών και πολλούς διαφορετικούς τρόπους να αντιλαμβανόμαστε και να αντιμετωπίζουμε τα πράγματα (Nieto, 2009). Το προοδευτικό αυτό «χτίσιμο» θα συντελέσει στην μελλοντική στάση των παιδιών στην κοινωνία, το οποίο με τη σειρά του θα οδηγήσει σε μια πιο ευρεία κοινωνική αναμόρφωση (Banks, 2007). Επομένως, διδάσκοντας τα παιδιά μέσω του πρίσματος της

διαπολιτισμικής εκπαίδευσης τα προετοιμάζουμε για να ζήσουν στον κόσμο (Nieto, 2009).

Στον πυρήνα της διαπολιτισμικής εκπαίδευσης βρίσκονται τέσσερις βασικές αρχές, σύμφωνα με την Bennett (2007), και από αυτές προκύπτουν έξι στόχοι για να μπορέσουμε να επιτύχουμε ένα διαπολιτισμικό αναλυτικό πρόγραμμα. Οι κεντρικές αρχές είναι: α) *Υπευθυνότητα για την ευρύτερη κοινωνία*, β) *Σεβασμός για τον πλανήτη*, γ) *Αποδοχή και εκτίμηση της πολιτισμικής ετερότητας*, δ) *Σεβασμός για την ανθρώπινη αξιοπρέπεια και τα διεθνή ανθρώπινα δικαιώματα*.

Από τις αρχές αυτές, λοιπόν, αναδύονται οι εξής στόχοι ως προς τους μαθητές:

1. Να αναπτύξουν πολλαπλές ιστορικές προοπτικές
  2. Να ενισχυθεί η πολιτισμική συνείδηση
  3. Να ενισχυθεί η διαπολιτισμική ικανότητα
  4. Να πολεμηθεί ο ρατσισμός, ο σεξισμός και οι άλλες μορφές προκατάληψης και διάκρισης
  5. Να αυξηθεί η γνώση για την κατάσταση του πλανήτη και την παγκόσμια δυναμική
  6. Να δημιουργηθούν ικανότητες κοινωνικής δράσης (Bennett, 2007).
- Τα παιδιά για να μπορέσουν να υιοθετήσουν τις αρχές και τις αξίες της διαπολιτισμικής εκπαίδευσης θα πρέπει το περιβάλλον της τάξης να είναι ευνοϊκό και προσαρμοσμένο κατάλληλα. Οι εκπαιδευτικοί, από την πλευρά τους, θα πρέπει να αναλογιστούν και να προσέξουν ιδιαίτερα το κλίμα και τις σχέσεις που αναπτύσσονται ανάμεσα στους εμπλεκόμενους. Σύμφωνα με τον Stonehouse θα πρέπει να: αναπτύσσονται θετικές αλληλεπιδράσεις ανάμεσα στα άτομα και να ενισχύονται, να δίνεται προσοχή στα λεγόμενα και τις ιδέες των άλλων, να ενθαρρύνεται η επικοινωνία, να εξασφαλίζεται ότι έχουν αναπτύξει τρόπους να επιλύουν τα προβλήματά τους με έναν εποικοδομητικό τρόπο, και τέλος, να προβάλλεται η συνεργασία και όχι ο ανταγωνισμός.
- Φυσικά, για να επιτευχθούν όλα τα παραπάνω, θα πρέπει και ο εκπαιδευτικός να υποστηρίξει την προσπάθεια μέσα από την όλη του συμπεριφορά. Μιας και αποτελεί πολλές φορές πρότυπο, οι πράξεις και τα λεγόμενά του δεν θα πρέπει να αναιρούν όλα όσα προσπαθεί να περάσει στα παιδιά, αλλά να υποστηρίζονται έμπρακτα (Siraj-Blatchford, 1994). Ο ρόλος

του εκπαιδευτικού στην διαπολιτισμική εκπαίδευση θα μπορούσε να χαρακτηριστεί ως «καταλυτικός», καθώς μπορεί να επηρεάσει και να μεταβάλλει τα δεδομένα στην μικροκοινωνία της τάξης.

Όλα τα άτομα που αποτελούν μία τάξη παρουσιάζουν μία ανομοιογένεια, αφού ο καθένας προέρχεται από διαφορετικά περιβάλλοντα και μεταφέρει τις δικές του καταβολές (Σταθόπουλος, 2009). Η πρόκληση του εκπαιδευτικού έγκειται στο να εντοπίσει τον τρόπο με τον οποίο θα επικοινωνήσει με το κάθε παιδί και θα του δώσει να καταλάβει ότι η μοναδικότητά του είναι αναγνωρίσιμη και κατανοητή. Οι φόβοι, οι προκαταλήψεις, οι προσδοκίες και οι αντιλήψεις μας είναι οι υπαίτιοι που δυσχεραίνουν την παραπάνω επικοινωνία, καθώς αποτελούν μέρος του εαυτού μας (Marshall, 1998). Οι προκαταλήψεις και οι διακρίσεις, μπορούν να γίνουν πολύ επώδυνες, και δεν συμβαίνουν μόνο ως προς μία κατεύθυνση. Δηλαδή, δεν αποτελούν μονοπώλιο και στρέφονται από μία μόνο εθνοτική ομάδα ως προς μια άλλη, μπορεί να συμβαίνει και το αντίστροφο ή να συμβαίνει μεταξύ των ατόμων της ίδιας φυλετικής ομάδας (Nieto, 2007). Ο Kleip υποστηρίζει ότι, ο ρατσισμός πληγώνει και τις δύο πλευρές. Τα θύματα, ο κυρίαρχος ή ο κυριαρχούμενος, δεν μπορούν να έχουν μια φυσιολογική σχέση με τον εαυτό τους ή με τους άλλους, έτσι ο ρατσισμός τους καταστρέφει ταυτόχρονα και καταλήγει στον απανθρωπισμό (Hawkins, 2007).

Επίσης, θα πρέπει να λάβουμε υπόψη ότι οι μαθητές που συναντάμε καθημερινά, επηρεάζονται και αυτοκαθορίζονται από μια πλειάδα στοιχείων, τα κυριότερα από τα οποία είναι: το φύλο, η φυλή / εθνικότητα, η κοινωνική τάξη, η θρησκεία, η μοναδικότητα και διάφορες άλλες μεταβλητές. Για να μπορέσουμε να ενσωματώσουμε τη διαπολιτισμική εκπαίδευση επιτυχώς στο αναλυτικό πρόγραμμα, θα πρέπει να αντιληφθούμε το σχολείο ως ένα κοινωνικό σύστημα, του οποίου οι παραπάνω μεταβλητές βρίσκονται σε στενή σχέση. Έρευνες δείχνουν ότι τα παιδιά ερχόμενα στο σχολείο έχουν ήδη αρκετές αρνητικές συμπεριφορές και λάθος αντιλήψεις για τις διαφορετικές εθνικές και φυλετικές ομάδες. Γι' αυτό η προσπάθεια των εκπαιδευτικών επικεντρώνεται στη μείωση της προκατάληψης αυτής μέσω μαθημάτων και δραστηριοτήτων (Banks, 2007).

Χρησιμοποιώντας οι εκπαιδευτικοί μαθήματα και δραστηριότητες προσπαθούν να δημιουργήσουν θετικές στάσεις απέναντι σε φυλετικές,

εθνικές και πολιτισμικές ομάδες. Όλα αυτά, όμως, προϋποθέτουν και την ύπαρξη θετικών εικόνων των ομάδων στα υλικά που χρησιμοποιούνται, καθώς και αυτά με τη σειρά τους συμβάλλουν στην αποτελεσματικότητα των προσπαθειών αυτών (Banks & MacGee Banks, 2007). Η παροχή πληροφοριών, οι οποίες χαρακτηρίζονται από ακρίβεια και αυθεντικότητα για τις διαφορές των φυλετικών ομάδων, είναι πολύ σημαντική για να μπορέσει να υπάρξει σωστή διερεύνηση της διαφορετικότητας. Για το λόγο αυτό, θα πρέπει να παρέχεται στα παιδιά ένα πλήθος ευκαιριών μέσα από διάφορους τρόπους (Marshall, 1998).

Ένα από τα υλικά, που χρησιμοποιείται πολλές φορές ως παιδαγωγικό μέσο, είναι η παιδική λογοτεχνία. Καθώς το βιβλίο είναι σε θέση να επηρεάσει το άτομο και να παίξει καθοριστικό ρόλο στη συμπεριφορά του, γι' αυτό κρίνεται σημαντική, τόσο η μελέτη του όσο και η επιλογή του (Πέτροβιτς-Ανδρουτσοπούλου, 1987, Μαραθευτής, 1990). Τα λογοτεχνικά κείμενα έχουν άμεση επίδραση στο σχηματισμό των γνώσεων και στις γνώσεις που ήδη κατέχει το παιδί, στην κατανόηση, στην ευαισθησία και στη φαντασία του (Αναγνωστοπούλου, 2002). Τα εικονογραφημένα βιβλία, λοιπόν, μπορούν να χρησιμοποιηθούν ως 'όχημα' που θα γεφυρώσει το χάσμα των διαφορών ανάμεσα στις φυλετικές ομάδες (Marshall, 1998).

Για το λόγο αυτό τα δύο κεφάλαια που ακολουθούν θα αναπτυχθούν γύρω από το παιδικό εικονογραφημένο βιβλίο, σε προτάσεις γύρω από αυτό και στην αξιολόγησή ορισμένων διαπολιτισμικών βιβλίων που χρησιμοποιήθηκαν στο ερευνητικό κομμάτι. Ας εξετάσουμε αρχικά, όμως, γιατί θεωρείται τόσο σημαντική η ευαισθητοποίηση και η αλλαγή των στάσεων σε τόσο μικρές ηλικίες.

1.2. Πώς τα παιδιά προσεγγίζουν την ετερότητα;

Αντίθετα προς την άποψη που θεωρεί ότι η παιδική ηλικία είναι μια περίοδος αθωότητας, βρίσκεται το γεγονός ότι τα παιδιά μαθαίνουν διαρκώς, ακόμη και τα πολύ μικρά, από ό,τι και όποιον βρίσκεται κοντά τους. Η μάθησή τους δεν βασίζεται μόνο σε ότι είμαστε διατεθειμένοι όλοι εμείς να τους διδάξουμε, αλλά σε όλες τις εμπειρίες τους. Αν μια εθνοτική ομάδα αντιμετωπίζεται διαφορετικά από τους άλλους ανθρώπους, τότε τα παιδιά θα απορροφήσουν τη διαφορά αυτή ως μέρος της εικόνας τους για τον κόσμο. Το

να αρνούμαστε την συγκεκριμένη επιρροή, είναι σαν να αρνούμαστε ότι επηρεάζονται από τον κοινωνικό τους περίγυρο (Siraj-Blatchford, 1994).

Όλα τα παιδιά παρουσιάζουν ομοιότητες μεταξύ τους. Το μόνο βέβαιο, όμως, είναι ότι το κάθε παιδί διαφέρει από το άλλο με έναν τρόπο μοναδικό. Η ανάπτυξή τους, επηρεάζεται από μία ποικιλία παραγόντων, μέσα στους οποίους συμπεριλαμβάνονται η εθνικότητα, η θρησκεία, το φύλο, η ηλικία (όπως ήδη αναφέρθηκαν), το κοινωνικό-οικονομικό επίπεδο και οι ικανότητες που διαθέτουν (Marshall, 1998). Ο τρόπος με τον οποίο βλέπουν τον εαυτό τους και ο τρόπος με τον οποίο τα βλέπουν οι άλλοι, είναι επίσης καθοριστικοί παράγοντες (Siraj-Blatchford, 1994) και είναι κάτι το οποίο μαθαίνεται (Kim, Greif-Green & Klein, 2006). Μέσα από τις δύο αυτές οπτικές τα παιδιά κατασκευάζουν μια εικόνα για τον εαυτό τους (αυτό-εικόνα) και μία για τους άλλους (Siraj-Blatchford, 1994).

Πολλοί συγγραφείς έχουν δείξει ότι η θετική αυτοεκτίμηση εξαρτάται από το αν αισθάνονται την αποδοχή και κατά πόσο τα θεωρούν τα άλλα άτομα άξια και ικανά (Kim, Greif-Green & Klein, 2006). Λαμβάνουν σοβαρά υπόψη τους τη γνώμη των άλλων για τον τρόπο που μιλάνε, ντύνονται και φαίνονται. Ιδιαίτερα τα παιδιά που ανήκουν στις μειονοτικές ομάδες, οι στάσεις αυτές μπορούν να τα ωθήσουν να αλλάξουν τον τρόπο με τον οποίο κάνουν ορισμένα πράγματα, π.χ. ομιλία ή ενδυμασία, χωρίς όμως να μπορούν να παρέμβουν στην εμφάνισή (τα φυσικά χαρακτηριστικά) τους (Siraj-Blatchford, 1994). Η απόκτηση της αυτοεκτίμησης κρίνεται απαραίτητη, μιας και ανεξάρτητα από που προέρχονται τα άτομα, θέλουν πάντα να νιώθουν ότι ανήκουν κάπου (Cole & Valentine, 2000).

Άλλοι ερευνητές έχουν δείξει ότι τα μικρά παιδιά τα οποία είναι ρατσιστές έχουν μια διαστρεβλωμένη αντίληψη της πραγματικότητας, όπως και ότι η ικανότητα τους να κρίνουν και να επιχειρηματολογούν έχει επηρεαστεί (Kim, Greif-Green & Klein, 2006). Τα αποτελέσματα της έρευνας των Davidson και Davidson έδειξαν ότι υπάρχει στατιστική συσχέτιση ανάμεσα στα χαμηλά επίπεδα ηθικής ενός ατόμου και στην υψηλή προκατάληψη που εμφανίζει (Gill, 2004).

Τα παιδιά από τριών έως την ηλικία των οκτώ ετών βρίσκονται στο προσυλλογιστικό στάδιο (σύμφωνα με τον Piaget), κατά το οποίο τείνουν να οργανώνουν τις πληροφορίες που συγκεντρώνουν σε ευρείς και ξεχωριστές

κατηγορίες. Επικεντρώνονται κυρίως σε χαρακτηριστικά τα οποία είναι ορατά και όχι τόσο ουσιαστικά. Επίσης, δεν μπορούν να λάβουν υπόψη τους πολλά χαρακτηριστικά ταυτόχρονα, γι' αυτό στρέφουν την προσοχή τους σε ένα ή δύο το πολύ για να κάνουν τις αντίστοιχες κατηγοριοποιήσεις. Μη μπορώντας, λοιπόν, να εκτελέσουν συγκεκριμένες νοητικές λειτουργίες οδηγούνται σε λάθη και παρανοήσεις.

Έρευνες έχουν δείξει ότι, τα παιδιά εντοπίζουν και παρατηρούν τις διαφορές που υπάρχουν ανάμεσα στους ανθρώπους από τη βρεφική ηλικία (Ramsey, 1987). Στην ηλικία των δύο παρατηρούν τα φυλετικά χαρακτηριστικά, και στην ηλικία των τριών αρχίζουν να επηρεάζονται από τις κοινωνικές προκαταλήψεις απέναντι στους άλλους για το φύλο, τη φυλή και την αναπηρία (Cole & Valentine, 2000). Στην ηλικία των τριών με τεσσάρων ετών έχουν αντιληφθεί στοιχειωδώς την έννοια της φυλής και κατονομάζουν σχεδόν με ακρίβεια τις διαφορετικές φυλές που συναντούν σε εικόνες, παιχνίδια και άτομα. Παρ' όλα αυτά, όπως ήδη έχει αναφερθεί, επικεντρώνονται κυρίως σε ένα χαρακτηριστικό των ατόμων αυτών, παραβλέποντας τα υπόλοιπα.

Οι έρευνες μαρτυρούν, ακόμη, ότι τα παιδιά παρατηρούν συχνότερα, κατά τη δημιουργία φυλετικών κατηγοριών, το χρώμα του δέρματος και τα μαλλιά, αλλά αρκετές φορές οδηγούνται σε λάθος συμπεράσματα, π.χ. μπερδεύοντας τις φυλές (την αφρικανική με την ασιατική) ή παρατηρώντας διάφορα διακοσμητικά στοιχεία στο άτομο (αξεσουάρ), οδηγώντας τους σε αυθαίρετες κατηγοριοποιήσεις (Ramsey, 1987). Η πιο συχνή μορφή προκατάληψης από τα μικρά παιδιά προέρχεται από την κοροϊδία μέσω λεκτικών εκφράσεων (name-calling) και μέσω αρνητικών αναφορών για το γένος, το ντύσιμο, την εμφάνιση, το χρώμα του δέρματος, τη γλώσσα ή την κουλτούρα (Hawkins, 2007).

Συμπερασματικά, η πιο κρίσιμη ηλικία για το σχηματισμό αυτών των αντιλήψεων θεωρούνται τα τρία μέχρι τα επτά έτη. Κατά τη διάρκεια αυτής περιόδου το παιδί ξεχωρίζει το χρώμα του δέρματος, παρατηρεί ότι το χρώμα δεν αλλάζει με τον καιρό, και μαθαίνει χαρακτηρισμούς και συναισθηματικές αντιδράσεις στους χαρακτηρισμούς αυτούς (Cole & Valentine, 2000). Η άποψη αυτή ενισχύεται από τα απογοητευτικά αποτελέσματα της έρευνας των Davidson και Davidson για παιδιά μεγαλύτερης ηλικίας, μέσω της οποίας δεν

εντοπίστηκαν σημαντικές διαφοροποιήσεις στις αξίες των παιδιών εννέα, δώδεκα και δεκατριών ετών. Επίσης, έδειξε ότι, τα παιδιά τα οποία πηγαίνουν στο λύκειο με προκατειλημμένες απόψεις το πιο πιθανό είναι ότι θα παραμείνουν με αυτές (Gill, 2004). Ο Aboud έρχεται να προσθέσει με την έρευνά του ότι, η κατανόηση της εθνικής ταυτότητας από τα παιδιά δεν είναι στατική μέχρι την ηλικία των έξι ετών. Οι Davidson et al. υποστηρίζουν ότι, κάποιες φορές τα παιδιά δεν έχουν μια σταθερή αντίληψη για την εθνική ταυτότητα μέχρι την εφηβική τους ηλικία (Willard Hall, 2004).

Για αυτό, λοιπόν, μια διαπολιτισμική εκπαίδευση απαλλαγμένη από κάθε είδους βία, θα πρέπει να ξεκινά από πολύ νωρίς για τα παιδιά, έτσι ώστε να θέτει ισχυρά θεμέλια για ολόκληρη τη ζωή τους, η οποία θα βασίζεται στο σεβασμό και στο ότι όλα τα άτομα θα συμβάλλουν στην κοινωνική, οικονομική, πολιτιστική και πολιτική ζωή χωρίς καμιά διάκριση στη φυλή, στη θρησκεία, στο χρώμα, στην καταγωγή ή στην εθνική ή εθνοτική προέλευση (Hawkins, 2007). Οι ερευνητές τονίζουν ότι, οι εκπαιδευτικοί και το σχολείο είναι μία πολύ ισχυρή επιρροή στον καθορισμό της εθνικής ταυτότητας των μαθητών τους (Willard Hall, 2004). Συνεπώς, αν το σχολείο δεν αναλάβει να βοηθήσει τα παιδιά να αποκτήσουν μια «υγιή» προοπτική του κόσμου από τις μικρές του βαθμίδες, τότε αυτά απλά θα αναπτύξουν μεγαλύτερη αρνητική στάση καθώς μεγαλώνουν (Gomez, 2003).

Τα μικρά παιδιά για να αντιληφθούν τη συναισθηματική κατάσταση των άλλων ατόμων παρατηρούν τις εκφράσεις του προσώπου τους και λαμβάνουν υπόψη τις πληροφορίες για την κατάστασή τους. Σε αυτό το στάδιο (προσυλλογιστικό), όπως φαίνεται, δεν είναι τόσο εύκολο να μπουν στη θέση του άλλου και να δουν και να αντιληφθούν τα πράγματα από τη δική του οπτική γωνία. Οι εκπαιδευτικοί μπορούν να εκμεταλλευτούν το γεγονός ότι μπορούν να καταλάβουν και να συμπάσχουν στα συναισθήματα των άλλων ατόμων. Η ενσυναίσθηση, μπορεί να αποτελέσει αφορμή για την ανάπτυξη συναισθηματικών δεσμών με τους ξένους πολιτισμούς. Θα πρέπει, παρ' όλα αυτά, να δοθεί η δέουσα προσοχή, από την πλευρά των εκπαιδευτικών, έτσι ώστε το παιδί να μην κάνει λάθος συσχετισμούς και κατασκευάσει μία στρεβλή εικόνα (Ramsey, 1987).

Οι περισσότεροι ερευνητές και παιδαγωγοί αναγνωρίζουν τη δύναμη της παιδικής λογοτεχνίας στο να επηρεάζει την κατανόηση των παιδιών γύρω

από τις έννοιες της ταυτότητας και του ρόλου τους, όπως και τις αντιλήψεις τους γύρω από τον πολιτισμό και την κοινωνία (Willard Hall, 2004). Μέσω της λογοτεχνίας η φαντασία απελευθερώνεται και τα πράγματα εκλαμβάνονται από μια άλλη οπτική. Η λογοτεχνία δεν είναι το μέσο που γεφυρώνει μόνο εποχές, αλλά, επίσης, γεφυρώνει λαούς και πολιτισμούς. Σύμφωνα με τον Kramtsch, παρατηρώντας τις συμπεριφορές ενός άλλου πολιτισμού, γίνονται άμεσες συγκρίσεις με τον πολιτισμό του ίδιου του ατόμου και παράλληλα οδηγείται στην κατανόηση του εαυτού του (Delibanidou, Tsarakidou & Raptis, 2009). Ο Nodelman δίνει ιδιαίτερη έμφαση στη δύναμη αυτή υποστηρίζοντας ότι: «η παιδική λογοτεχνία έχει παίξει σημαντικό ρόλο στο να μας κάνει αυτό που είμαστε» (Willard Hall, 2004). Η παρουσίαση διαπολιτισμικής λογοτεχνίας ωφελεί, από πλευράς αντίληψης του κόσμου, στις τάξεις όπου όλα τα παιδιά «είναι λευκά» (Hawkins, 2007).

Σύμφωνα με τη Dixon, επειδή η επιρροή των βιβλίων στα παιδιά λειτουργεί σε ασυνείδητο επίπεδο, μπορεί να είναι ορισμένες φορές και επικίνδυνη. Θα πρέπει, λοιπόν, όλα τα βιβλία να επιλέγονται με ιδιαίτερη προσοχή και να αξιολογούνται από τον εκπαιδευτικό πριν χρησιμοποιηθούν στην τάξη (Delibanidou, Tsarakidou & Raptis, 2009). Για το λόγο αυτό το κεφάλαιο που ακολουθεί θα αναπτυχθεί γύρω από το παιδικό βιβλίο και την αξιολόγησή του.

2. Το Παιδικό Βιβλίο ως Μέσο Διαπολιτισμικής Εκπαίδευσης

2.1. Παιδί και βιβλίο

Ένα από τα ισχυρά μέσα «επιρροής» των παιδιών είναι τα εικονογραφημένα βιβλία, και η επιρροή αυτή είναι τόσο αναμφίβολη όσο και έκδηλη. Αυτό φαίνεται έκδηλα, καθώς τα παιδιά μέσα από αυτά δημιουργούν τις δικές τους εικόνες, τους παρέχονται κίνητρα για την ανάπτυξη παιχνιδιών ρόλων, τους παρουσιάζονται ποικίλες απόψεις για διαφορετικούς τρόπους ζωής και οδηγούνται στη δημιουργία κοινής σκέψης. Επιπρόσθετα, τους διασκεδάζουν, τους προσφέρουν γνώσεις, αναπτύσσουν τις ανθρώπινες σχέσεις μέσα και έξω από τα πολιτισμικά σύνορα, αναδύουν συναισθήματα και από τις εικόνες, αλλά και από το κείμενο, δίνουν ώθηση στη φαντασία, προκαλούν συναισθήματα χαράς και καταφέρνουν να προσελκύσουν τόσο παιδιά όσο και ενήλικες.

Σημαντική είναι και η συμβολή τους στην κοινωνική γνώση και στις αξίες. Το παιδί κατανοεί μέσω των βιβλίων τους πολύπλοκους τρόπους συμπεριφοράς, τις κοινωνικές σχέσεις, όπως και τα προβλήματα και τις ανάγκες. Μπορεί να κάνει τις απαραίτητες συγκρίσεις και να αναπτύξει την κρίση του διαχωρίζοντας τις επιθυμητές από τις μη, συμπεριφορές (Κιτσαράς, 1993). Τα παιδιά, έτσι, ενισχύουν τις γνώσεις τους γύρω από τις σχέσεις των ανθρώπων και μπορούν ευκολότερα να προσαρμόσουν, όταν χρειάζεται, και τη δική τους συμπεριφορά (Γκρέμμιγκερ, 1979). Πληροφορούνται για το τι υπάρχει στον κόσμο, για τα περίεργα που συμβαίνουν σ' αυτόν και τα πιθανά μυστικά του. Καλύπτονται διάφορες πλευρές της ζωής και στιγμές όπως χαρά, λύπη, κωμικές ή δραματικές καταστάσεις, φανταστικά ή πραγματικά γεγονότα, μέσω των οποίων τα παιδιά αποκτούν τις εμπειρίες τους για τη ζωή (Κιτσαράς, 1993). Ένα ακόμη της πλεονέκτημα είναι ότι, η λογοτεχνία αναπτύσσει την περιέργεια, η οποία με τη σειρά της ανοίγει το δρόμο και οδηγεί σε ένα πλήθος διαπολιτισμικών εμπειριών. Αν τα παιδιά λειτουργήσουν δεκτικά ως προς όλες αυτές τις ιδέες και τα γεγονότα, αναπτύσσουν παράλληλα και την κριτική τους σκέψη (Delibanidou, Tsapakidou & Raptis, 2009).

Αν θα θέλαμε να εξετάσουμε τον τρόπο 'λειτουργίας' των βιβλίων, θα λέγαμε ότι μπορούν να παραλληλιστούν με τις κοινωνικές μας

συναναστροφές, δηλαδή μας επηρεάζουν με τον ίδιο τρόπο που μας επηρεάζουν και τα άτομα του κοινωνικού μας περιγύρου, μέσα από τις ιδέες, τις αντιλήψεις και τις πράξεις τους (Μαραθευτής, 1990). Η επίδραση, λοιπόν, που ασκούν στο σχηματισμό της προσωπικότητας είναι αναμφίβολη, ο εντοπισμός της, όμως, που μπορεί να είναι άλλοτε θετικός και άλλοτε αρνητικός, δεν είναι τόσο εύκολος (Καρπόζηλου, 1994). Όταν γίνεται μια σωστή και προσεκτική επιλογή, τα παιδιά έχουν να κερδίσουν πολλά μέσα από την επαφή τους με τη λογοτεχνία (Αναγνωστόπουλος & Δελώνης, 1984). Για αυτό ο Sipe πολύ εύστοχα υποστηρίζει ότι, η παιδική λογοτεχνία δεν θα πρέπει να αντιμετωπίζεται μονόπλευρα ως καλλιτεχνικό δημιούργημα (Sipe, 1999), αλλά και ως ένα μέσο αγωγής (Sipe, 1999, Δελώνης, 1991). Τα άτομα τα οποία είναι υπεύθυνα για την παραγωγή ενός βιβλίου, μέσω αυτού, μεταφέρουν τις ιδεολογίες και τις αντιλήψεις τους για τον κόσμο (Sipe, 1999).

Από όλα όσα ειπώθηκαν, γίνεται φανερό, ότι τα βιβλία μεταφέρουν πολύ ισχυρά σήματα στα παιδιά για τον εαυτό τους, για το ποιοι είναι, τι μπορούν να κάνουν, τι μπορούν να γίνουν και για το ποιος είναι διαφορετικός από αυτούς. Σε καμία περίπτωση, λοιπόν, δεν μπορούν να θεωρηθούν ως παθητικά, απεναντίας μας διαπλάθουν, παρουσιάζοντάς μας μια εικόνα του εαυτού μας (Cole & Valentine, 2000). Η McElhoe υποστηρίζει ότι τα μικρά παιδιά μέσω των εικόνων και του κειμένου κοινωνικοποιούνται και αναπτύσσουν μία σειρά αξιών και στάσεων. Σύμφωνα με την Cullingford, τα παιδιά χρησιμοποιούν τα βιβλία για να μεταφράσουν τον κόσμο στον οποίο ζουν, μέσα από την εξερεύνηση των φαντασιών τους, όπως και ζώντας παράλληλα μέσα σε αυτόν (Willard Hall, 2004). Ως φυσικό επακόλουθο των παραπάνω προκύπτει ότι, επηρεάζουν άμεσα το άτομο, συνεπώς επηρεάζουν και την κοινωνία. Έτσι διαδραματίζουν ένα σημαντικό ρόλο, αφού συντελούν στο να βελτιωθούν και να αλλάξουν αντιλήψεις και συμπεριφορές. Όλα αυτά, όμως, επιτυγχάνονται κάτω από τις κατάλληλες προϋποθέσεις και τη χρησιμοποίηση συγκεκριμένων τρόπων κατά την εκπαιδευτική διαδικασία, που περιλαμβάνουν σκοπούς και στόχους.

Πολλοί διακεκριμένοι επιστήμονες, όπως ο Φρόιντ, ο Γιούνγκ, ο Φρομμ, κ.α. έχουν κάνει λόγο για την ευεργετική δράση των εικονογραφημένων ιστοριών στην ψυχική υγεία και την πνευματική ανάπτυξη του παιδιού (Πέτροβιτς-Ανδρουσοπούλου, 1987). Όταν το παιδί παρατηρεί,

αναγνωρίζει και επεξηγεί τις εικόνες, εκτελεί μια πνευματική εργασία, μέσω της οποίας γίνεται άσκηση της νοητικής ικανότητας και ανάπτυξη της παρατηρητικότητας (Γκρέμινγκερ, 1979), κάτι το οποίο υποστηρίζει και η Brown, λέγοντας ότι τα εικονογραφημένα βιβλία διεγείρουν την οπτική αντίληψη των παιδιών. Επίσης, η ίδια θεωρεί ότι αποτελούν μια εξαιρετική πηγή για μια πιο αναλυτική και μαθησιακή αντιμετώπιση από τα μεγαλύτερα παιδιά (Lechner, 1993).

Συνοψίζοντας όλα όσα ειπώθηκαν πιο πάνω, θα μπορούσαμε να υποστηρίξουμε ότι το εικονογραφημένο βιβλίο επιδρά με τέσσερις διαφορετικούς τρόπους στο παιδί:

α) *Παιδαγωγικά*. Καθώς ενεργοποιεί και κινητοποιεί το παιδί να συμμετέχει με όλες του σχεδόν τις αισθήσεις και έτσι να αντιλαμβάνεται και κατανοεί τις πληροφορίες που προσφέρει. Επίσης, παρέχει τις κατάλληλες προϋποθέσεις για την ανάπτυξη της φαντασίας και της κριτικής σκέψης (Αναγνωστόπουλος, 2003), όπως και ότι αποτελεί τον συνδετικό κρίκο των γνωστών με των άγνωστων πληροφοριών που λαμβάνονται (Marshall, 1998). Συμβάλλει, ακόμη, στην εξοικείωση με τη γλώσσα, το λεξιλόγιο και γενικότερα με τα βιβλία (Βαλάση, 2001).

β) *Ψυχολογικά*. Μέσα από αυτό αντιμετωπίζονται και δίνονται λύσεις σε προβλήματα, φοβίες, ανασφάλειες, διαπροσωπικές σχέσεις, άγχος, καθημερινές καταστάσεις, κ.α. (Αναγνωστόπουλος, 2003) και φυσικά διαπλάθονται συνειδήσεις. Μέσα από τις γνώσεις που παρέχει δημιουργεί απόψεις και διευρύνει τα συναισθήματα. Είναι μια μορφή ψυχαγωγίας που προσφέρει στον άνθρωπο μια συμφιλίωση με τον ίδιο του τον εαυτό (Κοντολέων, 1987).

γ) *Κοινωνιολογικά*. Καθώς συμμετέχει ενεργά στην κοινωνικοποίηση του παιδιού. Αφού μέσω αυτού, παρουσιάζονται ο πολιτισμός και οι αξίες της κοινωνίας, εντάσσοντας το παιδί στο κοινωνικό περιβάλλον (Αναγνωστόπουλος, 2003). Επιπρόσθετα, δίνει την ευκαιρία να υπάρξει μια επαφή με άλλους τόπους και εποχές (Κοντολέων, 1987).

δ) *Αισθητικά*. Μίας και αποτελεί καλλιτεχνικό δημιούργημα, τόσο ως προς τη λογοτεχνική του πλευρά όσο και ως προς την εικαστική του παρουσίαση (Αναγνωστόπουλος, 2003), αναπτύσσει τα αισθητικά μας κριτήρια (Κοντολέων, 1987).

Η έρευνα των Martinez και Roser δείχνει ότι τα μικρά παιδιά αυξάνουν την ικανότητα βαθύτερης κατανόησης και συζήτησης των διαφόρων οπτικών ενός εικονογραφημένου βιβλίου μέσω των επαναλαμβανόμενων αναγνώσεων. Οι Dickinson και Smith παρατηρώντας παιδιά που συμμετείχαν σε εκτενείς συζητήσεις μετά την ανάγνωση έδειξαν υψηλότερα οφέλη όταν συγκρίθηκαν με παιδιά που ενθαρρύνονταν να δίνουν απαντήσεις μόνο για λεπτομέρειες του κειμένου και να επαναλαμβάνουν κομμάτια. Ακόμη, από την έρευνα του Lehr προκύπτει ότι, τα παιδιά τα οποία εμφανίζουν μια υψηλή έκθεση στη λογοτεχνία, σε σχέση με τα παιδιά των οποίων η έκθεση είναι χαμηλή, παρουσιάζουν μεγάλες διαφοροποιήσεις στην κατανόηση του θέματος, με τα πρώτα να υπερτερούν.

Η Peterman δηλώνει ότι οι εκπαιδευτικοί, οι οποίοι έχουν εκπαιδευτεί μπορούν να εμπλουτίσουν την κατανόηση των παιδιών μέσω διαδικασιών που δίνουν έμφαση στις συνδέσεις ανάμεσα στις εμπειρίες των παιδιών και τους ήρωες των ιστοριών. Κάποιοι άλλοι ερευνητές έχουν παρατηρήσει ότι, ο τρόπος με τον οποίο διδάσκουν λογοτεχνία επηρεάζει και τις αντιδράσεις των μαθητών τους. Επίσης, τα βιβλία τα οποία επιλέγουν να διαβάσουν δυνατά στους μαθητές τους είναι αυτά που επιλέγουν τα παιδιά αργότερα να διαβάσουν ή να ξεφυλλίσουν.

Έρευνες για το πώς τα παιδιά επιλέγουν ένα βιβλίο έχουν καταλήξει σε ενδιαφέροντα αποτελέσματα. Ο Wolfson έδειξε ότι ενώ τα αγόρια προτιμούν την περιπέτεια και τα μηχανήματα, τα κορίτσια προτιμούσαν τις τέχνες. Επίσης, η φαντασία βρίσκεται στην κορυφή των προτιμήσεων και στα δύο φύλα, με μία μεγαλύτερη προτίμηση από την πλευρά των κοριτσιών. Οι Harkrader και Moore έδειξαν ότι τα αγόρια προτιμούσαν τους αρσενικούς χαρακτήρες και αντίστοιχα τα κορίτσια τους θηλυκούς. Οι Robinson et al. παρατήρησαν ότι τα παιδιά προσχολικής ηλικίας έδειχναν προτίμηση σε οικεία τους βιβλία, από ότι σε μη οικεία (Willard Hall, 2004).

2.2. Παιδικό εικονογραφημένο βιβλίο

Θα πρέπει να γίνει ένας πολύ σημαντικός διαχωρισμός των εικονογραφημένων βιβλίων και οι όροι τους να αποδοθούν με κάποια σαφήνεια. Στην αγγλική ορολογία, οι όροι αυτοί, αποδίδονται ως 'picture books' και 'illustrated books', και οι δύο όροι σημαίνουν βιβλία με εικόνες, η

διαφορά τους όμως βρίσκεται στη σχέση του κειμένου με την εικόνα (Κιτσαράς, 1993). Αν θα θέλαμε να αποδώσουμε σωστά τον όρο στα ελληνικά θα ήταν για το picture book, 'εικονοβιβλίο' (Κιτσαράς, 1993, Γιαννικοπούλου, 2008), 'εικονοκείμενο' (Γιαννικοπούλου, 2008) ή 'εικονογραφημένες μικρές ιστορίες,' όπως τα ονομάζει η Σιβροπούλου (2004).

Όποιον όρο και αν χρησιμοποιήσουμε, το σημαντικότερο είναι να τονίσουμε ότι παρακάτω θα αναλυθούν και θα αξιολογηθούν τα εικονογραφημένα βιβλία -picture books. Ένας ορισμός που θα μπορούσε να δοθεί είναι: το είδος του βιβλίου όπου κείμενο και εικόνα βρίσκονται σε μια ισορροπία και αρμονία (Κιτσαράς, 1993), με αυτόν τον τρόπο δεν κυριαρχεί κανένα από τα δύο, αλλά αλληλοσυμπληρώνονται, και το ένα συντελεί στην ολοκλήρωση του άλλου (Σιβροπούλου, 2004). Τα μηνύματα που μεταφέρει είναι ταυτόχρονα οπτικά και λεκτικά (Γιαννικοπούλου, 2008), έτσι δεν θα μπορούσαν να αποδοθούν με μόνο το ένα από τα δύο μέσα (Σιβροπούλου, 2004). Η αυτονομία των δύο μέσων (εικόνας-κειμένου) είναι φανερή και μπορεί να δώσει, αν απομονωθούν, διαφορετικές αναγνώσεις (Κιτσαράς, 1993).

Η ιστορία του εικονογραφημένου βιβλίου έχει τις ρίζες της αιώνες πίσω, πολύ πριν και από την εφεύρεση της τυπογραφίας. Με την τυπογραφία, όμως, και την μαζική παραγωγή των βιβλίων, οδηγείται στην αλλαγή και στην εξέλιξη της. Παρόλο που τα εικονογραφημένα βιβλία έως και τον 17^ο αιώνα απευθύνονταν στο ενήλικο κοινό, προοδευτικά η στάση αυτή αλλάζει. Τα βιβλία που προορίζονταν ως τότε (17^{ος} αι.) στα παιδιά είχαν ως στόχο την ηθική-χριστιανική καθοδήγηση. Σ' αυτή την αλλαγή συντέλεσαν απόψεις διάφορων φιλοσόφων όπως του Locke, ο οποίος τόνισε ότι τα βιβλία που απευθύνονται στα παιδιά θα πρέπει να είναι ευχάριστα και να συμβαδίζουν με την ηλικία και τις δυνατότητες τους, και του Comenius, ο οποίος δημιούργησε το πρώτο εικονογραφημένο λεξικό (το *Orbis Sensualium Pictus*) αναγνωρίζοντας τη χρησιμότητα των εικόνων στην παιδική αντίληψη και μνήμη.

Τον 18^ο αιώνα οι παιδαγωγοί Rousseau, με τον *Αιμίλιο*, και ο Pestalozzi, με τις κοινωνιολογικές και παιδαγωγικές του απόψεις, δημιουργούν μεταβολές στην εκπαιδευτική αντίληψη. Η επίδραση του Froebel είναι καθοριστική τον 19^ο αιώνα με τις προτάσεις του για την εκπαίδευση, μιας

και αποτέλεσαν πρωτοπορία για την εποχή, καθώς στρέφει την προσοχή στο παιδί, το οποίο βρίσκεται στο κέντρο της εκπαίδευσης. Έπειτα, η εξέλιξη έρχεται με την συμβολή των αδελφών Grimm, με τη μεταφορά σε έντυπη μορφή παραδοσιακών παραμυθιών, κυρίως όμως με την εικονογράφηση τους. Ακολούθησε ο Evans, εκδότης και καλλιτέχνης κατά τη δεκαετία του 1860, ο οποίος βελτίωσε τη διαδικασία των έγχρωμων εκτυπώσεων, έτσι ώστε να είναι πιο πιστές στις απεικονίσεις του εικονογράφου.

Τον 20^ο αιώνα οι παιδαγωγοί Dewey, Claparede και Decroly τονίζουν τη σημασία των εικόνων στην καλλιέργεια των αισθήσεων. Κατά τον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο υπήρξε μία παύση όσον αφορά την εικονογράφηση των βιβλίων, έπειτα όμως ακολουθεί μια περίοδος ευημερίας. Σήμερα, μετά από αρκετούς αιώνες εξέλιξης και μελέτης γύρω από το εικονογραφημένο παιδικό βιβλίο, μπορούμε να παρουσιάσουμε τη σπουδαιότητα αυτού όπως και κάποια βασικά χαρακτηριστικά που το διακρίνουν.

Τα εικονογραφημένα βιβλία κάνουν την εμφάνισή τους περίπου το 1970 στην Ελλάδα και αποτελούν το είδος όπου εικόνες και κείμενο κατέχουν ισότιμη και συμπληρωματική θέση, όπως έχει ήδη αναφερθεί. Η διαφορετικότητα που παρουσιάζουν μεταξύ τους, τόσο ως προς το κείμενο όσο και ως προς την εικονογράφηση, μας προσφέρουν τη δυνατότητα μιας ευρείας επιλογής μεταξύ αυτών (Σιβροπούλου, 2004). Ο διαχωρισμός τους σε κατηγορίες παρουσιάζει ιδιαίτερες δυσκολίες καθώς κάποιοι ερευνητές τα κατηγοριοποιούν σε σχέση με την ηλικία στην οποία απευθύνονται, κάποιοι με βάση τα τυπικά τους χαρακτηριστικά και άλλοι ως προς τα κριτήρια περιεχομένου (Κιτσαράς, 1993). Βέβαια, η Γιαννικοπούλου (2008) υποστηρίζει ότι, τα εικονογραφημένα βιβλία δεν απευθύνονται αποκλειστικά στους μικρούς αναγνώστες, καθώς μπορούν να διαβαστούν ευχάριστα και από τους ενήλικες, χωρίς να δεσμεύονται από κάποιο ηλικιακό φράγμα.

Το παιδικό εικονογραφημένο βιβλίο, στην σημερινή κοινωνία, έχει να ανταγωνιστεί πολλά μέσα, τα οποία προσφέρουν ψυχαγωγία και πληροφορίες στα παιδιά. Ένα από τα πιο ισχυρά, είναι η κινούμενη εικόνα, που έρχεται σε αντίθεση με την στατική εικόνα των βιβλίων. Το μεγάλο πλεονέκτημα των βιβλίων, όμως, είναι ότι προσφέρουν πολλαπλές αναγνώσεις και χρήσεις του υλικού τους. Το παιδί έχει τη δυνατότητα σε οποιαδήποτε χρονική στιγμή και

σε οποιοδήποτε μέρος και αν βρίσκεται να «επιστρέψει» στο βιβλίο όσες φορές το επιθυμεί (Κιτσαράς, 1993).

Αυτό που θα πρέπει να διακρίνει αρχικά το περιεχόμενο ενός βιβλίου για παιδιά, είναι το αν υπάρχει προσβασιμότητα από αυτά, δηλαδή αν είναι γραμμένο με ένα φιλικό και εύκολο προς ανάγνωση τρόπο και ασφαλώς, θα πρέπει να εντάσσεται σε ότι ορίζει το αναλυτικό πρόγραμμα της πολιτείας (Buckleimer, 2007). Έπειτα, θα πρέπει να εξετάζουμε αν ανήκει στα ενδιαφέροντα του παιδιού, τα οποία κινούνται γύρω από το άμεσο περιβάλλον του, είτε αυτό είναι φυσικό είτε κοινωνικό. Ιδιαίτερα, όλα αυτά που αφορούν τις οικογενειακές σχέσεις, τα διάφορα ζώα και φυτά που συναντά γύρω του (Μαραθευτής, 1990). Πάνω σε αυτό η McGlinn αναφέρει ότι, τα μικρά παιδιά θεωρούν τον εαυτό τους ως κέντρο του κόσμου, κατ' επέκταση θέλουν να βλέπουν *‘τον εαυτό τους και την καθημερινή τους ζωή’* στις ιστορίες που διαβάζουν (Willard Hall, 2004).

Παράλληλα, το εικονογραφημένο παιδικό βιβλίο, θα πρέπει να ικανοποιεί την ανάγκη του παιδιού για ασφάλεια και στοργή. Αυτό επιτυγχάνεται όταν οι σχέσεις των ηρώων είναι αρμονικές, όταν το καλό υπερισχύει του κακού και οι περιγραφόμενες καταστάσεις δεν προκαλούν φόβο. Το μικρό παιδί μη έχοντας ακόμα μια ρεαλιστική αντίληψη του κόσμου, το χιούμορ είναι αυτό που συντελεί στην εξάλειψη του φόβου αυτού (Μαραθευτής, 1990).

Συμπερασματικά, αυτό που πρέπει να κυριαρχεί στο περιεχόμενο τους είναι ότι, θα πρέπει να επικεντρώνονται στα κοινωνικο-συναισθηματικά βιώματα του παιδιού. Σε όλα δηλαδή αυτά που αφορούν την καθημερινότητα του, όπως και στις σχέσεις που αναπτύσσει με τα άλλα άτομα (Κιτσαράς, 1993).

Κατά την ανάγνωση ενός βιβλίου, το παιδί ταυτίζεται με τους ήρωες μέσα από το μηχανισμό της προβολής, και έτσι αντιμετωπίζει με αισιοδοξία την προσπάθεια του να ξεπεράσει τις δικές του ατέλειες και αδυναμίες (Σακελαρίου, 1995). Θα μπορούσε να υποστηριχτεί, βέβαια, ότι η συμμετοχή του παιδιού γίνεται σε δύο επίπεδα. Κατά το πρώτο, το παιδί αντικρίζει στην ιστορία τα βιώματά του, άρα συμμετέχει άμεσα. Και κατά το δεύτερο, το παιδί κατανοεί, συμπάσχει και συμμετέχει στα βιώματα των ηρώων, άρα η συμμετοχή του είναι έμμεση (Κιτσαράς, 1993). Αν τα εικονογραφημένα βιβλία

χρησιμοποιηθούν σωστά μπορούν να βοηθήσουν τα παιδιά να απαλλαγούν ή να μετριάσουν διάφορους φόβους και εσωτερικές διαμάχες τους (Zeese, 1996). Ας δούμε, όμως, τώρα ορισμένα από *τα χαρακτηριστικά* που τα διακρίνουν.

Τα θέματα τους κινούνται γύρω από πραγματικά ή φανταστικά βιώματα παιδιών, καθώς και χιουμοριστικές καταστάσεις. Μέσα από αυτά προβάλλονται κοινωνικά, πολιτιστικά και ιδεολογικά πλαίσια. Οι συγγραφείς επιλέγουν συνήθως ένα γεγονός στο οποίο εστιάζουν την πλοκή χρησιμοποιώντας μια «γραμμική συνέχεια» στην αφήγηση, έτσι ώστε η ροή της ιστορίας να μπορεί να γίνει εύκολα αντιληπτή από τον αναγνώστη. Οι χαρακτήρες μπορεί να είναι πρόσωπα, ζώα ή πράγματα, κάτι το οποίο άπτεται στον συγγραφέα (Σιβροπούλου, 2004). Η γλώσσα όμως, και ιδιαίτερα το λεξιλόγιο θα πρέπει να είναι προσαρμοσμένο ανάλογα με την ιστορία, αλλά παράλληλα, και με την αντιληπτική ικανότητα των παιδιών (Αναγνωστόπουλος, 1987). Με λίγα λόγια θα πρέπει να είναι απλή, σαφής, ειλικρινής και άμεση.

Ταυτόχρονα η εικόνα θα πρέπει να γίνεται εύκολα αντιληπτή από το παιδί, να έχει μια καθαρή απεικόνιση και να μην αποπροσανατολίζει με τις υπερβολικές λεπτομέρειες. Επίσης, να λειτουργεί συμπληρωματικά και όχι επαναληπτικά ως προς το κείμενο.

Οι έννοιες του χώρου και του χρόνου στο εικονογραφημένο βιβλίο είναι αλληλένδετες. Οι ιστορίες παρουσιάζουν τα γεγονότα σε μια χρονική ακολουθία (παρελθόν, παρόν, μέλλον), παράλληλα, όμως, προβάλλονται με μία αμεσότητα στον αναγνώστη. Οι εναλλαγές στην οπτική γωνία και στις σκηνές θα πρέπει να γίνονται με μία ταυτόχρονη αντίληψη από τον αναγνώστη, έτσι ώστε να υπάρξει κατανόηση της ιστορίας (Σιβροπούλου, 2004).

2.3. Η επιλογή εικονογραφημένων βιβλίων

Για να επιλέξουμε παιδικά εικονογραφημένα βιβλία για παιδιά, θα πρέπει να τα εξετάσουμε ως προς δύο παράγοντες. Ως προς τα παιδιά στα οποία απευθύνονται λαμβάνοντας υπόψη την ηλικία, την ψυχοσωματική τους ανάπτυξη και τα ενδιαφέροντά τους. Και ως προς τα ίδια τα βιβλία, δηλαδή το

περιεχόμενό τους, την συνολική τους παρουσία (κείμενο - εικόνες) και τα τυποεκδοτικά τους στοιχεία (Μαραθευτής, 1990).

Το υλικό, το οποίο θα επιλέξουμε να χρησιμοποιήσουμε στην τάξη, θα πρέπει να εξεταστεί, επίσης, αν είναι συμβατό με το επίσημο πρόγραμμα σπουδών, καθότι τα κείμενα συνήθως έχουν μια λειτουργική χρήση και αξία όταν εντάσσονται στην εκπαιδευτική διαδικασία. Κάθε κείμενο μπορεί να συμβάλλει στην ανάπτυξη της γλώσσας, του συναισθήματος, όπως και στον εμπλουτισμό των γνώσεων, με την προϋπόθεση φυσικά ότι θα εντοπίσουμε τους γνωστικούς του στόχους. Για την οικοδόμηση όλων αυτών, εντάσσονται και δραστηριότητες ανάγνωσης λογοτεχνικών κειμένων. Τα εικονογραφημένα βιβλία, ως είδος της παιδικής λογοτεχνίας, βοηθάνε έτσι ώστε να επιτευχθούν οι στόχοι αυτοί (ΔΕΠΠΣ, 2003). Ορισμένες βασικές οδηγίες, που δίνονται από τον Gambrell (1996), τις οποίες πρέπει να λαμβάνει υπόψη του ο εκπαιδευτικός κατά την επιλογή των βιβλίων παρουσιάζονται στον πίνακα της επόμενης σελίδας (Πίνακας 1).

Τα παιδιά, ιδιαίτερα του νηπιαγωγείου, είναι έμμεσοι αναγνώστες, για αυτό το βάρος επωμίζεται στους ενήλικες όσον αφορά την παροχή πληροφοριών. Η γνώση αυτή μεταβιβάζεται στα παιδιά, μέσω των δυνατών αναγνώσεων (read-aloud) παιδικών βιβλίων. Αλλά, ένα πολύ εύλογο ερώτημα που δημιουργείται, είναι ποιά βιβλία επιλέγουν να διαβάσουν οι εκπαιδευτικοί στους μαθητές τους και για ποιο λόγο (Willard Hall, 2004).

Πίνακας 1 (Gambrell)

➤	Να λαμβάνει υπόψη του το προσωπικό ενδιαφέρον του παιδιού, τις ικανότητές του και τα χαρακτηριστικά του, μιας και τα παιδιά έχουν την τάση να ταυτίζονται με καταστάσεις, χαρακτήρες και θέματα που τους αρέσουν.
➤	Να ψάχνει βιβλία που παρουσιάζουν νέες ιδέες, καθώς στην πλειοψηφία των παιδιών αρέσει να μαθαίνουν καινούργια πράγματα.
➤	Να υπάρχει μια ποικιλία στις συλλογές βιβλίων. Επιλέγουμε βιβλία για την πραγματική ζωή όπως και φανταστικές ιστορίες και χαρακτήρες. Παρουσιάζουμε διαφορετικές κατηγορίες μη-φανταστικών ιστοριών, ποίησης και παραμυθιών.
➤	Να προσέχει η εικονογράφηση και το κείμενο να απεικονίζουν πολιτισμούς, ικανότητες, φύλα και οικογένειες με ένα θετικό τρόπο.
➤	Να διαβάζει πάντα κάποιες σελίδες πριν την επιλογή. Και σε μας αλλά και στα παιδιά αρέσουν τα βιβλία με πλούσια και ενδιαφέρουσα γλώσσα.
➤	Να επικεντρώνεται στις εικόνες. Είναι ελκυστικές; Πολύχρωμες; Ενδιαφέρουσες; Με λεπτομέρειες;
➤	Να συζητά με τα παιδιά για βιβλία που τους άρεσαν στο παρελθόν χρησιμοποιώντας τις πληροφορίες αυτές για τις μελλοντικές επιλογές του.
➤	Να ρωτά τους γονείς τι βιβλία συνηθίζουν τα παιδιά τους να διαβάζουν σπίτι.
➤	Να ζητά από κάποιον βιβλιοθηκάριο να προτείνει κάποιους τίτλους ή να δώσει κάποια λίστα με συνιστώμενα βιβλία.
➤	Να ψάχνει για συγγραφείς οι οποίοι έχουν προταθεί ή έχουν λάβει κάποια διάκριση.

Τα βασικά κριτήρια με τα οποία επιλέγουν οι εκπαιδευτικοί τα βιβλία που θα χρησιμοποιήσουν στην τάξη είναι τρία, σύμφωνα με την έρευνα των Jipson και Paley:

- 1) Την σχέση που έχει το κείμενο με το αναλυτικό πρόγραμμα
- 2) Τις προσωπικές επιλογές, είτε λόγω φήμης του συγγραφέα ή του εικονογράφου, είτε λόγω αναγνωρισιμότητας του βιβλίου
- 3) Την σημασία της διαφορετικότητας (φύλο, φυλή και εθνότητα) μέσα στο κείμενο.

Αυτοί οι τρεις λόγοι παρόλο που είναι απόλυτα λογικοί δεν παρουσιάζουν την ίδια βαρύτητα κατά τη διαδικασία της επιλογής. Αναλυτικότερα, θα λέγαμε ότι η επιλογή με βάση το αναλυτικό πρόγραμμα είναι ιδιαίτερα συχνή, καθώς σύμφωνα με τους ερευνητές από το δείγμα τους το 70% των εκπαιδευτικών στηρίχθηκαν σε αυτή. Ακολουθούσε η προσωπική (με 45%), υποστηρίζοντας ότι ήταν το δικό τους αγαπημένο, παλιότερων μαθητών τους και ότι είχε καλά σημεία προς συζήτηση. Ενώ με βάση τη διαφορετικότητα είχε τα χαμηλότερα ποσοστά (9%) αν και είχε δηλωθεί από πολλούς ως προτεραιότητα (Bandré, 2005).

2.4. Η αξιολόγηση εικονογραφημένων βιβλίων

Κατά την αξιολόγηση ενός βιβλίου λαμβάνονται υπόψη ορισμένοι παράγοντες που αφορούν την αισθητική του και τις αξίες που προσδίδει ως λογοτεχνικό έργο. Χρησιμοποιούνται δηλαδή ορισμένα κριτήρια, τα οποία έχουν καθοριστεί από πριν (Μαραθευτής, 1990).

Ένα λογοτεχνικό βιβλίο για να μπορεί να χαρακτηριστεί σύγχρονο, θα πρέπει να περιλαμβάνει ορισμένα χαρακτηριστικά. Αρχικά, δεν θα πρέπει να λέει ψέματα στα παιδιά, αλλά να τους προτρέπει στην αναζήτηση της αλήθειας. Επίσης, να μην μυθοποιεί καταστάσεις χωρίς ιδιαίτερο λόγο, αλλά και να μην απομυθοποιεί τα πάντα νωρίτερα από το προβλεπόμενο, δημιουργώντας σύγχυση και περιορισμό της φαντασίας. Έπειτα, θα πρέπει να απεικονίζει με ειλικρίνεια τις σχέσεις των ανθρώπων, δίνοντας την ευκαιρία για την κατανόηση και τον σεβασμό των άλλων και όχι στην κριτική αυτών.

Φυσικά, θα πρέπει να αποφεύγει τα στερεότυπα για τα δύο φύλα, τα οποία καταργούν τα δικαιώματα και διαταράσσουν τις μεταξύ τους σχέσεις. Αυτό που θα πρέπει να προβάλλει είναι η ισότητα των ατόμων, χωρίς να καταργεί την διαφορετικότητα, τόσο σε ατομικό όσο και σε συλλογικό επίπεδο. Επιπρόσθετα, θα πρέπει να παρουσιάζει τα προβλήματα δίχως να καταλήγει στην απαισιοδοξία, και παράλληλα να μην προσφέρει λύσεις που θα χρησιμοποιηθούν ως καλούπι, αλλά ως ιδέες για προβληματισμό (Πέτροβιτς-Ανδρουτσοπούλου, 1987). Τα πολύ απλά ή παραπλανητικά βιβλία μπορούν να οδηγήσουν στην ελαχιστοποίηση των οπτικών και στις προκαταλήψεις (Willard Hall, 2004).

Ο μεγάλος αριθμός βιβλίων που κυκλοφορεί στην αγορά, μας οδηγεί αρκετές φορές σε δίλημμα όσον αφορά τη σωστή επιλογή, γι' αυτό πριν από αυτή θα πρέπει να αξιολογήσουμε διεξοδικότερα ορισμένα στοιχεία τους (Stephens, 2008):

☞ *Τυποεκδοτικά στοιχεία*: είναι όλα αυτά τα στοιχεία που συνοδεύουν ένα εικονογραφημένο βιβλίο, πέρα από το κείμενο και την εικονογράφηση.

Περιλαμβάνουν το *εξώφυλλο*, στο οποίο περιέχονται η εικόνα και ο τίτλος, και είναι από τα πρώτα χαρακτηριστικά που θα προσελκύσουν ή θα απωθήσουν κάποιον να το ανοίξει και να το διαβάσει (Γιαννικοπούλου, 2008). Η Stephens (2008) το χαρακτηρίζει ως την *‘πόρτα που ανοίγει και οδηγεί σε ένα καινούργιο κόσμο’*. Για το λόγο αυτό θα πρέπει να είναι ελκυστικό, έτσι ώστε να μας προκαλεί να *‘ανοιχτεί’* η πόρτα αυτή. Ο τίτλος, είναι αυτός που θα αποδώσει τον πρώτο χαρακτηρισμό στην ιστορία. Άλλες φορές είναι βασικός για την κατανόηση και επεξήγηση της ιστορίας, άλλοτε μας παραπέμπει σε απόσπασμα της ιστορίας ή σε προηγούμενες ιστορίες των δημιουργών, άλλοτε πάλι αναδεικνύει τους πρωταγωνιστές. Κάποιοι τίτλοι δίνουν ένα πολυτροπικό μήνυμα συνδυάζοντας λόγο και εικόνα. Η εικόνα με τη σειρά της, προσδίδει τον ιδιαίτερο χαρακτήρα στο εξώφυλλο και προσελκύει το βλέμμα (Γιαννικοπούλου, 2008). Οι μικροί αναγνώστες ελκύονται από τα φωτεινά χρώματα (Stephens, 2008). Τις περισσότερες φορές, στις εικόνες των εξωφύλλων, γίνεται ανάδειξη των πρωταγωνιστών της ιστορίας, κάποιες άλλες παρουσιάζεται ένα περιστατικό από την ιστορία που είναι βασικό στοιχείο για την εξέλιξη της. Με αυτόν τον τρόπο γίνεται μια πρώτη γνωριμία με τους ήρωες της ιστορίας, όπως και δίνεται μια ιδέα για την πλοκή. Βέβαια υπάρχουν και τα εξώφυλλα που αποπροσανατολίζουν, θέλοντας να διατηρήσουν την έκπληξη και την απροσδόκητη εξέλιξη που θα ακολουθήσει (Γιαννικοπούλου, 2008).

Επίσης, στα τυποεκδοτικά ανήκουν οι *φόδρες* (ή αλλιώς εσώφυλλα ή ταπετσαρίες), τα *στοιχεία της έκδοσης* (γραμματοσειρές, το σχήμα του βιβλίου, η συνολική οργάνωση του), οι *αφιερώσεις* και τα *βιογραφικά σημειώματα του συγγραφέα και του εικονογράφου*. Αναλαμβάνουν το ρόλο του *χώρου υποδοχής του αναγνώστη*, μιας και αποτελούν την πρώτη ιδέα που δημιουργείται βλέποντας το βιβλίο και οδηγούν σε μια ομαλή μετάβαση προς την ιστορία.

↳ *Κείμενο*: αποτελεί το επόμενο στοιχείο που θα πρέπει να εξεταστεί και να μας οδηγήσει να αναρωτηθούμε κατά πόσο μπορεί να είναι κατάλληλο και εξίσου ελκυστικό για τα παιδιά (Stephens, 2008).

Κατά την αξιολόγηση του κειμένου θα πρέπει να το εξετάσουμε ως προς τους *χαρακτήρες* που παρουσιάζει (Σιβροπούλου, 2004), κάποιες φορές και ως προς το *όνομα που αποδίδεται στον ήρωα*, καθώς μας οδηγεί στη σκιαγράφηση της προσωπικότητάς του (Γιαννικοπούλου, 2008), ως προς την *πλοκή* της ιστορίας, το *θέμα* που διαπραγματεύεται, την *οπτική του γωνία* και το *ύφος* που αποδίδεται από τον συγγραφέα (Σιβροπούλου, 2004).

Το ήθος των ηρώων αντανακλάται έντονα στην συμπεριφορά και τις πράξεις τους (Αναγνωστόπουλος, 1999). Όταν το παιδί συναντήσει σε ένα βιβλίο μέρος των βιωμάτων του, του είναι πολύ εύκολο να «μπει» στη θέση του ήρωα και να ταυτιστεί μαζί του (Κιτσαράς, 1993). Το παιδί παρατηρεί ένα πλήθος στοιχείων του χαρακτήρα της ιστορίας, τόσο την εξωτερική εμφάνιση και τις κινήσεις όσο και τις αντιδράσεις, το ύφος και την ομιλία του (Σιβροπούλου, 2004).

↳ *Εικονογράφηση*: ως αλληλένδετο στοιχείο με τις εικονογραφημένες ιστορίες, είναι ένα από τα βασικότερα κριτήρια επιλογής από τον/την εκπαιδευτικό, μιας και όταν απευθύνεται σε τόσο μικρές ηλικίες χρησιμοποιείται ως αναγνωστικό μέσο (Βαλάση, 2001). Τα παιδιά μέσω αυτής κατανοούν και παρακολουθούν ευχάριστα την εκτύλιξη των ιστοριών (Σπινκ, 1990), παρόλα αυτά, δεν αντιλαμβάνονται με τον ίδιο τρόπο μία εικόνα. Ο εικονογράφος μέσω αυτής προσπαθεί να μεταδώσει ένα μήνυμα που το παιδί πρέπει να επεξεργαστεί χρησιμοποιώντας κάποιες συμβάσεις, ανάλογα πάντα με τις ικανότητές του, αλλά και με το περιβάλλον στο οποίο ζει.

Ορισμένα σημαντικά στοιχεία της εικονογράφησης είναι: τα *χρώματα* και ο *φωτισμός* (Κιτσαράς, 1993). Το περιεχόμενο του βιβλίου είναι αυτό που θα καθορίσει τα χρώματα και αυτά με τη σειρά τους μπορούν να τονίσουν ορισμένα σημεία του βιβλίου ή μέσω αυτών να υπάρξει κλιμάκωση της ιστορίας (Eubanks, 1999). Επίσης, στα σημαντικά στοιχεία περιλαμβάνονται: το *σχήμα*, καθώς μπορεί να προκαλέσει συναισθήματα (Σιβροπούλου, 2004), οι *γραμμές*, μιας και στην εικονογράφηση έχουν την δική τους σημασία, αφού δημιουργούν διαφορετικά συναισθήματα στον αναγνώστη, όπως και η *οπτική*

γωνία ή γωνία λήψης, η οποία έχει τον δικό της ρόλο, μιας και είναι εκείνη που μας προσφέρει τον τρόπο πρόσληψης της ιστορίας (Γιαννικοπούλου, 2008).

Για πολλούς μελετητές η ουσία ενός εικονογραφημένου βιβλίου είναι η σχέση του κειμένου με την εικονογράφηση (Sipe, 1998). Η σχέση αυτή μπορεί να είναι παράλληλη, συμπληρωματική ή αντιθετική. Τις περισσότερες φορές οι εικόνες λειτουργούν σε σχέση με το κείμενο παράλληλα ή συμπληρωματικά. Οι περιπτώσεις αντιθετικής σχέσης είναι λίγες, παρόλα αυτά υπάρχουν, ο Nodelman τις ορίζει ως *‘ειρωνεία’* (Eubanks, 1999).

Ο αναγνώστης, για τον Iser, συμμετέχει ενεργά στην κατανόηση του βιβλίου, ως *συνεργάτης* (*‘co-operator’*), αφού με τον τρόπο του συμπληρώνει αυτό που γράφεται και απεικονίζεται με αυτό που υπονοείται. Επιπρόσθετα, ο αναγνώστης μπορεί να χρησιμοποιήσει την εικόνα για να συμπληρώσει το λόγο, όπως και το αντίστροφο, έτσι ώστε να σχηματίσει ένα ολοκληρωμένο νόημα στο μυαλό του. Ο Nodelman αναφέρει ότι οι λέξεις είναι χρήσιμες στο να μεταφέρουν χρονικές πληροφορίες, ενώ οι εικόνες χωρικές. Άρα, λοιπόν, χρησιμοποιούμε μια σύνθετη διαδικασία, έτσι ώστε να αντιληφθούμε το εικονογραφημένο βιβλίο ως όλο. Αποτελεί, όμως, μια σημαντική διαδικασία, αφού καθορίζει το πώς θα συσχετίσουμε τις εικόνες με το λόγο.

Πιο αναλυτικά, θα λέγαμε ότι, ο σχηματισμός του λόγου και των εικόνων αποτελούν δύο ξεχωριστές λειτουργίες στο άτομο. Η μία λειτουργία αναλύει το λόγο και δημιουργεί εικόνες και η άλλη αναλύει τις εικόνες μετατρέποντάς τες σε λόγο. Με αυτό τον τρόπο δημιουργούνται νέα μηνύματα στη σκέψη του ατόμου οδηγώντας το σε μια νέα επεξεργασία. Έτσι, το άτομο επεξεργάζεται τις πληροφορίες που λαμβάνει, στην πορεία, όμως, μπορεί να αλλάξει τις αντιληπτικές δομές του και να τις προσαρμόσει στις νέες πληροφορίες που θα δεχθεί (Sipe, 1998).

Ένα από τα είδη της παιδικής λογοτεχνίας, το οποίο εμπλέκει συναισθηματικές, πολιτισμικές και κοινωνικές έννοιες και συμβάλλει στην κατανόηση και την αποδοχή όλων αυτών, είναι η διαπολιτισμική λογοτεχνία. Η μελέτη της, όσο και η προσεκτική επιλογή τέτοιων βιβλίων κρίνεται εξαιρετικά σημαντική, καθώς εμπλέκει τόσο ευαίσθητα και λεπτά ζητήματα. Στο επόμενο κεφάλαιο θα γίνει εκτενέστερη και διεξοδικότερη ανάλυση αυτής.

3. Διαπολιτισμικά Εικονογραφημένα Βιβλία

3.1. Διαπολιτισμική λογοτεχνία

Ως διαπολιτισμική, αναφέρεται η λογοτεχνία εκείνη η οποία απεικονίζει και εξερευνά τις ζωές των ατόμων που προέρχονται από μια μεγάλη ποικιλία ομάδων. Για να χαρακτηριστεί ένα βιβλίο ως διαπολιτισμικό, θα πρέπει να περιέχει ένα κεντρικό χαρακτήρα, μία πλοκή, ένα θέμα, ένα σκηνικό ή ένα στυλ του οποίου η φύση είναι πολιτισμικά ή κοινωνικά διαφορετική (Bainbridge, Pantaleo & Ellis, 1999).

Πριν το 1960, υπήρχε μια αορατότητα στα άτομα τα οποία δεν άνηκαν στους Ευρωπαίους και στους Αμερικανούς Ευρωπαίους ή μια αρνητική και στερεοτυπική απεικόνιση αυτών στα βιβλία, κάτι το οποίο ο Harris χαρακτηρίζει ως 'ολέθριο' (pernicious). Κατά τη δεκαετία του '60 - '70 οι κοινωνικο-πολιτισμικές αλλαγές, που έλαβαν χώρα, ανανέωσαν το ενδιαφέρον, τόσο ως προς την λογοτεχνία των ενηλίκων, όσο και ως προς των παιδιών. Αρχικά λίγοι, και ιδιαίτερα οι κυρίαρχες ομάδες, κατείχαν την αποκλειστικότητα στην απεικόνιση των ατόμων που ανήκαν στις μειονοτικές. Έπειτα, όμως, από προσπάθειες ιδιωτών και ομάδων (όπως το Council on Interracial Books for Children) επήλθε μια προοδευτική αλλαγή στις επόμενες τέσσερις δεκαετίες (Mendoza & Reese, 2001). Η διαπολιτισμική λογοτεχνία για τα μικρότερα παιδιά άρχισε να αναπτύσσεται τις τελευταίες δύο δεκαετίες. Η Nieto, υποστηρίζοντας ότι θα πρέπει να αποτελέσει βασική εκπαίδευση για όλα τα παιδιά, την τοποθετεί σε ένα κοινωνικο-πολιτισμικό περιεχόμενο (Pyterek, 2006).

Κάποιοι ερευνητές για να προσδιορίσουν τη σχέση που αναπτύσσεται ανάμεσα στη διαπολιτισμική λογοτεχνία και τους αναγνώστες, χρησιμοποιούν τους όρους: «παράθυρο» (*window*), «καθρέπτης» (*mirror*) (Cox & Calda, 1990, Granahan, 1999, Mendoza & Reese, 2001, Collabucci, 2004) και «όχημα» (*vehicle*).

Με τον όρο «παράθυρο» θέλουν να υποδηλώσουν ότι μέσω του βιβλίου το άτομο αποκτά μία οπτική για έναν πολιτισμό, όπως επίσης και ότι σε αυτό μπορεί να αντικρύσει κάτι που του είναι οικείο ή εντελώς άγνωστο. Ο όρος «καθρέπτης» χρησιμοποιείται κυρίως όταν ο αναγνώστης αντικρίζει τον εαυτό του στο βιβλίο αυτό, αλλά και όταν μέσω αυτού μπορεί να παρατηρήσει

τον τρόπο με τον οποίο ο πολιτισμός του παρουσιάζεται και αντιπροσωπεύεται, έχοντας έτσι τη δυνατότητα να δει τι ακριβώς 'βλέπουν' και οι υπόλοιποι. Ένα βιβλίο, βέβαια, μπορεί να είναι ταυτόχρονα «παράθυρο» και «καθρέπτης» για τον αναγνώστη. Εξαρτάται, πάντα, από το άτομο το οποίο το διαβάζει και από το περιεχόμενό του. Η αλληλεπίδραση αυτών των δύο παραγόντων θα καθορίσει τη σχέση που θα αναπτυχθεί (Granahan, 1999).

Όπως έχει ήδη ειπωθεί, τα βιβλία παλιότερα, πρόσφεραν στα μεσαία και ανώτερα κοινωνικά στρώματα της κυρίαρχης πολιτισμικής ομάδας τον «καθρέπτη», αλλά όχι το «παράθυρο». Τα παιδιά αυτά, δηλαδή, μπορούσαν να εντοπίσουν τον εαυτό τους στις ιστορίες, αλλά ήταν μάλλον απίθανο να αντικρύσουν κάποιον ή κάτι πολύ διαφορετικό από αυτά. Αντίστοιχα, για τα παιδιά που δεν άνηκαν στην πλειονότητα, τα πράγματα λειτουργούσαν αντίστροφα, έχοντας λίγες 'αντανακλάσεις' («καθρέπτες») να επιβεβαιώνουν την ταυτότητά τους, αλλά πολλά «παράθυρα» ως προς την κυρίαρχη κουλτούρα.

Βέβαια, οι «καθρέπτες» και τα «παράθυρα» δεν προσφέρουν πάντα την σωστότερη οπτική. Για να λειτουργούν σωστά θα πρέπει οι 'καθρέπτες' να είναι ακριβείς και τα 'παράθυρα' να επιτρέπουν μια ευρεία οπτική. Για το λόγο αυτό, επικρατεί ο όρος «όχημα» (Marshall, 1998, Bainbridge, Pantaleo & Ellis, 1999, Mendoza & Reese, 2001), μέσω του οποίου δίνονται αφορμές για συζητήσεις, ερωτήματα και σημαντικές αλληλεπιδράσεις (Mendoza & Reese, 2001). Χρησιμοποιώντας το «όχημα» αυτό, οι δάσκαλοι μπορούν να υποστηρίξουν και να ενισχύσουν την ανοχή και την κατανόηση ανάμεσα στα παιδιά (Bainbridge, Pantaleo & Ellis, 1999). Χαρακτηριστικά η Marshall (1998) αναφέρει: *'Τα εικονογραφημένα βιβλία παρέχονται ως όχημα που αντανακλά, προβληματίζει, συζητά και αναπτύσσει απόψεις. Παρέχουν το κάτοπτρο για την παρουσίαση νέων προοπτικών που μπορούν να οδηγήσουν στην αλλαγή αντιλήψεων και στάσεων. Η παιδική λογοτεχνία δημιουργεί γέφυρες που επιτρέπουν στα παιδιά να ταξιδέψουν σε μακρινούς πολιτισμούς και ιδέες και μπορούν να χτίσουν μία προσωπικότητα απέναντι σε μια ζωή συνεχών ανακαλύψεων.'*

Ως άμεση συνέπεια όλων όσων ειπώθηκαν, θα λέγαμε ότι μέσω των εικονογραφημένων βιβλίων το παιδί γνωρίζει οικογένειες, πολιτισμούς και

περιβάλλοντα, τα οποία είναι κατά κάποιο τρόπο παρόμοια ή διαφορετικά από τα δικά του (Holland, 2005). Με τον τρόπο αυτό, η παρουσίαση άλλων πολιτισμών μέσω της λογοτεχνίας, συμβάλει στο να μειωθούν πιθανά συναισθήματα άγχους και προκατάληψης προς τους άλλους λαούς. Όταν επιλέγεται με ιδιαίτερη φροντίδα και προσοχή μπορεί να προσφέρει πολλά μέσα από τα στοιχεία της διαφορετικότητας και των πολιτισμικών στοιχείων που προβάλλει (Johns & VanLeirsburg, 1995). Αυτό που μπορεί να προσφέρει, δηλαδή, η διαπολιτισμική λογοτεχνία είναι η δυνατότητα των αναγνωστών να 'ταξιδέψουν' πέρα από τον οικείο τους ατομικό κόσμο (Collabucci, 2004). Ο Banks υποστηρίζει ότι όταν παρατηρούμε ως αναγνώστες τον κόσμο από πολλές και όχι από μία οπτική, τότε οι οπτικές μας διευρύνονται και ωφελούμαστε ως προς την συμπεριφορά μας (Jetton & Davis, 2005).

Επίσης, η διαπολιτισμική λογοτεχνία μπορεί να βοηθήσει τα παιδιά περνώντας μηνύματα ειρήνης και φιλίας και έτσι με αυτόν τον τρόπο να επιτύχει την ειρηνική συνύπαρξη των λαών και να συμμετέχει ενεργά στις σχέσεις που αναπτύσσονται μεταξύ τους (Πέτροβιτς-Ανδρουσοπούλου, 1987). Όταν τα μικρά παιδιά διαβάζουν ή τους διαβάζονται βιβλία, εκθέτονται μεταξύ άλλων σε συγκεκριμένους τρόπους σκέψης για τους άλλους ανθρώπους. Ο συνδυασμός εικόνας και κειμένου δημιουργεί συγκεκριμένες οπτικές για τα άτομα, όπως και για ομάδες ανθρώπων, συμπληρώνοντας με μηνύματα την συνολική εικόνα για πώς ακριβώς είναι αυτοί οι άνθρωποι (Mendoza & Reese, 2001).

Η Bishop αναφέρει ότι: 'η λογοτεχνία μας βοηθάει να ανακαλύψουμε ότι πέρα από το χρόνο, τον τόπο και την κουλτούρα οι άνθρωποι 'μοιράζονται' κοινά στοιχεία, επιθυμίες και προβλήματα. Την ίδια στιγμή η λογοτεχνία επιβεβαιώνει τη μεγάλη διαφορετικότητα που συνυπάρχει με κοινές ανθρώπινες ομοιότητες... Η λογοτεχνία η οποία προέρχεται από συγκεκριμένα κοινωνικό-πολιτισμικά περιεχόμενα προσφέρει πολλαπλές προοπτικές για τη ζωή, την κοινωνία και την ιστορία, απεικονίζοντας χιλιάδες τρόπους με τους οποίους άνθρωποι διαφόρων εποχών, τόπων και πολιτισμών έχουν αντιμετωπίσει τα προβλήματα της ανθρώπινης ύπαρξης' (Collabucci, 2004).

Είναι πολύ σημαντικό το γεγονός ότι η διαπολιτισμική λογοτεχνία ενδυναμώνει τον 'αυτοσεβασμό' της μειονοτικής ομάδας, ενώ αντίστοιχα

αυξάνει την ευαισθησία και τις γνώσεις της κυρίαρχης ομάδας για όσους διαφέρουν από εκείνους, τονίζοντας παράλληλα τόσο τις διαφορές όσο και τις ομοιότητές τους (Jetton & Davis, 2005).

Τα εικονογραφημένα βιβλία μπορούν να υποστηρίξουν συμπεριφορές που θα διακατέχονται από το σεβασμό προς τους άλλους με τρεις τρόπους:

1. *Μιλώντας για τις διαφορές των ανθρώπων.* Με τον τρόπο αυτό τα παιδιά να κατανοήσουν την δική τους προσωπική μοναδικότητα, καθώς και των άλλων παιδιών. Ενίσχυση μπορεί να δοθεί μέσα από μια προσεκτική ανάγνωση, και έπειτα μέσα από κατάλληλες ερωτήσεις να διευκολυνθεί η διερεύνηση αυτή.

2. *Μιλώντας μέσω των διαφορών των ατόμων.* Τα παιδιά πολλές φορές ωφελούνται παρατηρώντας και επικεντρώνοντας την προσοχή τους στις ομοιότητες ανάμεσα στα άτομα. Ίσως να μην είναι τόσο έντονη η ενασχόληση με θέματα διαφορετικότητας σε αυτήν την περίπτωση, αλλά μέσω της εικονογράφησης και της ιστορίας μπορούν να υπάρξουν 'διαφορετικοί' χαρακτήρες. Οι ιστορίες αυτές βοηθούν στην διαχείριση των συναισθημάτων, η οποία θα οδηγήσει σε υψηλότερα επίπεδα κατανόησης, ανοχής και αποδοχής του εαυτού τους και των άλλων. Για την επιτυχήστερη επίτευξη όλων αυτών θα πρέπει να ακολουθήσει συζήτηση και ανάλυση των όσων διαβάστηκαν.

3. *Μιλώντας μέσα από θέματα που σχετίζονται με τη διαφορετικότητα.* Τα θέματα πολλών βιβλίων στρέφονται στον 'σωστό' τρόπο συμβίωσης με τους άλλους. Στην πλειοψηφία των περιπτώσεων, οι ήρωες της ιστορίας είναι ζώα, που μεταφέρουν μηνύματα φιλίας και συνεργασίας, όπως και το πώς να μοιραζόμαστε και να νοιαζόμαστε για τους άλλους (Marshall, 1998).

Είναι φανερό ότι διαμέσου των βιβλίων τα παιδιά έρχονται σε επαφή με προβλήματα, από τα οποία μπορούν να επωφεληθούν μέσω της προβολής των δικών τους σε αυτά. Γενικά, τα βιβλία μπορούν να παρέχουν πληροφορίες και καθοδήγηση, να διευκολύνουν τη μάθηση και την επίλυση προβλημάτων, να μεταδίδουν αξίες και να χτίζουν σχέσεις, που μπορούν να είναι χρήσιμες για όσα παιδιά αντιμετωπίζουν παρόμοιες καταστάσεις. Πιο συγκεκριμένα, καθώς σχετίζονται με την πολυπολιτισμική ευαισθησία, τα βιβλία μπορούν να χρησιμοποιηθούν έτσι ώστε να βοηθήσουν τα παιδιά να αναπτύξουν την αίσθηση της ταυτότητας, κατανοώντας με αυτόν τον τρόπο

τις διαφορές τους από τους άλλους, να προσφέρουν γνώσεις για τον δικό τους και για τους άλλους πολιτισμούς και ικανότητες, οδηγώντας τα στο να μπορούν να σχετίζονται αποτελεσματικά με άτομα από διαφορετικά πολιτιστικά περιβάλλοντα (Bosma, 1995). Είναι πολύ σημαντικό το παιδί να μάθει να εκτιμά την διαφορετικότητα τόσο στη φυλή, στο φύλο, όσο και στη θρησκεία (Holland, 2005).

Ασφαλώς, σύμφωνα με την Johnston, δεν αρκεί απλά η έκθεση των παιδιών στις ιστορίες με την προσδοκία ότι θα ταυτιστούν και θα συνταχθούν με τον κεντρικό χαρακτήρα και των οποίων οι εμπειρίες θα μεταστρέψουν τα συμπεράσματά τους για μια άλλη φυλή ή πολιτισμό. Είναι σημαντικό οι δάσκαλοι να προάγουν ένα «διπλό προσανατολισμό», όπου ως αναγνώστες θα κατανοούν ότι οι αντιλήψεις και οι συμπεριφορές τους θα κλονίζονται, αλλά και θα αμφισβητούν και τις θέσεις του βιβλίου τις οποίες θα λαμβάνουν. Με αυτόν τον τρόπο οι μαθητές θα βοηθηθούν να αντιμετωπίζουν τα στερεότυπα και τις προκαταλήψεις τους στην τάξη (Gill, 2004).

Μια άμεση συνέπεια των παραπάνω είναι ότι, τα παιδιά μέσω των βιβλίων κατανοούν και σχηματίζουν τις έννοιες για τις διαφορετικές εθνοτικές ομάδες. Έτσι, λοιπόν, μέσα από μια ποικιλία λογοτεχνικών βιβλίων, μπορούν ευκολότερα να κατανοήσουν τις ομοιότητες και διαφορές ανάμεσα στις διαφορετικές θρησκείες, πολιτισμούς και γλώσσες. Το ισχυρότερο πλεονέκτημα τους είναι ότι δίνουν το χώρο για την ανάπτυξη διαφόρων θεμάτων και ότι οι τυχόν λανθασμένες αντιλήψεις μπορούν να αντιμετωπιστούν με ευαισθησία. Βέβαια, θα πρέπει να έχουμε πάντα υπόψη μας ότι τα παιδιά είναι πιθανό να προέρχονται από ένα περιβάλλον το οποίο ενισχύει τις προκαταλήψεις και τα στερεότυπα και ότι οι προσπάθειες που καταβάλλουμε να προκαλούνται ή να αμφισβητούνται (Siraj-Blatchford, 1994).

Πριν οι εκπαιδευτικοί βοηθήσουν τα παιδιά να καταρρίψουν τα στερεότυπα, θα πρέπει να συνειδητοποιήσουν, αρχικά, τις δικές τους συμπεριφορές. Έπειτα, να μάθουν να αναγνωρίζουν τον τρόπο που η παιδική λογοτεχνία μπορεί να οδηγήσει στην οικοδόμηση γνώσεων για άλλους πολιτισμούς και να προάγει την συνειδητοποίηση της συμπεριφοράς του ίδιου του ατόμου προς τους άλλους λαούς (Bosma, 1995). Μπορούν να συμβάλλουν, ακόμη, δίνοντας την ευκαιρία στα παιδιά μέσα από κατάλληλες ερωτήσεις να αναλογιστούν και να συναισθανθούν τις καταστάσεις και τα

συναισθήματα του ήρωα (Ramsey, 1987). Η ενίσχυση του σεβασμού και της αλλαγής των αντιλήψεων μπορεί να συντελεστεί μέσω ανοιχτών συζητήσεων για τα στερεότυπα και τις προκαταλήψεις, έτσι ώστε τα παιδιά να μπορέσουν να αναλύσουν τις συγκεκριμένες συμπεριφορές (Marshall, 1998). Μπορούν επίσης, να φροντίσουν να υπάρξει μια επέκταση της σκέψης και της αντίληψης για τον τρόπο διαβίωσης των άλλων λαών. Τα βιβλία έχουν την δυνατότητα να προσφέρουν την ευκαιρία για γνωριμία με διαφορετικές γλώσσες, καθώς προσφέρονται τόσο στην αυθεντική τους όσο και σε μετάφραση (Ramsey, 1987). Η έρευνα της Enciso έρχεται να επιβεβαιώσει όλα τα παραπάνω υποστηρίζοντας ότι η λογοτεχνία και οι ειλικρινείς συζητήσεις μπορούν να προάγουν μια βαθύτερη κατανόηση της πολιτισμικής και κοινωνικής μας ταυτότητας, με αυτόν τον τρόπο η κατανόηση των παιδιών για τη διαφορετικότητα μπορεί να αλλάξει. Εξάλλου, η Mcrhee από τα αποτελέσματα της έρευνάς της, που πραγματοποιήθηκε σε λευκά παιδιά πρώτης τάξης, κατέληξε στο ότι τα παιδιά μπορούν να συναισθανθούν και να ταυτιστούν με χαρακτήρες από μία άλλη φυλή ή εθνότητα (Willard Hall, 2004).

Τα παιδιά καθώς βομβαρδίζονται με πληροφορίες και στάσεις μέσα από τα βιβλία μπορεί να γίνει εύκολα διαστρέβλωση των δικών τους αντιλήψεων και αποδοχή των προκαταλήψεων και στερεοτύπων. Το έργο του εκπαιδευτικού, το να καταφέρει δηλαδή το παιδί να αμφισβητήσει τις αντιλήψεις της κοινωνίας, κρίνεται ως ιδιαίτερα δύσκολο. Αλλά, αν δειχθεί στο παιδί ο τρόπος εντοπισμού των αρνητικών αυτών στοιχείων σε ένα βιβλίο, θα μπορέσει αργότερα να αμφισβητεί και να φιλτράρει γενικότερες συμπεριφορές της κοινωνίας (Derman-Sparks, 2009).

Έρευνες έχουν δείξει ότι η ανάγνωση ιστοριών σε συνδυασμό με συζήτηση που θα ακολουθήσει μπορεί να επηρεάσει σημαντικά την αποδοχή της διαφορετικότητας. Τα παιδιά μεταφέρουν όλες τις εμπειρίες τους σε ό,τι διαβάζουν (ή τους διαβάζεται), οι οποίες περιλαμβάνουν και συναισθήματα φόβου, εχθρότητας και περιέργειας. Ταυτόχρονα, όμως, αποδέχονται και εμπιστεύονται με μεγάλη ευκολία τους άλλους. Ιδιαίτερα στα χρόνια της προσχολικής και της πρωτοσχολικής εκπαίδευσης είναι πολύ σημαντικό να σχηματίσουν στάσεις και αξίες που συμβαδίζουν με τις νέες ανάγκες και αντιλήψεις.

Λαμβάνοντας, λοιπόν, όλα τα παραπάνω υπόψη, οι εκπαιδευτικοί μπορούν να αφιερώσουν χρόνο στην επιλογή των κατάλληλων διαπολιτισμικών βιβλίων για την τάξη τους, στην παρουσίαση τους και έπειτα στη συζήτηση των θεμάτων που θα προκύψουν. Τα διαπολιτισμικά εικονογραφημένα βιβλία μπορούν να συμβάλλουν στην κατανόηση του ατόμου ως προσωπικότητα, αλλά και των παγκόσμιων συναισθημάτων και θεμάτων που περιέχουν (Bainbridge, Pantaleo & Ellis, 1999).

Ο Farris υποστηρίζει κάτι πολύ εύστοχο: *«η λογοτεχνία κάνει πολλά περισσότερα από το να αλλάζει μυαλά (αντιλήψεις), αλλάζει τις καρδιές (τα συναισθήματα)»* (Cole & Valentine, 2000: 305).

3.2. Η αξιολόγηση διαπολιτισμικών βιβλίων

Ο τρόπος με τον οποίο οι εκπαιδευτικοί επιλέγουν βιβλία πολλές φορές εξαρτάται από μία ποικιλία παραγόντων. Λαμβάνουν υπόψη τους δηλαδή: προτάσεις άλλων, κριτικές για τα βιβλία αυτά, το αν είναι οικείος ο συγγραφέας ή ο εικονογράφος, το θέμα που διαπραγματεύονται την περίοδο αυτή στην τάξη, καθώς και το εξώφυλλο και την εικονογράφηση, όπως έχει ήδη αναφερθεί. Επίσης, το αν ένα βιβλίο είναι διαθέσιμο σε βιβλιοθήκες, βιβλιοπωλεία, στις τάξεις ή από φίλους και γνωστούς, παίζει πολύ σημαντικό ρόλο για αυτούς. Παρόλα αυτά δεν θα πρέπει να εξάγουμε συμπεράσματα για την ποιότητα ενός βιβλίου αν δεν το 'εξετάσουμε' προσωπικά. Η Relmer τονίζει ότι ενώ υπάρχει μία πληθώρα διαπολιτισμικών βιβλίων, από την άλλη η ποιότητά τους δεν είναι πάντα η αναμενόμενη (Granahan, 1999).

Τρεις κοινές παγίδες στις οποίες οι εκπαιδευτικοί 'πέφτουν' συχνά είναι:

1^η. *Δημοφιλή αλλά προβληματικά βιβλία.* Πολλές φορές οι εκπαιδευτικοί θεωρούν ότι τα βιβλία τα οποία περιέχουν μη Ευρωπαϊκούς και Αμερικανικούς χαρακτήρες ή θέματα, και προτείνονται από γνωστά περιοδικά είναι διαπολιτισμικά βιβλία. Πολλές φορές, όμως, τόσο οι εικονογραφήσεις όσο και το κείμενο δεν απεικονίζουν με ακρίβεια τον πολιτισμό που προβάλλουν, αλλά περισσότερο αποπροσανατολίζουν.

2^η. *Ένα βιβλίο είναι αρκετό.* Ένα μόνο βιβλίο δεν μπορεί να απεικονίσει επαρκώς έναν πολιτισμό.

3^η. *Μεγάλη διαθεσιμότητα.* Η λανθασμένη αντίληψη ότι κάποιος πολύ εύκολα μπορεί να βρει μια μεγάλη ποικιλία καλών διαπολιτισμικών βιβλίων

είτε σε βιβλιοθήκες είτε σε βιβλιοπωλεία. Αν και αυτά τα βιβλία αυξάνονται σε αριθμό, δεν είναι και τόσο διαθέσιμα όσο θα ήλπιζε κάποιος (Mendoza & Reese, 2001).

Καταλήγουμε, λοιπόν, στο ότι η επιλογή των διαπολιτισμικών βιβλίων θα πρέπει να γίνεται με προσοχή, και έπειτα από προσεκτική μελέτη του περιεχομένου τους. Θα πρέπει, δηλαδή, να περιλαμβάνει μόνο τα βιβλία εκείνα που ενισχύουν την κριτική σκέψη και περικλείουν μηνύματα απαλλαγμένα από κάθε είδους βία (Marshall, 1998). Οι εκπαιδευτικοί κατά την επιλογή θα πρέπει να αξιολογήσουν ένα βιβλίο, τόσο ως προς τα οπτικά μηνύματα που μεταφέρει, όσο και τα λεκτικά. Τα οπτικά μηνύματα εκφράζονται μέσω των εικόνων, που περιλαμβάνουν στοιχεία όπως τα ρούχα, το φαγητό, τα εργαλεία και τις δραστηριότητες ή ακόμη και στοιχεία του φόντου. Επίσης, υπονοούνται κάποιοι πολιτισμικοί δείκτες από τα χρώματα, τα σχέδια, τυπικά αντικείμενα και χαρακτήρες ή πολιτισμικές συμπεριφορές, που προβάλλονται μέσω στάσεων, αξιών, κοινωνικών συμβάσεων και δεικτών φύλου (Gomez, 2003).

Είναι γεγονός ότι τα «καλά» βιβλία μπορούν να συμβάλλουν και να κάνουν τη διαφορά κατά την δημιουργία μιας κοινότητας. Μπορούν να καταλύσουν τα σύνορα, όχι μέσω προτύπων και συνταγών και ούτε με ευγενή μηνύματα, αλλά με ιστορίες ελκυστικές που θα οδηγήσουν την φαντασία μας να έχει μια καθαρή εικόνα για τη ζωή των άλλων λαών.

Μία καλή ιστορία θα πρέπει να μας επιτρέπει να γνωρίσουμε τους χαρακτήρες ως ξεχωριστές προσωπικότητες με όλες τους τις ιδιαιτερότητες και αντιφάσεις (Bosma, 1995). Οι χαρακτήρες και τα περιστατικά που περιέχονται θα πρέπει να απεικονίζονται με έναν αυθεντικό και ισορροπημένο τρόπο. Ασφαλώς, οι ήρωες είναι σημαντικό να απεικονίζονται και σε παραδοσιακούς αλλά και σε μη-παραδοσιακούς ρόλους, όπως και να υπάρχει μια δίκαιη συνδιαλλαγή ανάμεσα στην κυρίαρχη πολιτισμική ομάδα με τη μειονοτική. Όλες οι ιστορίες θα πρέπει να προβάλλουν τον σεβασμό ως προς την μοναδικότητα και την αξία του ατόμου, περνώντας το μήνυμα ότι ο καθένας μπορεί με τον τρόπο του να συνεισφέρει στην κοινωνία (Marshall, 1998). Από τη στιγμή που μία ιστορία θα αντιμετωπίσει κάποιον ως άτομο, με όλες του τις δυνατότητες και αδυναμίες, τότε έχει ξεπεράσει το στερεότυπο (Bosma, 1995).

Ο Nodelman υποστηρίζει ότι: «οι εικόνες δεν περιέχουν πολύ νόημα μέχρι να μάθουμε τη γλώσσα στην οποία εκφράζονται». Επειδή, οι πολιτισμοί αναπαριστούν τα πράγματα με διαφορετικούς τρόπους, τονισμούς και συμπεράσματα, τα παιδιά θα πρέπει να γνωρίζουν αρκετά για τον πολιτισμό τους, έτσι ώστε να αναγνωρίζουν με ποιο τρόπο οι εικόνες τον αντιπροσωπεύουν (Willard Hall, 2004).

Από την άλλη πλευρά, όταν η λογοτεχνία χρησιμοποιείται άκριτα, τότε ενήλικες και παιδιά υιοθετούν τις αντιλήψεις και τις αξίες του συγγραφέα δίχως καμία ιδιαίτερη αμφισβήτηση (Siraj-Blatchford, 1994, Pyterek, 2006). Πολλές φορές η γλώσσα του κειμένου μεταφέρει έμμεσα μηνύματα μέσα από λέξεις που χαρακτηρίζουν και, ταυτόχρονα, υποτιμούν τα άτομα που ανήκουν σε διαφορετικές εθνοτικές ομάδες («παράξενος», «εξωτικός», «ασυνήθιστος», κ.λ.π.) (Siraj-Blatchford, 1994). Τα βιβλία, τα οποία περιέχουν εικόνες, που 'κακοποιούν' με τον τρόπο τους έναν πολιτισμό θα πρέπει να απορρίπτονται (Pyterek, 2006).

Τα μικρά παιδιά, είναι ευαίσθητα ως προς τα στερεότυπα και τη βία που εμφανίζεται στα βιβλία, καθώς σε αυτό το στάδιο σχηματίζουν αντιλήψεις για τον εαυτό τους και για τους άλλους. Η λογοτεχνία πρέπει να εστιάσει στις ομοιότητες των ομάδων, παρά να προκαλεί το ενδιαφέρον προβάλλοντας «εξωτικές» διαφορές (Siraj-Blatchford, 1994). Κάποια βιβλία, στην προσπάθειά τους να παρουσιάσουν γεγονότα και παραδόσεις άλλων λαών δεν καταφέρνουν να αποδώσουν μια ρεαλιστική απεικόνιση των ηρώων. Παραδείγματος χάρη, κάποια από αυτά απεικονίζουν έναν μικρό αριθμό επαγγελματιών για τα οποία είναι ικανοί οι ήρωες, περιορίζοντας έτσι τη συνολική εικόνα για τον συγκεκριμένο πολιτισμό (Ramsey, 1987).

Ο Cai υποστηρίζει ότι, μέσω της συνεχής έκδοσης και δημοσιότητας των βιβλίων εκείνων που περιέχουν στερεοτυπικές αντιλήψεις για διάφορες πολιτισμικές ομάδες μεταφέρεται το αλάνθαστο μήνυμα ότι η παράδοση της προκατάληψης και του ρατσισμού είναι βαθιά ριζωμένες στο ασυνείδητο της κυρίαρχης πολιτισμικής ομάδας και επεκτείνεται στην πολιτιστική βιομηχανία της παιδικής λογοτεχνίας (Pyterek, 2006).

Πολλοί ερευνητές έχουν ασχοληθεί με το θέμα της επιλογής διαπολιτισμικών βιβλίων και της επιρροής που ασκούν στα παιδιά, στις διατριβές τους. Το 1983 η Sims έπειτα από συνέντευξη σε ένα δεκάχρονο

κοριτσάκι από την Αμερική, αφρικανικής καταγωγής, κατέληξε ότι οι αναγνωστικές του συνήθειες περιελάμβαναν βιβλία με ήρωες κορίτσια αφρικανικής καταγωγής με ισχυρή προσωπικότητα. Η επιλογή της βασιζόταν στο ότι «έβλεπε» στους χαρακτήρες στοιχεία από την προσωπικότητά της, αλλά και στο ότι της άρεσε να παρατηρεί «μέσα από το παράθυρο» τον κόσμο των ανθρώπων αφρικανικής καταγωγής, των οποίων ο τρόπος ζωής διέφερε από τον δικό της (Johnson & Dickinson, 2005). Ο Wolf υποστηρίζει ότι οι αναγνώστες κατανοούν τον εαυτό τους μέσα από τη διαδικασία κατανόησης των κειμένων. Ο Shipe, από την άλλη, αναφέρει ότι ο τρόπος με τον οποίο οι αναγνώστες χρησιμοποιούν περιστατικά από τη ζωή τους για να ερμηνεύσουν τα κείμενα δίνει τη δυνατότητα ανακάλυψης περισσότερων στοιχείων για τους ίδιους από ότι για τα ίδια τα κείμενα (Colabucci, 2004).

Η Gwinn (1998) από την ερευνά της έδειξε ότι, μέσα από την ανάγνωση, οι μαθητές έκαναν εύκολα συνδέσεις των ιστοριών με γεγονότα από την προσωπική τους ζωή και ότι εκτιμούσαν τα εικονογραφημένα βιβλία με βάση τη λογοτεχνική τους αξία, την ποιότητα των εικονογραφήσεων και των χαρακτήρων με τους οποίους μπορούσαν να ταυτιστούν. Η McCabe μελετώντας τις επιπτώσεις στις στάσεις έναντι στους διάφορους πολιτισμούς, κατέληξε στο ότι στα παιδιά ασκείται μια θετική επιρροή, τόσο ως προς τις αντιλήψεις για τον δικό τους πολιτισμό όσο και για τις αντιλήψεις για τους άλλους πολιτισμούς. Η Enciso έπειτα από μελέτες κατέληξε στο ότι, μέσω της διαπολιτισμικής λογοτεχνίας, οι αναγνώστες δημιουργούν κοινωνικές στάσεις και καθορίζουν τον εαυτό τους, καθώς και ότι δανείζονται αλλά και μεταφέρουν πολιτισμικές αναφορές (Colabucci, 2004). Η Hefflin, όπως και η McBride αναλύοντας την επίδραση της Αφρικανικής Αμερικανικής λογοτεχνίας μέσω συζητήσεων και μέσω της διαπολιτισμικής λογοτεχνίας, αντίστοιχα, βρήκαν ότι οι μαθητές μπορούσαν να κάνουν εύκολα συνδέσεις και να αναπτύξουν θετικές αντιλήψεις για τους παράλληλους πολιτισμούς (Granahan, 1999).

Η Granahan (1999) μέσα από την έρευνά της έδειξε ότι οι επιλογές διαπολιτισμικών βιβλίων διαφέρουν ανάμεσα σε αυτές των μαθητών με αυτές των δασκάλων. Οι μαθητές επιλέγουν ένα βιβλίο με βάση το περιεχόμενο, τις εικόνες και το αν τους είναι γνωστό το βιβλίο, ο συγγραφέας ή ο εικονογράφος, ενώ οι δάσκαλοι με το αν ταιριάζει με το πρόγραμμά τους ή με

την περίοδο την οποία διανύουν. Η απόρριψη ενός βιβλίου βασιζόταν κυρίως στην εμφάνιση του, κάτι που κυριαρχούσε έναντι άλλων παραγόντων.

Η McGuire-Raskin έπειτα από μελέτες επάνω στην διαπολιτισμική λογοτεχνία διαχώρισε τα βιβλία σε αυτά όπου ο συγγραφέας γράφει ως *εσωτερικός* και ως *εξωτερικός* παρατηρητής. Δηλαδή, σε συγγραφείς που ανήκουν στον πολιτισμό που απεικονίζουν, και σε συγγραφείς που γράφουν για άλλους πολιτισμούς, αντίστοιχα. Υποστηρίζοντας ότι οι δεύτεροι, είναι πιθανότερο να χρησιμοποιήσουν στερεότυπα και να αναφερθούν πιο επιπόλαια στα πολιτισμικά στοιχεία της χώρας (Bainbridge, Pantaleo & Ellis, 1999).

Ασφαλώς, όμως, δεν είναι τόσο εύκολο να παρουσιαστούν οι περίπλοκες κουλτούρες των διάφορων λαών, τα καθημερινά ζητήματα των ατόμων, αλλά να είναι ταυτόχρονα ελκυστικοί και οι χαρακτήρες σε ένα βιβλίο, το οποίο από τη φύση του είναι περιορισμένης έκτασης. Ορισμένοι από τους συγγραφείς που επιχείρησαν κάτι τέτοιο κατέληξαν να γίνουν αντικείμενο κριτικής για στερεοτυπία και μη ρεαλιστική απεικόνιση. Κάποιοι άλλοι πάλι προσπαθώντας να δώσουν την πολιτική και κοινωνική εικόνα καταλήγουν οι ιστορίες τους να είναι άκαμπτες και αδιάφορες στα παιδιά. Γεγονός είναι ότι, κανένα από τα βιβλία δεν είναι τέλειο, μιας και κανένας δεν μπόρεσε να ενσωματώσει επαρκώς όλα τα θέματα που προκύπτουν. Η επιλογή θα πρέπει να περιλαμβάνει βιβλία που απεικονίζουν μια προοπτική της χώρας και του κόσμου, η οποία θα γίνεται εύκολα αντιληπτή από τα παιδιά (Ramsey, 1987).

Όλα αυτά αποτελούν μια πραγματικότητα γι' αυτό οι ενήλικες θα πρέπει να γνωρίζουν πώς να χειρίζονται τα υλικά, τις πληροφορίες και τις προκαταλήψεις των παιδιών καθώς αναδύονται. Παράλληλα θα πρέπει να σχεδιάζουν μακροπρόθεσμα σχέδια για την αντιμετώπιση των θεμάτων αυτών δια μέσου του αναλυτικού προγράμματος (Siraj-Blatchford, 1994).

Ο Forgan προτείνει ένα σχέδιο μαθήματος που επιτρέπει την ενσωμάτωση των βιβλίων με διαπολιτισμικό περιεχόμενο στην διδασκαλία:

- I. *Τη δημιουργία καθαρών στόχων.* Είναι αυτοί που θα καθορίσουν την παρέμβαση και τις στρατηγικές προσέγγισης. Θα πρέπει να επιλεγούν με προσοχή προτού γίνει η παρέμβαση.
- II. *Ο προσδιορισμός του πληθυσμού «στόχου».* Αν υπάρχει συγκεκριμένο παιδί ή ομάδα για την οποία γίνεται αυτή η παρέμβαση θα πρέπει να

προσδιοριστεί ο τρόπος με τον οποίο θα υπάρχει η μεγαλύτερη δυνατή επωφελισιμότητα. Όπως και να εντοπιστούν τα επίπεδα ρατσισμού ή πολυπολιτισμικής ευαισθησίας και να αποφευχθούν καταστάσεις στοχοποίησης παιδιών και διαχωρισμού τους από την υπόλοιπη ομάδα.

- III. *Η επιλογή των κατάλληλων βιβλίων.* Μέσα από τα βιβλία οι δάσκαλοι θα πρέπει να αναλογιστούν ποιον τύπο διαφορετικότητας θα επιλέξουν να παρουσιάσουν. Είναι προτιμότερο σε αυτές τις περιπτώσεις να επιλέγονται βιβλία που αφορούν άμεσα την ομάδα της τάξης. Αυτό θα ενισχύσει την αυτό-αντίληψη και θα δώσει την ευκαιρία για συζητήσεις για αξίες, αντιλήψεις, ιστορίες και παραδόσεις. Αργότερα με την παρουσίαση άλλων πολιτισμών θα μπορούν να γίνουν συνδέσεις με αυτά που ήδη έχουν ειπωθεί.
- IV. *Η συμμετοχή σε δραστηριότητες πριν από την ανάγνωση έτσι ώστε να παρουσιαστεί η ιδέα της διαπολιτισμικότητας.* Η κατανόηση, αρχικά, της τάξης για την διαφορετικότητα που υπάρχει ανάμεσα τους θα τους δώσει το έναυσμα να αναλογιστούν τις δικές τους διαφορές.
- V. *Η ανάγνωση των βιβλίων με τον κατάλληλο τόνο και ένταση έτσι ώστε να ακούν και να προσέχουν.* Ο τρόπος ανάγνωσης του βιβλίου κάνοντας τις κατάλληλες παύσεις για να γίνουν κατανοητά όλα τα σημεία της ιστορίας, όπως και των μηνυμάτων της.
- VI. *Η συμμετοχή σε μία προσεκτική συζήτηση μετά την ανάγνωση.* Η συζήτηση μπορεί να κατευθυνθεί σε διάφορα σημεία ανάλογα με τα μηνύματα της ιστορίας. Επίσης, ο συσχετισμός της ιστορίας με τα βιώματα των παιδιών και με την καθημερινότητά τους.
- VII. *Η συμμετοχή σε δραστηριότητες κατανόησης.* Οι δραστηριότητες αυτές θα βοηθήσουν έτσι ώστε τα παιδιά να ενσωματώσουν ό,τι αποκόμισαν από τα βιβλία στη ζωή τους (Bosma, 1995).

Το Συμβούλιο για τα Διαπολιτισμικά Βιβλία για Παιδιά (Council on Interracial Books for Children- 1974) έχει δώσει μία λίστα με δέκα σημαντικά σημεία για τον γρήγορο εντοπισμό ρατσιστικών και σεξιστικών στοιχείων κατά την επιλογή ενός βιβλίου. Ένα συνοπτικό εργαλείο (Πίνακας 2) το οποίο διευκολύνει τους εκπαιδευτικούς ως προς τους εκπαιδευτικούς στόχους που θέτουν, αλλά και στην επιλογή τους είναι (Ramsey, 1987):

Πίνακας 2 (Council on Interracial Books for Children)

1.	Να βοηθήσουμε τα παιδιά να αναπτύξουν θετικές στάσεις ως προς: το φύλο, την εθνότητα, τον πολιτισμό, την κοινωνική τάξη και την ατομική ταυτότητα. Επίσης, να αναγνωρίζουν και να αποδέχονται το ότι ανήκουν σε πολλές διαφορετικές ομάδες.
2.	Να βοηθήσουμε τα παιδιά να δουν τον εαυτό τους ως μέρος μιας μεγαλύτερης κοινωνίας, να μπορούν να ταυτίζονται, να συναισθάνονται και να δημιουργούν σχέσεις με άτομα από άλλες ομάδες.
3.	Να αντιμετωπίζουν με σεβασμό και εκτίμηση τους διαφορετικούς τρόπους με τους οποίους άλλοι άνθρωποι ζουν.
4.	Ενθαρρύνουμε τα παιδιά από νωρίς να ανοίγονται και να εκδηλώνουν ενδιαφέρον προς τους άλλους, την προθυμοποίηση τους να συμπεριλαμβάνουν τους άλλους και την επιθυμία τους να συνεργάζονται.
5.	Να προάγουμε την ανάπτυξη μιας ρεαλιστικής συνειδητοποίησης της σύγχρονης κοινωνίας, μια αίσθηση ευθύνης και ένα ενεργό ενδιαφέρον το οποίο θα προχωράει πέρα της οικογένειας ή της κοινωνικής ομάδας.
6.	Να εξουσιοδοτήσουμε τα παιδιά να γίνουν αυτόνομα, κριτικοί αναλυτές και ακτιβιστές στο δικό τους κοινωνικό περιβάλλον.
7.	Να ενισχύσουμε την ανάπτυξη των εκπαιδευτικών και κοινωνικών ικανοτήτων που είναι απαραίτητοι έτσι ώστε τα παιδιά να συμμετέχουν πλήρως στην ευρύτερη κοινωνία με τρόπους οι οποίοι είναι κατάλληλοι στα διάφορα προσωπικά στυλ, στις πολιτισμικές καταβολές και στο γλωσσικό υπόβαθρο.
8.	Να προάγουμε αποτελεσματικές και αμοιβαίες σχέσεις ανάμεσα στο σχολείο και τις οικογένειες.
9.	Να προσέχουμε για επιφορτισμένες λέξεις. Αν υπάρχουν δηλαδή αρνητικοί χαρακτηρισμοί και υπερβολές όπως: άγριος, πρωτόγονος, πανούργος και άλλες παρόμοιες.
10.	Ελέγχουμε την ημερομηνία έκδοσης. Κάποια βιβλία παλιά, απεικονίζουν τους έγχρωμους ανθρώπους από την οπτική γωνία των λευκών, ενώ τα πιο πρόσφατα δίνουν μια αυθεντική οπτική.

Για να εμπλουτίσουμε μέσω των βιβλίων την πολυπολιτισμική ευαισθησία, θα μπορούσαμε να καταφύγουμε στις εξής επιλογές: Αρχικά θα πρέπει να επιλέγονται τα βιβλία εκείνα με τα οποία τα παιδιά μπορούν να ταυτιστούν με τις ιστορίες τους. Επίσης, είναι σημαντικό να επιλέγονται αυτά των οποίων η εικονογράφηση διατηρεί το ενδιαφέρον και συνδέεται με την ιστορία. Η κατανόηση των παιδιών μέσα από την εξέταση και την εξερεύνηση των ομοιοτήτων και των διαφορών μπορεί να τους βοηθήσει στην ανάπτυξη της ενσυναίσθησης. Επιπρόσθετα, θα πρέπει να προσέξουμε να μην υπάρχει έλλειψη χαρακτήρων από διάφορους πολιτισμούς, ιδιαίτερα των παιδιών που έχουμε στην τάξη, καθώς μπορεί να αφήσει στα παιδιά ένα αίσθημα σύγχυσης και αορατότητας.

Μια εναλλακτική πρόταση είναι οι μαθητές να δώσουν το δικό τους τέλος στην ιστορία (είτε γράφοντας είτε μέσω από ένα παιχνίδι ρόλων) και έτσι να δώσουν εκείνοι τη λύση στα προβλήματα που εμφανίζονται στην ιστορία. Τα παιδιά, μέσω αυτής της διαδικασίας, θα αποκτήσουν χρήσιμες ικανότητες επίλυσης προβλημάτων σε καταστάσεις που προκύπτουν με τους συμμαθητές τους (Bosma, 1995).

Το θέμα της χρησιμοποίησης λιστών για την αποφυγή επιλογής ρατσιστικών βιβλίων απασχολεί πολλούς. Η αποδοχή ότι ο ρατσισμός είναι λάθος, μπορεί να γίνει σκεπτόμενοι απλά το γεγονός ότι: δεν θα επιλέγαμε ποτέ ένα βιβλίο που θα ήταν ανακριβές ή προσβλητικό για τον δικό μας πολιτισμό. Η σκέψη αυτή αποτελεί τη βάση για την σωστή επιλογή. Οι Bakar και Hazareesingh (Πίνακας 3) παρουσιάζουν την παρακάτω λίστα επιλογής, η οποία προβληματίζει και μπορεί να βοηθήσει τον εκπαιδευτικό να εντοπίσει κάποια βασικά στοιχεία για το τι θα ήθελε να συναντήσει σε ένα βιβλίο:

Πίνακας 3 (Bakar & Hazareesingh)

👍	Πόσο καλά η ιστορία σχετίζεται με τη ζωή των παιδιών στο δικό τους πολιτισμικό υπόβαθρο;
👎	Οι μαύροι χαρακτήρες και οι εθνοτικές μειονότητες σχετίζονται πάντα με τη φτώχεια και με πρωτόγονες καταστάσεις διαβίωσης;
👍	Είναι οι εικόνες καθαρές, έγχρωμες και μεγάλες αρκετά για να βοηθούν στο να ακολουθείται με ευκολία η ιστορία;
👍	Είναι η γλώσσα σχετικά απλή και επιτρέπει την επανάληψη λέξεων;
👍	Το βιβλίο/ιστορία ενθαρρύνει τα παιδιά να συμμετέχουν ενεργά;
👍	Επιτρέπει το βιβλίο να επωφεληθούν οι αντιλήψεις των παιδιών από τα συναισθήματα, την κουλτούρα και τις εμπειρίες των άλλων ανθρώπων;
👎	Οι λευκοί χαρακτήρες είναι αυτοί που έχουν την εξουσία και παίρνουν τις πιο σημαντικές αποφάσεις;
👎	Οι μαύροι χαρακτήρες παρουσιάζονται ως ανόητοι, διασπαστικοί, απειλητικοί ή υποτελείς σε άλλους μέσα στο κείμενο;
👍	Ο τρόπος με τον οποίο είναι γραμμένη η ιστορία βοηθάει τα παιδιά να αναπτυχθεί αλληλοεκτίμηση μεταξύ τους και το πολιτισμικό υπόβαθρο του σκηνικού της ιστορίας αλλά και παραπέρα;
👎	Είναι οι εικονογραφήσεις των μαύρων ανθρώπων όμοιες ή μοιάζουν σαν τους λευκούς ανθρώπους που έχουν βαφτεί μαύροι ή απεικονίζονται με έναν γελοίο τρόπο;

Τα βιβλία τα οποία δεν εκπληρώνουν τις προϋποθέσεις και ο εκπαιδευτικός δεν αισθάνεται καλά με το περιεχόμενό τους θα πρέπει να απομακρύνονται από τη βιβλιοθήκη της τάξης (Siraj-Blatchford, 1994).

Ο Finazzo έδωσε *ορισμένα κριτήρια* (Πίνακας 4) *για την αξιολόγηση διαπολιτισμικών βιβλίων* (Bainbridge, Pantaleo & Ellis, 1999):

Πίνακας 4 (Finazzo)

✓	Η ιστορία περιλαμβάνει αληθινούς και αυθεντικούς χαρακτήρες;
✓	Οι χαρακτήρες παρουσιάζονται σε ενεργούς παρά σε παθητικούς ρόλους;
✓	Είναι οι πράξεις των ηρώων αληθινές όπως στη ζωή και όχι στερεοτυπικές;
✓	Οι διαφορετικοί πολιτισμοί παρουσιάζονται με έναν θετικό τρόπο;
✓	Μέσα στην ιστορία οι χαρακτήρες εξελίσσονται και μεγαλώνουν με έναν αποδεκτό τρόπο;
✓	Η ιστορία αυξάνει την κατανόηση και την αποδοχή;
✓	Η ιστορία βοηθά μέλη της μειονοτικής κοινότητας που απεικονίζονται να αισθάνονται μεγαλύτερη υπερηφάνεια για το υπόβαθρό τους;
✓	Το βιβλίο απεικονίζει με το σωστό τρόπο το λόγο των ανθρώπων που παρουσιάζει;
✓	Το στυλ του εικονογράφου συμπληρώνει το κείμενο και εμπλουτίζει την ιστορία;
✓	Οι εικόνες παρουσιάζουν με αυθεντικό τρόπο τα φυσικά χαρακτηριστικά και τις άλλες λεπτομέρειες;
✓	Τι εμπειρίες είχαν ο συγγραφέας και ο εικονογράφος για να ετοιμάσουν το βιβλίο;
✓	Ποιά είναι η ημερομηνία έκδοσης του βιβλίου και πόσο αυτή επηρεάζει την γνησιότητα και την αυθεντικότητα της ιστορίας;
✓	Υπάρχουν κριτικές για το βιβλίο οι οποίες να έχουν γίνει θέμα από τις μειονοτικές ομάδες, που αφορούν την εθνικότητα, την ηλικία, το φύλο ή την εκπαίδευση;
✓	Το βιβλίο αυτό ενθαρρύνει τα παιδιά να γίνουν πιο κοινωνικά ευσυνείδητοι πολίτες;

Όπως έχει ήδη διαπιστωθεί, είναι πολλοί οι ερευνητές οι οποίοι έχουν διατυπώσει κριτήρια για την επιλογή και αξιολόγηση διαπολιτισμικών εικονογραφημένων βιβλίων. Η Derman-Sparks, με τη σειρά της, προτείνει να δοθεί ιδιαίτερη προσοχή στα εξής σημεία ενός βιβλίου:

1. Στις εικόνες: για στερεοτυπίες, υπεραπλουστευμένες γενικεύσεις σε ομάδες, φυλές ή φύλα και στερεοτυπικές απεικονίσεις.
2. Στην ιστορία: για τον τρόπο περιγραφής της κυρίαρχης και μειονοτικής ομάδας, για τον τρόπο επίλυσης των προβλημάτων τους και για το ρόλο της γυναίκας.
3. Στον τρόπο ζωής: για το αν απεικονίζεται η πραγματική ζωή των λαών.
4. Στις σχέσεις των ατόμων: για το αν υπάρχει ισότητα στις μειονοτικές και κυρίαρχες ομάδες.
5. Στους ήρωες: για ποιο λόγο θαυμάζονται και αναδεικνύονται.
6. Στις επιδράσεις στην αυτοεικόνα του παιδιού: για το πώς απεικονίζονται οι έγχρωμοι πληθυσμοί, ποια πρότυπα προβάλλονται.
7. Στην προέλευση του συγγραφέα και του εικονογράφου.
8. Στην οπτική του συγγραφέα: αν υπάρχει αντικειμενικότητα.
9. Στις τυχόν επιφορτισμένες λέξεις: όπως «πρωτόγονος», «άγριος», «ανάποδος» (Derman-Sparks, 2009).

Γεγονός αποτελεί ότι η καλή διαπολιτισμική λογοτεχνία μπορεί να ωφελήσει όλα τα παιδιά σε μία νηπιακή τάξη. Οι εκπαιδευτικοί μπορούν να εμπλουτίσουν την κατανόηση και την ενσυναίσθηση όταν μοιράζονται μαζί τους βιβλία, τα οποία απεικονίζουν με έναν ακριβή και θετικό τρόπο το υπόβαθρο των οικογενειών και επεκτείνουν την επίγνωση για τη σημασία των ομάδων στην κοινωνία και στον ευρύτερο κόσμο (Mendoza & Reese, 2001).

3.3. Παρουσίαση των εικονογραφημένων βιβλίων:

3.3.1. «Το Χαρούμενο Λιβάδι»

Το συγκεκριμένο βιβλίο, παρουσιάζει μια ιστορία που δίνει έμφαση στη διαφορετικότητα με έναν έμμεσο τρόπο, έχοντας για πρωταγωνιστές λουλούδια. Ο λόγος γίνεται για ένα λιβάδι γεμάτο μαργαρίτες, όπου ξαφνικά φυτρώνει ανάμεσά τους μία παπαρούνα. Η ιστορία κλιμακώνεται σε διάφορα επίπεδα καθώς παρουσιάζει όλες τις αντιδράσεις και

τις απόψεις που εκδηλώνονται από την κυρίαρχη ομάδα (μαργαρίτες) με την εμφάνιση του 'ξένου' αυτού στοιχείου (παπαρούνας), δίνοντας και τονίζοντας με αυτόν τον τρόπο, τόσο τις διαφορές των δύο ομάδων, αλλά και τις ομοιότητες που έχουν. Καταλήγει με την αποδοχή της παπαρούνας από τις μαργαρίτες και την συμπερίληψή της στην ομάδα. Αυτό τονίζεται ιδιαίτερα με την αλλαγή του 'χρώματος' του λιβαδιού «από άσπρο σε ασπροκόκκινο», όπως και με την ένωση (γάμο) των δύο ομάδων και τη δημιουργία 'ροζ λουλουδιών'.

Η ιστορία μπορεί να παραλληλιστεί με πολλές κοινωνίες ανθρώπων, τόσο στη μορφή, στα συναισθήματα όσο και στις αντιδράσεις που εκδηλώνουν τα άτομα για το μη οικείο. Με αυτόν τον τρόπο, τα παιδιά έρχονται έμμεσα σε επαφή με καταστάσεις που αντιμετώπισαν, αντιμετωπίζουν ή θα αντιμετωπίσουν κάποια στιγμή στο μέλλον. Το βιβλίο οδηγεί στην ανάδυση συναισθημάτων, τα οποία ο εκπαιδευτικός μπορεί αργότερα με συζήτηση να ανακαλύψει και να αναλύσει.

Η συγγραφέας, Φυλλιώ Νικολούδη, χρησιμοποιεί ως επί το πλείστον απλή γλώσσα που γίνεται εύκολα κατανοητή από τα παιδιά, με τον αφηγηματικό λόγο να κυριαρχεί έναντι των διαλογικών κομματιών. Βέβαια, το κείμενο είναι αρκετά εκτενές για παιδιά νηπιαγωγείου, σε αντίθεση με την εικονογράφηση η οποία είναι, ίσως, λίγη συγκριτικά με αυτό σε κάποια σημεία. Η εικονογράφος, Σοφία Φόρτωμα, έχει αποτυπώσει με έναν ιδιαίτερα καλλιτεχνικό τρόπο την ιστορία, παράλληλα, όμως, οι εικόνες είναι απλές και γίνονται εύκολα αντιληπτά τα νοήματα που περνούν στα παιδιά.

Γενικά, ως βιβλίο κατατάσσεται σε εκείνα τα οποία θα επιλέγαμε για την προσέγγιση του θέματος της διαπολιτισμικότητας (ή της διαφορετικότητας). Τα μηνύματα που περνάει είναι θετικά και σωστά, προσφέροντας βήμα για συζήτηση και προβληματισμό κατά την ολοκλήρωσή της ανάγνωσής του.

3.3.2. «Προσοχή! Το Πρόβατο Δαγκώνει!»

Η ιστορία αυτού του βιβλίου διαδραματίζεται σε μία στάνη με κεντρικό ήρωα - πρωταγωνιστή 'το πρόβατο που δαγκώνει' και ως περιφερειακούς τα υπόλοιπα πρόβατα και το βοσκό, του οποίου η

παρουσία είναι καταλυτική για την ιστορία. Η διαφορετικότητα των ηρώων βασίζεται κυρίως στην εικονογράφηση, καθώς απεικονίζεται ο πρωταγωνιστής -πρόβατο- με μαύρο χρώμα και τα υπόλοιπα πρόβατα με λευκό.

Η επιθετικότητα του προβάτου, η οποία βασίζεται στο ότι θέλει να διαφέρει, σύμφωνα με τη συγγραφέα και εικονογράφο Λήδα Βαρβαρούση, το οδηγεί μακριά από τη στάνη με δική του επιλογή. Γρήγορα όμως αλλάζει γνώμη, μιας και αισθάνεται ευάλωτο μακριά από την προστασία του βοσκού. Έτσι, λοιπόν, επιστρέφει μετανιωμένο, τόσο ως προς την επιλογή όσο και προς την συμπεριφορά του, ζητώντας συγγνώμη και επιδιώκοντας την αποδοχή των άλλων. Οι υπόλοιποι το αποδέχονται και η ιστορία κλείνει με ένα ηθικό δίδαγμα. Μία ιστορία εμφανώς επηρεασμένη από αυτή του «άσωτου υιού» της Βίβλου, δοσμένη στα παιδιά με έναν πιο απλό και εύκολα αντιληπτό τρόπο.

Η γλώσσα του κειμένου αποτελείται στο σύνολο της από εύκολες καθημερινές λέξεις. Στο κείμενο εναλλάσσεται η αφήγηση με τους διαλόγους και χρησιμοποιείται η ομοιοκαταληξία. Η ρίμα και ο χιουμοριστικός λόγος είναι τα στοιχεία που το κάνουν ευχάριστο κατά την ανάγνωση. Η εικονογράφηση προκαλεί το ενδιαφέρον του αναγνώστη καθώς είναι ευχάριστη και ίσως κωμική, σε ορισμένα σημεία. Όμως, από την άλλη, η επιλογή του μαύρου χρώματος για τον τονισμό της διαφορετικότητας δημιουργεί λάθος εντυπώσεις. Βασίζεται στην γνωστή μας έκφραση «το μαύρο πρόβατο», αλλά καθώς απευθύνεται σε παιδιά δημιουργεί στερεότυπα και προκαταλήψεις. Τα παιδιά, δηλαδή, με αυτόν τον τρόπο αντιστοιχίζουν άμεσα το μαύρο χρώμα με το κακό και το λευκό με το καλό, οδηγώντας τα σε λάθος γενικεύσεις.

Το βιβλίο αυτό για να χρησιμοποιηθεί στην τάξη θα πρέπει να γίνει κατάλληλη επεξεργασία και ανάλυση αυτού με τα παιδιά, έτσι ώστε να αποφευχθούν τα παραπάνω πιθανά σφάλματα.

3.3.3. «Ο Νασρεντίν και ο γάιδαρος του»

Η συγκεκριμένη ιστορία παρουσιάζει τη ζωή και την καθημερινότητα ενός παιδιού που ονομάζεται Νασρεντίν, το οποίο κατοικεί σε ένα χωριό της Ασίας και πιθανότατα της Τουρκίας (το παιδί αυτό είναι ο

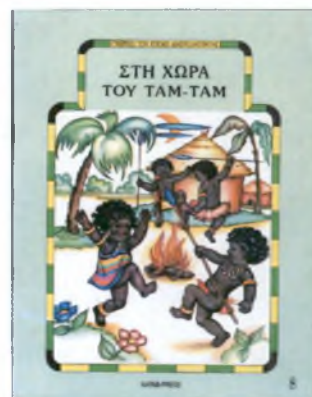

μεγάλος Οθωμανός λαϊκός φιλόσοφος Νασρεντίν Χότζα, στην παιδική του ηλικία). Αφηγείται μία μέρα του παιδιού αυτού και την απίθανη ιστορία που σκαρφίζεται και εξιστορεί στην αγορά με αφορμή την κλοπή του γαϊδάρου του. Στο βιβλίο εμφανίζονται διάφορα πρόσωπα του χωριού, αλλά δίνεται μεγαλύτερη έμφαση στη μητέρα και ιδιαίτερα στον πατέρα (Μουσταφά) του αγοριού, του οποίου ο ρόλος δίνει άλλη τροπή στην εκτύλιξη. Με την ιστορία που «πλάθει» ο Νασρεντίν στοχεύει στον εκφοβισμό του κλέφτη και στην επιστροφή του ζώου, κάτι το οποίο τελικά καταφέρνει.

Η συγγραφέας, Odile Weulersse, χρησιμοποιεί μία έξυπνη ιστορία με ένα σχετικά απλό κείμενο για να παρουσιάσει τη ζωή σε μια άλλη χώρα. Ως εικονογραφημένη ιστορία είναι λίγο μεγάλη σε έκταση και κάπως δυσνόητη ως νόημα για παιδιά προσχολικής ηλικίας. Το λεξιλόγιο είναι σχετικά απλό αν εξαιρέσουμε την εμφάνιση κάποιων 'ξένων' λέξεων, οι οποίες επεκτείνουν τις πληροφορίες για τη διαφορετική αυτή κουλτούρα. Η εικονογράφος, Rebecca Dautremer, μέσα από τις εικόνες της έχει αποδώσει με τον καλύτερο τρόπο την ιστορία και έχει απεικονίσει με ακρίβεια τον ασιατικό αυτό λαό. Η εικονογράφηση, εκτός του ότι, επεξηγεί την ιστορία, την επεκτείνει και την συμπληρώνει σε πολλά σημεία. Η πολυτροπική παρουσίαση των εικόνων μπορεί να αξιοποιηθεί με πολλούς τρόπους. Το σίγουρο πάντως είναι, ότι ούτε η ιστορία αλλά ούτε και η εικονογράφηση παρουσιάζουν στερεότυπα. Ακόμη, δεν υποβιβάζουν τους πρωταγωνιστές και δεν αποπροσανατολίζουν τον αναγνώστη.

3.3.4. «Στη χώρα του Ταμ-Ταμ»

Στο συγκεκριμένο βιβλίο, εξελίσσεται μία ιστορία στην Αφρική με κύριους πρωταγωνιστές δύο παιδιά αφρικανικής καταγωγής ένα αγόρι, τον Αλή, και ένα κορίτσι, την Αλόμα. Η ιστορία, λοιπόν, μιλά για τα δύο αυτά παιδιά, τα οποία θέλοντας να μαζέψουνε μπανάνες έρχονται αντιμέτωπα με έναν κροκόδειλο στο δρόμο της επιστροφής, από τον οποίο 'ξεφεύγουν' πνίγοντάς τον με τις μπανάνες που μάζεψαν. Το γεγονός αυτό αποτελεί κάτι πολύ σημαντικό για το χωριό τους και το γιορτάζουν 'χτυπώντας' τα Ταμ-Ταμ (τύμπανα), χορεύοντας και τραγουδώντας.

Το κείμενο είναι πολύ απλό, ίσως υπερβολικά, με λιτό λεξιλόγιο και χωρίς η συγγραφέας, Jolanda Colombini-Monti, να αφήνει ή να περνά κάποιο ιδιαίτερο μήνυμα. Χρησιμοποιεί τόσο την αφήγηση όσο και τα διαλογικά μέρη. Η εικονογράφηση είναι απλοϊκή και στερεοτυπική, καθώς δεν διαχωρίζονται τα άτομα μεταξύ τους παρά μόνο από τα ρούχα τους και τα αξεσουάρ τους.

Ως βιβλίο δεν έχει να προσφέρει τίποτα στην παρουσίαση του λαού αυτού, απεναντίας δημιουργεί λάθος εντυπώσεις και εικόνες για τους ανθρώπους που κατοικούν στην Αφρικανική Ήπειρο. Η πρωτόγονη, ελλιπή και εξωτική παρουσίασή τους, τους υποβιβάζει ως χαρακτήρες και δεν προκαλεί προς αυτούς κανένα ιδιαίτερο ενδιαφέρον.

3.3.5. «Ένα και Επτά»

Το βιβλίο αυτό παρουσιάζει επτά παιδιά από διάφορες χώρες του κόσμου, τα οποία είναι μεν διαφορετικά αλλά καταλήγουν να 'γίνουν' «Ένα» παιδί. Αυτό συμβαίνει γιατί, παρά την διαφορετικότητά τους στην εμφάνιση, στη γλώσσα και στη χώρα από όπου προέρχονται, ως παιδιά έχουν κοινά το παιχνίδι και το χαμόγελο, που δεν χρειάζονται ιδιαίτερους κώδικες επικοινωνίας. Η ιστορία καταλήγει λέγοντας πως: «*Τώρα μεγάλωσαν... και δεν θα μπορούσαν ποτέ να πολεμήσουν ο ένας τον άλλο γιατί και οι επτά είναι ο ίδιος άνθρωπος*».

Το κείμενο της ιστορίας είναι σύντομο και ιδιαίτερα απλό, με πολλά όμως έμμεσα μηνύματα. Ο συγγραφέας, Gianni Rodari, αποδίδει με λίγα και ουσιαστικά λόγια όλα όσα χωρίζουν και ενώνουν τα άτομα. Το κείμενό του, δίνει το έναυσμα για βαθύτερες αναλύσεις και συζητήσεις γύρω από το θέμα της διαφορετικότητας. Η εικονογράφος, Vittoria Facchini, αποδίδει με έναν ιδιαίτερα εικαστικό τρόπο την ιστορία δίνοντας μια επιπλέον ιδιαιτερότητα σ' αυτό το βιβλίο. Χρησιμοποιώντας διάφορες τεχνικές και υλικά (κολλάζ, λαδομπογιές, μαρκαδόρους) για τους ήρωες και τα αντικείμενα δημιουργεί την αίσθηση ότι η εικονογράφηση έχει γίνει από παιδιά.

Ένα βιβλίο ίσως κάπως δυσνόητο για παιδιά νηπιαγωγείου, λόγω των συμπυκνωμένων νοημάτων του, αλλά με την αντίστοιχη συζήτηση και δραστηριότητες αξίζει να χρησιμοποιηθεί αναπτύσσοντας το θέμα της

διαφορετικότητας, τόσο για τα μηνύματα που περνάει όσο και για τα θέματα που αναδύονται μετά την ανάγνωσή του προς συζήτηση.

3.3.6. Αξιολόγηση των παραπάνω εικονογραφημένων βιβλίων

Συγκρίνοντας και αξιολογώντας συνολικά τα βιβλία, αρχικά αυτό που παρατηρούμε είναι διαφορές τόσο ως προς τις ιστορίες, τους πρωταγωνιστές αλλά και την εικονογράφηση. Κάθε βιβλίο είναι ξεχωριστό είτε με τη θετική είτε με την αρνητική του έννοια. Όλα αγγίζουν το θέμα της διαφορετικότητας, άλλοτε άμεσα και άλλοτε έμμεσα, και δίνουν τη δική τους οπτική.

Όσον αφορά την καταλληλότητά τους για την αξιοποίησή τους στην τάξη θα κριθεί χρησιμοποιώντας τον πίνακα της επόμενης σελίδας (Πίνακας 5) που περιλαμβάνει τα κριτήρια αξιολόγησης του Finazzo. Η επιλογή της συγκεκριμένης λίστας κριτηρίων, έγινε διότι διευκολύνει τον γρήγορο εντοπισμό συγκεκριμένων στοιχείων μέσα στα βιβλία με άμεσες ερωτήσεις:

Πίνακας 5 (Αξιολόγηση των πέντε Εικονογραφημένων Βιβλίων)

ΚΡΙΤΗΡΙΑ ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗΣ (Finazzo)	ΝΑΙ	ΟΧΙ
1. Η ιστορία περιλαμβάνει αληθινούς και αυθεντικούς χαρακτήρες;	1, 2, 3, 5	4
2. Οι χαρακτήρες παρουσιάζονται σε ενεργούς παρά σε παθητικούς ρόλους;	1, 2, 3, 5	4
3. Είναι οι πράξεις των ηρώων αληθινές όπως στη ζωή και όχι στερεοτυπικές;	1, 2, 3, 5	4
4. Οι διαφορετικοί πολιτισμοί παρουσιάζονται με έναν θετικό τρόπο;	1, 3, 5	2, 4
5. Μέσα στην ιστορία οι χαρακτήρες εξελίσσονται και μεγαλώνουν με έναν αποδεκτό τρόπο;	1, 3, 5	2, 4
6. Η ιστορία αυξάνει την κατανόηση και την αποδοχή;	1, 3, 5	2, 4
7. Η ιστορία βοηθά μέλη της μειονοτικής κοινότητας που απεικονίζονται να αισθάνονται μεγαλύτερη υπερηφάνεια για το υπόβαθρό τους;	1, 3, 5	2, 4
8. Το βιβλίο παρουσιάζει και απεικονίζει με το σωστό τρόπο το λόγο των ανθρώπων που παρουσιάζει;	1, 3, 5	2, 4
9. Το στυλ του εικονογράφου συμπληρώνει το κείμενο και εμπλουτίζει την ιστορία;	1, 3, 5	2, 4
10. Οι εικόνες παρουσιάζουν με αυθεντικό τρόπο τα φυσικά χαρακτηριστικά και τις άλλες λεπτομέρειες;	1, 3, 5	2, 4
11. Τι εμπειρίες είχαν ο συγγραφέας και ο εικονογράφος για να ετοιμάσουν το βιβλίο;	-	-
12. Ποιά είναι η ημερομηνία έκδοσης του βιβλίου και πόσο αυτή επηρεάζει την γνησιότητα και την αυθεντικότητα της ιστορίας;	1, 2, 3, 5	4
13. Υπάρχουν κριτικές για το βιβλίο οι οποίες να έχουν γίνει θέμα από τις μειονοτικές ομάδες, που αφορούν την εθνικότητα, την ηλικία, το φύλο ή την εκπαίδευση;	-	-
14. Το βιβλίο αυτό ενθαρρύνει τα παιδιά να γίνουν πιο κοινωνικά ευσυνείδητοι πολίτες;	1, 3, 5	2, 4

*Με τους παραπάνω αριθμούς αντιπροσωπεύονται τα εξής εικονογραφημένα: 1 = «Το Χαρούμενο Λιβάδι», 2 = «Προσοχή! Το Πρόβατο δαγκώνει!», 3 = «Ο Νασρεντίν και ο γάιδαρός του», 4 = «Στη Χώρα του Ταμ Ταμ», 5 = «Ένα και Επτά».

Από τον παραπάνω πίνακα προκύπτει ότι τα τρία εικονογραφημένα: «Το Χαρούμενο Λιβάδι», «Ο Νασρεντίν και ο γάιδαρός του» και «Ένα και Επτά», πληρούν όλα τα παραπάνω κριτήρια, με μόνη εξαίρεση το ότι δεν υπάρχουν πληροφορίες για τις εμπειρίες των συγγραφέων και εικονογράφων για τη σύλληψη και δημιουργία του βιβλίου, όσο και για τις αντιδράσεις ανθρώπων που ανήκουν στην ίδια φυλετική ομάδα με αυτή που περιγράφεται στα βιβλία.

Λαμβάνοντας υπόψη όλα αυτά, όπως και τις αξιολογήσεις των κειμενικών, εικονογραφικών και παρακειμενικών τους στοιχείων καταλήγουμε στο ότι τα βιβλία αυτά, κρίνονται κατάλληλα για την αξιοποίηση τους στην τάξη. Τα συγκεκριμένα μπορούν να προσφέρουν μία σωστή οπτική των διαφορετικών πολιτισμών δίνοντας όχι απλά τις διαφορές, που γίνονται εύκολα αντιληπτές, αλλά τονίζοντας ωστόσο τις ομοιότητες τους. Τα παιδιά μέσω αυτών μπορούν να λάβουν σωστές πληροφορίες και να σχηματίσουν σωστές εικόνες για τους ήρωες.

Το «Χαρούμενο Λιβάδι» είναι αυτό που παρουσιάζει με τον πιο έμμεσο τρόπο τον προβληματισμό γύρω από το διαφορετικό, απενεχοποιώντας τα παιδιά και βγάζοντάς τα από τη δύσκολη θέση να πρέπει να έρθουν απευθείας αντιμέτωπα με την πραγματικότητα την οποία συναντούν και μαθαίνουν από το περιβάλλον τους.

Οι χαρακτήρες και στα τρία βιβλία παρουσιάζονται ως προσωπικότητες, για αυτό είναι επόμενο ότι προκαλούν έντονα και άμεσα συναισθήματα, είτε συμπάθειας είτε αντιπάθειας ως τέτοιες, και όχι ως αντιπρόσωποι μιας εθνοτικής ομάδας, ιδιαίτερα στην περίπτωση του «Νασρεντίν» και των ηρώων του «Ένα και Επτά».

Το βιβλίο «Προσοχή! Το πρόβατο δαγκώνει!» συγκεντρώνει ορισμένα από τα κριτήρια, αλλά παρόλα αυτά υπερισχύουν τα αρνητικά. Η επιλογή του χρώματος ως στοιχείο διαφορετικότητας κρίνεται άτοπη καθώς στρέφει την προσοχή του αναγνώστη σε λάθος στοιχεία, δημιουργώντας έμμεσα άτυπες

γενικεύσεις. Από την άλλη, το εικονογραφημένο βιβλίο «*Στη Χώρα του Ταμ Ταμ*» δεν εκπληρώνει σχεδόν κανένα κριτήριο. Η παρουσίαση του πολιτισμού γίνεται στερεοτυπικά, τόσο ως προς το λόγο όσο και ως προς την απεικόνιση, ο ρόλος της γυναίκας είναι υποβιβασμένος και διάφορες λέξεις και εκφράσεις δίνουν την αίσθηση του πρωτόγονου, άγριου και εξωτικού κατά την παρουσίαση του λαού. Είναι ένα βιβλίο ιδιαίτερα παλιό, ως προς την ημερομηνία έκδοσης, με λανθασμένες εικόνες και στάσεις του αναφερόμενου πολιτισμού. Θα ήταν λάθος η χρησιμοποίηση του στην τάξη για την παρουσίαση του αφρικανικού πολιτισμού, καθώς το μόνο που μπορεί να προσφέρει είναι σύγχυση και λανθασμένες αντιλήψεις.

Β' ΜΕΡΟΣ:
ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΟ

4. Έρευνα

4.1. Περιγραφή Έρευνας

Η συγκεκριμένη έρευνα πραγματοποιήθηκε σε δύο τάξεις Δημοσίων Νηπιαγωγείων του Νομού Λάρισας. Η μία τάξη ήταν το 31^ο Νηπιαγωγείο Νέας Σμύρνης Λάρισας και η άλλη το 2^ο Ολοήμερο Νηπιαγωγείο Φαλάνης. Στις δύο αυτές τάξεις παρατηρήθηκαν και καταγράφηκαν απόψεις και στάσεις παιδιών σχετικά με ζητήματα διαχείρισης της διαφορετικότητας με αφορμή πέντε διαφορετικά εικονογραφημένα βιβλία. Έγινε, δηλαδή, επεξεργασία *‘κατάλληλων’* και *‘μη’* βιβλίων, τα οποία εμπλέκουν θέματα διαπολιτισμικότητας, και σύγκριση των αντιδράσεων που προκλήθηκαν από τα υλικά αυτά. Η διάρκεια της έρευνας ήταν δύο εβδομάδες, δηλαδή μία εβδομάδα για το κάθε σχολείο. Η περίοδος διεξαγωγής της ήταν από 4 - 8 Μαΐου για το σχολείο της Νέας Σμύρνης και από 18 - 22 Μαΐου για το σχολείο της Φαλάνης του 2009.

4.2. Σκοποί και στόχοι της έρευνας

Σκοπός της έρευνας αυτής ήταν η αξιολόγηση και η καταγραφή των απόψεων που αναδύονταν από τις ιστορίες αυτές. Κατά πόσο δηλαδή ένα βιβλίο *‘κατάλληλο’* μπορεί να επηρεάσει θετικά τις στάσεις των παιδιών και αντίστροφα ένα *‘μη κατάλληλο’* ποιες αρνητικές εντυπώσεις προκαλεί. Επίσης, ως στόχος αποτέλεσε η καταγραφή του τρόπου με τον οποίο τα παιδιά επιλέγουν ένα βιβλίο, ποια είναι δηλαδή τα δικά τους κριτήρια επιλογής. Αλλά και πώς αντιμετώπισαν το κάθε βιβλίο χωριστά, μιας και πρόκειται για τελείως διαφορετικά εικονογραφημένα βιβλία.

4.3. Ερευνητικά ερωτήματα

Τα βασικά ερωτήματα που τέθηκαν πριν τη διεξαγωγή της έρευνας είναι: 1) με ποιά κριτήρια τα παιδιά αξιολογούν τα συγκεκριμένα βιβλία, τα οποία αφορούν ζητήματα ετερότητας, 2) πόσο τα κριτήρια αυτά ανταποκρίνονται με τα κριτήρια διαπολιτισμικού υλικού που προτείνονται από τους ειδικούς ερευνητές και 3) πώς επηρεάζονται οι αντιλήψεις των παιδιών από «κατάλληλα» και «μη» βιβλία σε ζητήματα διαχείρισης ετερότητας.

4.4. Δείγμα - Συμμετέχοντες

Στη συγκεκριμένη έρευνα έλαβαν μέρος 44 νήπια και προνήπια δύο τάξεων δημόσιων νηπιαγωγείων του Νομού Λάρισας. Το τμήμα του Νηπιαγωγείου Νέας Σμύρνης αποτελούνταν στο σύνολό του από 24 παιδιά, νήπια και προνήπια, εκ των οποίων τα 12 ήταν ελληνικής καταγωγής, τα 10 προέρχονταν από τη φυλή Rom και δύο ήταν αλβανικής καταγωγής. Το τμήμα του Νηπιαγωγείου της Φαλάνης αποτελούνταν συνολικά από 20 παιδιά, από τα οποία τα 17 ήταν ελληνικής καταγωγής, τα δύο αλβανικής και ένα το οποίο η μητέρα του προέρχονταν από την Αλβανία και ο πατέρας του από την Ελλάδα. Η επιλογή αυτών των τμημάτων βασίστηκε στο γεγονός, αρχικά, ότι η τάξη της Νέας Σμύρνης ήταν ένα μεικτό τμήμα και η καταγραφή των απόψεων σε ένα πολυπολιτισμικό σχολείο παρουσιάζει ενδιαφέρον. Και έπειτα στην επιλογή του τμήματος της Φαλάνης συντέλεσε το γεγονός το ενδιαφέρον της σύγκρισης των δύο σχολείων, τα οποία δεν παρουσιάζουν την ίδια πολιτισμική ομοιογένεια, όπως και το ότι βρίσκονται σε εντελώς διαφορετικές περιοχές.

4.5. Υλικά που χρησιμοποιήθηκαν

Τα υλικά που χρησιμοποιήθηκαν ήταν πέντε εικονογραφημένα βιβλία, τα οποία παρουσιάστηκαν με την εξής σειρά: 1^ο: *Το Χαρούμενο Λιβάδι*, 2^ο: *Προσοχή! Το Πρόβατο Δαγκώνει!*, 3^ο: *Ο Νασρεντίν και ο γάιδαρός του*, 4^ο: *Στη Χώρα του Ταμ Ταμ* και 5^ο: *Ένα και Επτά*. Επίσης, ένα μαγνητόφωνο και κασέτες, δίσκοι DVD με τις εικόνες των σελίδων των βιβλίων, μηχανήμα DVD, τηλεόραση, υπολογιστής και σκάνερ για την ψηφιοποίηση των εικόνων των βιβλίων, φωτογραφική μηχανή, χαρτιά A4 και χρώματα, χαρτόνια κάνσον και αυτοκόλλητα.

4.6. Στάδια της Έρευνας

Η έρευνα αυτή αποτελούνταν από πέντε στάδια. Τα τέσσερα πρώτα λάμβαναν χώρα καθημερινά, ενώ το πέμπτο στάδιο έγινε την τελευταία μέρα της εβδομάδας, με την ολοκλήρωση της έρευνας.

Στο πρώτο στάδιο, το οποίο μπορεί να χαρακτηριστεί και ως εισαγωγικό, τα παιδιά γνώριζαν ότι θα τους αναγνωστεί κάποιο βιβλίο, αλλά όχι ποιο, και καλούνταν να κάνουν υποθέσεις για το τι μπορεί να αφορά.

Αφού όλα τα παιδιά εξέφραζαν τις σκέψεις τους, ακολουθούσε το δεύτερο στάδιο, όπου τους γινόταν επίδειξη του εξωφύλλου του βιβλίου και τα παιδιά καλούνταν να κάνουν εκ νέου υποθέσεις για την ιστορία που θα ακολουθούσε.

Κατά το τρίτο στάδιο, γινόταν ανάγνωση των βιβλίων και έπειτα συζήτηση αυτών μέσα από ερωτήσεις - απαντήσεις. Για το κάθε βιβλίο υπήρχαν καθορισμένες ερωτήσεις που χρησιμοποιήθηκαν ως οδηγός, αλλά και ερωτήσεις που προέκυψαν από τα λεγόμενα των παιδιών.

Στο τέταρτο στάδιο, το οποίο λάμβανε χώρα μετά την ανάγνωση και συζήτηση, τα παιδιά δημιουργούσαν τις δικές τους ζωγραφικές απεικονίσεις με ό,τι τους άρεσε περισσότερο από το κάθε βιβλίο.

Και στο πέμπτο και τελευταίο στάδιο, τα παιδιά είχαν την ευκαιρία να αξιολογήσουν και να αναδείξουν το αγαπημένο τους βιβλίο, δηλώνοντας τις προτιμήσεις τους, τόσο προφορικά όσο και με τη βοήθεια ενός πίνακα. Σε αυτό το σημείο της έρευνας, τα παιδιά έκαναν έμμεσα συγκρίσεις μεταξύ των εικονογραφημένων και με τον τρόπο αυτό δήλωναν τα βιβλία που τους άρεσαν πολύ, λίγο ή καθόλου, εκθέτοντας τα κατάλληλα επιχειρήματα.

4.7. Μεθοδολογία

Στην κάθε τάξη παρουσιάστηκαν και αναλύθηκαν τα πέντε εικονογραφημένα βιβλία με τη σειρά που αναφέρεται πιο πάνω. Κάθε μέρα της εβδομάδας γινόταν επεξεργασία ενός εικονογραφημένου και ακολουθούσαν τα τέσσερα πρώτα στάδια που περιγράφηκαν.

Από την αρχή εξηγήθηκε στα παιδιά ότι όλη την εβδομάδα θα τους παρουσιάζεται καθημερινά και ένα διαφορετικό βιβλίο, χωρίς όμως να τους δηλωθούν ποια θα ήταν αυτά. Για το λόγο αυτό, τους ζητήθηκε αρχικά να υποθέσουν το περιεχόμενο αυτών και έτσι να υπάρξει μια πρώτη εικόνα για τις προτιμήσεις τους. Έπειτα, τα παιδιά είχαν τη δυνατότητα να δουν το εξώφυλλο και να κάνουν καινούργιες υποθέσεις, που βασίζονταν τόσο στην εικόνα όσο και στον τίτλο.

Κατά την ανάγνωση τα βιβλία παρουσιάστηκαν, αφού πρώτα είχαν επεξεργαστεί μέσω σκάνερ και υπολογιστή, με τη μορφή εικόνων στην τηλεόραση, έτσι ώστε όλα τα παιδιά να μπορούν να τα παρατηρήσουν ταυτόχρονα και λεπτομερώς. Όλες οι συζητήσεις και απαντήσεις των παιδιών

καταγράφηκαν με τη βοήθεια μαγνητοφώνου (οι απομαγνητοφωνήσεις βρίσκονται στο παράρτημα). Φυσικά σε αυτό το σημείο θα πρέπει να αναφερθεί, ότι τα βιβλία ήταν στη διάθεση των παιδιών να τα ξεφυλλίσουν όποια στιγμή επιθυμούσαν. Στη συνέχεια καλούνταν να απεικονίσουν ζωγραφικά αυτό που τους άρεσε περισσότερο από το κάθε βιβλίο.

Αφού έγινε η παρουσίαση όλων των εικονογραφημένων, τα παιδιά κλήθηκαν την τελευταία μέρα να τα αξιολογήσουν. Σε ένα χαρτί κάνσον δημιουργήθηκε ένας πίνακας διπλής εισόδου για το κάθε τμήμα, έχοντας στις κάθετες στήλες του τις φωτογραφίες των εξωφύλλων των βιβλίων και στις οριζόντιες τα ονόματα των παιδιών. Τα παιδιά ένα - ένα πλησίαζαν στον πίνακα και δήλωναν από τα εικονογραφημένα ποια τους άρεσαν περισσότερο, ποια λιγότερο και ποια καθόλου και επίσης δήλωναν το αγαπημένο ή αγαπημένα τους. Η συμπλήρωση του πίνακα γινόταν με τον ανάλογο αριθμό αυτοκόλλητων (3 = πολύ, 2 = έτσι και έτσι, 1 = λίγο, 0 = καθόλου). Οι επιλογές αυτές και η αιτιολόγηση τους καταγράφηκε για το κάθε παιδί ξεχωριστά με τη βοήθεια του μαγνητοφώνου. Το παιδί μέσα από τα επιχειρήματα για τις επιλογές του, έδινε και την ουσία της απόρριψης ή μη των βιβλίων, από τα οποία αποκαλύφθηκαν και τα προσωπικά κριτήρια επιλογής του.

4.8. Δυσκολίες - Εμπόδια

Η πρώτη δυσκολία ήταν η πρόσβαση στα σχολεία αυτά, ιδιαίτερα στις Φαλάνης, καθώς οι αποστάσεις ήταν ιδιαίτερα μεγάλες. Η επόμενη ήταν η συμπίεση του χρόνου, καθώς έπρεπε να γίνει προσαρμογή ανάλογα με το πρόγραμμα του σχολείου. Οι νηπιαγωγοί στη Νέα Σμύρνη είχαν την ευγενή καλοσύνη να παραχωρήσουν μία ολόκληρη εβδομάδα για χάρη της έρευνας. Δεν συνέβη, όμως και το ίδιο με τη Φαλάνη, καθώς εκεί έπρεπε να γίνεται 'διεκδίκηση' όσο περισσότερου χρόνου υπήρχε από το ωρολόγιο πρόγραμμα.

Ακόμη, το γεγονός ότι καθημερινά έλειπαν και διαφορετικά παιδιά δημιούργησε αρκετές δυσκολίες, μιας και χρειάστηκε να γίνει για ορισμένα παιδιά (σε αυτά που έλειπαν μία μέρα) ανάγνωση του βιβλίου κατ' ιδίαν, έτσι ώστε να μπορέσουν να συμμετέχουν την τελευταία μέρα στη συνολική αξιολόγηση. Κάποια παιδιά, τα οποία απουσίασαν δύο ή τρεις μέρες,

συμμετείχαν μόνο σε αυτά που ήταν παρόντα και εξαιρέθηκαν από το τελικό στάδιο.

Υπήρξαν, επίσης, κάποιες τεχνικές δυσκολίες, όπως η αναζήτηση μηχανήματος DVD που να αναγνωρίζει το πρόγραμμα των εικόνων. Στο σχολείο της Νέας Σμύρνης έγινε δανεισμός από ένα άλλο τμήμα και στη Φαλάνη η ερευνήτρια έφερε το δικό της. Επίσης, δεν έγινε λήψη πολλών φωτογραφιών, γιατί πολλές φορές η υπεύθυνη νηπιαγωγός δεν βρισκόταν στην τάξη, έτσι ώστε να δώσει περισσότερη ελευθερία στην έρευνα. Παρόλες τις δυσκολίες και τα εμπόδια, η συνεργασία με τις νηπιαγωγούς ήταν πολύ καλή και στα δύο σχολεία, μιας και υπήρχε μεγάλη προθυμία από μέρους τους για βοήθεια σε ό,τι χρειαζόταν.

5. Παρουσίαση των Ευρημάτων της Έρευνας - Συζήτηση

Μία γενική διαπίστωση είναι ότι τα παιδιά συμμετείχαν με χαρά και προθυμία καθόλη τη διαδικασία. Άκουσαν, συζήτησαν και ζωγράρισαν σκηνές και από τα πέντε βιβλία, δίνοντας ενδιαφέρουσες απαντήσεις και απεικονίσεις. Στο ενδιαφέρον των παιδιών μπορεί να συντέλεσε το γεγονός της πρωτοτυπίας του προγράμματος που εφαρμόστηκε, καθώς αποτελούσε κάτι το διαφορετικό από αυτό που έχουν συνηθίσει να ακολουθούνε συνήθως στην τάξη. Στα δύο τμήματα υπήρξε μια αρκετά μεγάλη διαφοροποίηση, τόσο στην αντίληψη και ανάλυση των ιστοριών όσο και στο είδος των απαντήσεων και αιτιολογήσεων. Έχοντας μια συνολική εικόνα των δύο τάξεων φάνηκε ότι το τμήμα της Φαλάνης υπερείχε σε αρκετά σημεία έναντι του τμήματος της Νέας Σμύρνης. Η υπεροχή αυτή αφορούσε στην κατανόηση των βαθύτερων νοημάτων των βιβλίων και στην χρησιμοποίηση πιο ολοκληρωμένων επιχειρημάτων. Η αξιολόγηση των βιβλίων έγινε, παρόλα αυτά, στηριζόμενη στα προσωπικά κριτήρια του καθενός και οι αιτιολογήσεις τους τις περισσότερες φορές διέφεραν από παιδί σε παιδί. Ας εξετάσουμε, όμως, το κάθε βιβλίο χωριστά και ας δούμε την σύγκριση των δύο τάξεων αναλυτικότερα.

5.1. Επεξεργασία των Εικονογραφημένων Βιβλίων

5.1.1. Υποθέσεις των παιδιών πριν την ανάγνωση των βιβλίων

Πριν την ανάγνωση οποιουδήποτε βιβλίου, τα παιδιά και των δύο σχολείων κλήθηκαν να εκφράσουν απόψεις σχετικά με τα πιθανά θέματα των εικονογραφημένων.

Α) Αρχικά, εξέφραζαν απόψεις χωρίς τη θέαση του εξωφύλλου και το άκουσμα του τίτλου, με τις απαντήσεις τους να παρουσιάζουν μια ποικιλομορφία:

- ☞ Αρκετά παιδιά αναφέρθηκαν σε ζώα:
  - Μαριλύ (Μαρία, Κ.): *Για ζώα.*
  - Βαγγέλης, Σ.: *Για πουλάκια.*
- ☞ Κάποια, σε διάφορες άλλες έννοιες και στοιχεία:
  - Μάρκος: *Για όμορφα πράγματα.*
  - Μαρία, Φ.: *Για αγάπη.*

☞ Και, η πλειοψηφία των παιδιών αναφέρθηκε σε τίτλους κλασικών παραμυθιών:

- Μιχάλης: *Ο Τζακ και η φασολιά.*
- Ευαγγελία: *Για την Κοκκινοσκουφίτσα.*
- Σοφία: *Για την Χιονάτη.*
- Ραφαήλ: *Τα Τρία Γουρουνάκια.*

Οι δηλώσεις αυτές δίνουν μια γενική εικόνα των προτιμήσεών τους, του τι συνηθίζουν να διαβάζουν, αλλά και τις προσδοκίες τους για αυτό που θα τους αναγνωστεί. Η συχνή αναφορά σε τίτλους κλασικών παραμυθιών, εκτός από τους παραπάνω λόγους, είναι πιθανό να οφείλεται ακόμη στην έλξη του «μαγικού στοιχείου» καθώς το φανταστικό βρίσκεται στις πρώτες προτιμήσεις των παιδιών (Hall, 2004). Ορισμένα παιδιά, ανέφεραν κλασικούς τίτλους καθόλη τη διάρκεια της έρευνας.

Θα πρέπει να διευκρινιστεί σε αυτό το σημείο, ότι οι παραπάνω απαντήσεις δόθηκαν κατά την πρώτη μέρα. Τις επόμενες ημέρες τα περισσότερα παιδιά ήταν συνήθως επηρεασμένα από ό,τι τους είχε αναγνωστεί την προηγούμενη. Κάτι πολύ λογικό μιας και έχουν μάθει ότι όλα αυτά με τα οποία ασχολούνται, αγγίζουν κάθε φορά και ένα συγκεκριμένο θέμα μέσα στην εκπαιδευτική διαδικασία. Χαρακτηριστικά τη δεύτερη μέρα (την πρώτη είχε αναγνωστεί: *Το Χαρούμενο Λιβάδι*) ανέφεραν κατά τις υποθέσεις τους:

- Θεοδώρα: *Για λουλούδια.*
- Τασία: *Για μαργαρίτες.*
- Μαρία: *Για παπαρούνες.*
- Γεωργία: *Για μερικά λουλούδια.*
- Ντορίνα: *Για τα τριαντάφυλλα.*
- Ζωή: *Για τη φύση.*

Στο ίδιο μοτίβο συνεχίστηκαν και τις υπόλοιπες μέρες οι απαντήσεις των παιδιών, με μόνη διαφορά ότι κατά την παρουσίαση ενός τελείως διαφορετικού βιβλίου, οι ιδέες τους εμπλουτίζονταν αφήνοντας τη φαντασία τους περισσότερο ελεύθερη:

- Ευαγγελία: *Για ζώφια.*
- Αθανασία: *Το μαγικό δάσος.*
- Τάσος: *Για τους ταύρους.*

- Σταύρος: *Για καρχαρίες.*
- Θάνος, Μ.: *Για ένα παππού και μια γιαγιά.*
- Αποστολία: *Ο βοσκός και ο κόκορας.*
- Γεωργία: *Για ένα παιδάκι, που έλειπε απ' το σχολείο.*

Τα παιδιά, έπειτα από ένα πλήθος εμπειριών, με τόσο διαφορετικά αναγνώσματα, βοηθήθηκαν στο να εξελίξουν τη σκέψη τους. Η διαδικασία αυτή συντέλεσε, επίσης, στην απόκτηση μιας πιο σφαιρικής και ολοκληρωμένης εικόνας για τα άτομα και τις κοινωνικές σχέσεις που αναπτύσσουν.

Β) Στη συνέχεια, τα παιδιά επαναδιατύπωναν τις υποθέσεις τους με οδηγό την εικόνα του εξωφύλλου και του τίτλου. Αναλόγως με την αντιπροσωπευτικότητα της εικόνας, ήταν σε θέση, άλλοτε να εντοπίζουν μέσω αυτής στοιχεία της ιστορίας, και άλλοτε να αποπροσανατολίζονται. Οι εικόνες των τεσσάρων πρώτων βιβλίων έδωσαν αρκετά στοιχεία στα παιδιά:

- Πολλά Παιδιά: *Για λουλούδια.*
- Άλλα Παιδιά: *Για τις μαργαρίτες.*
- Σόνια: *Και για τις Παπαρούνες («Το Χαρούμενο Λιβάδι»).*
- Νίκος: *Ένα Προβατάκι.*
- Παιδιά: *Α! Αυτό το ξέρουμε.*
- Κάποια παιδιά: *Τα εφτά κασικάρια* (Γίνεται σύνδεση με γνωστή τους ιστορία -«*Προσοχή! Το πρόβατο δαγκώνει!*»).
- Αγγελική: *Μπορεί να μας λείει... Για Ζωάκια* (Επηρεασμένη από το προηγούμενο βιβλίο επικεντρώνεται στον έναν από τους δύο ήρωες, τον γάιδαρο- «*Ο Νασρεντίν και ο γάιδαρος του*»).
- Γιάννης: *Για τελετή* (Προσπαθώντας να περιγράψει την εικόνα).
- Θεοδώρα: *Για Αλβανούς.*
- Ραφαήλ: *Για Ινδιάνους* (Θέλοντας να δηλώσουν τη διαφορετική εθνότητα – «*Στη Χώρα του Ταμ Ταμ*»).

Σε αντίθεση το τελευταίο βιβλίο οδήγησε σε λάθος συμπεράσματα:

- Γιάννης: *Για πουλιά («Ένα και Επτά»).*

Τα περισσότερα παιδιά έδωσαν την απάντηση αυτή περιγράφοντας αυτό που απεικονίζεται στο εξώφυλλο.

Οι υποθέσεις των παιδιών για τα τέσσερα πρώτα βιβλία, όπως γίνεται φανερό πιο πάνω, οδηγούσαν στη συνέχεια στην επαλήθευση των

περισσότερων στοιχείων από όσα αναφέρονε. Οι περισσότερες εικόνες υπήρξαν πολύ βοηθητικές και τους οδηγούσαν σε σωστές υποθέσεις. Τα παιδιά του σχολείου της Φαλάνης, γνωρίζοντας ανάγνωση, είχαν ένα επιπλέον στοιχείο διαβάζοντας τον τίτλο. Βέβαια, από ορισμένα παιδιά, υπήρξε και μια γενικότερη σύγχυση στην αναγνώριση ενός διαφορετικού πολιτισμού και αυτό με τη σειρά του οδήγησε στην ανάδυση στερεοτυπικών αντιλήψεων («*Στη Χώρα του Ταμ Ταμ*»).

Το πέμπτο εικονογραφημένο, όμως, δεν έδινε κανένα βοηθητικό στοιχείο, μιας και η εικόνα του εξωφύλλου παρουσίαζε έμμεσα και με έναν εικαστικό τρόπο το περιεχόμενο της ιστορίας. Έτσι, τα παιδιά οδηγήθηκαν σε λάθος υποθέσεις και δεν ήταν προετοιμασμένα για αυτό που θα τους αναγνωστεί.

5.1.2. Απόψεις των παιδιών μετά την ανάγνωση

Μετά την ανάγνωση των εικονογραφημένων, η πλειοψηφία δήλωσε ότι της άρεσαν όλα τα βιβλία. Ασφαλώς, υπήρχαν και ορισμένα παιδιά που υποστήριξαν ότι δεν τους άρεσαν κάποια από αυτά, εκθέτοντας ένα πλήθος λόγων. Όλα τα επιχειρήματα των παιδιών για την επιλογή ή την απόρριψη κάποιου βιβλίου θα τα συναντήσουμε πιο κάτω.

Στην περίπτωση της κατανόησης του νοήματος των βιβλίων, υπήρξαν αρκετά μεγάλες διαφοροποιήσεις ανάμεσα στα δύο τμήματα. Το τμήμα της Φαλάνης υπερτερούσε τις περισσότερες φορές στο να εμβαθύνει και να αντιληφθεί το μήνυμα που ήθελε να περάσει ο/η συγγραφέας. Αυτό οφείλεται στο είδος της επαφής των παιδιών με τα βιβλία, κάτι που φάνηκε μετά από συζήτηση με τις εκπαιδευτικούς. Διαπιστώθηκε δηλαδή ότι, τα παιδιά της Φαλάνης είχαν καθημερινή επαφή με τα βιβλία, μιας και υπήρχε γωνιά της βιβλιοθήκης με πλούσιο υλικό, λειτουργούσε 'δανειστική βιβλιοθήκη', όπου τα παιδιά μετά την ανάγνωση αποτύπωναν ζωγραφικά τις εντυπώσεις τους και τέλος οι εκπαιδευτικοί έφερναν και χρησιμοποιούσαν πολλά βιβλία από την προσωπική τους βιβλιοθήκη. Αντίθετα, στο τμήμα της Νέας Σμύρνης οι εκπαιδευτικοί υποστήριξαν ότι δεν μπορούσε γενικότερα να ακολουθηθεί κάποιο συγκεκριμένο πρόγραμμα διότι υπήρχαν διαρκώς απουσίες από τη φυλή των Rom και έτσι τα παιδιά δεν είχαν πολλές επαφές με βιβλία (ακόμη στην τάξη δεν υπήρχε γωνιά της βιβλιοθήκης, παρά μόνο μία γυάλινη

βιβλιοθήκη των νηπιαγωγών). Όλα τα παραπάνω υποστηρίζονται και από την έρευνα του Lehr, στην οποία φαίνεται ότι υπάρχει συσχέτιση ανάμεσα στην κατανόηση των παιδιών και στην ποσότητα έκθεσής τους στα βιβλία (Hall, 2004).

Α) Τα βιβλία, των οποίων το κείμενο και οι εικόνες, έγιναν πλήρως αντιληπτά μπόρεσαν να γίνουν, χωρίς ιδιαίτερες δυσκολίες, κατανοητά και από τα δύο τμήματα, αναφέροντας χαρακτηριστικά για το νόημα αυτών:

- Βαγγέλης, Σ.: *Για αγάπη, για τη φύση, για τα λουλούδια και για τις παπαρούνες και για τις μαργαρίτες.*

- Γεωργία: *Για τη φιλία και να μην μαλώνουμε με τους φίλους μας.*

- Θάνος, Μ.: *Γιατί οι φίλοι πρέπει να σκέφτονται άμα τους έχουν φίλους ή άμα δεν τους έχουνε («Το Χαρούμενο Λιβάδι»).*

- Ντορίνα: *Για ένα πρόβατο που δάγκωνε.*

- Ευαγγελία: *Για ένα πρόβατο που έφυγε απ' το αγρό και δάγκωνε.*

- Γεωργία: *Μας μιλάει για να λέμε συγγνώμη... για να δείξουμε την εμπιστοσύνη μας... αυτά («Προσοχή! Το Πρόβατο δαγκώνει!»).*

Το εικονογραφημένο, του οποίου η ιστορία έγινε μερικώς κατανοητή από τα παιδιά, λόγω του φαινομένου της εμφάνισης της ιστορίας μέσα στην ιστορία, προκάλεσε μία σύγχυση στα παιδιά και έδωσαν τις παρακάτω απαντήσεις:

- Ευαγγελία: *Για τους γαιδάρους που χάθηκαν.*

- Αθανασία: *Για τον... άνθρωπο (Νασρεντίν) και για τον γάιδαρο (τα παιδιά επικεντρώνονται στους δύο βασικούς πρωταγωνιστές -«Ο Νασρεντίν και ο γάιδαρός του»).*

Στην περίπτωση που το βιβλίο τα μπερδευε και πολύ λίγα στοιχεία του γίνονταν αντιληπτά, τα παιδιά ανέφεραν:

- Σταύρος: *Για ανθρώπους και παιδάκια.*

- Θάνος, Μ.: *Για μπαμπάδες και παιδάκια (η ελάχιστη κατανόηση οδηγεί σε λανθασμένη αντίληψη του νοήματος- «Ένα και Επτά»).*

Τέλος, το εικονογραφημένο που αποπροσανατόλιζε με το κείμενο και τις εικόνες οδηγούσε τα παιδιά να σταθούν σε γεγονότα της ιστορίας που στην ουσία δεν έδιναν το νόημα αυτής:

- Ντορίνα: *Για δύο μαυράκια, ένα κοριτσάκι και ένα αγοράκι (πολλά επικεντρώθηκαν στο χρώμα του δέρματος).*

- Θάνος, Μ: *Που σκοτώσαν τον κροκόδειλο τα παιδάκια.*

- Γεωργία: *Μας μιλάει για δύο παιδάκια που ήταν έξυπνα και κορόιδεψαν τον κροκόδειλο (εδώ έλκονται από την πιο έντονη σκηνή της ιστορίας-«Στη Χώρα του Ταμ Ταμ»).*

Β) Στη συνέχεια της ανάλυσης των εικονογραφημένων έγινε αντιληπτό ότι, τα παιδιά παρουσίαζαν τα δικά τους κριτήρια επιλογής για αυτά, επιδοκιμάζοντας συγκεκριμένα στοιχεία. Τα κριτήρια αυτά εμφανίστηκαν και κατά τις ζωγραφικές τους απεικονίσεις, δείχνοντας πολύ συχνά:

1. Προτίμηση σε συγκεκριμένους ήρωες. Η επιλογή αυτή στηριζόταν σε εξωτερικά (εμφάνιση) ή εσωτερικά (χαρακτήρας, συμπεριφορά, στάση) χαρακτηριστικά. Μέσα από τις δηλώσεις των παιδιών φαινόταν η αποδοχή ή απόρριψη της διαφορετικότητας και ο εντοπισμός κοινών στοιχείων με τους ήρωες:

α) Έλξη λόγω εξωτερικής εμφάνισης:

- Ιωσήφ: *Οι μαργαρίτες. Γιατί είναι πιο ωραίες.*

- Αγγελική: *Εμένα μου άρεσε η Παπαρούνα. Γιατί είναι πιο ωραία.*

- Ν (Νηπιαγωγός): *Γιατί θα ήθελες να ήσουν η μαργαρίτα;*

- Μαριλύ: *Γιατί μ' αρέσει το χρώμα.*

- Γιάννης: *Γιατί είναι μικρές («Το Χαρούμενο Λιβάδι»).*

Τα παραπάνω παιδιά ανήκουν στη φυλή των Rom, παρόλα αυτά τα τρία από τα τέσσερα επέλεξαν την ηρωίδα *Μαργαρίτα*. Αν και θα περιμέναμε από μια μειονοτική ομάδα να επιλέξει να ταυτιστεί με το 'διαφορετικό' ήρωα, δεν συνέβη κάτι τέτοιο. Τα παιδιά τάχθηκαν με τους ήρωες της 'κυρίαρχης' ομάδας πιθανότατα λόγω του ρατσισμού που έχουν βιώσει στην καθημερινή τους ζωή. Με αυτόν τον τρόπο αποφεύγουν να στιγματιστούν ως διαφορετικοί για άλλη μια φορά.

Άλλα, υποστήριξαν:

- Νίνα: *Αυτός (Ο Πάολο). Γιατί έχουμε ίδια μαλλιά.*

- Σόνια: *Ο Τζιμ. Γιατί έχει καφέ μαλλιά, όπως εγώ.*

- Τασία: *Με το βιολί. Γιατί έχει καφέ μαλλιά.*

- Άγγελος: *Με το λεωφορείο. Γιατί έχουμε τα ίδια μαλλιά.*

- Μαρία: Έχουμε κόκκινα χείλια και μοιάζουμε και στα μαλλιά («Ένα και Επτά»).

- Σταύρος: *Ναι, γιατί μοιάζουν τα χείλια («Στη Χώρα του Ταμ Ταμ»).*

Σε αυτή την περίπτωση, τα παιδιά αναζήτησαν και εντόπισαν στους ήρωες κοινά εξωτερικά χαρακτηριστικά με τα ίδια. Οι ομοιότητες είναι αυτές που εντοπίστηκαν και επικροτήθηκαν πρώτες σε αυτούς.

β) Έλξη λόγω χαρακτήρα, στάσης ή συμπεριφοράς:

- Ντορίνα: *Ο Νασρεντίν, γιατί είναι καλός («Ο Νασρεντίν και ο γάιδαρός του»).*

- Ευαγγελία: *Η μαργαρίτα που υποστήριξε την Παπαρούνα.*

- Ν: *Για ποιο λόγο;*

- Ευαγγελία: *Γιατί είναι πιο καλή και πιο όμορφη.*

- Αθανασία: *Γιατί η μαργαρίτα ήταν καλή... ήταν πολύ καλή που υποστήριξε την Παπαρούνα («Το Χαρούμενο Λιβάδι»).*

- Θάνος, Μ.: *Τα Πρόβατα (τα άσπρα), γιατί είναι καλά.*

- Αποστολία: *Τα άσπρα πρόβατα. Γιατί δεν πειράζανε το μαύρο πρόβατο.*

- Σοφία: *Θα ήθελα να ήμουν τα άσπρα πρόβατα. Γιατί είναι καλά και δεν δαγκώνουν.*

- Ευαγγελία: *Τα άσπρα. Γιατί δεν τον δάγκωναν, γιατί δεν τον...*

Βέβαια να σου πω ότι δεν μου άρεσε με τα άσπρα πρόβατα που δεν τον παίζαν, αλλά είχαν δίκιο γιατί τους δάγκωσε.

Οι δίκαιοι χαρακτήρες, των οποίων η συμπεριφορά και στάση ακολουθούσε τις κοινωνικές επιταγές προσέλκυσαν τα περισσότερα παιδιά. Ενώ, για κάποια:

- Ντορίνα: *Ο Βοσκός.*

- Ν: *Για ποιο λόγο;*

- Ντορίνα: *Γιατί ήτανε έξυπνος.*

- Ζωή: *Ο Βοσκός, επειδή ήταν πολύ έξυπνος και είχε πει αυτά τα λόγια στο πρόβατο («Προσοχή! Το Πρόβατο δαγκώνει!»).*

Η συνολική εικόνα του ήρωα και ο ρόλος του στην εξέλιξη της ιστορίας αποτέλεσε ένα ισχυρό κίνητρο επιλογής. Και οι παρακάτω ζωγραφικές απεικονίσεις μαρτυρούν το ίδιο:

- Μάρκος: *Ο Βοσκός και το φλάουτο*¹ (Ζωγραφική απεικόνιση-Τμήμα Νέας Σμύρνης).

- Ευαγγελία: *Ο Βοσκός, το Μαύρο Πρόβατο όταν πήγε να δαγκώσει*² (Ζωγραφική απεικόνιση-Τμήμα Φαλάνης).

- Νίκος: *Μπαμπάς, λεωφορείο*³.

- Χριστίνα: *Οδηγός λεωφορείου*⁴ (Ζωγραφικές απεικονίσεις-Τμήμα Νέας Σμύρνης).

- Αρσένης: *Βενζινάδικο, ο μπαμπάς του Τζιμ, αυτοκίνητο*⁵ (Ζωγραφική απεικόνιση-Τμήμα Φαλάνης).

Υπήρξαν παρόλα αυτά και ορισμένα παιδιά τα οποία επικρότησαν και αρνητικές στάσεις και συμπεριφορές των ηρώων, δηλώνοντας πολλές φορές ότι και εκείνα κάνουν το ίδιο:

- Σόνια: *Μου άρεσε όταν δάγκωνε («Προσοχή! Το Πρόβατο δαγκώνει!»).*

- Τασία: *Εγώ αυτός (το πρόβατο).*

- Ν: *Θα ήθελες δηλαδή να δαγκώνεις;*

- Τασία: *Ναι!*

- Κωνσταντίνος, Γ.: *Το Πρόβατο, γιατί δάγκωνε.*

- Κωνσταντίνος, Μ: *Το Κακό το πρόβατο. Γιατί δάγκωνε.*

- Εύα: *Θέλω να ήμουν ο κακός, γιατί μου άρεσε.*

- Θάνος, Κ.: *Το Κακό, γιατί και 'γω δαγκώνω.*

Αν και ο ήρωας παρουσιάζει μια 'παραβατική' συμπεριφορά, αντίθετη με τις κοινωνικές νόρμες, τα παιδιά επιλέγουν να ταυτιστούν μαζί του. Εκτός από τον εντοπισμό κοινών στοιχείων με τα ίδια, είναι πιθανό να θέλουν με αυτόν τον τρόπο να αποτελέσουν κομμάτι του κόσμου των ενηλίκων.

Και υπήρξαν και οι παρακάτω δηλώσεις:

- Γεωργία: *Εγώ προτιμούσα να δαγκώνω παρά να με δάγκωναν.*

Εδώ, το συγκεκριμένο παιδί, επιλέγει τον ήρωα που εμφανίζει μια ισχυρή προσωπικότητα έναντι των υπολοίπων, που στην ουσία εμφανίζονται ανίσχυροι, άρα υποτιμημένοι.

- Ραφαήλ: *Ο κακός.*

- Ν: *Γιατί, σου αρέσει να δαγκώνεις;*

- Ραφαήλ: *Ναι.*

- Ν: *Αν δαγκώνεις νομίζεις ότι θα έχεις περισσότερους φίλους;*

- Ραφαήλ: (δείχνει το πρόσωπό του)

- Ν: *Επειδή έχεις «μαύρο» και εσύ στο δέρμα σου;* (Το παιδί αυτό είναι ιδιαίτερα μελαχρινό).

- Ραφαήλ: (γνέφει καταφατικά) (*«Προσοχή! Το Πρόβατο δαγκώνει!»*).

Το συγκεκριμένο παιδί δεν συνδέει μόνο τη συμπεριφορά του με αυτή του ήρωα, αλλά και την εξωτερική του εμφάνιση θεωρώντας με αυτόν τον τρόπο ότι ταυτίζεται πλήρως μαζί του.

γ) Αποδοχή της διαφορετικότητας:

- Λένα: *Ναι, γιατί τα αγαπάω τα μαυράκια.*

- Αθανασία: *Εγώ ναι, γιατί είναι καλά παιδάκια και δεν διαφέρουν που είναι από άλλη χώρα, είναι και αυτά παιδάκια («Στη Χώρα του Ταμ Ταμ»).*

- Γεωργία: *Με όλα, γιατί μ' αρέσει να έχω φίλους, και βασικά δεν έχω και τόσους πολλούς («Ένα και Επτά»).*

Στις συγκεκριμένες περιπτώσεις υπήρχε μια πλήρη αποδοχή των 'διαφορετικών' ηρώων από τα παιδιά, χωρίς δισταγμούς και δεύτερες σκέψεις.

Κάτι που διακρίνεται και από τις παρακάτω ιχνογραφήσεις τους:

- Σόνια: *Παπαρούνες και μαργαρίτες φίλες⁶.*

- Νίκος: *Πολύχρωμα λουλούδια, παιδί, χαρταετός⁷* (Ζωγραφικές απεικονίσεις-Τμήμα Νέας Σμύρνης).

- Ζωή: *Μαργαρίτες αγαπούν τις μαργαρίτες⁸.*

- Σπυριδούλα: *Παπαρούνες και μαργαρίτες⁹* (Ζωγραφικές απεικονίσεις-Τμήμα Φαλάνης).

Τα παιδιά απεικονίζοντας στις ζωγραφιές τους τα λουλούδια να 'συνυπάρχουν' υποδηλώνουν ότι αποδέχονται την αρμονική συνύπαρξη των δύο αυτών στοιχείων. Ιδιαίτερα οι δηλώσεις τους για τα πολύχρωμα λουλούδια, αποτελεί ένα επιπλέον στοιχείο αυτής της αποδοχής. Σε κάποιες από τις ζωγραφιές τους φάνηκε έμμεσα η αποδοχή:

- Γιάννης: *Παιδάκια από το παραμύθι¹⁰*

- Σόνια: *Το αυτοκίνητο, το παιδάκι¹¹*

- Σταύρος: *Αγοράκι απ' την πρώτη σελίδα¹²* (Τμήμα Νέας Σμύρνης).

- Γεωργία: *Ο Κουρτ, μου αρέσει η μουσική¹³*

- Θάνος, Μ.: *Ο Πάμπλο ζωγραφίζει¹⁴*

- Μαρία: *Γιούρι¹⁵* (Τμήμα Φαλάνης).

Σε αυτές τις ιχνογραφήσεις το διαφορετικό, σε σχέση με άλλες που αναπαριστούσαν τους πρωταγωνιστές, είναι «η πολυχρωμία» με την οποία παρουσιάζονται οι πρωταγωνιστές. Τα παιδιά του βιβλίου απεικονίστηκαν ανάλογα με το χρώμα που είχαν σε αυτό. Και σε κάποιες άλλες απεικονίσεις έγινε φανερή η συμπάθεια – αποδοχή του πρωταγωνιστή:

- Αγγελική: *Παπαρούνα και παπαρουνάκια*¹⁶

- Νίνα: *Παπαρούνες*¹⁷

- Χρήστος: *Παπαρούνες και Λιβάδι*¹⁸ (Ζωγραφικές απεικονίσεις - Τμήμα Νέας Σμύρνης).

- Ευαγγελία: *Παπαρούνα*¹⁹

- Σοφία²⁰ (Ζωγραφικές απεικονίσεις-Τμήμα Φαλάνης).

Εδώ, οι προτιμήσεις προς την πρωταγωνίστρια *Παπαρούνα* φάνηκε από την επιλογή τους να απεικονίσουν αποκλειστικά αυτή, από όλο το βιβλίο. Η δεύτερη ζωγραφιά από το παιδί της Φαλάνης μπορεί να μην ακολουθήθηκε από κάποιο σχόλιο, παρόλα αυτά η εικονογράφηση λέει όσα δεν λέχθηκαν. Το παιδί εκτός του ότι έχει απεικονίσει παπαρούνες έχει ζωγραφίσει και μία καρδιά πάνω από αυτές².

Υπήρξε και η αποδοχή υπό προϋποθέσεις των ηρώων:

- Αποστολία: *Ναι, γιατί θα ήταν άσπρος.*

- Ν: *Τι εννοείς ότι θα ήθελες να κάνεις παρέα μαζί του αν ήταν άσπρος;*

- Αποστολία: *εεε... (σκέφτεται).*

- Ν: *Ή θα ήθελες και τώρα που είναι λίγο πιο σκούρος;*

- Αποστολία: *Και τώρα.*

- Εύα: *Ναι, γιατί ήταν άσπρος.*

- Ν: *Άμα ήταν άσπρος θα τον έκανες παρέα;*

- Εύα: *Ναι.*

- Ν: *Γιατί;*

- Εύα: *Έτσι... γιατί σιγά-σιγά θα γίνει άσπρος.*

- Ν: *Θα κάνει παρέα μαζί σου και θα γίνει άσπρος;*

- Εύα: *Ναι («Ο Νασρεντίν και ο γάιδαρός του»).*

Ο παραπάνω διάλογος οδήγησε σε περαιτέρω συζήτηση για να μην υπάρξουν παρανοήσεις και δόθηκαν οι παρακάτω ενδιαφέρουσες θέσεις:

- Ν: *Νομίζετε δηλαδή ότι αλλάζει το χρώμα από το δέρμα;*

- Παιδιά: *Όχι!*

- Αθανασία: *Άμα, είχα ένα φίλο μαύρο δεν θα γινόμουνα και γω μαύρη γιατί δεν αλλάζω στο δέρμα, θα μείνω για πάντα άσπρη.*

- Γεωργία: *Μόνο τα φίδια αλλάζουνε δέρμα, εμείς δεν είμαστε φίδια.*

Με αυτές τους τις δηλώσεις φανερώνουν στην πραγματικότητα ότι απορρίπτουν έμμεσα τους ήρωες, από τη στιγμή που δεν τους αποδέχονται όπως είναι.

δ) Ταύτιση λόγω φύλου:

- Αθανασία: *Η μαμά του...* (Νασρεντίν).

- Ζωή: *Η μαμά του.*

- Ευαγγελία: *Η μαμά του Νασρεντίν («Ο Νασρεντίν και ο γάιδαρός του»).*

- Λένα: *Το κοριτσάκι.*

- Θεοδώρα: *Η Αλόμα, γιατί μου άρεσε.*

- Γεωργία: *Η Αλόμα που είναι κορίτσι.*

- Αρσένης: *Το αγόρι («Στη Χώρα του Ταμ Ταμ»).*

Μιας και τα παιδιά επιζητούσαν, τις περισσότερες φορές, ομοιότητες για την ταύτισή τους με τους ήρωες, στις επιλογές τους συμπεριλαμβανόταν και ο παράγοντας φύλο. Η σημαντικότητα αυτή για τα παιδιά έγινε φανερή και από τις ζωγραφιές τους:

- Σόνια: *Μαμά, παιδί*²¹ (Ζωγραφική απεικόνιση-Τμήμα Νέας Σμύρνης).

- Αποστολία: *Τα κοριτσάκια στην πλατεία*²².

- Ευαγγελία: *Ο γάιδαρος, ο Νασρεντίν, που τον έκανα κορίτσι, η Μαμά*²³ (Ζωγραφικές απεικονίσεις-Τμήμα Φαλάνης).

- Γιώργος: *Το Αγόρι*²⁴ (Ζωγραφική απεικόνιση-Τμήμα Νέας Σμύρνης).

- Γεωργία: *Το Κοριτσάκι, οι μπανάνες, η καλύβα τους*²⁵.

- Κωνσταντίνα: *Το Κοριτσάκι, οι μπανάνες. Μάζεψε μπανάνες και περιμένει το άλλο παιδάκι*²⁶ (Ζωγραφικές απεικονίσεις-Τμήμα Φαλάνης).

Στις παραπάνω ζωγραφικές απεικονίσεις, φαίνεται η έντονη αναζήτηση του ίδιου φύλου από τα παιδιά. Τα κορίτσια, μάλιστα, όταν δεν μπόρεσαν να εντοπίσουν κάποιο ρόλο που να τα εκφράζει, άλλαζαν το φύλο του

πρωταγωνιστή (Ευαγγελία) ή δημιουργούσαν σκηνές, όπου ο χαρακτήρας εμφανιζόταν με περισσότερες πρωτοβουλίες (Κωνσταντίνα).

2. Έλξη για συγκεκριμένες σκηνές της ιστορίας. Οι σκηνές αυτές, συνήθως, παρουσίαζαν μια έντονη δράση ή είχαν μια άμεση επίδραση στην εξέλιξη και συνδέονταν με οικείες τους δραστηριότητες.

α) Κοινές δραστηριότητες:

- Θάνος, Μ: *Που ήρθε ο ζωγράφος και ζωγράφισε («Το Χαρούμενο Λιβάδι»).*

- Αποστολία: *Γιατί χόρευαν («Ένα και Επτά»).*

- Αποστολία: *Το παιδάκι που ζωγραφίζει, γιατί μου αρέσει να ζωγραφίζω²⁷.*

- Αμαρίλντο: *Το παιδάκι που παίζει με το αυτοκίνητο²⁸.*

- Κωνσταντίνος, Γ.: *Το σκυλάκι, ο Τζιμ, μου άρεσε γιατί παίζει με το αυτοκίνητο²⁹ (Ζωγραφικές απεικονίσεις-Τμήμα Φαλάνης).*

Θεωρήθηκε, ιδιαίτερα σημαντικό από πολλά παιδιά να συναντούν στην ιστορία οικίες τους δραστηριότητες, που και τα ίδια πραγματοποιούν. Σε πολλές περιπτώσεις, οι ήρωες με αυτές τις ενασχολήσεις δηλώθηκαν ως οι αγαπημένοι των παιδιών.

β) Σκηνές δράσης:

- Γιάννης: *Ο κλέφτης που έκλεψε το γάιδαρο («Ο Νασρεντίν και ο γάιδαρός του»).*

- Μαρία: *Με άρεσε που βγήκε ο κροκόδειλος.*

- Νίκος: *Μου άρεσε... εκεί που... το παιδάκι σκότωσε τον κροκόδειλο και μου άρεσε που είχαν ανεβεί σε σχοινιά («Στη Χώρα του Ταμ Ταμ»).*

- Αρσένης: *Πάει να το δαγκώσει. Μου άρεσε το Μαύρο Πρόβατο γιατί δάγκωνε³⁰ (Ζωγραφική απεικόνιση - Τμήμα Φαλάνης, «Προσοχή! Το Πρόβατο δαγκώνει!»).*

Οι σκηνές που προκαλούσαν αγωνία για τη συνέχεια, βρέθηκαν πολλές φορές στο επίκεντρο, ιδιαίτερα από τα αγόρια, όπως επιβεβαιώνεται και από την έρευνα του Wolfson (Hall, 2004).

γ) Έντονες σκηνές, καθοριστικές για την εξέλιξη:

- Μαρία: *Μαργαρίτες και Παπαρούνα. Τότε που νευρίασε η Μαργαρίτα με την Παπαρούνα³¹.*

- Μιχάλης: *Μαργαρίτες, Παπαρούνες. Τις κοιτάζουν οι άνθρωποι και θάλασσα μακριά*³² (Τμήμα Νέας Σμύρνης).

- Θάνος, Μ.: *Όταν μάλωναν την Παπαρούνα*³³.

- Κωνσταντίνα: *Παπαρούνες, Μαργαρίτες και Παπάς που τους παντρεύει*³⁴ (Τμήμα Φαλάνης).

Ορισμένα παιδιά, επιλέγουν μία σκηνή ανάλογα με το βαθμό που επηρεάζει την εξέλιξη της ιστορίας (όπως η Μαρία, ο Θάνος, Μ., και η Κωνσταντίνα). Οι σκηνές αυτές προκάλεσαν έντονα συναισθήματα και δεν σχετιζόταν πάντα με το αν ήταν αυτό που τους άρεσε στην ιστορία, αλλά περισσότερο με αυτό που τους εντυπωσίασε. Κάποια μάλιστα επέκτειναν την 'σκηνή' προσθέτοντας το ρόλο του 'Λουλουδιού Παπά' που τελεί το γάμο των λουλουδιών. Τα παιδιά, εδώ, συνδέουν ότι τους αναγνώστηκε, με τις ήδη υπάρχουσες εμπειρίες τους, δημιουργώντας μια πιο εμπλουτισμένη εικόνα.

Μερικά, αποτύπωσαν σκηνές που τους εντυπωσίασαν από την εικονογράφηση (π.χ. Μιχάλης) και μετέφεραν αυτό που είδαν, από το βιβλίο στο χαρτί. Στο ίδιο ακριβώς πλαίσιο κινούνται και οι ιχνογραφήσεις για τα υπόλοιπα βιβλία:

- Μαρία: *Το Πρόβατο που επέστρεψε*³⁵.

- Ελένη: *Λύκος (πρόβατο) που λέει συγγνώμη*³⁶ (Τμήμα Νέας Σμύρνης).

- Γεωργία: *Όταν έφυγε το Μαύρο Πρόβατο. Μου άρεσε που ήταν χαρούμενο*³⁷.

- Θάνος, Μ.: *Όταν δεν είχε ούτε νερό, ούτε χορτάρι, μόνο σκοτάδι*³⁸.

- Αρσένης: *Πάει να το δαγκώσει. Μου άρεσε το Μαύρο Πρόβατο γιατί δάγκωνε*³⁹ (Τμήμα Φαλάνης).

Η δεύτερη ζωγραφιά² από το τμήμα της Νέας Σμύρνης δεν ακολουθήθηκε από κάποιο σχολιασμό, φαίνεται όμως καθαρά ότι απεικονίζει την τελευταία σελίδα.

- Γιάννης: *Ο κλέφτης που έκλεψε το γάιδαρο («Ο Νασρεντίν και ο γάιδαρός του»).*

- Μάρκος: *Γάιδαρος, Μπαμπάς, Παιδί*⁴⁰.

- Νίκος: *Μπαμπάς, το παιδάκι πάνω στο γάιδαρο, κλέφτης*⁴¹.

- Χριστίνα: *Ο γάιδαρος πάνω στο δέντρο*⁴² (Τμήμα Νέας Σμύρνης).

- Αθανασία: *Ο Νασρεντίν, ο γάιδαρος. Είναι που φεύγει από το σπίτι*⁴³.
- Θάνος, Μ.: *Ο Νασρεντίν, ο γάιδαρος, οι πιπεριές, ο κλέφτης, ο μπαμπάς*⁴⁴.
- Ραφαήλ: *Ο Νασρεντίν, ο γάιδαρος, οι πιπεριές*⁴⁵ (Τμήμα Φαλάνης).
- Σταύρος: *Το Παιδάκι πάνω στη βάρκα, η βάρκα, βροχή, ο κροκόδειλος που κρύβεται*⁴⁶.
- Σόνια: *Το κοριτσάκι, φωτιά, το αγοράκι*⁴⁷.
- Βαγγέλης: *Ο κροκόδειλος, αυτό που χτυπάνε, ο Αλή και η Αλίνα*⁴⁸ (Τμήμα Νέας Σμύρνης).
- Θάνος, Μ.: *Κροκόδειλος, τα παιδάκια στη βάρκα επιστρέφουν στο σπίτι*⁴⁹.
- Κωνσταντίνος, Μ.: *Κροκόδειλος, τα Αραπάκια*⁵⁰.
- Αρσένης: *Κροκόδειλος, τα παιδάκια στη βάρκα*⁵¹ (Τμήμα Φαλάνης).

3. Ιδιαίτερη συμπάθεια σε ήρωες – ζώα. Μια μεγάλη μερίδα παιδιών επέλεγε και προτιμούσε τους ήρωες-ζώα, χωρίς κατά ανάγκη να εμφανίζονται με πρωταγωνιστικούς ρόλους:

- Εύα: *Ο γάιδαρος, γιατί μου άρεσε.*
- Ραφαήλ: *Ο γάιδαρος, γιατί ο γάιδαρος είναι ο πιο καλός.*
- Μαρία: *Ο γάιδαρος... εε...*
- Γεωργία: *Εγώ θα ήμουν ο γάιδαρος, γιατί άμα τον άκουγα να λέει για μένα τέτοια ψέματα (τον Νασρεντίν εννοεί) θα περηφανευόμουν.*
- Κωνσταντίνα: *Αυτό που είπε η Γεωργία («Ο Νασρεντίν και ο γάιδαρός του»).*
- Εύα: *Θα ήθελα να ήμουν ο κροκόδειλος.*
- Κωνσταντίνος, Γ.: *Ο κροκόδειλος («Στη Χώρα του Ταμ Ταμ»).*
- Κωνσταντίνος, Γ.: *Εμένα μου άρεσε το σκυλάκι.*
- Ν: *Εννοείς αυτό που είχαν τα παιδάκια;*
- Κωνσταντίνος, Γ: *Ναι.*
- Ν*: *Τα παιδάκια δεν σου άρεσαν;*
- Κωνσταντίνος, Γ: *Μου άρεσαν, αλλά πιο πολύ το σκυλάκι («Ένα και Επτά»).*

4. Επικρότηση της τιμωρίας του 'ενόχου' και του αίσιου τέλους. Η

ευτυχής κατάληξη είναι αυτό που τα περισσότερα παιδιά επικρότησαν και αναζήτησαν για τέλος, όπως και την τιμωρία των ενόχων, κάτι που υποστηρίζει και ο Μαραθευτής (1990) τονίζοντας την ανάγκη του παιδιού για ασφάλεια και στοργή, μέσα από την επικράτηση του καλού ενάντια στο κακό, την αρμονική συνύπαρξη των χαρακτήρων και με την προϋπόθεση οι καταστάσεις που περιγράφονται να μην προκαλούν φόβο.

α) Αίσιο τέλος:

- Θεοδώρα: *Εκεί που γύρισε ο γάιδαρος («Ο Νασρεντίν και ο γάιδαρός του»).*

- Εύα: *Εμένα μ' άρεσε όταν το πρόβατο έδωσε λουλούδι («Προσοχή! Το Πρόβατο δαγκώνει!»).*

β) Τιμωρία του 'κακού':

- Ντορίνα: *Που έφαγε τις καυτερές πιπεριές ο ληστής.*

- Βαγγέλης, Π: *Εκεί που τον γύριζε (τον κλέφτη) («Ο Νασρεντίν και ο γάιδαρός του»).*

- Κωνσταντίνος, Γ: *Γιατί πνίγηκε ο κροκόδειλος («Στη Χώρα του Ταμ Ταμ»).*

Τα παιδιά εξαλείφοντας το φόβο και το άγχος των συγκεκριμένων σκηνών, αντιμετώπισαν τα αρνητικά συναισθήματα που προκαλούν. Δύο, μάλιστα, επέλεξαν να παίξουν καταλυτικό ρόλο στις ιστορίες παίρνοντας τη μορφή της «τιμωρίας» που επιβλήθηκε στον 'ένοχο':

- Αρσένης: *Οι πιπεριές, για να τις φάει (ο κλέφτης) («Ο Νασρεντίν και ο γάιδαρός του»).*

- Σταύρος: *Εγώ θέλω να είμαι ο κροκόδειλος.*

- Ν: *Γιατί;*

- Σταύρος: *Γιατί μου άρεσε που πνίγηκε («Στη Χώρα του Ταμ Ταμ»).*

Γ) Από την άλλη υπήρξαν κάποια παιδιά που απέρριψαν τις ιστορίες, εκθέτοντας τους εξής λόγους:

1. Παρανόηση της εικονογράφησης. Υπήρξαν λίγες περιπτώσεις που ερμήνευσαν την απεικόνιση του εικονογράφου λανθασμένα, χωρίς οι δηλώσεις τους αυτές να υποστηρίζονται από το κείμενο:

- Ν: *Γιατί θα ήθελες να ήσουν η μαργαρίτα;*

- Εύα: *Γιατί τα άλλα έχουν αγκάθια.*
- Μαριλύ: *Όχι. Γιατί ήτανε κακιά.*
- Ν: *Ήτανε η Παπαρούνα κακιά;*
- Αγγελική: *Γιατί είχε αγκάθια.*
- Μάρκος: *Επειδή ήταν πιο μεγάλη («Το Χαρούμενο Λιβάδι»).*

Το παιδιά αυτά ανέφεραν τα παραπάνω δείχνοντας παράλληλα τις εικόνες του βιβλίου.

2. Απόρριψη της διαφορετικότητας. Η μη αποδοχή της ετερότητας οδήγησε τα παιδιά να απορρίπτουν τους ήρωες της ιστορίας:

- Κωνσταντίνος, Μ: *Όχι γιατί είναι μαύρα.*
- Αποστολία: *Όχι, γιατί θα ήμουν μαυράκι.*
- Ντορίνα: *Όχι, γιατί θα ήμουνα μαύρη.*
- Κωνσταντίνα: *Όχι, να ήμασταν μόνο φίλοι.*
- Αρσένης: *Όχι, επειδή μιλάνε άλλη γλώσσα.*
- Κωνσταντίνα: *Όχι, γιατί μπορεί να πάρουν ένα τέτοιο και να μου*

δώσουν καρφιά...

- Ν: *Φοβάσαι ότι θα σου κάνουνε κακό; Για ποιο λόγο να σου κάνουνε κακό;*

- Κωνσταντίνα: *Γιατί είναι έτσι (δείχνοντας την εξωτερική τους εμφάνιση) («Στη Χώρα του Ταμ Ταμ»).*

Η διαφορετική εθνότητα των ηρώων έφερε στην επιφάνεια προκαταλήψεις, φόβους και στερεοτυπικές αντιλήψεις. Οι αρνητικές καταβολές των παιδιών τα οδήγησαν σε αυτές τις απαντήσεις.

- Νίνα: *Όχι. Δεν μου αρέσει το χρώμα της («Το Χαρούμενο Λιβάδι»).*

- Νίνα: *Όχι, δεν μου αρέσει το χρώμα απ' τα ρούχα του («Ο Νασρεντίν και ο γάιδαρός του»).*

Το παιδί αυτό, γενικότερα, απέρριπτε οτιδήποτε κόκκινο έβλεπε, ίσως βέβαια το ότι δεν της αρέσει το συγκεκριμένο χρώμα να είναι και ο λόγος που δεν αποδέχεται και τους παραπάνω ήρωες. Υπήρξαν, όμως, και παιδιά που απέρριπταν έμμεσα τους ήρωες:

- Τάσος: *Όχι, γιατί έχουν μαύρα μαλλιά («Στη Χώρα του Ταμ Ταμ»).*

Το συγκεκριμένο παιδί είχε και το ίδιο μαύρα μαλλιά, παρόλα αυτά αυτό το λόγο προέβαλε ως απόρριψη.

- Τασία: *Μαργαρίτα, άλλο λουλουδι*⁵² (Ζωγραφική απεικόνιση-Τμήμα Νέας Σμύρνης).

- Αθανασία: *Όταν έγιναν φίλοι με την παπαρούνα, αλλά δεν έκαναν άλλες*⁵³.

- Σοφία: *Το Άσπρο, γιατί δεν δαγκωνόταν και ήταν καλό*⁵⁴ (Ζωγραφικές απεικονίσεις-Τμήμα Φαλάνης).

- Νίνα: *Παιδιά, άλλα (δηλαδή όχι του βιβλίου), δέντρο, σπιτάκι*⁵⁵ (Ζωγραφικά απεικόνιση-Τμήμα Νέας Σμύρνης).

Κατά την απόρριψη του 'διαφορετικού' ήρωα, απεικονίστηκαν ήρωες που πλησίαζαν περισσότερο στα δικά τους πρότυπα. Στην τελευταία ζωγραφιά, η μη αποδοχή ήταν τόσο έντονη που το παιδί επέλεξε να κάνει άλλους χαρακτήρες (λευκούς) από αυτούς του βιβλίου. Σε κάποιες άλλες ιχνογραφίες αποκαλύφθηκε η απόρριψη του ήρωα έμμεσα:

- Νίκος: *Ο Λύκος στη σπηλιά που ντύθηκε πρόβατο, τα πρόβατα και ο Βοσκός με το φλάουτο*⁵⁶ (Τμήμα Νέας Σμύρνης).

- Ραφαήλ: *Το παιδάκι, ένας κακός, η βάρκα. Το παιδάκι είναι κακό και κρατάει ένα μαχαίρι να σκοτώσει τον κακό*⁵⁷ (Τμήμα Φαλάνης).

Παρεξηγώντας τις εικόνες και επηρεασμένα από την πλοκή της ιστορίας, εμφανίστηκαν προκαταλήψεις και στερεότυπα.

3. Φόβος για την έκβαση της ιστορίας. Ορισμένα παιδιά, υποστήριξαν ότι δεν θα συμμετείχαν στην ιστορία καταλαμβανόμενα από φόβο για την εξέλιξη αυτής:

- Αθανασία: *Όχι, γιατί θα με έτρωγε ο κροκόδειλος.*

- Εύα: *Όχι, γιατί θα με σκότωνε ο κροκόδειλος.*

- Ευαγγελία: *Όχι. Αν δεν ήταν ο κροκόδειλος ναι («Στη Χώρα του Ταμ Ταμ»).*

4. Αποδοκιμάζοντας τον χαρακτήρα ή την στάση των ηρώων:

- Μιχάλης: *Όχι! Γιατί θα με δάγκωνε.*

- Ζωή: *Όχι, γιατί δάγκωνε και δεν ήτανε καλή η συμπεριφορά του και δεν άκουγε και τον βοσκό.*

- Γεωργία: *Όχι, γιατί θα με έβριζε, δεν θα ήταν καλό μαζί μου και θα μ' έχει φίλη, θα με δάγκωνε...*

- Αθανασία: *Όχι, γιατί όλο θα με πείραζε και όταν κοιμόμουνα θα με δάγκωνε.*

- Ευαγγελία: *Όχι, γιατί θα με δάγκωνε, θα με έβριζε, δεν θα με είχε φίλη («Προσοχή! Το Πρόβατο δαγκώνει!»).*

- Ευαγγελία: *Κοίτα... δεν θέλω να λέει ψέματα...* (εννοεί τον Νασρεντίν)

- Ν: *Που είπε την ψεύτικη ιστορία;*

- Ευαγγελία: *(γνέφει καταφατικά).*

- Ν: *Αλλά θα τον έκανες παρέα;*

- Ευαγγελία: *Άμα δεν έλεγε τα ψέματα*

- Αθανασία: *Όχι, γιατί είπε ψέματα.*

- Γεωργία: *Όχι, γιατί αν μου έλεγε ψέματα και μια φορά ήταν αλήθεια δεν θα τον πίστευα («Ο Νασρεντίν και ο γάιδαρός του»).*

Τα παιδιά εδώ, του τμήματος της Φαλάνης, θεωρούν το τέχνασμα του ήρωα (να πει δηλαδή ψέματα) ως ελάττωμα και στοιχείο του χαρακτήρα του, για το λόγο αυτό τον απορρίπτουν (τα παιδιά της Νέας Σμύρνης δεν μπόρεσαν να αντιληφθούν καν το τέχνασμα αυτό, οδηγώντας τα στην παρανόηση της ιστορία). Είναι λογικό, μιας και τα μόνα στοιχεία που έχουν για τον ήρωα είναι τα λεγόμενα του βιβλίου.

Δ) Στη συνέχεια, όταν τα παιδιά κλήθηκαν να εντοπίσουν κατά πόσο υπήρξε αποδοχή του πρωταγωνιστή από τους υπολοίπους, η πλειοψηφία ήταν ικανή να απαντήσει:

- Ευαγγελία: *Στην αρχή όχι αλλά μετά ναι.*

- Ν: *Γιατί δεν την αγαπούσανε;*

- Ευαγγελία: *Γιατί είχε κόκκινο και δεν ταίριαζε με τις άλλες.*

- Ν: *Μετά που την αγάπησαν, γιατί την αγάπησαν;*

- Θάνος, Μ.: *Γιατί μίλησαν τη γλώσσα τους. Παίζανε μαζί*

τσουλήθρα και τα υπόλοιπα παιχνίδια.

- Γεωργία: *Γιατί κατάλαβαν ότι είναι λουλούδια και θα έπρεπε να παίξουν πιο πριν μαζί της («Το Χαρούμενο Λιβάδι»).*

Οι απαντήσεις που δόθηκαν σε αυτό το σημείο από τα παιδιά ήταν ιδιαίτερα εύστοχες και φάνηκε ότι μπόρεσαν να κατανοήσουν το βαθύτερο νόημα και το μήνυμα της ιστορίας (Τμήμα της Φαλάνης).

- Μιχάλης: *Όχι! Γιατί δάγκωνε όλα τα πρόβατα.*

- Σοφία: *Γιατί ήτανε μαύρο και δάγκωνε και δεν έμοιαζε σαν τα άλλα.*

- Ευαγγελία: *Γιατί δεν τα αγαπούσε, τα διέταζε, τα δάγκωνε, τα μάλωνε και τα έβριζε («Προσοχή! Το Πρόβατο δαγκώνει!»).*

Βέβαια, υπήρξαν και παρανοήσεις από ορισμένα παιδιά:

- Ν: *Γιατί το συμπαθούσανε;*

- Χρήστος: *Γιατί ήτανε κακό.*

- Ν: *Το συμπαθούσανε γιατί ήτανε κακό;*

- Παιδιά: *Όχι! («Προσοχή! Το Πρόβατο δαγκώνει!»)* (Τμήμα Νέας Σμύρνης).

Ε) Έπειτα, ζητήθηκε από τα παιδιά να εντοπίσουν ομοιότητες με τους πρωταγωνιστές, δίνοντας τις εξής ενδιαφέρουσες απαντήσεις:

α) Αρχικά, τα παιδιά συγκρίνοντας την εμφανή χρωματική διαφορά, τα ρούχα και τα μαλλιά απάντησαν ότι δεν μοιάζουν με τους ήρωες:

- Παιδιά: *Όχι!!!*

- Ν: *Γιατί;*

- Νίκος: *Γιατί είναι μαύρος.*

- Ν: *Τι εννοείς ότι είναι μαύρος, στο πρόσωπο;*

- Νίκος: *Ναι, γιατί είναι από τους άλλους τους ανθρώπους που είναι μαύροι.*

- Αποστολία: *Δεν μοιάζει, γιατί εμείς έχουμε ανοιχτό χρώμα στο πρόσωπο.*

- Ντορίνα: *Δεν μοιάζει, εμείς έχουμε πιο ανοιχτό χρώμα, ενώ αυτός είναι καφέ.*

- Ζωή: *Δεν μοιάζουμε, γιατί αυτός είναι κόκκινος στο πρόσωπο και εμείς άσπροι («Ο Νασρεντίν και ο γάιδαρός του»).*

- Παιδιά: *Όχι! Γιατί είναι μαύρα.*

- Νίκος: *Έχουνε σπαθιά με τόξα.*

- Εύα: *Και άλλα ρούχα.*

- Ν: *Τι ρούχα, δηλαδή, φοράνε Εύα;*

- Νίκος: *Ινδιάνικα.*

- Εύα: *Φοράνε κοντομάνικα.*

- Ευαγγελία: *Καθόλου γιατί εμείς είμαστε άσπροι. Και πρώτον έχουν κατσαρά μαλλιά! («Στη Χώρα του Ταμ Ταμ»).*

Για άλλη μια φορά οι στερεοτυπίες και προκαταλήψεις υπερίσχυσαν στις απόψεις των παιδιών και γίνονται ιδιαίτερα εμφανείς με τους παρακάτω ισχυρισμούς:

- Τάσος: *Με τους Μαύρους, που τρώνε σκουλήκια, φίδια και κάμπιες.*
- Ν: *Λες ο Νασρεντίν να τρώει τέτοια πράγματα; Η μαμά του, τι του λέει να φωνίσει;*
- Μάρκος: *Κανείς άνθρωπος δεν τρώει τέτοια πράγματα.*
- Τάσος: *Είναι φτωχοί (το παιδί επιμένει δικαιολογώντας με αυτή τη φράση τον ισχυρισμό του) («Ο Νασρεντίν και ο γάιδαρός του»).*

Μία δήλωση φανέρωνε σύγχυση κατά τον διαχωρισμό ενός μελαχρινού ατόμου με ένα διαφορετικής εθνοτικής προέλευσης:

- Μαρία: *Ναι, μοιάζει με το Ραφαήλ (ένας από τους συμμαθητές της) («Ο Νασρεντίν και ο γάιδαρός του»).*

β) Έπειτα, με την επέκταση της συζήτησης τα παιδιά εντόπισαν ομοιότητες με τους ήρωες, κατανοώντας ότι δεν έχουν μόνο διαφορές. Η πλειοψηφία μπόρεσε να αντιληφθεί ότι υπάρχουν κοινά στοιχεία:

- Ν: *Δεν μοιάζουμε πουθενά με αυτά τα παιδάκια;*
- Ευαγγελία: *Μοιάζουμε στα αυτιά!*
- Ν: *Πουθενά αλλού δε μοιάζουμε;*
- Γεωργία: *Μοιάζουμε στα μάτια, έχουμε και εμείς δύο μάτια.*
- Παιδιά: *Μύτη, πόδια, χέρια...*
- Ν: *Αυτά τα δύο τι είπατε ότι είναι;*
- Παιδιά: *Παιδάκια!*
- Ν: *Άρα μοιάζετε;*
- Κάποια Παιδιά: *Ναι! («Στη Χώρα του Ταμ Ταμ»).*

Παρόλα αυτά, υπήρξαν λίγα παιδιά που επέμεναν στην αρχική τους δήλωση:

- Εύα: *Όχι!*
- Ν: *Για ποιο λόγο;*
- Εύα: *Γιατί είναι ξένοι! («Στη Χώρα του Ταμ Ταμ»).*

Η άρνηση αυτή συμβαίνει διότι οι στάσεις και οι αντιλήψεις των παιδιών δεν είναι τόσο εύκολο να αλλάξουν από τη μία στιγμή στην άλλη. Θα πρέπει να υπάρξουν πολλές ευκαιρίες γνωριμίας και κατανόησης ενός διαφορετικού πολιτισμού.

ΣΤ) Όταν τέθηκε ο προβληματισμός για το αν θα χάριζαν τα συγκεκριμένα βιβλία σε κάποιο φίλο τους, χαρακτηριστικά δήλωσαν:

α) Τα περισσότερα απάντησαν καταφατικά:

- Μαρία, Φ.: *Ναι. Γιατί είναι φίλος μου που με παίζει πολύ καλά.*
- Χριστίνα: *Ναι. Γιατί μου άρεσε («Το Χαρούμενο Λιβάδι»).*
- Ευαγγέλια: *Ναι. Γιατί άμα δεν το χρειαζόμουνα... γιατί είναι ωραίο... έχει ωραίες φάτσες... ωραία ποιήματα... αλλά άμα δεν το χρειαζόμουνα, δεν το διάβαζα και δεν το ήθελα... («Προσοχή! Το Πρόβατο δαγκώνει!»).*

- Γεωργία: *Ναι, γιατί της αρέσουν (της φίλης της) πολύ τα βιβλία και τα παιδάκια που είναι μέσα στα βιβλία («Στη Χώρα του Ταμ Ταμ»).*

β) Και κάποια αρνητικά:

- Σοφία: *Όχι.*
- Ν: *Γιατί όχι;*
- Σοφία: *Γιατί θα ήθελα να το κρατήσω για μένα («Το Χαρούμενο Λιβάδι»).*
- Μιχάλης: *Όχι.*
- Ν: *Γιατί;*
- Μιχάλης: *Γιατί δεν είναι σωστό να χαρίζουμε τα πράγματά μας.*
- Ν: *Δώρο θα του το έπαιρνες;*
- Μιχάλης: *Ναι γιατί θα γιόρταζε («Προσοχή! Το Πρόβατο δαγκώνει!»).*

Ζ) Ακόμη, τα παιδιά κλήθηκαν να δώσουν ένα δικό τους τίτλο στις ιστορίες:

α) Μερικοί από τους τίτλους που δόθηκαν δεν ταίριαζαν με την ιστορία:

- Ζωή: *«Η Σταχτοπούτα».*
- Γεωργία: *«Το Μαγεμένο Λιβάδι».*
- Αποστολία: *«Τα Χρυσά Λουλούδια».*
- Ν: *Για ποιο λόγο;*
- Αποστολία: *Γιατί θα ήθελα να είναι χρυσά.*
- Ν: *Δεν σου αρέσει δηλαδή που είναι διαφορετικά τα λουλούδια μεταξύ τους;*
- Αποστολία: *Μου αρέσει.*
- Ν: *Σου αρέσει το χρυσό μήπως;*

- Αποστολία: *Ναι («Το Χαρούμενο Λιβάδι»)*.
- Νίκος: *«Το έξι με το εφτά»*.
- Βαγγέλης: *«Το ένα με το δύο»* (διαφοροποιώντας τον αρχικό τίτλο- *«Ένα και Επτά»*).

Τα παιδιά με τους τίτλους αυτούς δήλωναν κάποιες φορές τις προτιμήσεις τους σε βιβλία, άλλες στο πως θα ήθελαν να απεικονίζονται οι πρωταγωνιστές και σε ορισμένες απλά δεν μπορούσαν να δώσουν κάποια συγκεκριμένη απάντηση γιατί δεν ήταν σε θέση να κατανοήσουν το νόημα της ιστορίας.

β) Μερικοί τίτλοι ήταν συνυφασμένοι με το νόημα της ιστορίας:

- Γεωργία: *«Τα Αραπάκια και η Πυραμίδα»* (περιγράφοντας την εικόνα του εξωφύλλου).
- Αρσένης: *«Τα Παιδάκια και ο Κροκόδειλος»* (*«Στη Χώρα του Ταμ Ταμ»*).

γ) Κάποιοι στάθηκαν στο αποτέλεσμα:

- Ζωή: *«Το Πρόβατο έγινε καλό»*.
- Ντορίνα: *«Το Καλό Πρόβατο»* (*«Προσοχή! Το Πρόβατο δαγκώνει!»*).

δ) Άλλοι επικεντρώθηκαν στους πρωταγωνιστές:

- Μωυσής: *«Το δάσος με τις παπαρούνες»*.
- Θάνος, Κ: *«Το Κόκκινο Λιβάδι»*.
- Χριστίνα: *«Πως θα ήταν όμορφες οι παπαρούνες»* (*«Το Χαρούμενο Λιβάδι»*).
- Αποστολία: *«Το Άσπρο Πρόβατο»*. *Γιατί μου άρεσε το χρώμα.*
- Εύα: *«Το Μαύρο Πρόβατο»*. *Γιατί μου άρεσε το χρώμα... και εγώ δαγκώνω* (*«Προσοχή! Το Πρόβατο δαγκώνει!»*).
- Θάνος, Μ: *«Ο Κροκόδειλος, η Αλόμα και ο Αλής»* (*«Στη Χώρα του Ταμ Ταμ»*).
- Ευαγγελία: *«Ο Πάμπλο και οι φίλοι του»*.
- Αρσένης: *«Τα εφτά παιδιά»* (*«Ένα και Επτά»*).

Οι αγαπημένοι πρωταγωνιστές των παιδιών έγιναν η αφορμή για την χρησιμοποίησή τους στο δικό τους τίτλο.

ε) Και κάποιοι ξεχώρισαν για την πρωτοτυπία τους:

- Μιχάλης: *«Τα όμορφα λουλούδια»*.
- Θεοδώρα: *«Ωραία λουλούδια»* (*«Το Χαρούμενο Λιβάδι»*).

Οι τίτλοι αυτοί υποδηλώνουν την έμμεση αποδοχή των ηρώων, καθώς δεν υπάρχει διαχωρισμός αυτών.

- Θάνος, Κ: «Ο Κακός ο Λύκος».
- Ν: *Μήπως γιατί ήθελε να γίνει λύκος (το πρόβατο);*
- Θάνος, Κ.: (γνέφει καταφατικά)
- Γεωργία: «*Η Αποστολή του Πρόβατου Ντέντεκτιβ*».
- Ν: *Γιατί θα το ονόμαζες έτσι;*
- Γεωργία: *Επειδή θα είχε αποστολή για τα πρόβατα... να σώσει τα πρόβατα. («Προσοχή! Το Πρόβατο δαγκώνει!»).*

Το παιδί εδώ, με τον τίτλο του φαίνεται καθαρά ότι επεκτείνει την ιστορία.

- Ντορίνα: «*Η πιο ωραία χώρα*».
- Ν: *Για ποιο λόγο θα έδινες αυτόν τον τίτλο;*
- Ντορίνα: *Γιατί είναι ωραία («Στη Χώρα του Ταμ Ταμ»).*
- Αγγελική: «*Τα πολλά χρώματα*».
- Ν: *Για ποιο λόγο;*
- Αγγελική: *Γιατί έχει πολλά χρώματα (αναφέρεται στις εικόνες των βιβλίων, γιατί κάθε δισέλιδο είχε και διαφορετικό χρώμα).*
- Γεωργία: «*Το παιδί που έγινε θαύμα*».
- Ν: *Για ποιο λόγο;*
- Γεωργία: *Γιατί το παιδί αυτό ήταν εφτά παιδιά («Ένα και Επτά»).*

Η παρανόηση του κειμένου αποτέλεσε στην αποτυχία κατανόησης του νοήματος, άρα και την παρερμηνεία ορισμένων του στοιχείων.

στ) Και, τέλος, δόθηκαν τίτλοι, οι οποίοι υποδήλωναν βαθύτερα νοήματα:

- Σόνια: «*Μαζί είναι ωραία*» («*Το Χαρούμενο Λιβάδι*»).
- Μαρία: «*Να Παίξουμε με τα Παιδάκια*».
- Ν: *Γιατί θα το ονόμαζες έτσι;*
- Μαρία: (δεν απαντά) («*Στη Χώρα του Ταμ Ταμ*»).
- Θεοδώρα: «*Χρωματιστό Βιβλίο*».
- Ν: *Για ποιο λόγο; Για τις σελίδες που έχουν πολλά χρώματα ή για τα παιδάκια που είναι διαφορετικά;*
- Θεοδώρα: *Για τα παιδάκια .*
- Κωνσταντίνα: «*Τα Εφτά Αδέλφια*».
- Ν: *Γιατί νομίζεις ότι όλα αυτά τα παιδιά είναι σαν αδέρφια;*

- Κωνσταντίνα: *Ναι. («Ένα και Επτά»).*

Μέσα από αυτούς τους τίτλους των παιδιών εντοπίζεται σε μία φράση η αποδοχή της διαφορετικότητας. Επιπρόσθετα, δείχνουν με τα λεγόμενά τους ότι κατανόησαν το μήνυμα που ήθελε να περάσει η ιστορία.

Η) Στην τελευταία ερώτηση, που έγινε στα παιδιά, τους ζητήθηκε να δώσουν το δικό τους τέλος στις ιστορίες. Οι απαντήσεις παρουσίασαν μια ποικιλομορφία:

α) Ορισμένες φορές παρέπεμπαν σε κλασικά παραμύθια:

- Θάνος, Μ.: *Μια πολύ ωραία ιστορία... Και ζήσαμε εμείς καλά και αυτοί καλά.*

- Αποστολία: *Ζήσαμε εμείς καλά και οι παπαρούνες καλύτερα («Το Χαρούμενο Λιβάδι»).*

- Αθανασία: *Να ζήσουμε εμείς καλά και αυτοί καλύτερα («Προσοχή! Το Πρόβατο δαγκώνει!»).*

Για άλλη μια φορά φαίνεται η καλή σχέση που έχουν τα παιδιά με τα κλασικά παραμύθια, όπως και βαθμός που τους επηρεάζουν.

β) Δίνοντας ένα γενικό δίδαγμα ή ευχή:

- Μάρκος: *Αγαπώ το δάσος.*

- Βαγγέλης, Σ.: *Αγαπάμε πάρα πολύ τη φύση και τα λουλούδια.*

- Κωνσταντίνα: *Να είσατε καλά παπαρούνες... και μαργαρίτες! («Το Χαρούμενο Λιβάδι»).*

- Γεωργία: *Να 'σαι καλά Νασρεντίν και ο γάιδαρός σου να είναι καλά! («Ο Νασρεντίν και ο γάιδαρός του»).*

γ) Δίνοντας ένα γενικό συμπέρασμα:

- Σόνια: *Το πρόβατο είναι καλό («Προσοχή! Το Πρόβατο δαγκώνει!»).*

- Μάρκος: *Θα έγραφα... εεε... υπάρχουν ωραία πράγματα στο χωριό («Ο Νασρεντίν και ο γάιδαρός του»).*

δ) Επαναλαμβάνοντας τον υπάρχοντα τίτλο:

- Βαγγέλης: *Εγώ θα έγραφα: το πρόβατο δαγκώνει.*

- Θάνος, Κ: *Τον τίτλο του παραμυθιού («Προσοχή! Το Πρόβατο δαγκώνει!»).*

ε) Επεκτείνοντας την ιστορία:

- Γεωργία: *Μια χαρούμενη εικόνα, που τα λουλούδια θα είχαν κάνει πάρτι και θα είχαν φτιάξει ένα σπιτάκι μέσα («Το Χαρούμενο Λιβάδι»).*

- Ντορίνα: *Το Πρόβατο αγάπησε όλα τα πρόβατα («Προσοχή! Το Πρόβατο δαγκώνει!»).*

Η φαντασία των παιδιών συνέχισε την ιστορία, πέρα από τα λεγόμενα του βιβλίου.

στ) Ανατρέποντας την ιστορία:

- Ευαγγελία: *Ότι μετά ξεραθήκανε.*

- Ν: *Όλα τα λουλούδια; Για ποιο λόγο;*

- Ευαγγελία: *Μερικές... Γιατί μαλώσανε, με την Παπαρούνα («Το Χαρούμενο Λιβάδι»).*

Το παιδί αυτό αποδοκιμάζει τη συμπεριφορά των *Μαργαριτών* εφευρίσκοντας μία τιμωρία για τη μη δίκαιη στάση τους.

- Αγγελική: *Το πρόβατο θα ήταν κακό, θα δάγκωνε και θα το χάριζα.*

Και αυτό το παιδί κατακρίνοντας τη συμπεριφορά του ήρωα, που θεωρεί ότι δεν άλλαξε, θα το απομάκρυνε από τα υπόλοιπα πρόβατα για την αποφυγή ύπαρξης μη επιθυμητών συμπεριφορών.

- Σοφία: *Ότι το μαύρο πρόβατο δεν έγινε καλό.*

Η δήλωση αυτή δείχνει ότι το παιδί δεν συμφωνεί με το τέλος της ιστορίας.

- Μιχάλης: *Το πρόβατο δεν έχει φίλους.*

- Ν: *Γιατί δεν έχει φίλους;*

- Μιχάλης: *Γιατί δαγκώνει συνέχεια («Προσοχή! Το Πρόβατο δαγκώνει!»).*

Το παιδί αυτό παρουσιάζει τις συνέπειες που θα υποστεί ο ήρωας για την αντικοινωνική του συμπεριφορά.

- Χριστίνα: *Θα έτρωγε τους ανθρώπους ο γάιδαρος («Ο Νασρεντίν και ο γάιδαρός του»).*

Το τέλος αυτό ανατρέπει ολοκληρωτικά την ιστορία και φανερώνει μία σύνδεση με το φανταστικό στοιχείο των κλασικών ιστοριών.

ζ) Διατηρώντας το τέλος της ιστορίας:

- Γεωργία: *Όταν ήρθε ξανά το πρόβατο, μετά τα πρόβατα... θα είχε μετανιώσει, θα τους ζήτηγε συγγνώμη και ο βοσκός θα το συγχωρούσε («Προσοχή! Το πρόβατο δαγκώνει»).*

- Ν: *Όπως έγινε δηλαδή;*

- Γεωργία: *Ναι!*

η) Στέλνοντας κάποιο μήνυμα στον πρωταγωνιστή:

- Θάνος, Μ.: *Σ' αγαπώ πολύ Νασρεντίν!*

- Ν: *Για ποιο λόγο;*

- Θάνος, Μ.: *Γιατί τον αγαπάω.*

- Κωνσταντίνα: *Νασρεντίν σ' αγαπώ πολύ, αν μπορούσα να 'ρθω εκεί θα σε έκανα φίλο («Ο Νασρεντίν και ο γάιδαρός του»).*

Από τα λεγόμενα των παιδιών διακρίνεται καθαρά η αποδοχή και η συμπάθεια προς τον πρωταγωνιστή.

5.2. Αξιολόγηση των εικονογραφημένων βιβλίων από τα παιδιά

Η σύγκριση και η αξιολόγηση των βιβλίων από τα παιδιά οδήγησε στη δημιουργία των πινάκων που βρίσκονται στις σελίδες που ακολουθούν, έτσι ώστε να μπορεί να υπάρξει μια συνολική εικόνα των απαντήσεών τους. Στη συνέχεια οι απαντήσεις των παιδιών αξιολογήθηκαν και αναλύθηκαν (Οι πίνακες διπλής εισόδου που δημιουργήθηκαν με τα παιδιά φωτογραφήθηκαν και βρίσκονται στο παράρτημα).

Αρχικά, θα δούμε τις αξιολογήσεις των παιδιών των δύο σχολείων σε δύο πίνακες (Πίνακας 6 και 7). Την τελευταία μέρα της αξιολόγησης, στο τμήμα της Νέας Σμύρνης, έλαβαν μέρος 15 παιδιά (από τα 24) που είχαν ακούσει όλα τα εικονογραφημένα, καθώς πολλά παιδιά απουσίαζαν μέσα στην εβδομάδα, όπως ειπώθηκε και πριν. Αντίστοιχα, και στο τμήμα της Φαλάνης, ο συνολικός αριθμός των παιδιών που έλαβε μέρος στην αξιολόγηση ήταν 15 (από τα 20). Το τμήμα αυτό σε σχέση με το προηγούμενο σχολίασε όλα τα βιβλία και είχε για όλα επιχειρήματα. Όσα υποστήριξαν διέφεραν κάποιες φορές από παιδί σε παιδί.

Τα παιδιά στον πίνακα διπλής εισόδου (φωτογραφία του οποίου βρίσκεται στο παράρτημα) που είχαν δήλωναν πια βιβλία τους άρεσαν πολύ, λίγο ή καθόλου. Τα βιβλία που τους άρεσαν περισσότερο από τα υπόλοιπα δηλώθηκαν προφορικά και καταγράφηκαν με τις υπόλοιπες αιτιολογήσεις

τους με τη βοήθεια του μαγνητοφώνου. Στη σελίδα που ακολουθεί βρίσκεται ο πίνακας με τις αξιολογήσεις των παιδιών της Νέας Σμύρνης, στον οποίο προστέθηκε και η προτίμηση για τα 'αγαπημένα' τους βιβλία και στην επόμενη ο αντίστοιχος πίνακας των παιδιών της Φαλάνης.

Πίνακας 6 (31^ο Νηπιαγωγείο Νέας Σμύρνης Λάρισας)

ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗ ΒΙΒΛΙΩΝ	ΜΟΥ ΑΡΕΣΕ ΠΕΡΙΣΣΟΤΕΡΟ	ΜΟΥ ΑΡΕΣΕ ΠΟΛΥ	ΜΟΥ ΑΡΕΣΕ ΛΙΓΟ	ΔΕΝ ΜΟΥ ΑΡΕΣΕ ΚΑΘΟΛΟΥ
ΒΑΓΓΕΛΗΣ, Π.	Ο Νασρεντίν και ο γάιδαρός του	ΟΛΑ ΤΑ ΥΠΟΛΟΙΠΑ		
ΤΑΣΙΑ	Στη Χώρα του Ταμ Ταμ	-	Ένα και Επτά	-
ΝΙΚΟΣ	Προσοχή! Το Πρόβατο Δαγκώνει!	ΤΑ ΥΠΟΛΟΙΠΑ ΔΥΟ	-	Το Χαρούμενο Λιβάδι & Ένα και Επτά
ΒΑΓΓΕΛΗΣ, Σ.	Προσοχή! Το Πρόβατο Δαγκώνει!	ΟΛΑ ΤΑ ΥΠΟΛΟΙΠΑ	-	-
ΣΟΝΙΑ	Το Χαρούμενο Λιβάδι	ΤΑ ΥΠΟΛΟΙΠΑ ΤΡΙΑ	Ένα και Επτά	-
ΜΑΡΙΑ	Προσοχή! Το Πρόβατο Δαγκώνει!	ΤΑ ΥΠΟΛΟΙΠΑ ΤΡΙΑ	Το Χαρούμενο Λιβάδι	-
ΓΙΑΝΝΗΣ	Προσοχή! Το Πρόβατο Δαγκώνει! & Ο Νασρεντίν και ο γάιδαρός του	ΤΑ ΥΠΟΛΟΙΠΑ ΔΥΟ	-	Το Χαρούμενο Λιβάδι
ΓΙΩΡΓΟΣ	ΟΛΑ	-	-	-
ΑΓΓΕΛΟΣ	Το Χαρούμενο Λιβάδι	ΟΛΑ ΤΑ ΥΠΟΛΟΙΠΑ	-	-
ΑΓΓΕΛΙΚΗ	Το Χαρούμενο Λιβάδι	ΟΛΑ ΤΑ ΥΠΟΛΟΙΠΑ	-	-
ΘΕΟΔΩΡΑ	Στη Χώρα του Ταμ Ταμ	Το Χαρούμενο Λιβάδι	Ο Νασρεντίν και ο γάιδαρός του	Ένα και Επτά & Προσοχή! Το Πρόβατο Δαγκώνει!
ΕΥΑ	Ο Νασρεντίν και ο γάιδαρός του & Ένα και Επτά	Το Χαρούμενο Λιβάδι	-	Στη Χώρα του Ταμ Ταμ & Προσοχή! Το Πρόβατο Δαγκώνει!
ΝΙΝΑ	Ο Νασρεντίν και ο γάιδαρός του	ΟΛΑ ΤΑ ΥΠΟΛΟΙΠΑ	-	-
ΣΤΑΥΡΟΣ	Το Χαρούμενο Λιβάδι	-	Ένα και Επτά & Προσοχή! Το Πρόβατο Δαγκώνει!	Ο Νασρεντίν και ο γάιδαρός του & Στη Χώρα του Ταμ Ταμ
ΧΡΙΣΤΙΝΑ	Προσοχή! Το Πρόβατο Δαγκώνει!	ΤΑ ΥΠΟΛΟΙΠΑ ΔΥΟ	-	Το Χαρούμενο Λιβάδι & Ένα και Επτά

Πίνακας 7 (2^ο Ολοήμερο Νηπιαγωγείο Φαλάνης)

ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗ ΒΙΒΛΙΩΝ	ΜΟΥ ΑΡΕΣΕ ΠΕΡΙΣΣΟΤΕΡΟ	ΜΟΥ ΑΡΕΣΕ ΠΟΛΥ	ΜΟΥ ΑΡΕΣΕ ΛΙΓΟ	ΔΕΝ ΜΟΥ ΑΡΕΣΕ ΚΑΘΟΛΟΥ
ΘΑΝΟΣ, Μ.	Ο Νασρεντίν και ο γάιδαρός του	ΤΑ ΥΠΟΛΟΙΠΑ ΤΡΙΑ	Ένα και Επτά	–
ΑΠΟΣΤΟΛΙΑ	Προσοχή! Το Πρόβατο Δαγκώνει!	ΤΑ ΥΠΟΛΟΙΠΑ ΤΡΙΑ	Ένα και Επτά	–
ΕΥΑΓΓΕΛΙΑ	Προσοχή! Το Πρόβατο Δαγκώνει!	Στη Χώρα του Ταμ Ταμ	Το Χαρούμενο Λιβάδι, Ο Νασρεντίν και ο γάιδαρός του & Ένα και Επτά	–
ΣΠΥΡΙΔΟΥΛΑ	Ο Νασρεντίν και ο γάιδαρός του	ΟΛΑ ΤΑ ΥΠΟΛΟΙΠΑ	–	Προσοχή! Το Πρόβατο Δαγκώνει!
ΖΩΗ	Στη Χώρα του Ταμ Ταμ	ΤΑ ΥΠΟΛΟΙΠΑ ΤΡΙΑ	Ο Νασρεντίν και ο γάιδαρός του	–
ΑΘΑΝΑΣΙΑ	Στη Χώρα του Ταμ Ταμ	Προσοχή! Το Πρόβατο δαγκώνει & Ο Νασρεντίν και ο γάιδαρός του	Ένα και Επτά & Το Χαρούμενο Λιβάδι	–
ΜΑΡΙΑ	Στη Χώρα του Ταμ Ταμ	ΟΛΑ ΤΑ ΥΠΟΛΟΙΠΑ	–	–
ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ, Μ.	Προσοχή! Το Πρόβατο Δαγκώνει! & Ένα και Επτά	ΤΑ ΥΠΟΛΟΙΠΑ ΤΡΙΑ	–	–
ΑΡΣΕΝΗΣ	Προσοχή! Το Πρόβατο Δαγκώνει! & Ένα και Επτά	Το Χαρούμενο Λιβάδι	Ο Νασρεντίν και ο γάιδαρός του	Στη Χώρα του Ταμ Ταμ
ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΑ	Το Χαρούμενο Λιβάδι	Στη Χώρα του Ταμ Ταμ & Ο Νασρεντίν και ο γάιδαρός του	Ένα και Επτά & Προσοχή! Το Πρόβατο Δαγκώνει!	–
ΓΕΩΡΓΙΑ	Προσοχή! Το Πρόβατο Δαγκώνει!	Το Χαρούμενο Λιβάδι & Στη Χώρα του Ταμ Ταμ	Ένα και Επτά & Ο Νασρεντίν και ο γάιδαρός του	–
ΡΑΦΑΗΛ	Το Χαρούμενο Λιβάδι	ΤΑ ΥΠΟΛΟΙΠΑ ΤΡΙΑ	–	Στη Χώρα του Ταμ Ταμ
ΕΥΑ	Ο Νασρεντίν και ο γάιδαρός του	ΤΑ ΥΠΟΛΟΙΠΑ ΤΡΙΑ	Προσοχή! Το Πρόβατο Δαγκώνει!	–
ΘΑΝΟΣ, Κ.	Προσοχή! Το Πρόβατο Δαγκώνει!	ΟΛΑ ΤΑ ΥΠΟΛΟΙΠΑ	–	–
ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ, Γ.	Το Χαρούμενο Λιβάδι	–	–	ΟΛΑ ΤΑ ΥΠΟΛΟΙΠΑ

Για μεγαλύτερη διευκόλυνση δημιουργήθηκαν οι επόμενοι δύο πίνακες (Πίνακας 8 και 9), οι οποίοι περιλαμβάνουν τις συγκεντρωτικές προτιμήσεις των παιδιών για το κάθε βιβλίο χωριστά:

Πίνακας 8 (Συνολικές Προτιμήσεις Παιδιών – Τμήμα Νέας Σμύρνης)

ΤΜΗΜΑ ΝΕΑΣ ΣΜΥΡΝΗΣ	ΜΟΥ ΑΡΕΣΕ ΠΕΡΙΣΣΟΤΕΡΟ	ΜΟΥ ΑΡΕΣΕ ΠΟΛΥ	ΜΟΥ ΑΡΕΣΕ ΛΙΓΟ	ΔΕΝ ΜΟΥ ΑΡΕΣΕ ΚΑΘΟΛΟΥ
ΤΟ ΧΑΡΟΥΜΕΝΟ ΛΙΒΑΔΙ	5	5	1	3
ΠΡΟΣΟΧΗ ΤΟ ΠΡΟΒΑΤΟ ΔΑΓΚΩΝΕΙ!	6	5	1	2
Ο ΝΑΣΡΕΝΤΙΝ ΚΑΙ Ο ΓΑΙΔΑΡΟΣ ΤΟΥ	5	7	1	1
ΣΤΗ ΧΩΡΑ ΤΟΥ ΤΑΜ ΤΑΜ	3	10	-	2
ΕΝΑ ΚΑΙ ΕΠΤΑ	2	7	3	3

Πίνακας 9 (Συνολικές προτιμήσεις παιδιών – Τμήμα Φαλάνης)

ΤΜΗΜΑ ΦΑΛΑΝΗΣ	ΜΟΥ ΑΡΕΣΕ ΠΕΡΙΣΣΟΤΕΡΟ	ΜΟΥ ΑΡΕΣΕ ΠΟΛΥ	ΜΟΥ ΑΡΕΣΕ ΛΙΓΟ	ΔΕΝ ΜΟΥ ΑΡΕΣΕ ΚΑΘΟΛΟΥ
ΤΟ ΧΑΡΟΥΜΕΝΟ ΛΙΒΑΔΙ	3	10	2	-
ΠΡΟΣΟΧΗ ΤΟ ΠΡΟΒΑΤΟ ΔΑΓΚΩΝΕΙ!	6	5	2	2
Ο ΝΑΣΡΕΝΤΙΝ ΚΑΙ Ο ΓΑΙΔΑΡΟΣ ΤΟΥ	3	7	4	1
ΣΤΗ ΧΩΡΑ ΤΟΥ ΤΑΜ ΤΑΜ	3	10	-	3
ΕΝΑ ΚΑΙ ΕΠΤΑ	2	6	6	1

Αν εξετάσουμε τα επιχειρήματα των παιδιών θα κατανοήσουμε αυτές τους τις επιλογές (τα σχόλια όλων των παιδιών βρίσκονται στο παράρτημα με τις υπόλοιπες απομαγνητοφωνήσεις):

A) Για τα βιβλία που τους άρεσαν περισσότερο οι απαντήσεις τους, ορισμένες φορές δινόταν χωρίς επιχειρηματολογία. Προφανώς κάποια από αυτά αδυνατούσαν να αιτιολογήσουν την επιλογή τους, κάτι το οποίο πιθανότατα να οφείλεται, τόσο στην γλωσσική τους εξέλιξη όσο και στις προηγούμενες προσεγγίσεις τους με βιβλία. Υπήρξαν, όμως και παιδιά που έδωσαν τις εξής απαντήσεις:

1. Έλξη από το κείμενο του βιβλίου. Ορισμένες φορές τα παιδιά έβρισκαν διασκεδαστικό το λόγο του συγγραφέα, τόσο για την ύπαρξη ομοιοκαταληξίας, όσο και για τις αστείες φράσεις:

- Βαγγέλης, Σ.: *Το Πρόβατο. Γιατί είχε πολύ πλάκα.*

- Γεωργία: *Μου άρεσε το Προσοχή! Το Πρόβατο δαγκώνει, γιατί είχε πλάκα («Προσοχή! Το Πρόβατο Δαγκώνει!»).*

2. Έλξη από την εικονογράφηση:

- Σόνια: *Αυτό. Γιατί είχε πολύ ωραία λουλούδια.*

- Άγγελος: *Το Χαρούμενο Λιβάδι. Γιατί το εξώφυλλο είναι πολύ ωραίο («Το Χαρούμενο Λιβάδι»).*

3. Γιατί τους άρεσε συνολικά το βιβλίο:

- Ραφαήλ: *Γιατί μου αρέσει το Χαρούμενο Λιβάδι.*

4. Για μέρη ή σκηνές της ιστορίας:

- Θάνος, Μ: *Γιατί ο ληστής έφαγε τις πιπεριές («Ο Νασρεντίν και ο γάιδαρός του»).*

- Ευαγγελία: *Αυτό («Στη Χώρα του Ταμ Ταμ»). Γιατί σκότωσαν τον κροκόδειλο...*

Και τα δύο παιδιά επιλέγουν σκηνές από τα βιβλία όπου γίνεται κατά ένα τρόπο 'απονομή δικαιοσύνης' με την τιμωρία του άδικου ή απειλητικού στοιχείου στην ιστορία.

- Ζωή: *Αυτό (δείχνει σκηνή από το παραμύθι).*

- Ν: *Σου άρεσε εδώ που χτυπούσαν τα Ταμ Ταμ (τύμπανα);*

- Ζωή: *Ναι («Στη Χώρα του Ταμ Ταμ»).*

5. Για συγκεκριμένους ήρωες:

- Σπυριδούλα: *Αυτό («Ο Νασρεντίν και ο γάιδαρός του»).*

- Ν: Για ποιο λόγο; Τι σου άρεσε περισσότερο;

- Σπυριδούλα: Ο μπαμπάς του.

- Αθανασία: Γιατί μου άρεσαν τα αφρικανάκια και πιο πολύ μου άρεσε το κοριτσάκι η Αλόμα («Στη Χώρα του Ταμ Ταμ»).

- Κωνσταντίνα: Αυτό («Το Χαρούμενο Λιβάδι»). Γιατί είχε ποιο πολλά λουλούδια και τα λουλούδια μ' αρέσουν.

6. Για τη συμπεριφορά του ήρωα: Για άλλη μια φορά η συμπεριφορά επικροτήθηκε είτε ήταν θετική είτε αρνητική.

- Αποστολία: Αυτό («Προσοχή! Το Πρόβατο δαγκώνει»). Γιατί μου άρεσαν όταν έγιναν φίλοι.

- Αρσένης: Αυτό («Προσοχή! Το Πρόβατο Δαγκώνει!»). Γιατί δάγκωνε όλα τα πρόβατα.

Β) Για τα βιβλία που τους άρεσαν λίγο, εξέθεσαν τις εξής απόψεις για τα λεγόμενά τους:

1. Παρουσίαση εικόνων μη γνώριμων και μη εύρεση ομοιοτήτων:

- Σόνια: Αυτό (Ένα και Επτά)...μμμ... Τα άλλα παιδιά δεν ήτανε ίδια με την οικογένειά μου και γι' αυτό δεν μου άρεσαν και τα άλλα παιδιά (εδώ δηλώνεται έμμεσα η μη αποδοχή της διαφορετικότητας).

- Σταύρος: Αυτό λίγο («Ένα και Επτά»), γιατί κάποια μαλλιά δεν ήταν ίδια με τα δικά μου.

2. Λόγω απόρριψης της διαφορετικότητας:

- Σταύρος: Αυτό δεν μου άρεσε πολύ («Στη Χώρα του Ταμ Ταμ») γιατί ήταν όλα μαυράκια, εμένα μ' αρέσουν μόνο τα ασπράκια.

- Αποστολία: Γιατί δεν ήταν ίδια.

- Ν: Γιατί δεν ήταν ίδια τα παιδάκια; Και γιατί δεν σου άρεσε αυτό;

- Αποστολία: Γιατί μιλούσαν άλλη γλώσσα («Ένα και Επτά»).

3. Λόγω απόρριψης σκηνών της ιστορίας:

- Ζωή: Αυτό («Ο Νασρεντίν και ο γάιδαρός του»). Δεν μου άρεσε όταν ο κλέφτης έκλεψε τον γάιδαρο.

4. Θεωρώντας το κείμενο λίγο ή ανεπαρκές:

- Θάνος, Μ: Γιατί ήταν διαφορετικό, δεν ήταν σαν τα υπόλοιπα. Δηλαδή επειδή έλεγε μόνο που δουλεύουν...και γι' αυτό μου άρεσε λίγο.

- Ν: Επειδή είχε λίγα λόγια, γι' αυτό δεν σου άρεσε τόσο;

- Θάνος, Μ: Ναι.

- Ευαγγελία: Ήταν λίγο βαρετό... Πρώτον ήταν πολύ μικρό.
- Ν: Ήθελες να ήταν πιο μεγάλο, με ποιο πολλά λόγια;
- Ευαγγελία: Ναι.
- Αθανασία: Γιατί δεν είχε πολλές εικόνες και αυτά που έλεγε.
- Κωνσταντίνα: Αυτό γιατί είναι κάπως περίεργο... Ναι δεν έχει και

πολλές εικόνες.

- Γεωργία: Αυτό μου άρεσε έτσι και έτσι. Γιατί το ένα και επτά είναι λίγο περίεργο παραμύθι και να μην ξέρω τι είναι αυτό;

- Ν: Δεν το κατάλαβες δηλαδή πολύ καλά, ε;
- Γεωργία: Όχι, μου κόλλησε το μυαλό («Ένα και Επτά»).

5. Λόγω της συμπεριφοράς του ήρωα:

- Γεωργία: Λίγο ο Νασρεντίν γιατί είπε ψέματα.

6. Για άλλους λόγους:

- Ευαγγελία: Γιατί πρώτον δεν θέλω να ακούω άλλο για τα λουλούδια... («Το Χαρούμενο Λιβάδι»).

- Ν: Επειδή όλες αυτές τις μέρες κάνατε για τα λουλούδια;
- Ευαγγελία: Ναι.

Το συγκεκριμένο παιδί απέρριψε το βιβλίο αυτό, γιατί συνέπεσε χρονικά το περιεχόμενό του, με το πρόγραμμα των νηπιαγωγών του σχολείου για την Άνοιξη και τα λουλούδια.

Γ) Τέλος, για εκείνα που δεν τους άρεσαν καθόλου, υποστήριξαν την απόρριψη με τα εξής επιχειρήματα:

1. Λόγω ανεπάρκειας ή απόρριψης της εικονογράφησης :

- Νίκος: Δεν μ' άρεσε γιατί δεν είχε κι' άλλα φύλλα («Ένα και Επτά»).
- Ν: Ήθελες να έχει και άλλες εικόνες;
- Νίκος: (γνέφει καταφατικά).
- Εύα: Ναι, αυτό («Στη Χώρα του Ταμ Ταμ») γιατί δεν είχε ωραίες ζωγραφιές.
- Χριστίνα: Δεν μου άρεσαν οι εικόνες («Ένα και Επτά»).

2. Απόρριψη λόγω ύπαρξης φοβικών στοιχείων στην ιστορία:

- Σταύρος: Αυτό («Ο Νασρεντίν και ο γάιδαρός του»). Γιατί ήταν με κλέφτες.

3. Έμμεση απόρριψη της διαφορετικότητας:

- Γιάννης: *Αυτό δεν μου άρεσε («Το Χαρούμενο Λιβάδι»).*
- Ν: *Για ποιο λόγο;*
- Γιάννης: *Γιατί βγήκε μία παπαρούνα.*
- Αρσένης: *Γιατί δεν ήταν ωραία («Στη Χώρα του Ταμ Ταμ»).*

4. Διαφωνία με την έκβαση της ιστορίας:

- Ραφαήλ: *Γιατί σκότωσαν τον κροκόδειλο («Στη Χώρα του Ταμ Ταμ»).*
- Κωνσταντίνος, Γ.: *Γιατί έκλεψε το γάιδαρο (ο κλέφτης στο «Ο Νασρεντίν και ο γάιδαρός του»).*

5. Διαφωνώντας με τις πράξεις του ήρωα:

- Κωνσταντίνος, Γ: *Γιατί δάγκωνε... («Προσοχή! Το πρόβατο δαγκώνει»).*
- Κωνσταντίνος, Γ.: *Γιατί όταν πήρε τις μπανάνες δεν τις έφαγε αυτός τις έριξε όλες στον κροκόδειλο («Στη Χώρα του Ταμ Ταμ»).*

6. Για άλλους λόγους:

- Κωνσταντίνος, Γ: *Γιατί ήταν πολλά (εννοεί παιδιά) («Ένα και Επτά»).*

Στην ουσία το παιδί μη κατανοώντας το νόημα της ιστορίας απορρίπτει τους πρωταγωνιστές γιατί τους θεωρεί το πλήθος τους υπεύθυνο για την σύγχυσή του.

5.3. Συμπεράσματα

Τα ερευνητικά ερωτήματα που τέθηκαν πριν τη διεξαγωγή της έρευνας αφορούσαν: 1) με ποιά κριτήρια τα παιδιά αξιολογούν τα συγκεκριμένα βιβλία, τα οποία αφορούν ζητήματα ετερότητας, 2) πόσο τα κριτήρια αυτά ανταποκρίνονται με τα κριτήρια διαπολιτισμικού υλικού που προτείνονται από τους ειδικούς ερευνητές και 3) πώς επηρεάζονται οι αντιλήψεις των παιδιών από «κατάλληλα» και «μη» βιβλία σε ζητήματα διαχείρισης ετερότητας.

Όσον αφορά το πρώτο ερώτημα, μια γενική διαπίστωση είναι ότι, όλα τα παιδιά, χρησιμοποιούν τα δικά τους κριτήρια, τα οποία προκύπτουν από ένα πλήθος παραγόντων. Πιο συγκεκριμένα, από όλα όσα παρατηρήθηκαν κατά τη διεξαγωγή της έρευνας, τα παιδιά έδειχναν πολύ συχνά:

1. Προτίμηση σε συγκεκριμένους ήρωες. Η επιλογή αυτή στηριζόταν σε εξωτερικά (εμφάνιση) ή εσωτερικά (χαρακτήρας, συμπεριφορά, στάση) χαρακτηριστικά.

2. Έλξη για συγκεκριμένες σκηνές της ιστορίας. Οι σκηνές αυτές, συνήθως, παρουσίαζαν μια έντονη δράση ή είχαν μια άμεση επίδραση στην εξέλιξη και ορισμένες φορές συνδέονταν με οικείες τους δραστηριότητες.

3. Ιδιαίτερη συμπάθεια σε ήρωες – ζώα.

4. Επικρότηση της τιμωρίας του 'ενόχου' και του αίσιου τέλους.

Είναι γεγονός όπως αναφέρθηκε και πιο πάνω ότι, τα εξωτερικά χαρακτηριστικά των ηρώων ελκύουν τα παιδιά, μιας και το εξελικτικό στάδιο στο οποίο βρίσκονται τους κάνει να επικεντρώνονται περισσότερο στα ορατά στοιχεία και λιγότερο στα πιο ουσιαστικά. Η Ramsey (1987) τονίζει ότι, κάποιες φορές μάλιστα, παραβλέπουν όλα τα υπόλοιπα και επικεντρώνονται μόνο σε ένα.

Ακόμη, στα συγκεκριμένα βιβλία, οι προσωπικότητες που άφηναν κατά κάποιο τρόπο *το στίγμα τους* στην ιστορία, ήταν αυτές που κέντρισαν την προσοχή στην πλειοψηφία των παιδιών (η Παπαρούνα και οι Μαργαρίτες από το *Χαρούμενο Λιβάδι*, ο Νασρεντίν από το *Ο Νασρεντίν και ο γάιδαρός του*, ο Βοσκός από το *Προσοχή! Το Πρόβατο δαγκώνει!*, είναι ορισμένα παραδείγματα ηρώων). Οι ήρωες, σύμφωνα με τον Σακελαρίου (1995), δίνουν τη δυνατότητα ταύτισης με αυτούς ή αντίθετα τη δυνατότητα απόρριψή τους. Η ταύτιση με τους ήρωες οφειλόταν στην προσωπικότητα που προέβαλαν, στη συμπεριφορά που είχαν και στη στάση που κράτησαν κατά τη διαδραμάτιση των γεγονότων, κάτι το οποίο οφειλόταν στον τρόπο παρουσίασής τους. Η κειμενική και εικονογραφική σκιαγράφησή τους είναι καθοριστική, μιας και προκαλεί και τα ανάλογα συναισθήματα στον αναγνώστη (Σακελαρίου, 1995).

Τα αποτελέσματα της έρευνας της Sims (1983) έρχονται να επιβεβαιώσουν ότι τα παιδιά επιλέγουν να διαβάζουν για ήρωες με ισχυρές προσωπικότητες αναγνωρίζοντας σε αυτούς, είτε στοιχεία του εαυτού τους είτε στοιχεία που θα ήθελαν να 'δουν' σε αυτόν (Johnson & Dickinson, 2005). Αυτό, σύμφωνα με τον Κιτσαρά (1993), σημαίνει ότι συμμετέχουν άλλοτε άμεσα και άλλοτε έμμεσα στα βιώματα των ηρώων, χρησιμοποιούν, με άλλα λόγια «*παράθυρα*» και «*καθρέπτες*» για να παρατηρήσουν μέσα από αυτά τον

κόσμο (Marshal, 1998, Bainbridge, Pantaleo & Ellis, 1999, Mendoza & Reese, 2001).

Αξιοσημείωτο είναι ότι, οι ήρωες με 'παραβατική' συμπεριφορά (π.χ. το Μαύρο Πρόβατο από το *Προσοχή! Το Πρόβατο δαγκώνει!*, ο Κροκόδειλος από το *Στη Χώρα του Ταμ Ταμ*, κ.λ.π) προτιμήθηκαν αντί των ηρώων εκείνων, των οποίων η προσωπικότητα εμφανιζόταν ως 'άορατη' ή χωρίς κανένα ενδιαφέρον (π.χ. αντίστοιχα με παραπάνω: τα Άσπρα Πρόβατα και τα παιδιά αφρικανικής καταγωγής). Η επιλογή αυτή, ορισμένων παιδιών, μπορεί να συνδεθεί με τις παραπάνω διαπιστώσεις για τις ισχυρές προσωπικότητες. Οι ήρωες με 'αντικοινωνική' συμπεριφορά είναι πιθανό να επιλέγονται στις περιπτώσεις, όπου οι υπόλοιποι καθίστανται ως ανίσχυροι ή υποβαθμισμένοι και οι οποίοι τελικά καταλήγουν να απορρίπτονται. Βέβαια, υπάρχει και η πιθανότητα, όταν τα παιδιά ταυτίζονται με χαρακτήρες, αλλά παράλληλα εμφανίζουν και εκείνα μια παρόμοια «μη κατάλληλη» συμπεριφορά, να προσπαθούν να ισχυροποιηθούν ως προσωπικότητες και να αποτελέσουν με αυτόν τον τρόπο ένα κομμάτι του κόσμου των ενηλίκων.

Φυσικά, η πλειοψηφία επέλεξε ήρωες, που παρουσιάζουν έναν 'έντονο' χαρακτήρα μεν, αλλά παρόλα αυτά η συμπεριφορά τους νοείται ως κοινωνικά αποδεκτή. Εξάλλου, τα παιδιά της προσχολικής ηλικίας είναι σε θέση να ξεχωρίζουν τις αποδεκτές από τις μη συμπεριφορές, και τα βιβλία συμβάλλουν στο διαχωρισμό αυτό και τις απαραίτητες συγκρίσεις (Κιτσαράς, 1993). Άλλο ένα στοιχείο που θα πρέπει να σημειωθεί είναι ότι, οι ήρωες ζώα είχαν πάντα μία ξεχωριστή θέση στις προτιμήσεις και επιλέγονταν, είτε κατείχαν πρωταγωνιστικό ρόλο είτε όχι.

Όταν τέθηκαν οι προβληματισμοί στα παιδιά για τον αν θα ήθελαν να συμμετέχουν στην ιστορία ή αν θα γινόταν φίλοι με τους πρωταγωνιστές, το καθένα έδωσε τα δικά του επιχειρήματα. Γενικά, η απάντηση των περισσότερων ήταν καταφατική.

Όταν υπήρχε αποδοχή του πρωταγωνιστή, τα παιδιά στηριζόντουσαν σε λόγους:

1. Συμπάθειας και Αποδοχής της ετερότητας
2. Συναισθημάτων λύπησης ή συμπόνιας
3. Της στάσης του
4. Της στάσης των υπολοίπων προς αυτόν

5. Εντοπισμού κοινών στοιχείων στο χαρακτήρα τους
6. Εντοπισμού κοινών στοιχείων στην εμφάνιση
7. Των δραστηριοτήτων του.

Η ταύτιση μέσω της ενσυναίσθησης αποτέλεσε την απόλυτη αποδοχή, μιας και τα παιδιά λόγω ηλικιακής ανωριμότητας δεν ήταν σε θέση να αντιληφθούν τα πράγματα από την οπτική γωνία του άλλου. Μπόρεσαν, όμως, να επιδείξουν κατανόηση και συμπόνια στα συναισθήματα των ηρώων (Ramsey, 1987) (π.χ. Αθανασία: *Εγώ ναι, γιατί είναι καλά παιδάκια και δεν διαφέρουν που είναι από άλλη χώρα, είναι και αυτά παιδάκια* -«*Στη Χώρα του Ταμ Ταμ*»).

Κάποιες φορές υπήρξε μερική αποδοχή των ηρώων, καθώς τα παιδιά αντιμετώπιζαν με συναισθήματα λύπης και συμπόνιας τα άτομα που εμφανίζονταν στα βιβλία, ενώ κανονικά δεν θα έπρεπε να τίθεται τέτοιο ζήτημα. Η παρανόηση εικόνας και κειμένου είναι πιθανό να οδήγησε στις εσφαλμένες υποθέσεις, σε συνδυασμό με προκαταλήψεις και φοβίες που ανήρθαν στην επιφάνεια (π.χ. Κωνσταντίνα: *Ναι, γιατί δεν έχει άλλα ρούχα να φορέσει...Ναι, και μπορώ να του δίνω εγώ ρούχα* -«*Ο Νασρεντίν και ο γάιδαρός του*» ή π.χ. Βαγγέλης, Σ.: *Θα τους είχα, γιατί είναι κρίμα* «*Στη Χώρα του Ταμ Ταμ*»). Αντικρίζοντας, λοιπόν, ήρωες προερχόμενους από άλλους πολιτισμούς, με διαφορετική εξωτερική εμφάνιση και ενδυμασία, οδηγήθηκαν σε αυθαίρετα συμπεράσματα θεωρώντας ότι είναι άξιοι αυτών των συναισθημάτων επειδή δεν μοιάζουν με εκείνα. Μιας και, έστρεψαν την προσοχή τους στα μαλλιά, στα ρούχα, στο χρώμα του δέρματος ή στα αξεσουάρ των ηρώων κατέληξαν πολλές φορές σε λάθος συμπεράσματα (Ramsey, 1987). Η επικέντρωση αυτή στην εξωτερική εμφάνιση, τους οδήγησε πολλές φορές στην αναζήτηση ομοιοτήτων, και αυτό με τη σειρά του στην επιλογή και προτίμηση των συγκεκριμένων ηρώων αντί άλλων (Μαρία: *Έχουμε κόκκινα χείλια και μοιάζουμε και στα μαλλιά* -«*Ένα και Επτά*»). Ορισμένες φορές, η επιλογή βασιζόταν στο φύλο του ήρωα, κάτι το οποίο έδειξαν και οι Harkrader και Moore, δηλαδή ότι τα αγόρια προτιμούσαν τους αρσενικούς χαρακτήρες και αντίστοιχα τα κορίτσια τους θηλυκούς (Willard Hall, 2004).

Αρκετές φορές τα παιδιά στάθηκαν στη συμπεριφορά του ίδιου του ήρωα ή των άλλων προς αυτόν. Η ανάγκη των παιδιών να αισθάνονται ότι

‘ανήκουν κάπου’ (Cole & Valentine, 2000), αλλά και το γεγονός ότι η γνώμη των άλλων λαμβάνεται πολύ σοβαρά υπόψη (Siraj-Blatchford, 1994), τους οδηγεί στον εντοπισμό συγκεκριμένων σημείων, τα οποία να επιβεβαιώνουν όλα αυτά μέσα από τη στάση των ηρώων. Η McGlinn, με τη σειρά της, υποστηρίζει ότι τα μικρά παιδιά θεωρούν τον εαυτό τους ως κέντρο του κόσμου, κατ’ επέκταση θέλουν να βλέπουν ‘τον εαυτό τους και την καθημερινή τους ζωή’ στις ιστορίες που διαβάζουν (Hall, 2004).

Τα κριτήρια με τα οποία τα παιδιά επιλέγουν τα εικονογραφημένα βιβλία (τα οποία είδαμε πιο πάνω), διαφέρουν κατά πολύ με αυτά που χρησιμοποιούν οι ενήλικες και, ιδιαίτερα, με τα κριτήρια που προτείνουν οι ειδικοί επιστήμονες. Δεν είναι μόνο η ηλικιακή ανωριμότητα που διαφοροποιεί τις επιλογές, αλλά και το περιβάλλον και οι αντιλήψεις που συντελούν στην εδραίωση των απόψεων αυτών. Η προσχολική ηλικία είναι, ούτως ή άλλως, μία αρκετά κρίσιμη περίοδος για τον σχηματισμό αντιλήψεων (Cole & Valentine, 2000). Πολλοί ερευνητές (Siraj-Blatchford, 1994, Bainbridge, Pantaleo & Ellis, 1999, Derman-Sparks, 2009) προτείνουν μια λίστα κριτηρίων για την επιλογή και αξιολόγηση διαπολιτισμικών βιβλίων. Με τα κριτήρια αυτά αξιολογούμε, κατά βάση, την αντικειμενικότητα του συγγραφέα και του εικονογράφου, δηλαδή τον τρόπο παρουσίασης των ηρώων και της ιστορίας, μέσω των εικόνων και του κειμένου. Όπως προέκυψε από την έρευνα, και τα παιδιά κατά την επιλογή ή την απόρριψη ενός βιβλίου, στηρίχθηκαν: στις εικόνες, στο κείμενο και στη συνολική εικόνα του βιβλίου. Η Gwinn (1998) μετά από έρευνα έδειξε ότι, εκτιμούσαν τα εικονογραφημένα βιβλία με βάση τη λογοτεχνική τους αξία, την ποιότητα των εικονογραφήσεων και των χαρακτήρων με τους οποίους μπορούσαν να ταυτιστούν.

Αν αναλύσουμε τα λεγόμενα τους θα δούμε ότι τα επιχειρήματά τους για τα κριτήρια επιλογής ήταν εκείνα που διέφεραν από αυτά των ειδικών ερευνητών. Οι εικόνες αποτέλεσαν ένα αρκετά ισχυρό κίνητρο αποδοχής ή όχι της ιστορίας και των ηρώων. Μέσω των εικόνων υπάρχει καλύτερη κατανόηση και παρακολούθηση των ιστοριών (Σπίνκ, 1990), μιας και τα παιδιά τις χρησιμοποιούν ως αναγνωστικό μέσο (Βαλάση, 2001). Οι ελκυστικές εικόνες, έδιναν καθαρά το ‘προβάδισμα’ σε ορισμένα βιβλία, ενώ από την άλλη, οι ανεπαρκείς ή μη ελκυστικές εικόνες κατέληγαν αυτόματα στην απόρριψη του βιβλίου (π.χ. Σόνια: *Αυτό. Γιατί είχε πολύ ωραία*

λουλούδια. – «Το Χαρούμενο Λιβάδι» ή Κωνσταντίνα: *Αυτό γιατί είναι κάπως περίεργο... Ναι δεν έχει και πολλές εικόνες –«Ένα και Επτά»*). Αντίστοιχα το κείμενο, όταν παρουσιαζόταν με ένα τρόπο κατανοητό και ευχάριστο (Stephens, 2008) και περιείχε πράγματα και ήρωες με τα οποία μπορούσαν να ταυτιστούν, αποτελούσε έναν πολύ βασικό λόγο επιλογής (Βαγγέλης, Σ.: *Το Πρόβατο. Γιατί είχε πολύ πλάκα –«Προσοχή! Το Πρόβατο Δαγκώνει!»*). Όταν, όμως, το γενικό νόημα δεν γινόταν αντιληπτό, τα παιδιά κατέληγαν στη σύγχυση και απέρριπταν το βιβλίο (Ευαγγελία: *Ήταν λίγο βαρετό... Πρώτον ήταν πολύ μικρό. –«Ένα και Επτά»*).

Επίσης, ένα εικονογραφημένο επιλεγόταν για όλα τα παραπάνω στοιχεία που έχουν ήδη αναφερθεί (τους ήρωες, τη συμπεριφορά τους, τις δραστηριότητες τους) και για κάποια τυποεκδοτικά στοιχεία, όπως το εξώφυλλο (Άγγελος: *Το Χαρούμενο Λιβάδι. Γιατί το εξώφυλλο είναι πολύ ωραίο –«Το Χαρούμενο Λιβάδι»*). Η Γιαννικοπούλου (2008) αναφέρει, πάνω σε αυτό, ότι η ελκυστικότητα του εξωφύλλου είναι ένας από τους λόγους που μας προκαλεί να ανοίξουμε ένα εικονογραφημένο βιβλίο.

Άρα, όπως φαίνεται και από όλα όσα ειπώθηκαν, δεν είναι εύκολο για τα παιδιά να ξεχωρίσουν τα 'κατάλληλα' από τα 'μη' βιβλία. Πολλές φορές οι ισχυρισμοί τους ερχόντουσαν σε αντιφάσεις. Δηλαδή, επέλεγαν ένα βιβλίο ως αγαπημένο τους, αλλά στην ουσία απέρριπταν και δεν αποδεχόντουσαν τους 'διαφορετικούς' ήρωές του («*Στη Χώρα του Ταμ Ταμ*») ή εντόπιζαν τη μη αποδεκτή συμπεριφορά τους, αλλά έβρισκαν διασκεδαστική την ιστορία («*Προσοχή! Το Πρόβατο δαγκώνει*»). Στοιχεία, όπως η έντονη δράση του ενός και ο ομοιοκατάληκτος και αστείος λόγος των πιο πάνω βιβλίων, προσέλκυαν εντονότερα την προσοχή καλύπτοντας το βαθύτερο νόημα. Δυστυχώς ή ευτυχώς τα βιβλία αποτελούν μία ισχυρή πηγή πληροφοριών για τα παιδιά, η οποία λαμβάνεται σοβαρά υπόψη. Για τα περισσότερα από αυτά, ό,τι προέρχεται από τα βιβλία είναι βάσιμο και αληθές και για αυτό υιοθετούν χωρίς σκέψη τις απόψεις που αυτά προβάλλουν (Κιτσαράς, 1993). Το ότι επέλεγαν πολλές φορές 'μη κατάλληλα' βιβλία θα πρέπει να μας προβληματίσει, γιατί τις περισσότερες φορές καταλήγουν να περνούν έμμεσα λανθασμένες και, ίσως, καταστροφικές ιδέες στους αναγνώστες (Delibanidou, Tsarakidou & Raptis, 2009). Τα παιδιά προσχολικής ηλικίας είναι έμμεσοι αναγνώστες, άρα το βάρος της επιλογής πέφτει στους εκπαιδευτικούς. Η

επιλογή, αυτή, θα πρέπει να γίνεται με ιδιαίτερη προσοχή και επιμέλεια, έτσι ώστε να μην εδραιώνονται και συντηρούνται μηνύματα ως αντιλήψεις και οδηγήσουν σε λάθος εικόνες και παρανοήσεις (Ramsey, 1987).

Αντίθετα, βιβλία όπως «*Το Χαρούμενο Λιβάδι*», το οποίο συμπεριλαμβάνεται στην κατηγορία των 'κατάλληλων', τα οποία περικλείουν μηνύματα απαλλαγμένα από κάθε είδους βία (Marshall, 1998) και μας επιτρέπουν να γνωρίσουμε τους χαρακτήρες ως ξεχωριστές προσωπικότητες με όλες τους τις ιδιαιτερότητες και αντιφάσεις (Bosma, 1995), μπορούν να αποτελέσουν ένα πολύ καλό μέσο για την ενίσχυση του σεβασμού και της αλλαγής των αντιλήψεων, μέσω ανοιχτών συζητήσεων για τα στερεότυπα και τις προκαταλήψεις, έτσι ώστε τα παιδιά να μπορέσουν να αναλύσουν τις συγκεκριμένες συμπεριφορές (Marshall, 1998). Η πλειοψηφία των παιδιών, μετά την ανάγνωση και επεξεργασία του, οδηγήθηκε στην αποδοχή της ηρωίδας και στην κατανόηση των βαθύτερων νοημάτων του. Επίσης, επιλέχθηκε από πολλά παιδιά στα βιβλία εκείνα που τους άρεσαν περισσότερο. Πιθανότατα, το κατανοητό του κείμενο και οι άμεσες εικόνες του συντέλεσαν στα παραπάνω. Ακόμη, ο ανθρωπομορφισμός των λουλουδιών, ίσως να συγκαταλέγεται στα υπέρ του, καθώς τα παιδιά κατέφευγαν σε έμμεσες συγκρίσεις με τους ήρωες και δεν αναζητούσαν τόσο εμφανείς ομοιότητες σε αυτούς.

Από την άλλη, τα 'κατάλληλα' βιβλία με πρωταγωνιστές παιδιά από άλλες εθνοτικές ομάδες, δημιούργησαν ανάμεικτα συναισθήματα. Η μη κατανόηση του κειμένου, η παρανόηση αυτού ή της εικονογράφησης («*Ο Νασρεντίν και ο γάιδαρός του*» και «*Ένα και Επτά*») ήταν κάποιοι από τους λόγους απόρριψης. Σε αυτά τα βιβλία η σύγκριση με τους ήρωες γινόταν άμεσα (μιας και παρουσίαζαν ήρωες παιδιά) και έτσι τα παιδιά, αυτόματα, έδιναν ιδιαίτερη έμφαση στα εξωτερικά χαρακτηριστικά. Προϋπάρχουσες γνώσεις, αντιλήψεις και εμπειρίες μαζί με τις καταβολές του περιβάλλοντός τους, δημιουργούσαν ανάμεικτα συναισθήματα στα παιδιά και τα οδηγούσαν στην ταλάντευση για την αποδοχή τους.

Τέλος, οι διαφοροποιήσεις που παρουσιάστηκαν στα δύο τμήματα, εξαιτίας των αναγνωστικών τους συνηθειών, έρχεται να μας τονίσει για άλλη μια φορά τη σημαντικότητα μιας καλής εξοικείωσης με τη λογοτεχνία. Μπορεί τα δύο τμήματα να μην κατέληξαν σε πολύ μεγάλες διαφοροποιήσεις ως προς

τις επιλογές, παρόλα αυτά το τμήμα της Φαλάνης που είχε τη μεγαλύτερη αναγνωστική εμπειρία ήταν σε θέση να κατανοήσει και να σχολιάσει εκτενέστερα την ιστορία των βιβλίων.

5.4. Προτάσεις

Η συγκεκριμένη έρευνα προσπάθησε να καταγράψει τις αντιλήψεις των παιδιών για τα βιβλία και με ποιο τρόπο τα επιλέγουν. Με τα αποτελέσματά της υπήρξαν ορισμένα γενικά συμπεράσματα και παράλληλα επιβεβαίωση προηγούμενων ερευνών. Παρόλα αυτά, μία πρόταση θα ήταν να γίνει σε μεγαλύτερη κλίμακα, με περισσότερα βιβλία και για μεγαλύτερο χρονικό διάστημα. Ακόμη, θα μπορούσαν να καταγραφούν οι αντιλήψεις των παιδιών πριν και μετά την παρέμβαση για να εντοπιστούν τυχόν αλλαγές στις στάσεις τους. Ενδιαφέρον, επίσης, θα παρουσίαζε η ύπαρξη ενός εύρους ηλικιών, έτσι ώστε να γίνει καταγραφή των διαφοροποιήσεων. Ακόμη, αν το δείγμα αποτελούνταν από περισσότερες εθνοτικές ομάδες, ίσως τα αποτελέσματα να παρουσίαζαν μεγαλύτερο ενδιαφέρον. Ασφαλώς, από τη στιγμή που την ευθύνη της επιλογής την αναλαμβάνουν οι εκπαιδευτικοί, θα ήταν σκόπιμο να ερευνηθεί αν και κατά πόσο υπάρχει κατάρτιση και επιμόρφωση των εκπαιδευτικών γύρω από την αξιολόγηση των διαπολιτισμικών βιβλίων. Η επιμόρφωση των εκπαιδευτικών κρίνεται πολύ βασική και θα πρέπει να αποτελεί ένα από τα κυριότερα μελήματα, αφού τα εικονογραφημένα είναι ένα είδος που ανήκει στα μέσα, τα οποία χρησιμοποιούνται για την ανάπτυξη εννοιών γύρω από την ετερότητα γενικότερα και τη διαπολιτισμικότητα ειδικότερα. Αν τα μέσα αυτά δεν επιλεγούν με προσοχή, τότε είναι πιθανό να οδηγήσουν σε αντίθετα αποτελέσματα από τα αναμενόμενα.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Ελληνική

- Αναγνωστόπουλος, Β. Δ. (2003). *Η Λειτουργία Λόγου-Εικόνας στο Παιδικό Βιβλίο και η Σημασία τους για το Παιδί ως Αναγνώστη*. στο: Γυναικεία Λογοτεχνική Συντροφιά: Περιπλανήσεις στην Παιδική Λογοτεχνία, Μελετήματα. Αθήνα: Ακρίτας.
- Αναγνωστόπουλος, Β. (1999). *Θέματα Παιδικής Λογοτεχνίας: Ανιχνεύσεις*. Αθήνα: Καστανιώτη.
- Αναγνωστόπουλος, Β. (1987). *Θέματα παιδικής λογοτεχνίας: ανιχνεύσεις*. Αθήνα: Καστανιώτη.
- Αναγνωστόπουλος, Β. & Δελώνης, Α. (1984). *Παιδική Λογοτεχνία και Σχολείο: Κατάλογος Ελληνικών Παιδικών Βιβλίων (Κατά Ηλικία)*. Αθήνα: Πατάκη.
- Αναγνωστοπούλου, Δ. (2002). *Λογοτεχνική Πρόσληψη: Στην Προσχολική και Πρωτοβάθμια Εκπαίδευση*. Αθήνα: Πατάκης.
- Αποστολίδου, Β. (1997). *Κριτήρια Επιλογής Λογοτεχνικών Βιβλίων για Χρήση*. Αθήνα: Εθνικό Κέντρο Βιβλίου.
- Βαλάση, Ζ. (2001). *Εισαγωγή στη μελέτη της Λογοτεχνίας και των Βιβλίων για Παιδιά*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
- Γιαννικοπούλου, Α. (2008). *Το Σύγχρονο Εικονογραφημένο Παιδικό Βιβλίο*. Αθήνα: Παπαδόπουλος.
- Γκρέμμινγκερ, Α. (1979). *Το παιδί και το βιβλίο*. Αθήνα: Νότος ΕΠΕ.
- Δελώνης, Α. (1991). *Βασικές γνώσεις για το παιδικό και νεανικό βιβλίο: βασικές και πρακτικές γνώσεις χρήσιμες σ' εκπαιδευτικούς και γονείς*. Αθήνα: Δελώνη.
- Καρπόζηλου, Μ. (1994). *Το παιδί στη χώρα των βιβλίων. Παιδική λογοτεχνία: θεωρία, μελέτη, έρευνα*. Αθήνα: Καστανιώτη.
- Κιτσαράς, Γ. (1993). *Το Εικονογραφημένο Βιβλίο στη Νηπιακή και Πρωτοσχολική Ηλικία: Μια θεωρητική και εμπειρική διερεύνηση*. Αθήνα: Παπαζήση.
- Κοντολέων, Μ. (1987). *Απόψεις για την παιδική λογοτεχνία*. Αθήνα: Πατάκη.
- Μαραθευτής, Μ. (1990). *Δοκίμια για την παιδική λογοτεχνία*. Αθήνα: Σύλλογος Προς Διάδοσιν Ωφέλιμων Βιβλίων.
- Νικολάου, Γ. (2000). *Ένταξη και Εκπαίδευση των Αλλοδαπών Μαθητών στο Δημοτικό Σχολείο: Από την «ομοιογένεια» στην πολυπολιτισμικότητα*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.

- Πέτροβιτς – Ανδρουτσοπούλου, Λ. (1987). *Μιλώντας για τα παιδικά βιβλία*. Αθήνα: Καστανιώτη.
- Σακελαρίου, Χ. (1995). *Το παραμύθι χθες και σήμερα: Η ψυχοπαιδαγωγική και κοινωνική λειτουργία του*. Αθήνα: Πατάκη.
- Σιβροπούλου, Ρ. (2004). *Ταξίδι στον κόσμο των εικονογραφημένων μικρών ιστοριών: θεωρητικές και διδακτικές διαστάσεις*. Αθήνα: Μεταίχμιο.
- Σπίνκ, Τ. (1990). *Τα Παιδιά ως Αναγνώστες*. Αθήνα: Καστανιώτη.
- Σταθόπουλος, Γ. (2009). *Λαϊκός Πολιτισμός στο Σύγχρονο Διαπολιτισμικό Σχολείο*. Ανακτήθηκε στις 20 Μαΐου, 2009 από:
<http://www.eipe.gr/praktika/praktika/stathopoulos.pdf>

Ξενόγλωσση

- Bainbridge, M. J., Pantaleo, S. & Ellis, M. (1999). Multicultural picture books: Perspectives from Canada. *The Social Studies*, July/August 1999, 183-188.
- Bandré, P. E. (2005). The status of the selection and use of children's literature in K-6 rural Ohio public school classrooms. *Doctoral Dissertation, University of Ohio, 2005*. Ανακτήθηκε 20 Αυγούστου, 2009 από www.scirus.com
- Banks, J. A. (2007). Multicultural education: Characteristics and goals. In J. A. Banks & C. A. McGee Banks (Eds.), *Multicultural education: Issues and perspectives* (pp. 3-30). USA: Malloy Lithographing.
- Banks, J. A. & McGee Banks, C. A. (2007). *Multicultural education: Issues and perspectives*. USA: Malloy Lithographing.
- Bennett, C. (2007). *Comprehensive multicultural education: Theory and practice*. USA: Pearson Education, Inc.
- Bosma, B. (1995). Cultivating multicultural sensitivity through children's literature. *24th International IBBY Congress, NCTE Convention, San Diego*.
- Buckleimer, W. (2007). Helping young children find and use information scholastic early childhood today, 21:6, 32-35 & 37-38.
- Colabucci, L. (2004). Reading and responding to multicultural children's literature with preservice teachers: A qualitative study of pedagogy and

- student perspectives. *Doctoral Dissertation, University of Ohio, 2004*. Ανακτήθηκε 20 Αυγούστου, 2009 από www.scirus.com
- Cole, M. E. & Valentine, P. D. (2000). Multiethnic children portrayed in children's picture books. *Child and Adolescent Social Work Journal*, 17:4, 305-317.
- Cox, S. & Calda, L. (1990). Multicultural literature: Mirrors and windows on global community. *The Reading Teacher*, 582-589
- Delibanidou, G., Tsapakidou, A. & Raptis, G. (2009). Language and intercultural education; understanding cultural diversity through literature. International Congress: *Intercultural Education: Paideia, Polity, Demoi*. Athens 24-26 of June 2009.
- Derman – Sparks, L. (2009). Ten quick ways to analyze children's books for sexism and racism. Ανακτήθηκε στις 20 Μαΐου, 2009 από www.scirus.com
- Eubanks, P. (1999). Learning to be a connoisseur of books: Understanding picture books as an art medium. *Art Education*, 52:6, 38-44.
- Evans, J. (1998). Responding to illustrations in picture story books. *Illustrations in Picture Books*, 27-31.
- Gambrell, L. (1996). Creating Classroom Cultures that Foster Reading Motivation. *The Reading Teacher*, 50:1.
- Gill, I. (2004). Story and stereotype: Aboriginal literature as anti-racist education. *Master, University of Lethbridge*. Ανακτήθηκε στις 23 Αυγούστου 2009 από: www.scirus.com
- Gomez, N. (2003). Perceptions of stereotypes in Hispanic children's literature. *Doctoral Dissertation, University of Louisiana, 2003*. Ανακτήθηκε 6 Οκτωβρίου 2009 από www.scirus.com
- Granahan, M. L. (1999). The selection and use of multicultural children's literature. *Doctoral Dissertation, University of Toronto, 1999*. Ανακτήθηκε 3 Μαρτίου, 2009 από: www.scirus.com
- Grant, A. C. & Sleeter, C. E. (2007). Race, class, gender and disability in the classroom. In J. A. Banks & C. A. McGee Banks (Eds.), *Multicultural education: Issues and perspectives* (pp. 63-83). USA: Malloy Lithographing.

- Hawkins, K. (2007). Developing anti-racist futures through anti-bias multicultural early childhood education. Ανακτήθηκε στις 3 Μαρτίου, 2009 από: http://eprints.usq.edu.au/3754/1/Hawkins_Racisms_in_the_New_World_Order_Conference_Paper_2007.pdf
- Holland, M. (2005). Using quilts and quilt picture books to celebrate diversity with young children. *Early Childhood Educational Journal*, 32:4, 243-247.
- Jetton, T. & Davis, E. (2005). Preservice teachers develop an understanding of diversity issues through multicultural literature. *Multicultural Perspectives*, 7:1, 30-38.
- Johns, J. & VanLeirsburg, P. (1995). Fostering multicultural awareness through literature.
- Johnson, K. & Dickinson, G. (2005). Guiding young readers to multicultural literature. *Library Media Connection*, 42-43.
- Kim, K. S. B., Greif Green, L. J & Klein, F. E. (2006). Using storybooks to promote multicultural sensitivity in elementary school children. *Multicultural Counselling and Development*, 34: 223-234.
- Lechner, V. J. (1993). Picture books as portable art galleries. *Art Education*, 46:2, 34-40.
- Marshall, S. C. (1998). Using children's storybooks to encourage discussions among diverse populations. *Childhood Education*, 74:4, 194-199.
- Mendoza, J. & Reese, D. (2001). Examining multicultural picture books for the early childhood classroom: Possibilities and pitfalls. Ανακτήθηκε 10 Μαρτίου, 2009 από: <http://ecrp.uiuc.edu/v3n2/mendoza.html>
- Nieto, S. (2007). School reform and student learning: A multicultural perspective. In J. A. Banks & C. A. McGee Banks (Eds.), *Multicultural education: Issues and perspectives* (pp. 425-443). USA: Malloy Lithographing.
- Nieto, S. (2009). *Teaching Multicultural Literature*. Workshop 1. Ανακτήθηκε στις 10 Ιουνίου, 2009 από: <http://www.learner.org/workshops/tml/workshop1/commentary3.html>
- Pyterek, M. (2006). How can a teacher begin to help her kindergarten students gain "authentic" cultural understandings about native North

- Americans through children's literature? *Doctoral dissertation, National – Louis University, 2006*. Ανακτήθηκε 23 Αυγούστου 2009 από: www.scirus.com
- Ramsey, G. P. (1987). *Teaching and learning in a diverse world: Multicultural education for young children*. New York: Teachers College Press.
- Taylor, L. (2008). Multicultural literature in the K-8 classroom. *Ocean County Library*. Ανακτήθηκε 22 Αυγούστου, 2009 από: www.scirus.com
- Sipe, L. (1999). Children's response to literature: Author, text, reader, context. *Theory into Practice*, 38:3, 120-129.
- Sipe, L. (1998). How picture books work: A semiotically framed theory of text-picture relationships. *Children's Literature in Education*, 29:2, 97-108.
- Siraj- Blatchford, I. (1994). *The early years: Laying the foundations for racial equality*. London: Trentham Books Limited.
- Stephens, E. K. (2008). A quick guide to selecting great informational books for young children. *The Reading Teacher*, 61:6, 488-490.
- Willard Hall, K. (2004). A critical analysis of the books read aloud by Kindergarten teachers and their reasons for book selection. *Doctoral Dissertation, University of Florida, 2004*. Ανακτήθηκε στις 8 Σεπτεμβρίου, 2009 από: www.scirus.com
- Zeece, P. (1996). Once upon a time: Fables, folktales and fairy tales. *Early Childhood Educational Journal*. 24:1, 37-41.

*Τα Εικονογραφημένα Βιβλία που χρησιμοποιήθηκαν:

- Βαρβαρούση, Λ. (2002). *Προσοχή! Το Πρόβατο... Δαγκώνει!* Εικ. Βαρβαρούση, Λ. Αθήνα: Παπαδόπουλος.
- Colombini-Monti, J. *Στη Χώρα του Ταμ Ταμ*. Εικ. Mariara. Αθήνα: Harmi-Press.
- Νικολούδη, Φ. (2000). *Το Χαρούμενο Λιβάδι*. Εικ. Φόρτωμα, Σ. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
- Rodarri, G. (2007). *Ένα και Επτά*. Εικ. Facchini, V. Αθήνα: Καλειδοσκόπιο.
- Weulersse, O. (2009). *Ο Νασρεντίν και ο γάιδάρός του*. Εικ. Dautremer, R. Μπφ. Ζωΐδη, Ρ. Αθήνα: Παπαδόπουλος.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

❖ ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΤΩΝ ΔΥΟ ΤΑΞΕΩΝ:**Όνόματα Παιδιών: 31^ο Νηπιαγωγείο Ν. Σμύρνης Λάρισας**

1. Νίκος
2. Μιχάλης
3. Μάρκος *
4. Μαρία, Φ.
5. Σόνια *
6. Θεοδώρα
7. Γιώργος **
8. Βαγγέλης, Σ.
9. Χρήστος
10. Βαγγέλης, Π.
11. Μωυσής **
12. Γιάννης **
13. Άγγελος - Ιωσήφ **
15. Τασία **
16. Μαρία, Κ. (Μαριλύ) **
17. Εύα
18. Νίνα (Αντωνία)
19. Βάσω
20. Χριστίνα **
21. Ελένη
22. Σταύρος
23. Τάσος **
24. Λένα **
25. Άγγελος, Σ. **

* Τα δύο αυτά παιδιά κατάγονται από την Αλβανία.

** Τα παιδιά αυτά ανήκουν στη φυλή των Rom.

Όνόματα Παιδιών: 2^ο Ολοήμερο Νηπιαγωγείο Φαλάνης

1. Θάνος, Μ.
2. Αποστολία
3. Αμαρίλντο (Ίλντυ) *
4. Σπυριδούλα
5. Μαρία *
6. Σοφία
7. Ραφαήλ
8. Κωνσταντίνος Γ.
9. Ευαγγελία
10. Αθανασία
11. Ζωή
12. Κωνσταντίνα
13. Ντορίνα (Θεοδώρα)
14. Γεωργία
15. Μιχάλης
16. Θάνος, Κ.
17. Εύα
18. Δημήτρης
19. Κωνσταντίνος, Μ. **
20. Αρσένης

* Τα δύο αυτά παιδιά κατάγονται από την Αλβανία.

** Το παιδί αυτό έχει κατά το ήμισυ καταγωγή από την Αλβανία.

❖ ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΑ:

Φύλλο Έρευνας (1^ο)

Νηπιαγωγείο:

Ημερομηνία:

Αριθμός Νηπίων:

Αριθμός Νηπίων Σήμερα:

Βιβλίο: «Το Χαρούμενο Λιβάδι»

Ερωτήσεις:

- 1) Σας άρεσε το παραμύθι;.....
- 2) Γιατί σας άρεσε; / Γιατί δεν σας άρεσε;.....
- 3) Τι σας άρεσε πιο πολύ στο παραμύθι / Τι δεν σας άρεσε καθόλου;.....
- 4) Θα χαρίζατε αυτό το παραμύθι σε ένα φίλο σας; / Γιατί ναι / όχι;.....
- 5) Αν θέλατε να δώσετε ένα δικό σας τίτλο στο παραμύθι, ποιόν θα δίνατε;.....
- 6) Γιατί ακριβώς μας μιλάει το παραμύθι;.....
- 7) Πώς ακριβώς είναι ο πρωταγωνιστής (Παπαρούνα), μπορείτε να τον περιγράψετε;.....
- 8) Τα άλλα λουλούδια την συμπαθούσαν / αγαπούσαν;.....
- 10) Γιατί (την συμπαθούσαν / αντιπαθούσαν);.....
- 11) Τους πείραζε που ήταν διαφορετική από αυτά;.....
- 12) Θα θέλατε να έχετε μία φίλη σαν την παπαρούνα; / Γιατί ναι / όχι;.....
- 13) Εμείς όλοι μοιάζουμε μεταξύ μας; Γιατί ναι / όχι;.....
- 14) Αν ήσασταν ένας ήρωας του παραμυθιού, ποιός θα θέλατε να ήσασταν;/ Γιατί;.....
- 15) Αν θέλατε να δώσετε ένα δικό σας τέλος στο παραμύθι, ποιό θα ήταν αυτό;.....

Φύλλο Έρευνας (2^ο)

Νηπιαγωγείο:

Ημερομηνία:

Αριθμός Νηπίων:

Αριθμός Νηπίων Σήμερα:

Βιβλίο: «Ένα συν Επτά»

Ερωτήσεις:

- 1) Σας άρεσε το παραμύθι;.....
- 2) Γιατί σας άρεσε; / Γιατί δεν σας άρεσε;.....
- 3) Τι σας άρεσε πιο πολύ στο παραμύθι / Τι δεν σας άρεσε καθόλου;.....
- 4) Θα χαρίζατε αυτό το παραμύθι σε ένα φίλο σας; / Γιατί ναι / όχι;.....
- 5) Αν θέλατε να δώσετε ένα δικό σας τίτλο στο παραμύθι, ποιόν θα δίνατε;.....
- 6) Γιατί ακριβώς μας μιλάει το παραμύθι;.....
- 7) Πώς ακριβώς είναι οι πρωταγωνιστές της ιστορίας, μπορείτε να τους περιγράψετε;.....
- 8) Τα παιδιά της ιστορίας μοιάζουν μεταξύ τους;.....
- 9) Γιατί ναι / Γιατί όχι;.....
- 10) Ποιό από τα παιδιά θα θέλατε να γινόταν φίλος σας;.....
- 11) Γιατί;.....
- 13) Θα μπορούσατε να παίξετε με αυτά τα παιδιά;.....
- 14) Γιατί ναι / Γιατί όχι;.....
- 15) Αν ήσασταν ένας ήρωας του παραμυθιού, ποιός θα θέλατε να ήσασταν; / Γιατί;.....
- 16) Αν θέλατε να δώσετε ένα δικό σας τέλος στο παραμύθι, ποιό θα ήταν αυτό;.....

Φύλλο Έρευνας (3^ο)

Νηπιαγωγείο:

Ημερομηνία:

Αριθμός Νηπίων:

Αριθμός Νηπίων Σήμερα:

Βιβλίο: «Ο Νασρεντίν και ο γάιδαρός του»

Ερωτήσεις:

- 1) Σας άρεσε το παραμύθι;.....
- 2) Γιατί σας άρεσε; / Γιατί δεν σας άρεσε;.....
- 3) Τι σας άρεσε πιο πολύ στο παραμύθι / Τι δεν σας άρεσε καθόλου;.....
- 4) Θα χαρίζατε αυτό το παραμύθι σε ένα φίλο σας; / Γιατί ναι / όχι;.....
- 5) Αν θέλατε να δώσετε ένα δικό σας τίτλο στο παραμύθι, ποιόν θα δίνατε;.....
- 6) Γιατί ακριβώς μας μιλάει το παραμύθι;.....
- 7) Πώς ακριβώς είναι ο πρωταγωνιστής (Νασρεντίν), μπορείτε να τον περιγράψετε;.....
- 8) Ο Νασρεντίν μοιάζει με τους υπόλοιπους ανθρώπους στο βιβλίο;.....
- 9) Γιατί ναι / Γιατί όχι;.....
- 10) Ο Νασρεντίν μοιάζει με μας;.....
- 11) Γιατί ναι / Γιατί όχι;.....
- 12) Θα θέλατε να είχατε ένα φίλο σαν τον Νασρεντίν;.....
- 13) Γιατί ναι / Γιατί όχι;.....
- 14) Αν ήσασταν ένας ήρωας του παραμυθιού, ποιός θα θέλατε να ήσασταν; / Γιατί;.....
- 15) Αν θέλατε να δώσετε ένα δικό σας τέλος στο παραμύθι, ποιό θα ήταν αυτό;.....

Φύλλο Έρευνας (4^ο)

Νηπιαγωγείο:

Ημερομηνία:

Αριθμός Νηπίων:

Αριθμός Νηπίων Σήμερα:

Βιβλίο: «Στην χώρα του Ταμ-Ταμ»

Ερωτήσεις:

- 1) Σας άρεσε το παραμύθι;.....
- 2) Γιατί σας άρεσε; / Γιατί δεν σας άρεσε;.....
- 3) Τι σας άρεσε πιο πολύ στο παραμύθι / Τι δεν σας άρεσε καθόλου;.....
- 4) Θα χαρίζατε αυτό το παραμύθι σε ένα φίλο σας; / Γιατί ναι / όχι;.....
- 5) Αν θέλατε να δώσετε ένα δικό σας τίτλο στο παραμύθι, ποιόν θα δίνατε;.....
- 6) Γιατί ακριβώς μας μιλάει το παραμύθι;.....
- 7) Πώς ακριβώς είναι οι πρωταγωνιστές της ιστορίας, μπορείτε να τους περιγράψετε;.....
- 8) Τα παιδιά της ιστορίας μοιάζουν μεταξύ τους;.....
- 9) Γιατί ναι / Γιατί όχι;.....
- 10) Θα μπορούσατε να γίνετε φίλοι με τα παιδιά της ιστορίας;.....
- 11) Γιατί ναι / Γιατί όχι;.....
- 12) Θα μπορούσατε να παίξετε με αυτά τα παιδιά;.....
- 13) Γιατί ναι / Γιατί όχι;.....
- 14) Αν ήσασταν ένας ήρωας του παραμυθιού, ποιός θα θέλατε να ήσασταν; / Γιατί;.....
- 15) Αν θέλατε να δώσετε ένα δικό σας τέλος στο παραμύθι, ποιό θα ήταν αυτό;.....

Φύλλο Έρευνας (5^ο)

Νηπιαγωγείο:

Ημερομηνία:

Αριθμός Νηπίων:

Αριθμός Νηπίων Σήμερα:

Βιβλίο: «Προσοχή! Το Πρόβατο Δαγκώνει!»

Ερωτήσεις:

- 1) Σας άρεσε το παραμύθι;.....
- 2) Γιατί σας άρεσε; / Γιατί δεν σας άρεσε;.....
- 3) Τι σας άρεσε πιο πολύ στο παραμύθι / Τι δεν σας άρεσε καθόλου;.....
- 4) Θα χαρίζατε αυτό το παραμύθι σε ένα φίλο σας; / Γιατί ναι / όχι;.....
- 5) Αν θέλατε να δώσετε ένα δικό σας τίτλο στο παραμύθι, ποιόν θα δίνατε;.....
- 6) Γιατί ακριβώς μας μιλάει το παραμύθι;.....
- 7) Πώς ακριβώς είναι ο πρωταγωνιστής (Πρόβατο), μπορείτε να τον περιγράψετε;.....
- 8) Έμοιαζε με τα άλλα πρόβατα; Γιατί;.....
- 9) Τα άλλα πρόβατα το συμπαθούσαν / αγαπούσαν;.....
- 10) Γιατί (το συμπαθούσαν/ αντιπαθούσαν);.....
- 11) Τους πείραζε που ήταν διαφορετικό από αυτά;.....
- 12) Θα θέλατε να έχετε ένα φίλο σαν το Πρόβατο αυτό;.....
- 13) Γιατί ναι / Γιατί όχι;.....
- 14) Αν ήσασταν ένας ήρωας του παραμυθιού, ποιός θα θέλατε να ήσασταν; / Γιατί;.....
- 15) Αν θέλατε να δώσετε ένα δικό σας τέλος στο παραμύθι, ποιό θα ήταν αυτό;.....

❖ ΑΠΟΜΑΓΝΗΤΟΦΩΝΗΣΕΙΣ:

1) Επεξεργασία – Συζήτηση των Εικονογραφημένων

1^η Μέρα Έρευνας: «Το Χαρούμενο Λιβάδι»

31^ο Νηπιαγωγείο Ν. Σμύρνης Λάρισας

Αριθμός Νηπίων: 21

- **Εισαγωγή** (Πριν τα παιδιά δουν το βιβλίο που θα τους αναγνωστεί):
  - Ν: **Γιατί ακριβώς μπορεί να μας μιλάει το παραμύθι, που σας έφερα σήμερα και θα σας διαβάσω;**
  - Μαριλύ (Μαρία, Κ.): *Για ζώα.*
  - Βαγγέλης, Σ.: *Για πουλάκια.*
  - Μάρκος: *Για όμορφα πράγματα.*
  - Σόνια: *Για ανθρώπους.*
  - Θεοδώρα: *Για ανθρώπους.*
  - Μαρία, Φ.: *Για αγάπη.*
  - Εύα: *Για ζώα που είναι μέσα στο δάσος.*
  - Χριστίνα: *Για λύκο και κατσικάκια.*
  - Γιάννης: *Για παράδεισο που έμνε κάποιος.*
  - Τασία: *Για δέντρα.*
  - Μιχάλης: *Ο Τζακ και η φασολιά.*
  - Βαγγέλης, Π.: *Για ζώα.*
  - Ν: **Τώρα θα σας δείξω το εξώφυλλο του παραμυθιού, γιατί μπορεί να μας μιλάει;**
  - Πολλά Παιδιά: *Για λουλούδια.*
  - Άλλα Παιδιά: *Για τις μαργαρίτες.*
  - Σόνια: *Και για τις Παπαρούνες.*
  - Βαγγέλης, Σ.: *Για την αγάπη.*
  - Μαρία, Φ.: *Για τη φύση.*
- **Μετά την ανάγνωση του εικονογραφημένου:**
  - Ν: **Σας άρεσε το παραμύθι;**
  - Παιδιά: *Ναι!*
  - Ν: **Τι σας άρεσε περισσότερο στο παραμύθι;**
  - Θεοδώρα: *Εκεί που έσκυψε ο άνθρωπος.*
  - Ν: **Τι ήθελε να δει και έσκυψε;**
  - Θεοδώρα: *Την παπαρούνα.*

- Μάρκος: Μ' άρεσε με το κοριτσάκι που πετάει με το μπαλόκι.
- Νίκος: Αυτό με το ζωγράφο.
- Μωυσής: Ο Ήλιος.
- Ιωσήφ: Εμένα μου άρεσαν τα λουλούδια.
- **N: Ποιά λουλούδια σου άρεσαν, οι μαργαρίτες ή οι παπαρούνες ή και τα δύο;**
- Ιωσήφ: Οι μαργαρίτες.
- N: Γιατί σου άρεσαν οι μαργαρίτες;
- Τασία: Γιατί είναι πιο ωραίες.
- Ιωσήφ: Γιατί είναι πιο ωραίες.
- Αγγελική: Εμένα μου άρεσε η Παπαρούνα
- **N: Γιατί σου άρεσε η Παπαρούνα;**
- Αγγελική: Γιατί είναι πιο ωραία.
- **N: Τι έχει και είναι πιο ωραία από τη μαργαρίτα;**
- Αγγελική: Το μαύρο.
- **N: Το μαύρο που έχει στο κέντρο;**
- Αγγελική: Ναι.
- Εύα: Εμένα μου άρεσε πιο πολύ εκεί που είναι... από έναν εκεί πέρα (και δείχνει την εικόνα)
- **N: Εκεί που οι μαργαρίτες μετριόντουσαν με τις μεζούρες;**
- Εύα: Ναι.
- Σόνια: Όταν ήταν χαρούμενες οι μαργαρίτες.
- **N: Στο τέλος, που ήταν ευτυχισμένες;**
- Σόνια: Ναι.
- Βαγγέλης, Σ.: Με το ζωγράφο.
- **N: Αν είχες αυτό το παραμύθι θα το χάριζες σε μια φίλη, σε ένα φίλο σου και γιατί;**
- Μαρία, Φ.: Ναι. Γιατί είναι φίλος μου που με παίζει πολύ καλά.
- Χριστίνα: Ναι. Γιατί μου άρεσε.
- Μαριλύ: Ναι.
- **N: Αν εσείς έπρεπε να γράψετε αυτό το παραμύθι, τι τίτλο θα δίνετε;**
- Μιχάλης: Τα όμορφα λουλούδια.
- Αγγελική: Μου αρέσουν όλα τα λουλούδια.
- Βαγγέλης, Σ.: Μου αρέσουν τα λουλούδια.
- Θεοδώρα: Ωραία λουλούδια
- Μωυσής: Το δάσος με τις παπαρούνες.
- Χριστίνα: Πως θα ήταν όμορφες οι παπαρούνες.
- Σόνια: Μαζί είναι ωραία.
- **N: Πώς ήταν η Παπαρούνα, μπορείτε να μου την περιγράψετε;**
- Ελένη: Καλή.
- **N: Σου άρεσε δηλαδή;**
- Ελένη: Ναι.
- Μαριλύ: Κόκκινη.

- Παιδιά: *Και μαύρο.*
- **N:** *Σας άρεσε πως ήταν μέσα στο λιβάδι;*
- Παιδιά: *Ναι.*
- Εύα: *Κόκκινη και μαύρο*
- **N:** *Τα άλλα λουλούδια την αγαπούσαν;*
- Κάποια Παιδιά: *Ναι.*
- Αγγελική: *Όχι.*
- **N:** *Γιατί δεν την αγαπούσαν;*
- Μαριλύ: *Γιατί ήτανε κακιά.*
- **N:** *Ήτανε η Παπαρούνα κακιά;*
- Αγγελική: *Γιατί είχε αγκάθια.*
- Μάρκος: *Επειδή ήταν πιο μεγάλη.*
- Σόνια: *Γιατί δεν ήτανε ίδια με αυτούς.*
- **N:** *Γιατί δεν ήτανε ίδια με αυτούς;*
- Σόνια: *Γιατί είχε κόκκινο.*
- **N:** *Και τα άλλα ήταν άσπρα.*
- Παιδιά: *... και κίτρινα.*
- **N:** *Δηλαδή τους πείραζε που ήταν διαφορετική;*
- Παιδιά: *Ναι!*
- **N:** *Εσείς θα θέλατε μία φίλη σαν την Παπαρούνα;*
- Τα περισσότερα: *Ναι.*
- Μιχάλης: *Όχι.*
- **N:** *Γιατί;*
- Μιχάλης: *Δεν θα ήθελα να την έχω φίλη γιατί οι παπαρούνες δεν είναι τόσο ψηλές όσο εμάς.*
- **N:** *Αν ήσουν και συ λουλουδάκι, θα ήθελες να έχεις φίλη την Παπαρούνα;*
- Μιχάλης: *Ναι.*
- **N:** *Εσύ Νίνα, γιατί δεν θα έκανες παρέα μαζί της, τι δεν σου αρέσει;*
- Νίνα: *(δεν απαντά)*
- **N:** *Δεν σου αρέσει το χρώμα της, το κοτσάνι της, δεν ήτανε καλή;*
- Νίνα: *Το χρώμα της.*
- **N:** *Αν εσείς ήσασταν σε αυτό το παραμύθι ποιος θα θέλατε να ήσασταν;*
- Βάσω: *Μαργαρίτα.*
- Εύα: *Το άσπρο.*
- **N:** *Γιατί θα ήθελες να ήσουν η μαργαρίτα;*
- Εύα: *Γιατί τα άλλα έχουν αγκάθια.*
- Χριστίνα: *Παπαρούνα.*
- **N:** *Γιατί;*
- Χριστίνα: *Γιατί είναι πολύ καλή.*
- Νίνα: *Μαργαρίτα.*
- **N:** *Γιατί;*

- Νίνα: *Γιατί η Παπαρούνα έχει αγκάθια.*
- Αγγελική: *Παπαρούνα.*
- **N: Γιατί;**
- Αγγελική: *Γιατί μ' αρέσει πάρα πολύ.*
- Μαριλύ: *Μαργαρίτα.*
- **N: Γιατί;**
- Μαριλύ: *Γιατί μ' αρέσει το χρώμα.*
- Τασία: *Τα κόκκινο.*
- **N: Για ποιο λόγο;**
- Τασία: *Γιατί μ' αρέσει το χρώμα.*
- Γιάννης: *Μαργαρίτα.*
- **N: Για ποιο λόγο;**
- Γιάννης: *Γιατί είναι μικρές.*
- **N: Αν θα θέλατε να δώσετε ένα δικό σας τέλος στο παραμύθι ποιο θα ήταν αυτό; Πώς θα το τελειώνατε;**
- Μάρκος: *Τι εννοείτε με αυτό;*
- **N: Αν δηλαδή εσύ ήθελες να γράψεις ένα δικό σου τέλος, πώς θα το τελειώνες;**
- Μάρκος: *Στην τελευταία σελίδα;*
- **N: Ναι. Τι λόγια θα έγραφε σε αυτήν;**
- Μάρκος: *Αγαπώ το δάσος.*
- Μιχάλης: *Το δάσος είναι ζωή.*
- Βαγγέλης, Σ.: *Αγαπάμε πάρα πολύ τη φύση και τα λουλούδια.*
- Σόνια: *Αγαπάμε τα λουλούδια.*
- Θεοδώρα: *Αγαπώ τα λουλούδια.*
- Μαρία, Φ.: *Αγαπώ τη φύση.*
- **N: Το θυμόσαστε το παραμύθι; (την επόμενη μέρα)**
- Παιδιά: *Ναι.*
- **N: Πώς το λένε;**
- Παιδιά: *Τα λουλουδάκια.*
- Μιχάλης: *Οι μαργαρίτες και οι παπαρούνες.*
- **N: Σε ποιούς άρεσε;**
- Παιδιά: *Ναι (όλα απάντησαν θετικά εκτός της Νίνας).*
- **N: Γιατί δεν σου άρεσε Νίνα;**
- Νίνα: *Δεν μου άρεσε το λιβάδι.*
- **N: Γιατί ακριβώς μας μιλούσε το παραμύθι;**
- Βαγγέλης, Σ.: *Για αγάπη, για τη φύση, για τα λουλούδια και για τις παπαρούνες και για τις μαργαρίτες.*

1^η Μέρα Έρευνας: «Το Χαρούμενο Λιβάδι»

2^ο Ολοήμερο Νηπιαγωγείο Φαλάνης

Αριθμός Νηπίων: 19

- **Εισαγωγή** (Πριν τα παιδιά δουν το βιβλίο που θα τους αναγνωστεί):
  - **N: Γιατί ακριβώς μπορεί να μας μιλάει το παραμύθι, που σας έφερα σήμερα και θα σας διαβάσω;**
  - Ευαγγελία: Για την Κοκκινোসκουφίτσα.
  - Σοφία: Για την Χιονάτη.
  - Ραφαήλ: Τα Τρία Γουρουνάκια.
  - Ζωή: Η Ωραία Κοιμωμένη.
  - Κωνσταντίνα: Η Βασίλισσα του Χιονιού.
  - Κωνσταντίνος, : Για τη Χιονάτη.
  - Αθανασία: Για τη Σταχτοπούτα.
  - Μιχάλης: Για το Λαγό.
  - Εύα: Για ελέφαντες.
  - Αποστολία: Για τα Τρία Κατσικάκια.
  - Αμαρίλντο: Για την πριγκίπισσα.
  - Θάνος, Μ: Τα Τρία Κατσικάκια.
  - Μαρία: Για Παραμύθια.
  - Γεωργία: Το Μαγεμένο Λιβάδι.
  - **N: Τώρα θα σας δείξω το εξώφυλλο του παραμυθιού, γιατί μπορεί να μας μιλάει;**
  - Παιδιά: Για τα λουλούδια.
  - Σοφία: Για τα λουλούδια.
  - Μιχάλης: Τα κόκκινα λουλούδια.
  - Γεωργία: Το Χαρούμενο Λιβάδι.
  - **N: Το ξέρεις Γεωργία το παραμύθι;**
  - Γεωργία: Όχι, ξέρω να διαβάζω.
  - **N: Το Χαρούμενο Λιβάδι, λέγεται λοιπόν το παραμύθι.**

- **Μετά την ανάγνωση του εικονογραφημένου:**
  - **N: Σας άρεσε το παραμύθι;**
  - Παιδιά: Ναι!
  - **N: Υπάρχει κάποιο παιδάκι που δεν του άρεσε καθόλου αυτό το παραμύθι;**
  - Παιδιά: Όχι.
  - **N: Γιατί σας άρεσε αυτό το παραμύθι;**
  - Θάνος, Μ: Που ήρθε ο ζωγράφος και ζωγράφισε.
  - Αποστολία: Γιατί ήρθαν και άλλες παπαρούνες.

- Μαρία: *Τα λουλούδια μου αρέσουν.*
- Αμαρίλντο: *Επειδή μου αρέσουν τα λουλούδια.*
- Κωνσταντίνος, Γ : *Γιατί έχει λουλούδια.*
- Ευαγγελία: *Μου άρεσε πιο πολύ εκεί που παντρεύτηκαν.*
- **N: *Οι μαργαρίτες με τις παπαρούνες; Εκεί σου άρεσε περισσότερο; Γιατί;***
- Ευαγγελία: *Γιατί μου άρεσε πολύ.*
- Αθανασία: *Τα ροζ λουλούδια, γιατί μου αρέσουν.*
- Ζωή: *Όταν έδιωχναν την παπαρούνα.*
- N: *Γιατί σου άρεσε αυτό Ζωή;*
- Ζωή: *Γιατί ήταν καλύτερα μόνες τους.*
- Κωνσταντίνα: *Μου άρεσε που παντρεύτηκαν και έκαναν λουλούδια.*
- Γεωργία: *Μου άρεσε βασικά γιατί η παπαρούνα έγινε φίλη τους.*
- **N: *Για πες μας περισσότερα.***
- Γεωργία: *Γιατί την δέχτηκαν στο λιβάδι τους.*
- Μιχάλης: *Μου άρεσε που έγιναν φίλες.*
- Θάνος, Κ: *Για τα λουλούδια που παντρεύτηκαν.*
- Εύα: *Μου άρεσε πολύ το παραμύθι.*
- Κωνσταντίνος, Μ: *Όταν ήταν ο ζωγράφος.*
- Δημήτρης: *Για τα λουλούδια.*
- **N: *Τι σας άρεσε περισσότερο στο παραμύθι;***
- Θάνος, Μ.: *Όταν παντρεύτηκαν οι μαργαρίτες με τις παπαρούνες.*
- Κωνσταντίνος, Γ : *Όλα.*
- Ευαγγελία: *Όταν παντρεύτηκαν γιατί ήταν πολύ ευτυχισμένα.*
- **N: *Είναι κάτι που δεν σας άρεσε στο παραμύθι; Αν ναι τι είναι αυτό;***
- Θάνος, Μ.: *Όταν έλεγαν να την διώξουνε.*
- **N: *Γιατί;***
- Θάνος, Μ.: *Δεν την ήθελαν γιατί δεν είναι ίσα με αυτές.*
- **N: *Και αυτό τι νομίζεις ότι ήταν, σωστό, λάθος;***
- Θάνος, Μ.: *Λάθος.*
- Κωνσταντίνα: *Γιατί ήθελαν να την κόψουν.*
- Αθανασία: *Δεν μου άρεσε που ήθελαν να κόψουν την Παπαρούνα.*
- **N: *Για ποιο λόγο;***
- Αθανασία: *Γιατί έχει και αυτό το λουλουδάκι ψυχή.*
- Ευαγγελία: *Όταν ήθελαν να κόψουν την Παπαρούνα.*
- **N: *Για ποιο λόγο;***
- Ευαγγελία: *Γιατί είναι κρίμα και πρώτον δεν είναι και τόσο καλό.*
- **N: *Κάποιο άλλο παιδάκι που δεν του άρεσε κάτι στο παραμύθι;***
- Θάνος, Κ.: *Που έκοψαν την Παπαρούνα.*
- **N: *Θυμάσαι να την έκοψαν;***
- Θάνος, Κ.: *Όχι.*

- **N:** *Τότε τι ακριβώς δεν σου άρεσε;*
- Θάνος, Κ.: *Αυτό που είπαν και τα άλλα παιδιά.*
- **N:** *Στα υπόλοιπα παιδιά είναι κάτι που δεν τους άρεσε;*
- Κάποια παιδιά (ταυτόχρονα): *Εμένα μου άρεσαν όλα!*
- Και κάποια άλλα: *Και μένα, και μένα!*
- Εύα: *Την Παπαρούνα που την διώξανε.*
- **N:** *Γιατί Εύα;*
- Εύα: *Επειδή μου άρεσε η Παπαρούνα.*
- Κωνσταντίνος : *Που ήθελαν να την διώξουν.*
- **N:** *Γιατί;*
- Κωνσταντίνος : *Γιατί έχει και αυτή ψυχή.*
- **N:** *Αν θα θέλατε να δώσετε εσείς έναν δικό σας τίτλο στο παραμύθι ποιος θα ήταν;*
- Μιχάλης: *«Πεταλούδες».*
- Γεωργία: *«Το Μαγεμένο Λιβάδι».*
- Θάνος, Κ: *«Το Κόκκινο Λιβάδι».*
- Εύα: *«Το Κόκκινο Λιβάδι».*
- Ζωή: *«Η Σταχτοπούτα».*
- Κωνσταντίνα: *«Το Χρυσό Λιβάδι».*
- **N:** *Για ποιο λόγο;*
- Κωνσταντίνα: *Γιατί μου αρέσει το χρώμα.*
- Σοφία: *«Η Κοκκινোসκουφίτσα».*
- Ραφαήλ: *«Η Κοκκινোসκουφίτσα».*
- Θάνος, Μ.: *«Τα Τρία Κατσικάκια».*
- **N:** *Νομίζεις ότι ταιριάζει;*
- Παιδιά: *Όχι!*
- Αθανασία: *Εγώ θα έδινα: «Το Χρυσό Λιβάδι».*
- Ευαγγελία: *«Το Χρυσό Λιβάδι», γιατί ήταν πολύ όμορφες οι μαργαρίτες.*
- Αποστολία: *«Τα Χρυσά Λουλούδια».*
- **N:** *Για ποιο λόγο;*
- Αποστολία: *Γιατί θα ήθελα να είναι χρυσά.*
- **N:** *Όλα τους;*
- Αποστολία: *Ναι.*
- **N:** *Να έχουν όλα το ίδιο χρώμα, για ποιο λόγο;*
- Αποστολία: *Για να είναι όλα ίδια.*
- **N:** *Δεν σου αρέσει δηλαδή που είναι διαφορετικά τα λουλούδια μεταξύ τους;*
- Αποστολία: *Μου αρέσει.*
- **N:** *Τότε γιατί;*
- Αποστολία: *(σκέφτεται)*
- **N:** *Σου αρέσει το χρυσό μήπως;*
- Αποστολία: *Ναι.*

- **N: Αν αγοράζατε αυτό το παραμύθι, θα το χαρίζατε σε ένα φίλο σας;**
- Θάνος, Μ.: *Ναι.*
- N: *Για ποιο λόγο;*
- Θάνος, Μ.: *Γιατί θα ήταν κολλητός μου.*
- N: *Σου άρεσε δηλαδή;*
- Θάνος, Μ.: *Ναι, πολύ!*
- Σοφία: *Όχι.*
- N: *Γιατί όχι;*
- Σοφία: *Γιατί θα ήθελα να το κρατήσω για μένα.*
- N: *Όχι, αν θα το αγοράζες για δώρο.*
- Σοφία: *Ναι.*
- Ραφαήλ: *Θα το έδινα.*
- Ευαγγελία: *Αν γιόρταζε.*
- N: *Για ποιο λόγο;*
- Ευαγγελία: *Γιατί θα ήθελα να του πάρω δώρο.*
- N: *Και θα διάλεγες αυτό το παραμύθι;*
- Ευαγγελία: *Ναι.*
- Γεωργία: *Θα το χάριζα στη Μαρία.*
- N: *Για ποιο λόγο;*
- Γεωργία: *Γιατί θέλουμε να παίζουμε και αν μπορώ να της το διαβάσω, θα της το διαβάσω.*
- **N: Γιατί ακριβώς μας μιλάει το παραμύθι;**
- Γεωργία: *Για τη φιλία και να μην μαλώνουμε με τους φίλους μας.*
- Ευαγγελία: *Για τα λουλούδια.*
- N: *Και για τι άλλο;*
- Ευαγγελία: *Για τις μαργαρίτες και για τις παπαρούνες.*
- Θάνος, Μ.: *Γιατί οι φίλοι πρέπει να σκέφτονται άμα τους έχουν φίλους ή άμα δεν τους έχουνε.*
- N: *Ποιον δηλαδή να μην έχουν φίλο;*
- Θάνος, Μ.: *Αυτό που έλεγε.*
- N: *Αυτό που έλεγε το παραμύθι;*
- Θάνος, Μ.: *Ναι.*
- N: *Και για τι άλλο μιλούσε;*
- Θάνος, Κ.: *Για το Κόκκινο Λιβάδι.*
- N: *Ήταν κόκκινο το λιβάδι;*
- Παιδιά: *Όχι, είχε πράσινο, άσπρο, κίτρινο, γαλάζιο και τις παπαρούνες.*
- N: *Πότε έγινε κόκκινο;*
- Παιδιά: *Όταν ήρθαν οι παπαρούνες.*
- Θάνος, Μ.: *Στο τέλος.*
- Κωνσταντίνα: *Όταν παντρεύτηκαν. Και όταν γέννησαν.*
- N: *Και τότε το λιβάδι τι χρώμα είχε;*

- Παιδιά: *Κόκκινο.*
- Ν: *Μόνο κόκκινο; Δεν είχε μαργαρίτες;*
- Παιδιά: *Ναι.*
- Ευαγγελία: *Κοκκινόασπρο.*
- Γεωργία: *Μπορεί να γεννήθηκαν και ροζ λουλουδάκια, γιατί κόκκινο και άσπρο μας κάνει ροζ.*
- Ν: *Ναι γεννήθηκαν και ροζ λουλουδάκια, μιας και παντρεύτηκαν, μπράβο το θυμάσαι.*
- Ν: **Ποιος θα μου περιγράψει πως ήταν η Παπαρούνα;**
- Κωνσταντίνα: *Κόκκινη...εεε... και δεν μπορούσε να καταλάβει τη γλώσσα από τις μαργαρίτες.*
- Αθανασία: *Κόκκινη και μαύρη.*
- Ν: *Κάτι άλλο για την Παπαρούνα;*
- Ευαγγελία: *Το κοτσάνι πράσινο, κόκκινη και μαύρη.*
- Ν: *Κάτι άλλο για την Παπαρούνα;*
- Γεωργία: *Είναι σκούρο το κοτσάνι της, έχει κόκκινο και μυρίζει ωραία.*
- Ν: *Έχεις δει και έχεις μυρίσει παπαρούνα, γι' αυτό το λες;*
- Γεωργία: *Ναι.*
- Εύα: *Το κοτσάνι πράσινο, κόκκινο.*
- Ν: **Τα άλλα τα λουλούδια την παπαρούνα την αγαπούσανε;**
- Παιδιά: *Όχι!*
- Ευαγγελία: *Στην αρχή όχι αλλά μετά ναι.*
- Ν: *Γιατί δεν την αγαπούσανε;*
- Ευαγγελία: *Γιατί είχε κόκκινο και δεν ταίριαζε με τις άλλες.*
- Εύα: *Γιατί ήταν κόκκινη.*
- Ν: *Μετά που την αγάπησαν, γιατί την αγάπησαν;*
- Θάνος, Μ.: *Γιατί μίλησαν τη γλώσσα τους.*
- Θάνος, Μ.: *Παίζανε μαζί τσουλήθρα και τα υπόλοιπα παιχνίδια.*
- Ν: *Τι κατάλαβαν δηλαδή και την παίζανε;*
- Θάνος, Μ.: *Κατάλαβαν τις λέξεις.*
- Ν: *Μπόρεσαν να συνεννοηθούν, σκέφτεστε κάτι άλλο;*
- Θάνος, Μ.: *Εγώ δεν μπορώ να σκεφτώ κάτι άλλο.*
- Γεωργία: *Γιατί κατάλαβαν ότι είναι λουλούδια και θα έπρεπε να παίξουν πιο πριν μαζί της.*
- Ν: **Θα θέλατε να είχατε μια φίλη σαν την παπαρούνα;**
- Παιδιά: *Ναι!*
- Ν: *Τα παιδιά που απάντησαν ναι, θέλω να μου πούνε γιατί.*
- Θάνος, Μ.: *Γιατί την αγαπάω.*
- Ν: **Για ποιο λόγο;**
- Θάνος, Μ.: *Γιατί μετά έγιναν φίλοι.*
- Ν: **Για ποιο λόγο έγιναν φίλοι;**
- Θάνος, Μ.: *Γιατί μπόρεσαν να συνεννοηθούν.*

- Αποστολία: *Γιατί την αγάπησαν τα άλλα λουλούδια.*
- Θάνος, Κ.: *Γιατί μου άρεσε ότι την είχαν φίλοι και ότι παντρευτήκανε.*
- Ευαγγελία: *Γιατί να μην την κάνω; Με όλα τα λουλούδια θα έκανα παρέα.*
- Γεωργία: *Γιατί είναι φιλική και βασικά γιατί είναι ωραία, γιατί είναι ωραία στο χρώμα και βασικά έχω και στο σπίτι μου.*
- Αθανασία: *Γιατί ήταν φιλική και μ' άρεσε ότι την έκαναν φίλη όλες οι παπαρούνες.*
- **N: Εμείς όλοι μοιάζουμε μεταξύ μας;**
- Παιδιά: *Όχι!*
- **N: Για κοιταχτείτε καλά και μετά πείτε μου γιατί;**
- Γεωργία: *Γιατί μπορεί να γεννηθήκαμε άλλη μέρα, μπορεί να είμαστε άλλο χρονών, μπορεί να είμαστε πιο μεγάλοι στο ύψος, μπορεί να έχουμε διαφορετικά χρώμα μαλλιά... Γιατί να μοιάζουμε; Αν είχαμε τρεις Γεωργίες δεν θα αναγνωρίζαμε, αν είχαμε τρεις Κωνσταντίνες δεν θα αναγνωρίζαμε, αν είχαμε πέντε Θάνους δεν θα αναγνωρίζαμε και ίδιους μάλιστα.*
- Αθανασία: *Γιατί γεννηθήκαμε άλλη μέρα και κάποιοι φοράνε γυαλιά και κάποιοι όχι. Μπορεί να είναι άλλος μεγάλος άλλος μικρός άλλος κοντός και άλλος μακρύς, εεε...κοντός και κάποιος χοντρός και κάποιος λεπτός και... Εδώ όμως με την Ευαγγελία μοιάζουμε στα μάτια και στα μαλλιά.*
- **N: Σωστά, οι άνθρωποι μοιάζουν σε κάποια πράγματα και σε κάποια άλλα όχι.**
- Ευαγγελία: *Ας πούμε εγώ μοιάζω με τον μπαμπά μου.*
- **N: Η Παπαρούνα με τις μαργαρίτες σε τι έμοιαζε;**
- Κάποια παιδιά: *Με το χρώμα!*
- N: *Το χρώμα τους ήταν το ίδιο;*
- Τα περισσότερα παιδιά: *Όχι!*
- Παιδιά: *(σκέφτονται - προβληματίζονται).*
- **N: Τι κοινό έχουν και τα δύο, τι είναι και τα δύο;**
- Παιδιά: *Λουλούδια!*
- **N: Εμείς όλοι τι είμαστε;**
- Θάνος, Μ.: *Άνθρωποι!*
- **N: Αλλά μοιάζουμε μεταξύ μας;**
- Παιδιά: *Όχι!*
- **N: Εσείς αν θα θέλατε να ήσασταν ένας ήρωας μέσα στο παραμύθι, ποιος θα θέλατε να ήσασταν;**
- Θάνος, Μ.: *Εγώ ο ζωγράφος.*
- N: *Για ποιο λόγο Θάνο;*
- Θάνος, Μ.: *Γιατί ζωγραφίζει.*
- Σοφία: *Η Παπαρούνα.*
- N: *Για ποιο λόγο;*
- Σοφία: *Γιατί μου αρέσει το χρώμα.*
- Ευαγγελία: *Η μαργαρίτα που υποστήριζε την Παπαρούνα.*
- N: *Για ποιο λόγο;*

- Ευαγγελία: *Γιατί είναι πιο καλή και πιο όμορφη.*
- Ραφαήλ: *Και 'γω η Παπαρούνα.*
- Ν: *Για ποιο λόγο;*
- Ραφαήλ: *Γιατί μου αρέσει η παπαρούνα και ...*
- Αθανασία: *Εγώ θα ήθελα να ήμουνα η μαργαρίτα που υποστήριζε την παπαρούνα.*
- Ν: *Για ποιο λόγο;*
- Αθανασία: *Γιατί η μαργαρίτα ήταν καλή, ήταν πολύ καλή που υποστήριζε την Παπαρούνα.*
- Γεωργία: *Θα ήθελα να ήμουνα Παπαρούνα, γιατί έχω και την αδελφή μου που είναι σαν παπαρουνάκι.*
- Ντορίνα: *Η Παπαρούνα.*
- Ν: *Για ποιο λόγο;*
- Ντορίνα: *(δεν απαντά).*
- Ν: *Γιατί ήτανε κόκκινη;*
- Ντορίνα: *(δεν απαντά).*
- Μιχάλης: *Η Παπαρούνα.*
- Ν: *Για ποιο λόγο;*
- Μιχάλης: *Γιατί παντρεύτηκαν.*
- Κωνσταντίνος, Μ.: *Ο ζωγράφος.*
- Ν: *Γιατί;*
- Κωνσταντίνος, Μ.: *Γιατί μ' αρέσει να ζωγραφίζω και γω.*
- Κωνσταντίνα: *Η Παπαρούνα.*
- Ν: ***Για ποιο λόγο;***
- Κωνσταντίνα: *Για το χρώμα της.*
- Αποστολία: *Η Παπαρούνα.*
- Ν: ***Για ποιο λόγο;***
- Αποστολία: *Γιατί την αγαπάω πολύ.*
- Ζωή: *Θα ήμουν η μαργαρίτα.*
- Ν: ***Για ποιο λόγο;***
- Ζωή: *Γιατί μου άρεσαν οι μαργαρίτες.*
- Ν: ***Η Παπαρούνα δεν σου άρεσε καθόλου;***
- Ζωή: *Όχι.*
- Ν: *Γιατί;*
- Ζωή: *Γιατί όταν τις πιάνεις γεμίζουν τα χέρια και έχουν και ψείρες (αναφέρεται στις πραγματικές).*
- Ν: ***Αν λοιπόν γράφαμε εμείς αυτό το παραμύθι τι τέλος θα του δίνετε, τι θα γράφατε στο τέλος;***
- Γεωργία: *Μια χαρούμενη εικόνα, που τα λουλούδια θα είχαν κάνει πάρτι και θα είχαν φτιάξει ένα σπιτάκι μέσα.*
- Θάνος, Μ.: *Μια πολύ ωραία ιστορία... Και ζήσαμε εμείς καλά και αυτοί καλά.*
- Αποστολία: *Ζήσαμε εμείς καλά και οι παπαρούνες καλύτερα.*

- Ν: Για ποιο λόγο;
- Αποστολία: Γιατί τις αγαπάω.
- Κωνσταντίνα: Να είσατε καλά παπαρούνες... και μαργαρίτες.
- Ζωή: Ζήσαν οι μαργαρίτες καλά και εμείς καλύτερα.
- Θάνος, Κ: Τον τίτλο του παραμυθιού.
- Ευαγγελία: Ότι μετά ξεραθήκανε.
- Ν: Όλα τα λουλούδια; Για ποιο λόγο;
- Ευαγγελία: Μερικές... Γιατί μαλώσανε, με την Παπαρούνα.
- Γεωργία: Μου άρεσε στο τέλος περισσότερο το παραμύθι, γιατί χορέψανε και τις ζωγράφισε ζωγράφος.

2^η Μέρα: «Προσοχή! Το Πρόβατο Δαγκώνει!»

31^ο Νηπιαγωγείο Ν. Σμύρνης Λάρισας

Αριθμός Νηπίων: 20

- **Εισαγωγή** (Πριν τα παιδιά δουν το βιβλίο που θα τους αναγνωστεί):
- Ν: **Γιατί ακριβώς μπορεί να μας μιλάει το παραμύθι το οποίο θα διαβάσουμε;**
- Μάρκος: Για ζωάκια.
- Θεοδώρα: Για λουλούδια.
- Αγγελική: Για μαργαρίτες.
- Τασία: Για μαργαρίτες.
- Μαρία: Για παπαρούνες.
- Γιάννης: Για δέντρα.
- Μαριλύ: Για Πεταλούδες.
- Εύα: Για Κατσικάκια.
- Βάσω: Για πεταλούδες.
- Σόνια: Για παπαρούνες.
- Ελένη: Για παπαρούνες.
- Χριστίνα: Για ζωάκια.
- Νίκος: Για τριαντάφυλλα.
- Βαγγέλης, Σ.: Για ζωάκια.
- Μιχάλης: Για τη Ζούγκλα.
- Βαγγέλης, Π.: Για ζωάκια.
- Χρήστος: Για ζωάκια.
- Ν: **Για να σας δείξω τώρα το εξώφυλλο. Δείτε το και πείτε μου τι δείχνει.**
- Αγγελική: Για προβατάκια.
- Τασία: Μαργαρίτα.

- **N:** *Την μαργαρίτα είδες που κάναμε χθες;*

- Τασία: *Ναι.*

- Σόνια: *Ένα κατσικάκι και μία μαργαρίτα.*

- Νίκος: *Ένα Προβατάκι.*

- **N:** *Πως μπορεί να λέγεται το παραμύθι;*

- Νίκος: *Τα ζώα του δάσους.* (τα υπόλοιπα δεν απαντάνε).

-**N:** *Για να σας διαβάσω τον τίτλο: Προσοχή! Το Πρόβατο Δαγκώνει!*

- Τασία: *Α! Καλό αυτό!*

- N: *Άρα τι είναι αυτό;* (δείχνω την εικόνα).

- Παιδιά: *Πρόβατο!*

- **N:** *Λέτε να είναι ωραίο αυτό το παραμύθι;*

- Τα περισσότερα παιδιά: *Ναι!*

• **Συζήτηση – Ερωτήσεις** (Μετά την ανάγνωση του εικονογραφημένου):

- **N:** *Σας άρεσε το παραμύθι;*

- Παιδιά: *Ναι!!!*

- **N:** *Ποιός μπορεί να μου πει τι του άρεσε περισσότερο στο παραμύθι και τι δεν του άρεσε;*

- Μαρία: *Μου άρεσε που γυρνάει στο λιβάδι πάλι... και δεν μου άρεσε που δάγκωνε.*

- Μαριλύ: *Εμένα μου άρεσε εκεί που φώναζε... δεν μου άρεσε που δαγκώνει.*

- Γιάννης: *Εμένα μου άρεσε που έφυγε... και μετά που ζήτησε συγγνώμη.*

- **N:** *Γιατί σου άρεσε;*

- Γιάννης: *Γιατί είναι μου άρεσε πολύ.*

- Τασία: *Το εξώφυλλο.*

- **N:** *Γιατί σου άρεσε;*

- Τασία: *Γιατί είναι ωραίο.*

- **N:** *Κάτι που δεν σου άρεσε;*

- Τασία: *Αυτό που έφυγε.*

- **N:** *Το πρόβατο;*

- Τασία: *Ναι!*

- Εύα: *Εμένα μ' άρεσε όταν το πρόβατο έδωσε λουλούδι.*

- **N:** *Και τι δεν σου άρεσε;*

- Εύα: *Που δάγκωνε.*

- Ελένη: *Εκεί που είπε συγγνώμη.*

- **N:** *Και τι δεν σου άρεσε;*

- Ελένη: *Που δάγκωνε.*

- Σόνια: *Μου άρεσε όταν δάγκωνε.*

- **N:** *Γιατί σου άρεσε;*

- Σόνια: *(δεν απαντά).*

- **N:** *Και τι δεν σου άρεσε στο παραμύθι;*

- Σόνια: Όλα μου άρεσαν.
- Γιώργος: Το πρόβατο.
- **N: Και τι δεν σου άρεσε;**
- Γιώργος: Όλα μου άρεσαν.
- Μάρκος: Μου άρεσε αυτό που κάθεται ο βοσκός.
- **N: Και τι δεν σου άρεσε;**
- Μάρκος: Δεν μου άρεσε αυτό που δαγκώνει.
- **N: Ποιός θέλει να μου περιγράψει πως ήταν το πρόβατο;**
- Παιδιά: Μαύρο!
- **N: Όχι μόνο στο χρώμα, αλλά πως ήταν αυτό το πρόβατο;**
- Ελένη: Στην αρχή ήταν κακό, μετά έγινε καλό.
- Νίκος: Μετά θυμωμένο και μετά τους έδωσε ένα λουλούδι και μετά έγιναν φίλοι.
- **N: Αυτό το πρόβατο έμοιαζε με όλα τα άλλα;**
- Αγγελική: Όχι επειδή εκείνα ήτανε κίτρινα.
- Μαρία: Δεν ήτανε ίδια... γιατί δεν ξέρω... εεε.. γιατί το πρόβατο δάγκωνε...
- **N: Τα πρόβατα τα άλλα το συμπαθούσαν αυτό το πρόβατο;**
- Μιχάλης: Όχι. Γιατί ήτανε κακό.
- Χρήστος: Ναι.
- **N: Γιατί το συμπαθούσανε;**
- Χρήστος: Γιατί ήτανε κακό.
- **N: Το συμπαθούσανε γιατί ήτανε κακό;**
- Παιδιά: Όχι!
- **N: Όταν είναι κάποιος κακός τον συμπαθούμε;**
- Παιδιά: Όχι!
- **N: Τα άλλα τα πρόβατα τα πείραζε που ήταν διαφορετικό από αυτά;**
- Παιδιά: Ναι!
- Μάρκος: Επειδή ήταν θυμωμένο και δάγκωνε.
- **N: Θα θέλατε να είχατε ένα φίλο σαν το πρόβατο;**
- Παιδιά: Ναι!
- Μιχάλης: Όχι!
- Βάσω: Ναι.
- **N: Γιατί;**
- Βάσω: Γιατί δαγκώνει.
- **N: Εσύ γιατί όχι Μιχάλη;**
- Μιχάλης: Γιατί θα με δάγκωνε.
- Βαγγέλης, Σ.: Ναι.
- **N: Γιατί;**
- Βαγγέλης, Σ.: Γιατί το αγαπάω.
- **N: Γιατί το αγαπάς;**
- Βαγγέλης, Σ.: Γιατί είναι ο καλύτερος μου φίλος.

- **N: Μοιάζει με κάποιο φίλο σου;**
- Βαγγέλης, Σ.: *Ναι σαν την αδερφή μου που κάνει σαν τα πρόβατα.*
- **N: Αν ήσασταν σε αυτό το παραμύθι ποιος θα θέλατε να ήσασταν;**
- Τασία: *Εγώ!*
- **N: Ποιος ήρωας το Πρόβατο αυτό; Τα άλλα πρόβατα, ο βοσκός;**
- Τασία: *Εγώ αυτός (το πρόβατο)*
- **N: Θα ήθελες δηλαδή να δαγκώνεις;**
- Τασία: *Ναι!*
- **N: Αν είχατε ένα φίλο θα του χαρίζατε αυτό το παραμύθι;**
- Γιάννης: *Ναι.*
- Μαριλύ: *Ναι. Γιατί μου άρεσε πάρα πολύ*
- Μιχάλης: *Όχι.*
- **N: Γιατί;**
- Μιχάλης: *Γιατί δεν είναι σωστό να χαρίζουμε τα πράγματά μας.*
- **N: Δώρο θα του το έπαιρνες;**
- Μιχάλης: *Ναι γιατί θα γιόρταζε.*
- **N: Αν θα θέλατε να δώσετε ένα τέλος στο παραμύθι, ποιο θα ήταν αυτό;**
- Αγγελική: *Το πρόβατο θα ήταν κακό, θα δάγκωνε και θα το χάριζα.*
- **N: Για μην δαγκώνει τα άλλα;**
- Αγγελική: *Ναι.*
- Γιάννης: *Θα το έδινα αλλού.*
- Μάρκος: *Θα έγραφα: το πρόβατο δαγκώνει.*
- Βαγγέλης: *Εγώ θα έγραφα το πρόβατο δαγκώνει.*
- Σόνια: *Το πρόβατο είναι καλό.*
- Θεοδώρα: *Το πρόβατο δαγκώνει.*
- Ελένη: *Το πρόβατο δαγκώνει.*
- Νίκος: *Θα έγραφα: Το πρόβατο είναι καλό.*
- Μιχάλης: *Το πρόβατο δεν έχει φίλους.*
- **N: Γιατί δεν έχει φίλους;**
- Μιχάλης: *Γιατί δαγκώνει συνέχεια.*
- **N: Αν θα ήσασταν πρόβατο ποιο θα θέλατε να ήσασταν;**
- Γιάννης: *Αυτό (δείχνει το μαύρο πρόβατο).*
- **N: Ποιο είναι αυτό;**
- Γιάννης: *Το μαύρο πρόβατο.*
- **N: Γιατί;**
- Γιάννης: *Γιατί μου αρέσει.*
- **N: Τι σου αρέσει δηλαδή το χρώμα, το ότι δάγκωνε...;**
- Γιάννης: *Το χρώμα.*
- Αγγελική: *Αυτό (δείχνει το άσπρο)*
- **N: Γιατί;**

- Αγγελική: *Γιατί μ' αρέσει πάρα πολύ.*

2^η Μέρα: «Προσοχή! Το Πρόβατο Δαγκώνει!»

2^ο Ολοήμερο Νηπιαγωγείο Φαλάνης

Αριθμός Νηπίων: 16

- **Εισαγωγή** (Πριν τα παιδιά δουν το βιβλίο που θα τους αναγνωστεί):
  - **N:** *Μπορείτε να φανταστείτε γιατί μπορεί να μας μιλάει το καινούργιο παραμύθι;*
  - Κάποια παιδιά: *Όχι!*
  - **N:** *Για σκεφτείτε το για λίγο.*
  - Ευαγγελία: *Για τα λουλούδια.*
  - Γεωργία: *Για μερικά λουλούδια.*
  - Θάνος, Κ.: *Για τα λουλούδια που παντρεύτηκαν.*
  - Σοφία: *Για τις παπαρούνες.*
  - Ντορίνα: *Για τα τριαντάφυλλα.*
  - Ζωή: *Για τη φύση.*
  - Ραφαήλ: *Για τις παπαρούνες.*
  - Κωνσταντίνος, Μ.: *Για τα Τρία Γουρουνάκια.*
  - Εύα: *Για δύο γουρουνάκια.*
  - Θάνος, Μ: *Για τα Τρία Γουρουνάκια.*
  - Αποστολία: *Για τα χαμομήλια.*
  - **N:** *Για να σας δείξω το παραμύθι. Για κοιτάzte το όλοι προσεκτικά.*
  - Παιδιά: *Α! Αυτό το ξέρουμε.*
  - N: *Το ξέρετε;*
  - Πολλά παιδιά: *Τα τρία κατσικάκια (αρχίζουν να κάνουν υποθέσεις).*
  - Άλλα παιδιά: *Τα επτά κατσικάκια.*
  - **N:** *Θέλετε να σας πω πώς λέγετε αυτό το παραμύθι;*
  - Παιδιά: *Ναι!*
  - N: *Προσοχή! Το Πρόβατο Δαγκώνει!*
  - Παιδιά: *Α! Α! Α! (τα παιδιά φωνάζουν γελώντας).*
  - N: *Θέλετε να το διαβάσουμε;*
  - Όλα τα παιδιά: *Ναι!!!*
- **Συζήτηση – Ερωτήσεις** (Μετά την ανάγνωση του εικονογραφημένου):
  - **N:** *Σας άρεσε το παραμύθι;*
  - Παιδιά: *Ναι!*
  - **N:** *Υπάρχει κάποιο παιδάκι που δεν του άρεσε;*

- Κάποια παιδιά: Όχι!
- Κωνσταντίνος, Γ.: Δεν μου άρεσε γιατί δάγκωνε.
- Θάνος, Μ: Δεν μου άρεσε γιατί δάγκωνε.
- Σοφία: Όχι, γιατί έκανε κουμάντο στα πρόβατα.
- Ραφαήλ: Όχι, γιατί έκανε κουμάντο στα πρόβατα.
- Θάνος, Κ: Ναι. Γιατί δάγκωνε.
- Γεωργία: Όχι. Γιατί έκανε κουμάντο στα πρόβατα και γιατί δάγκωνε.
- Ντορίνα: Ναι. Γιατί έγινε καλό στο τέλος.
- Ζωή: Όχι, γιατί έκανε κουμάντο στα πρόβατα.
- Αποστολία: Γιατί έκανε κουμάντο στα πρόβατα.
- Ν: Υπάρχει κάτι που σας άρεσε πολύ στο παραμύθι;**
- Κωνσταντίνος, Μ.: Το ότι έγινε καλό.
- Θάνος, Μ: Όταν έγινε καλό.
- Κωνσταντίνος, Γ.: Όταν έγινε καλό.
- Ζωή: Όταν χτύπησε την πόρτα.
- Ν: Όταν επέστρεψε δηλαδή;**
- Ζωή: Ναι.
- Γεωργία: Μου άρεσε επειδή είπε συγγνώμη....
- Ευαγγελία: Μου άρεσε όταν είπε συγγνώμη και γύρισε και επίσης μου άρεσε εκείνο που όταν έφυγε και τον πονούσε η κοιλιά του... αλλά μου άρεσε και εκεί που γύρισε ζήτησε συγγνώμη...
- Ν: Τι είναι αυτό που δεν σας άρεσε καθόλου στο παραμύθι;**
- Γεωργία: Δεν μου άρεσε καθόλου επειδή δάγκωνε τα πρόβατα.
- Σοφία: (ότι είπε και πιο πάνω)
- Ευαγγελία: Όταν δάγκωνε τα πρόβατα και τα έκανε ότι θέλει.
- Ντορίνα: Όταν δάγκωνε τα πρόβατα.
- Ν: Δηλαδή αν αυτό το παραμύθι θα θέλατε να το χαρίσετε, να το κάνετε δώρο σε ένα φίλο σας, θα του το χαρίζατε;**
- Κάποια Παιδιά: Ναι!
- Άλλα: Όχι!
- Ν: Για ποιο λόγο ναι ή όχι;**
- Εύα: Θα το χάριζα. Γιατί μ' αρέσει.
- Σοφία: Ναι. Για δωράκι... Γιατί είναι ωραίο και μ' άρεσε.
- Ραφαήλ: Ναι. Αυτό που είπε η Σοφία.
- Γεωργία: Ναι. Γιατί είναι ωραίο, είναι αστείο και έχει ωραίες φάτσες.
- Ευαγγελία: Ναι. Γιατί άμα δεν το χρειαζόμουνα γιατί είναι ωραίο έχει ωραίες φάτσες, ωραία ποιήματα, αλλά άμα δεν το χρειαζόμουνα δεν το διάβαζα και δεν το ήθελα...
- Ν: Γιατί μας μιλάει αυτό το παραμύθι;**
- Ντορίνα: Για ένα πρόβατο που δάγκωνε.
- Εύα: Για ένα πρόβατο που δάγκωνε.
- Ευαγγελία: Για ένα πρόβατο που έφυγε απ' το αγρό και δάγκωνε.

- Γεωργία: *Μας μιλάει για να λέμε συγγνώμη, για να δείξουμε την εμπιστοσύνη μας... αυτά.*
- Σοφία: *Για ένα πρόβατο που δάγκωνε.*
- Θάνος, Μ.: *Για ένα πρόβατο που δάγκωνε.*
- **N: Αυτό το πρόβατο έμοιαζε με τα άλλα πρόβατα;**
- Παιδιά: *Όχι!*
- Ζωή: *Επειδή ήταν μαύρο.*
- Εύα: *Επειδή ήταν μαύρο.*
- Ευαγγελία: *Επειδή ήταν μαύρο και δάγκωνε.*
- Ντορίνα: *Γιατί ήταν μαύρο και δάγκωνε.*
- Αθανασία: *Γιατί τα άλλα ήταν άσπρα και αυτό μαύρο.*
- Γεωργία: *Γιατί ήταν μαύρο, δάγκωνε και τα πρόβατα τα άλλα ήταν άσπρα.*
- Αποστολία: *Γιατί ήταν μαύρο.*
- Μιχάλης: *Γιατί τα δάγκωνε.*
- Κωνσταντίνος, Μ: *Γιατί τα δάγκωνε.*
- **N: Τα άλλα πρόβατα το αγαπούσανε;**
- Παιδιά: *Όχι!*
- **N: Γιατί;**
- Μιχάλης: *Γιατί δάγκωνε όλα τα πρόβατα.*
- Σοφία: *Γιατί ήταν μαύρο και δάγκωνε και δεν έμοιαζε σαν τα άλλα.*
- Ντορίνα: *Γιατί ήταν μαύρο και δάγκωνε.*
- Γεωργία: *Γιατί όταν ήρθε στο λιβάδι... τέτοιο... ήταν μαύρο, τα άλλα πρόβατα νομίζανε ότι ήταν λύκος και τους δάγκωνε.*
- Ευαγγελία: *Γιατί δεν τα αγαπούσε, τα διέταζε, τα δάγκωνε, τα μάλωνε και τα έβριζε.*
- **N: Νομίζετε ότι αυτό το πρόβατο ήταν καλό;**
- Παιδιά: *Όχι!*
- **N: Γιατί;**
- Γεωργία: *Γιατί δάγκωνε και δεν είναι καλή συμπεριφορά αυτή στα άλλα πρόβατα... και ήταν πολύ νευρικό.*
- Ευαγγελία: *Γιατί δάγκωνε, τους έβριζε...*
- Θάνος, Μ: *Κακό, γιατί δάγκωνε και ούρλιαζε.*
- Δημήτρης: *Κακό, γιατί δάγκωνε όλα τα πρόβατα.*
- Κωνσταντίνος, Μ: *Κακό, γιατί δάγκωνε.*
- Κωνσταντίνος, Γ.: *Κακό, γιατί δάγκωνε.*
- Μαρία: *Καλό... γιατί δάγκωνε (κακό εννοούσε, αλλά ακόμα μπερδεύει τη γλώσσα).*
- Θάνος, Κ: *Καλό, γιατί δάγκωνε.*
- **N: Το συμπάθησες δηλαδή;**
- Θάνος, Κ: *Ναι!*
- **N: Θα θέλατε να είχατε ένα φίλο σαν το πρόβατο;**
- Κάποια παιδιά: *Όχι!*
- Άλλα: *Ναι!*

- Ν: Γιατί ναι, γιατί όχι;

- Ντορίνα: Όχι, γιατί δάγκωνε.

- Ζωή: Όχι, γιατί δάγκωνε και δεν ήτανε καλή η συμπεριφορά του και δεν άκουγε και τον βοσκό.

- Μιχάλης: Ναι (δεν απαντά γιατί).

- Δημήτρης: Όχι (δεν απαντά)

- Ραφαήλ: Όχι, γιατί θα με δάγκωνε.

- Σοφία: Όχι, γιατί θα δάγκωνε.

- Κωνσταντίνος, Γ.: Όχι, γιατί τους δάγκωνε.

- Αποστολία: Όχι, γιατί θα με πείραζε.

- Εύα: Όχι, γιατί δάγκωνε.

- Κωνσταντίνος, Μ: Όχι, γιατί δάγκωνε.

- Γεωργία: Όχι, γιατί θα με έβριζε, δεν θα ήταν καλό μαζί μου και θα μ' έχει φίλη, θα με δάγκωνε...

- Αθανασία: Όχι, γιατί όλο θα με πείραζε και όταν κοιμόμουνα θα με δάγκωνε.

- Ευαγγελία: Όχι, γιατί θα με δάγκωνε, θα με έβριζε, δεν θα με είχε φίλη.

-Ν: Αν ήσασταν μέσα σ' αυτό το παραμύθι, ήσασταν ήρωας του παραμυθιού, ποιος θα θέλατε να ήσασταν;

- Ντορίνα: Ο βοσκός.

-Ν: Για ποιο λόγο;

- Ντορίνα: Γιατί ήτανε έξυπνος.

- Αποστολία: Τα άσπρα πρόβατα. Γιατί δεν πειράζανε το μαύρο πρόβατο.

- Κωνσταντίνος, Μ: Το Κακό το πρόβατο. Γιατί δάγκωνε.

- Σοφία: Θα ήθελα να ήμουν τα άσπρα πρόβατα. Γιατί είναι καλά και δεν δαγκώνουν.

- Ευαγγελία: Τα άσπρα. Γιατί δεν τον δάγκωναν, γιατί δεν τον... βέβαια να σου πω ότι δεν μου άρεσε με τα άσπρα πρόβατα που δεν τον παίζαν, αλλά είχαν δίκιο γιατί τους δάγκωσε.

- Γεωργία: Εγώ προτιμούσα να δαγκώνω παρά να με δάγκωναν.

- Ραφαήλ: Ο κακός.

- Ν: Γιατί, σου αρέσει να δαγκώνεις;

- Ραφαήλ: Ναι.

- Ν: Αν δαγκώνεις νομίζεις ότι θα έχεις περισσότερους φίλους;

- Ραφαήλ: (δείχνει το πρόσωπό του)

- Ν: Επειδή έχεις μαύρο και εσύ στο δέρμα σου;

- Ραφαήλ: (γνέφει καταφατικά).

- Εύα: Θέλω να ήμουν ο κακός, γιατί μου άρεσε.

- Ζωή: Ο βοσκός, επειδή ήταν πολύ έξυπνος και είχε πει αυτά τα λόγια στο πρόβατο.

- Κωνσταντίνος, Γ.: Το Πρόβατο, γιατί δάγκωνε.

- Θάνος, Μ.: Τα Πρόβατα (τα άσπρα), γιατί είναι καλά.

-Αθανασία: Τα άσπρα πρόβατα, γιατί μου άρεσαν και ήτανε καλά.

- Θάνος, Κ.: Το Κακό, γιατί και γω δαγκώνω.

- Μαρία: *Το Πρόβατο, γιατί δάγκωνε.*
- **N:** *Αν γράφαμε εμείς αυτό το παραμύθι και όχι η κυρία αυτή (Λήδα Βαρβαρούση) και θέλαμε να δώσουμε ένα δικό μας τέλος, τι θα γράφαμε; Ποιος έχει κάποια ιδέα;*
- Αθανασία: *Να ζήσουμε εμείς καλά και αυτοί καλύτερα.*
- Κωνσταντίνος, Μ: *Όχι.*
- **N:** *Σου άρεσε αυτό που έγραφε;*
- Κωνσταντίνος, Μ: *Ναι.*
- Ντορίνα: *Το Πρόβατο αγάπησε όλα τα πρόβατα.*
- Σοφία: *Και έζησαν αυτοί καλά και μεις καλύτερα.*
- **N:** *Ποιο πριν;*
- Σοφία: *Ότι το μαύρο πρόβατο δεν έγινε καλό.*
- Θάνος, Μ: *Να ζήσουνε καλά όλα τα πρόβατα.*
- Γεωργία: *Όταν ήρθε ξανά το πρόβατο, μετά τα πρόβατα... θα είχε μετανιώσει, θα τους ζήτηγε συγγνώμη και ο βοσκός θα το συγχωρούσε.*
- **N:** *Όπως έγινε δηλαδή;*
- Γεωργία: *Ναι!*
- **N:** *Θα θέλατε να δώσετε έναν άλλο τίτλο στο παραμύθι και αν ναι ποιος θα ήταν αυτός ή θα κρατούσατε αυτόν που γράφει;*
- Κάποια παιδιά: *Αυτόν που είναι!*
- **N:** *Για να δω ποιος λέει αυτός που είναι. Οι υπόλοιποι;*
- Ζωή: *Το Πρόβατο έγινε καλό.*
- Αθανασία: *Το Χρυσό Πρόβατο.*
- **N:** *Γιατί θα το έλεγες χρυσό το πρόβατο; Σου αρέσει το χρώμα;*
- Αθανασία: *(γνέφει καταφατικά)*
- Ντορίνα: *Το Καλό Πρόβατο.*
- Αποστολία: *Το Άσπρο Πρόβατο. Γιατί μου άρεσε το χρώμα.*
- Εύα: *Το Μαύρο Πρόβατο.*
- **N:** *Γιατί;*
- Εύα: *Γιατί μου άρεσε το χρώμα... και εγώ δαγκώνω.*
- Κωνσταντίνος, Γ.: *Το Άσπρο Πρόβατο.*
- **N:** *Γιατί;*
- Κωνσταντίνος, Γ.: *Γιατί είναι ωραίο.*
- **N:** *Σου άρεσε περισσότερο;*
- Κωνσταντίνος, Γ.: *Ναι.*
- Σπυριδούλα: *(δεν μιλά)*
- **N:** *Σου αρέσει ο τίτλος που έχει;*
- Σπυριδούλα: *(γνέφει καταφατικά).*
- Γεωργία: *Η Αποστολή του Προβάτου Ντέντεκτιβ.*
- **N:** *Γιατί θα το ονόμαζες έτσι;*
- Γεωργία: *Επειδή θα είχε αποστολή για τα πρόβατα... να σώσει τα πρόβατα.*

- Ραφαήλ: *Το Μαύρο Πρόβατο.*
- **N: Για ποιο λόγο;**
- Ραφαήλ: *Γιατί δαγκώνει.*
- **N: Και σου αρέσει;**
- Ραφαήλ: *Ναι.*
- Θάνος, Κ.: *Ο Κακός ο Λύκος.*
- **N: Νομίζεις ότι ήτανε λύκος;**
- Θάνος, Κ.: *(γνέφει καταφατικά)*
- Εύα: *Δεν είναι λύκος, είναι πρόβατο.*
- **N: Μήπως γιατί ήθελε να γίνει λύκος;**
- Θάνος, Κ.: *(γνέφει ξανά καταφατικά)*

3^η Μέρα: «Ο Νασρεντίν και ο γάιδαρος του»

31^ο Νηπιαγωγείο Ν. Σμύρνης Λάρισας

Αριθμός Νηπίων: 23

- **Εισαγωγή** (Πριν τα παιδιά δουν το βιβλίο που θα τους αναγνωστεί):
- **N: Γιατί μπορεί να μας μιλάει αυτό το παραμύθι;**
- Σταύρος: *Ανθρωπάκι να έχει.*
- Βάσω: *Για λουλούδια.*
- Γιώργος: *Για ζώα.*
- Εύα: *Για πεταλούδες.*
- Νίνα: *Για ανθρώπους.*
- Τάσος: *Εγώ... για... τους κακούς δαίμονες.*
- Χριστίνα: *Ότι θα έχει φίδια.*
- Λένα: *Ότι θα έχει πεταλούδες.*
- Αγγελική: *Ότι θα έχει κοριτσάκια.*
- Τασία: *Πεταλούδες.*
- Άγγελος: *Για ζώα.*
- Ιωσήφ: *Για παραμύθια.*
- Μωυσής: *Για ανθρώπους.*
- Γιάννης: *Για Δέντρα.*
- Βαγγέλης, Π.: *Για Δέντρα.*
- Βαγγέλης, Σ.: *Για δαίμονες.*
- Ελένη: *Για ποντίκια.*
- Θεοδώρα: *Για ανθρώπους.*

- Μαρία: *Να είναι καλύτερο (από το προηγούμενο εννοεί)... Για την ωραία τη φύση να προστατεύουμε το περιβάλλον.*
- Νίκος: *Για να προστατεύουμε τα δέντρα να μην καίγονται.*
- Σόνια: *Για έναν άνθρωπο.*
- Μάρκος: *Για τη Ζούγκλα.*
- **N:** *Για να σας δείξω το εξώφυλλο, τι δείχνει;*
- Παιδιά: *Γαϊδουράκι!*
- **N:** *Και εδώ (δείχνω τον Νασρεντίν);*
- Παιδιά: *Ανθρωπάκι!*
- **N:** *Τι να είναι μεγάλος άνθρωπος, παιδάκι;*
- Παιδιά: *Παιδάκι!*
- **N:** *Πως το βλέπετε αυτό το παραμύθι, τι λέτε θα σας αρέσει;*
- Παιδιά: *Ναι!*
- **N:** *Ποιος μπορεί να μαντέψει πως μπορεί να λέγεται αυτό το παραμύθι;*
- Αγγελική: *Μπορεί να μας λέει... Για Ζωάκια.*
- **N:** *Πως λέτε να το λένε αυτό το παιδάκι;*
- Μαρία: *Αγόρι ή κορίτσι;*
- **N:** *Εσύ τι λες ότι είναι;*
- Μαρία: *Αγόρι.*
- **N:** *Και πώς να το λένε;*
- Μαρία: *Νίκο.*
- Μάρκος: *Να είναι κοριτσάκι...Ελένη.*
- Βαγγέλης, Π.: *Άγγελος.*
- Ιωσήφ: *Αγόρι... Τάσο.*
- Γιάννης: *Γιώργο.*
- Βαγγέλης, Σ.: *Μάρκο.*
- Σόνια: *Χρήστος.*
- Θεοδώρα: *Σόνια.*
- Τασία: *Τασία.*
- Σταύρος: *Μπορεί να το λένε Σταύρο.*
- Τάσος: *Μπάμπη.*
- **N:** *Το παιδάκι αυτό λέτε να είναι από εδώ από την Ελλάδα ή από άλλη χώρα;*
- Κάποια παιδιά: *από την Ελλάδα!*
- Μωυσής: *Από την Ελλάδα.*
- Γιάννης: *Απ' το φεγγάρι.*
- Τασία: *Απ' την Ελλάδα.*
- Σταύρος: *Απ' τη Γη.*
- Αγγελική: *Από άλλο κράτος... γιατί αυτό το κοριτσάκι είναι από αλλού.*
- Ελένη: *Απ' την Αφρική.*
- **N:** *Γιατί;*

- Ελένη: (δεν απαντά)
- Μάρκος: Από χωριό, γιατί μόνο στο χωριό υπάρχουν γαϊδουράκια.
- **N: Για να σας διαβάσω τον τίτλο: Ο Νασρεντίν και ο γάιδαρός του. Άρα πως το λένε αυτό το παιδάκι;**
- Παιδιά: Νασρεντίν!
- **N: Είναι ελληνικό όνομα το Νασρεντίν;**
- Παιδιά: Όχι!
- **N: Άρα λέτε το παιδάκι να είναι από την Ελλάδα;**
- Κάποια παιδιά: Όχι!
- Άλλα: Ναι!
- Μάρκος: Από την Αλβανία.
- **N: Γιατί Μάρκο; Έχετε εκεί τέτοια ονόματα;**
- Μάρκος: Ναι. Έχει και στην Ιταλία και στην Αλβανία.

- **Συζήτηση – Ερωτήσεις** (Μετά την ανάγνωση του εικονογραφημένου):

- **N: Σας άρεσε το παραμύθι;**
- Παιδιά: Ναι!!!
- **N: Είναι κάποιο παιδάκι που δεν του άρεσε;**
- Τασία: Δεν μου άρεσε... γιατί δεν είχε τα άλλα παραμύθια.
- **N: Δεν ήταν δηλαδή σαν τα άλλα τα παραμύθια;**
- Τασία: Ναι.
- Τάσος: Εγώ ήθελα άλλα παραμύθια.
- **N: Τι είναι αυτό που σας άρεσε περισσότερο στο παραμύθι;**
- Νίκος: Εκεί που ήταν επάνω στο γαίδαρο... και είχε τις σακούλες τις δύο στο γαίδαρο.
- Μάρκος: Μου άρεσε που τέτοιο... που ο γάιδαρος ήταν επάνω στο δέντρο και φαινόταν πάρα πολύ κουρασμένος.
- Θεοδώρα: Εκεί που γύρισε ο γάιδαρος.
- Βαγγέλης, Σ.: Μ' άρεσε με το δέντρο που ήταν κουρασμένος ο γάιδαρος.
- Μαρία: Μου άρεσε που τον έκανε γύρω - γύρω (τον κλέφτη) και δεν μου άρεσε που έφευγε κρυφά - κρυφά (ο κλέφτης).
- Βαγγέλης, Π: Εκεί που τον γύριζε (τον κλέφτη).
- Τασία: Τις καυτερές πιπεριές.
- Γιώργος: Ο κλέφτης.
- Γιάννης: Ο κλέφτης που έκλεψε το γαίδαρο.
- Μωυσής: Που έκλεψε τον γαίδαρο.
- Ιωσήφ: Που θα τον σκότωνε.
- Άγγελος: Ο γάιδαρος.
- Αγγελική: Που έκλεψε ο κλέφτης των γαϊδάρων.
- Μαριλύ: Που ήθελε να σκοτώσει τον κλέφτη.
- Λένα: Ο γάιδαρος.

- Σόνια: Το εξώφυλλο.
- Εύα: Εμένα μου άρεσε όταν ο κλέφτης έφυγε σιγά - σιγά.
- Νίνα: Που τον έκανε γύρω - γύρω.
- Τάσος: Εμένα μου άρεσε, που είχε κακούς δαίμονες.
- Ν: Είχε κακούς δαίμονες το παραμύθι;
- Τάσος: Τον κλέφτη.
- Σταύρος: Εκεί με τις καυτερές πιπεριές.
- **N: Ποιος μπορεί να μου περιγράψει πως είναι ο Νασρεντίν;**
- Μάρκος: Έχει άσπρο σκούφο και κόκκινα ρούχα.
- **N: Κάτι άλλο;**
- Μάρκος: Και μπλε παπούτσια
- Τασία: Με άσπρο και με κόκκινο.
- Νίκος: Άσπρο με κόκκινο και μαύρο.
- **N: Το μαύρο που είναι;**
- Νίκος: Εδώ πέρα (και δείχνει το μανίκι του).
- Γιάννης: Κόκκινος και μαύρος και... και ένα άσπρο σκουφάκι.
- Σταύρος: Έχει κόκκινα ρούχα και μπλε παπούτσια.
- **N: Ο Νασρεντίν μοιάζει με μας;**
- Παιδιά: Όχι!!!
- **N: Γιατί;**
- Νίκος: Γιατί είναι μαύρος.
- **N: Τι εννοείς ότι είναι μαύρος, στο πρόσωπο;**
- Νίκος: Ναι, γιατί είναι από τους άλλους τους ανθρώπους που είναι μαύροι.
- Τάσος: Με τους Μαύρους, που τρώνε σκουλήκια, φίδια και κάμπιες.
- **N: Λες ο Νασρεντίν να τρώει τέτοια πράγματα; Η μαμά τι του λέει να ψωνίσει;**
- Μάρκος: Κανείς άνθρωπος δεν τρώει τέτοια πράγματα.
- Τάσος: Είναι φτωχοί.
- **N: Είναι φτωχοί, αλλά τι τρώνε;**
- Παιδιά: Φρούτα... Μέλι... Σκόρδο... Μελιτζάνες...
- **N: Άρα ο Νασρεντίν τρώει ότι τρώμε και μεις;**
- Παιδιά: Όχι!
- Ν: Γιατί εμείς δεν τρώμε ελαιόλαδο στο φαγητό και στη σαλάτα; Δεν τρώμε μέλι;
- Παιδιά: Ναι!
- **N: Άρα είμαστε τόσο πολύ διαφορετικοί με τον Νασρεντίν;**
- Παιδιά: Ναι!
- Τα περισσότερα: Όχι!
- Μάρκος: Είναι διαφορετικός από μας γιατί έχει ρούχα σαν φουστάνι.
- **N: Είναι πράγματι διαφορετικά από τα δικά μας. Για να δούμε και τους υπόλοιπους ανθρώπους (στο βιβλίο) τι φοράνε.**
- Μάρκος: Όλοι φοράνε σαν φουστάνια.

- **N:** Σ' αυτή τη χώρα τα ρούχα τους μπορεί να είναι διαφορετικά από τα δικά μας και να μοιάζουν, όπως λέει ο Μάρκος με φουστάνια, αλλά ξέρετε για ποιο λόγο είναι έτσι;
- Παιδιά: Για ποιο;
- **N:** Γιατί εκεί πέρα λόγω του καιρού πρέπει να τους δροσίζουν όταν έχει πάρα πολύ ζέστη και να τους ζεσταίνουν όταν έχει πάρα πολύ κρύο.
- N: Ναι αλλά στα χωριά και μεις δεν έχουμε γαϊδουράκια;
- Παιδιά: Ναι!
- **N:** Και μεις δεν έχουμε μπαμπά και μαμά;
- Παιδιά: Ναι!
- **N:** Και μεις δεν έχουμε ένα μέρος να μένουμε;
- Παιδιά: Ναι!
- **N:** Άρα είμαστε τόσο πολύ διαφορετικοί απ' το Νασρεντίν;
- Παιδιά: Όχι!
- **N:** Έχουμε και σημεία στα οποία μοιάζουμε. Και αυτός παιδάκι δεν είναι σαν εσάς;
- Παιδιά: Ναι!
- **N:** Για κοιταχτείτε μεταξύ σας είσατε όλοι ίδιοι;
- Παιδιά: Όχι!
- **N:** Έχουμε όλοι τα ίδια μαλλιά;
- Παιδιά: Όχι!
- **N:** Έχουμε όλοι τα ίδια μάτια;
- Παιδιά: Όχι!
- **N:** Έχουμε όλοι το ίδιο χρώμα στο δέρμα;
- Παιδιά: Όχι!
- **N:** Έχουμε όλοι το ίδιο στόμα, την ίδια μύτη;
- Παιδιά: Όχι!
- **N:** Όλα είναι διαφορετικά και σε μας. Άρα ο Νασρεντίν είναι τόσο διαφορετικός από εμάς;
- Παιδιά: Όχι!
- **N:** Θα θέλατε να είχατε ένα φίλο σαν τον Νασρεντίν;
- Παιδιά: Ναι!
- **N:** Γιατί;
- Μάρκος: Επειδή και αυτός άνθρωπος είναι.
- **N:** Υπάρχει κάποιο παιδάκι που δεν θα ήθελε για φίλο του το Νασρεντίν;
- Παιδιά: Εγώ θέλω... και γω!
- Νίνα: Όχι, δεν μου αρέσει το χρώμα απ' τα ρούχα του.
- **N:** Οι υπόλοιποι δηλαδή θα τον θέλατε για φίλο;
- Παιδιά: Ναι!
- **N:** Δηλαδή το παραμύθι σας άρεσε;
- Παιδιά: Ναι!
- **N:** Αν θέλατε να το κάνετε δώρο σε ένα φίλο σας, θα το χαρίζατε;

- Παιδιά: *Ναι!*
- **N:** *Πως θα το τελειώνετε το παραμύθι, τι θα γράφατε στην τελευταία σελίδα;*
- Μάρκος: *Θα έγραφα... εεε... υπάρχουν ωραία πράγματα στο χωριό.*
- Βαγγέλης, Σ.: *Είναι ωραία σπίτια.*
- Άγγελος: *Ο γάιδαρος*
- Χριστίνα: *Θα έτρωγε τους ανθρώπους ο γάιδαρος.*

3^η Μέρα: Ο Νασρεντίν και ο γάιδαρός του

2^ο Ολοήμερο Νηπιαγωγείο Φαλάνης

Αριθμός Νηπίων: 16

- **Εισαγωγή:** (Πριν τα παιδιά δουν το βιβλίο που θα τους αναγνωστεί):
- **N:** *Μπορείτε να φανταστείτε γιατί μπορεί να μας μιλάει το καινούργιο παραμύθι;*
- Θάνος, Μ.: *Για ένα παππού και μια γιαγιά.*
- Αποστολία: *Ο βοσκός και ο κόκορας.*
- Γεωργία: *Για ένα παιδάκι, που έλειπε απ' το σχολείο.*
- Σοφία: *Για ένα λουλουδάκι.*
- Ντορίνα: *Για ένα παιδάκι.*
- Θάνος, Κ.: *Για ένα παιδάκι.*
- Ευαγγελία: *Για ένα κόκορα και μια γιαγιά.*
- Ραφαήλ: *Ένα λουλούδι.*
- Κωνσταντίνος, Γ.: *Για τη Σταχτοπούτα.*
- Αρσένης: *Μπορεί για κανένα μπούρμπουνα.*
- Μαρία: *Για λουλούδια*
- Εύα: *Για λουλούδια*
- Ζωή: *Τα λουλουδομωρά και η ωραία κοιμωμένη.*
- **N:** *Για να σας δείξω το παραμύθι τώρα (η Ντορίνα σηκώνει το χέρι)*
- Ντορίνα: *Ο Νασέν και ο γάιδαρός του.*
- **N:** *Το διάβασες Ντορίνα; Έπεσες πάρα πολύ κοντά. Για να σας το διαβάσω: Ο Νασρεντίν και ο γάιδαρός του. Ποιος να είναι ο Νασρεντίν;*
- Αθανασία: *Ο γάιδαρος*
- **N:** *Να λένε το γάιδαρο Νασρεντίν;*
- Παιδιά: *Όχι!*
- Ένα άλλο παιδί: *Τον ποντικό.*
- Γεωργία: *Τον άνθρωπο που το έχει κατοικίδιο.*
- **Συζήτηση - Ερωτήσεις:** (Μετά την ανάγνωση του εικονογραφημένου)
- **N:** *Η ιστορία που διαβάσαμε σας άρεσε;*

- Παιδιά: *Ναι.*
- Ν: *Είναι σε κάποιο παιδάκι που δεν του άρεσε;*
- Ζωή: *Δεν μ' άρεσε όταν είπε τα ψέματα.*
- Ν: ***Αν σας άρεσε όλο το παραμύθι;***
- Παιδιά: *Ναι!*
- Ν: ***Γιατί σας άρεσε;***
- Αρσένης: *Όταν του έδωσε τις καυτερές τις πιπεριές.*
- Πολλά παιδιά: *Και μένα.*
- Ν: ***Γιατί του έδωσε τότε τις καυτερές τις πιπεριές;***
- Κωνσταντίνα: *Γιατί νόμιζε πως ήτανε ο κακός.*
- Ν: ***Ήθελε να τιμωρήσει λοιπόν τον κλέφτη που του έκλεψε το γάιδαρο, σύμφωνα με την ιστορία του Νασρεντίν.***
- Ν: ***Γιατί σας άρεσε αυτό το παραμύθι;***
- Μαρία: *Γιατί μου άρεσε... γιατί έχασε το γάιδαρο.*
- Ζωή: *Όταν έδωσε τις καυτερές πιπεριές.*
- Γεωργία: *Γιατί έκανε αυτό που του είπε η μαμά του... και μου άρεσε και το παραμύθι.*
- Θάνος, Κ.: *Όταν χάθηκε ο γάιδαρος.*
- Αποστολία: *Γιατί γύρισε ο γάιδαρος.*
- Ντορίνα: *Που έφαγε τις καυτερές πιπεριές ο ληστής.*
- Κωνσταντίνος, Γ: *Γιατί του έδωσε τις πιπεριές.*
- Αρσένης: *Γιατί έφαγε τις πολύ καυτερές πιπεριές.*
- Ευαγγελία: *Όταν γύρισε ο γάιδαρος.*
- Αθανασία: *Όταν γύρισε ο γάιδαρος*
- Σοφία: *Γιατί είπε ψέματα*
- Θάνος, Μ.: *Όταν του έδωσε τις καυτερές πιπεριές.*
- Ν: ***Ποιος θα μου πει γιατί ακριβώς μας μιλάει αυτό το παραμύθι;***
- Ευαγγελία: *Για τους γάιδαρους που χάθηκαν.*
- Αθανασία: *Για τον... άνθρωπο (Νασρεντίν) και για τον γάιδαρο.*
- Θάνος, Μ.: *Εμείς είχαμε ένα γάιδαρο.*
- Ν: ***Ποιος θα μου περιγράψει πως είναι ο Νασρεντίν;***
- Ντορίνα: *Έχει κόκκινα ρούχα και είναι μικρός.*
- Γεωργία: *Φοράει και κόκκινα ρούχα και είναι και κόκκινος.*
- Ν: ***Που είναι κόκκινος;***
- Γεωργία: *Στο πρόσωπο.*
- Θάνος, Μ.: *Κυρία Σουλτάνος είναι;*
- Ν: ***Γιατί λες να είναι Σουλτάνος;***
- Θάνος, Μ: *Έχει μαύρο εδώ πέρα (δείχνει το πρόσωπο)*
- Ν: ***Επειδή είναι το πρόσωπό του σκούρο;***
- Θάνος, Μ.: *Ναι.*
- Ν: ***Και τι άλλο σε έκανε να το σκεφτείς αυτό;***

- Θάνος, Μ.: Σαν φούστα είναι το φόρεμά του.
- **N: Αυτό που φοράει;**
- Θάνος, Μ: Ναι.
- Αρσένης: Εγώ θα ήθελα να σας πω κάτι άλλο.
- **N: Πες μου.**
- Αρσένης: Ξέρετε γιατί είχε πιπεριά του θανάτου, θέλετε να σας μάθω;
- **N: Θέλεις να μας πεις λίγο αργότερα;**
- Αρσένης: Εντάξει.
- Κωνσταντίνα: Έχει ένα γάιδαρο, έχει κόκκινα ρούχα, είναι λίγο μαύρος...
- **N: Που είναι μαύρος;**
- Κωνσταντίνα: Στο πρόσωπο, και έχει άσπρο... μια άσπρη μαντίλα.
- Θάνος, Μ.: Έχει και παντόφλες
- **N: Ναι αυτά τα λένε πασούμια και τα φοράνε για παπούτσια.**
- **N: Σε ποια χώρα νομίζετε ότι είναι ο Νασρεντίν;**
- Ντορίνα: Στην Αφρική
- **N: Για ποιο λόγο;**
- Ντορίνα: Γιατί έχει άμμο κάτω.
- Θάνος, Μ.: Στην Τουρκία.
- **N: Γιατί λες στην Τουρκία;**
- Θάνος, Μ.: (σκέφτεται)
- **N: Μήπως γιατί που είπες πριν ότι σου θύμιζε Σουλτάνο;**
- Ευαγγελία: Απ' τη Αυστραλία.
- **N: Για ποιο λόγο;**
- Ευαγγελία: Γιατί έχει παντόφλες.
- Γεωργία: Απ' την Ισπανία ή από την Ολλανδία.
- **N: Γιατί;**
- Γεωργία: Έχω δει Ολλανδό και είναι κόκκινος.
- Ζωή: Απ' την Ασία.
- N: Το άκουσες πριν που το έλεγα;
- Ζωή: Ναι.
- **N: Είναι από ένα χωριό της Ασίας. Όπως είπε και ο Θάνος πριν για την Τουρκία, το χωριό αυτό μπορεί να είναι και κοντά σ' αυτή.**
- **N: Ο Νασρεντίν μοιάζει με τους υπόλοιπους ανθρώπους που είναι μέσα στο βιβλίο;**
- Παιδιά: Όχι!
- Άλλα: Ναι!
- Σοφία: Δεν μοιάζει, γιατί οι άλλοι είναι άσπροι.
- Θάνος, Μ.: Λίγο μοιάζουν, έχουν λίγο μαύρο και λίγο κίτρινο.
- **N: Με μας ο Νασρεντίν μοιάζει;**
- Αποστολία: Δεν μοιάζει, γιατί εμείς έχουμε ανοιχτό χρώμα στο πρόσωπο.
- Ντορίνα: Δεν μοιάζει, εμείς έχουμε πιο ανοιχτό χρώμα, ενώ αυτός είναι καφέ.

- Ζωή: Δεν μοιάζουμε, γιατί αυτός είναι κόκκινος στο πρόσωπο και εμείς άσπροι.
- Γεωργία: Δεν μοιάζουμε, γιατί είμαστε πιο ανοιχτοί στο χρώμα.
- Θάνος, Μ.: Δεν μοιάζουμε, γιατί αυτός είναι κλειστός.
- **N: Τι εννοείς, σκούρο χρώμα;**
- Θάνος, Μ.: *Ναι.*
- Αρσένης: Δεν μοιάζουμε γιατί δεν έχουμε το ίδιο χρώμα με το δικό του.
- Ευαγγελία: Όχι, γιατί έχει κόκκινο.
- Μαρία: *Ναι, μοιάζει με το Ραφαήλ.*
- Αθανασία: Δεν μοιάζουμε, γιατί είμαστε λίγο πιο ανοιχτοί.
- Κωνσταντίνα: Όχι, αυτοί έχουν πιο κλειστό χρώμα εμείς έχουμε πιο ανοιχτό.
- **N: Ο Νασρεντίν δεν είναι παιδάκι;**
- Παιδιά: *Ναι!*
- **N: Εσείς τι είσαστε;**
- Παιδιά: *Παιδάκια!*
- **N: Άρα μοιάζουμε;**
- Κάποια: *Ναι!*
- Άλλα: *Όχι!*
- Ραφαήλ: *Κυρία εγώ δεν είπα!*
- **N: Για πες μας Ραφαήλ, μοιάζουμε;**
- Ραφαήλ: *Ναι.*
- **N: Που μοιάζουμε;**
- Ραφαήλ: *εεε...Ναι, γιατί η Μαρία μοιάζει.*
- **N: Τι άλλο μπορεί να έχετε ίδιο με αυτό το παιδάκι;**
- Παιδιά: *Τα αυτιά μας, δύο μάτια, ένα στόμα...*
- **N: Για κοιταχτείτε λίγο μεταξύ σας, για κοιτάξτε ο ένας τον άλλο. Εμείς μοιάζουμε μεταξύ μας;**
- Κάποια Παιδιά: *Όχι!*
- Θάνος, Κ: *Ναι!*
- **N: Σε τι μοιάζουμε, τι έχουμε ίδιο;**
- Θάνος, Κ: *Ίδιο χρώμα.*
- Αθανασία: *Εγώ μοιάζω με την Ευαγγελία, έχουμε τα ίδια μαλλιά.*
- Ευαγγελία: *Ναι, κοίτα και γω κυρία.*
- **N: Για κοιταχτείτε καλά έχουμε τα ίδια μαλλιά; Τα ίδια μάτια; Την ίδια μύτη; Το ίδιο στόμα; Το ίδιο χρώμα στο δέρμα μας;**
- Κάποια Παιδιά: *Ναι!*
- Άλλα: *Όχι!*
- N: *Για απλώστε όλοι τα χέρια σας μπροστά και παρατηρήστε τα.*
- Αθανασία: *Κοίτα κυρία δεν είναι ίδια.*
- **N: Θα θέλατε να είχατε ένα φίλο σαν τον Νασρεντίν;**
- Θάνος, Μ: *Ναι (το γιατί το σκέφτεται).*

- Κωνσταντίνα: *Ναι, γιατί δεν έχει άλλα ρούχα να φορέσει...*
- **N: *Γι' αυτό θα ήθελες να τον είχες φίλο;***
- Κωνσταντίνα: *Ναι, και μπορώ να του δίνω εγώ ρούχα.*
- Ντορίνα: *Ναι, γιατί είναι ο καλός.*
- Αποστολία: *Ναι, γιατί θα ήταν άσπρος.*
- **N: *Τι εννοείς ότι θα ήθελες να κάνεις παρέα μαζί του αν ήταν άσπρος;***
- Αποστολία: *εεε... (σκέφτεται).*
- **N: *Ή θα ήθελες και τώρα που είναι λίγο πιο σκούρος;***
- Αποστολία: *Και τώρα.*
- Θάνος, Μ: *Σκέφτηκα. Γιατί τον αγαπάω.*
- **N: *Γιατί τον αγαπάς; Τι σε κάνει να τον αγαπάς;***
- Θάνος, Μ: *Γιατί είναι όμορφος.*
- Ευαγγελία: *Κοίτα... δεν θέλω να λέει ψέματα...*
- **N: *Που είπε την ψεύτικη ιστορία;***
- Ευαγγελία: *(γνέφει καταφατικά).*
- **N: *Αλλά θα τον έκανες παρέα;***
- Ευαγγελία: *Άμα δεν έλεγε τα ψέματα.*
- (- Εκπαιδευτικός τμήματος: *Γιατί τα είπε τα ψέματα; Για να βρει ποιον;***
- Παιδιά: *Το γάιδαρο.*
- Εκπαιδευτικός τμήματος: *Και να φοβηθεί ποιος;***
- Παιδιά: *Ο κλέφτης)*
- Ζωή: *Ναι, αν δεν θα έλεγε τα ψέματα.*
- Ραφαήλ: *Ναι (σκέφτεται το γιατί).*
- Σοφία: *Όχι, γιατί είπε ψέματα.*
- Αθανασία: *Όχι, γιατί είπε ψέματα.*
- Γεωργία: *Όχι, γιατί αν μου έλεγε ψέματα και μια φορά ήταν αλήθεια δεν θα τον πίστευα.*
- Εύα: *Ναι, γιατί ήταν άσπρος.*
- **N: *Άμα ήταν άσπρος θα τον έκανες παρέα;***
- Εύα: *Ναι.*
- **N: *Γιατί;***
- Εύα: *Έτσι... γιατί σιγά-σιγά θα γίνει άσπρος.*
- **N: *Θα κάνει παρέα μαζί σου και θα γίνει άσπρος;***
- Εύα: *Ναι.*
- **N: *Νομίζετε δηλαδή ότι αλλάζει το χρώμα από το δέρμα;***
- Παιδιά: *Όχι!*
- Αθανασία: *Άμα, είχα ένα φίλο μαύρο δεν θα γινόμουν και 'γω μαύρη γιατί δεν αλλάζω στο δέρμα, θα μείνω για πάντα άσπρη.*
- Γεωργία: *Μόνο τα φίδια αλλάζουνε δέρμα, εμείς δεν είμαστε φίδια.*
- **N: *Αν λοιπόν εσείς ήσασταν σε αυτό το παραμύθι, ποιος θα θέλατε να ήσασταν;***
- Αθανασία: *Η μαμά του... (Νασρεντίν)*

- Γεωργία: *Εγώ θα ήμουν ο γάιδαρος, γιατί άμα τον άκουγα να λέει για μένα τέτοια ψέματα για μένα θα περηφανευόμουν.*
- Θάνος, Μ: *Ο Νασρεντίν, γιατί μ' αρέσει.*
- Ντορίνα: *Ο Νασρεντίν, γιατί είναι καλός.*
- Ζωή: *Η μαμά του.*
- Εύα: *Ο γάιδαρος, γιατί μου άρεσε.*
- Ραφαήλ: *Ο γάιδαρος, γιατί ο γάιδαρος είναι ο πιο καλός.*
- Αρσένης: *Οι πιπεριές, για να τις φάει (ο κλέφτης).*
- Ευαγγελία: *Η μαμά του Νασρεντίν.*
- Κωνσταντίνα: *Αυτό που είπε η Γεωργία.*
- Μαρία: *Ο γάιδαρος... εεε...*
- **Ν: Ποιος θα ήθελε να δώσει ένα διαφορετικό τέλος στο παραμύθι;**
- Θάνος, Μ.: *Σ' αγαπώ πολύ Νασρεντίν!*
- **Ν: Για ποιο λόγο;**
- Θάνος, Μ.: *Γιατί τον αγαπάω.*
- Κωνσταντίνα: *Νασρεντίν σ' αγαπώ πολύ, αν μπορούσα να 'ρθω εκεί θα σε έκανα φίλο.*
- Γεωργία: *Να 'σαι καλά Νασρεντίν και ο γάιδαρός σου να είναι καλά!*
- Αποστολία: *Ζήσαμε εμείς καλά και τα παιδιά καλύτερα!*
- Ντορίνα: *Το ίδιο.*

4^η Μέρα: Στη Χώρα του Ταμ Ταμ

31^ο Νηπιαγωγείο Ν. Σμύρνης Λάρισας

Αριθμός Νηπίων: 18

- **Εισαγωγή** (Πριν τα παιδιά δουν το βιβλίο που θα τους αναγνωστεί):
- **Ν: Μπορείτε να φανταστείτε γιατί μπορεί να μας μιλάει το παραμύθι;**
- Άγγελος: *Για ζώα.*
- Γιάννης: *Για Δέντρα.*
- Γιώργος: *Για ζώα.*
- Σταύρος: *Για γάιδαρο.*
- Αγγελική: *Για την Άνοιξη.*
- Τασία: *Για την Άνοιξη.*
- Θεοδώρα: *Για τη φύση*
- Μαρία: *Για το Περιβάλλον.*
- Νίνα: *Για τα Πουλιά.*
- Εύα: *Για Πεταλούδες.*
- Σόνια: *Για Τριαντάφυλλα.*
- Βαγγέλης, Σ.: *Για τη φύση και για τα ζώα.*

- Νίκος: Για να μην καίμε τα δάση.
- Βαγγέλης, Π.: Για ζώα.
- Άγγελος: Για ζώα.
- **N: Για να σας δείξω το εξώφυλλο. Τι δείχνει;**
- Γιάννης: Για τελετή.
- **N: Τελετή λες να είναι Γιάννη;**
- Νίκος: Όχι, Ινδιάνοι!
- Τασία: Για Αλβανοί
- Θεοδώρα: Για Αλβανούς.
- Ιωσήφ: Για Αλβανούς.
- **N: Γιατί νομίζετε ότι μιλάει για άλλα παιδάκια που είναι έξω από την Ελλάδα;**
- Μαρία: Τα παιδάκια αυτά ζουν έξω από την Ελλάδα και διασκεδάζουν.
- **N: Πως είναι δηλαδή αυτά τα παιδάκια;**
- Μαρία: Μαύρα.
- Και άλλα Παιδιά: Μαύρα!
- **N: Μοιάζουνε με εμάς;**
- Παιδιά: Όχι!!!
- **N: Γιατί;**
- Παιδιά: Γιατί είναι μαύρα.
- Νίκος: Έχουνε σπαθιά με τόξα.
- Εύα: Και άλλα ρούχα.
- N: Τι ρούχα δηλαδή φοράνε Εύα;
- Νίκος: Ινδιάνικα.
- Εύα: Φοράνε κοντομάνικα.

- **Συζήτηση - Ερωτήσεις:** (Μετά την ανάγνωση του εικονογραφημένου)

- **N: Πως λέγετε λοιπόν το καινούργιο παραμύθι; Στη Χώρα του Ταμ Ταμ. Πως τα λένε τα δύο τα παιδάκια, ποιος θυμάται;**
- Παιδιά: (δεν θυμούνται).
- **N: Είναι η Αλόμα και ο Αλής. Σας άρεσε αυτό το παραμύθι;**
- Παιδιά: Ναι!!!
- **N: Τι σας άρεσε περισσότερο;**
- Μαρία: Με άρεσε που βγήκε ο κροκόδειλος.
- Τασία: Το δέντρο.
- Θεοδώρα: Εκεί που έπεσαν οι μπανάνες.
- **N: Πάνω στο παιδάκι;**
- Θεοδώρα: Ναι.
- Αγγελική: Μου άρεσε που πιάσαν τον κροκόδειλο.
- Ιωσήφ: Μου άρεσε που άναψαν φωτιά.
- Γιάννης: Που έριξαν τις μπανάνες στον κροκόδειλο και τον σκοτώσανε.

- Σταύρος: Έμενα μ' άρεσε εκείνο με τη βάρκα.
- **N: Που εκεί που γύριζαν πίσω ή εκεί που είχαν τις μπανάνες μέσα;**
- Σταύρος: Που γύριζαν πίσω.
- Βαγγέλης, Π.: Εκεί που γύριζαν πίσω.
- Τάσος: Εκεί που χόρευαν τα παιδιά.
- Νίκος: Μου άρεσε... εκεί που... το παιδάκι σκότωσε τον κροκόδειλο και μου άρεσε που είχαν ανεβεί σε σχοινιά.
- **N: Τι δε σας άρεσε;**
- Μαρία: Δεν μου άρεσε που έδωσαν στον κροκόδειλο μπανάνες και πνίγηκε.
- Βαγγέλης, Σ.: Έμένα μου άρεσε ότι ο κροκόδειλος πνίγηκε.
- **N: Ήταν κάτι που δεν άρεσε;**
- Βαγγέλης, Σ.: Όχι.
- **N: Σου άρεσαν όλα;**
- Βαγγέλης, Σ.: Ναι!
- Σόνια: Που άναψαν φωτιά.
- **N: Και τι δεν σου άρεσε;**
- Σόνια: Που σκότωσαν τον κροκόδειλο.
- Νίνα: Που το παιδάκι που νίκησε τον κροκόδειλο.
- **N: Και τι δεν σου άρεσε;**
- Νίνα: Όλες οι σελίδες.
- **N: Όλες οι σελίδες σου άρεσαν ή δεν σου άρεσαν;**
- Νίνα: Όλες μου άρεσαν.
- **N: Το παραμύθι αυτό θα το χαρίζατε σε ένα φίλο σας;**
- Παιδιά: Ναι!
- **N: Γιατί σας άρεσε;**
- Παιδιά: Ναι!
- **N: Ποιος μπορεί να μου περιγράψει τα παιδάκια της ιστορίας;**
- Αγγελική: Μαύρα.
- **N: Και τι άλλο έχουν;**
- Αγγελική: Και σγουρά μαλλιά.
- **N: Φοράνε ρούχα;**
- Κάποια Παιδιά: Όχι!
- Άλλα: Ναι!
- Τασία: Είναι μαύρα.
- **N: Από πού νομίζετε ότι είναι αυτά τα παιδάκια; Από την Ελλάδα;**
- Παιδιά: Όχι!
- Κάποια Παιδιά: Από την Αλβανία.
- Σταύρος: Από την Αμερική.
- **N: Γιατί Σταύρο νομίζεις ότι είναι από την Αμερική;**
- Σταύρος: Γιατί τα μαυράκια είναι στην Αμερική.

- Βαγγέλης, Σ.: *Απ' την Αμερική.*

- Γιάννης: *Απ' την Αγγλία.*

- **N:** *Γιατί Γιάννη μου από την Αγγλία;*

- Γιάννης: *Γιατί έχει και εκεί μαύρους ανθρώπους.*

(- Εκπαιδευτικός τμήματος: Όταν μιλήσαμε και είπαμε για τις φυλές, η λευκή φυλή που μένει, οι Ινδιάνοι που μένουν, τα μαυράκια που μένουν τι λέγαμε; Η λευκή φυλή στην Ευρώπη δεν μένει;

- Εκπαιδευτικός τμήματος: Στην Αμερική ποιοι μένουν που έχουν κόκκινο χρώμα στο δέρμα;

- Βαγγέλης, Σ.: *Οι Ινδιάνοι.*

- Εκπαιδευτικός τμήματος: Και τα μαυράκια με τα κατσαρά μαλλιά, που ντυθήκαμε, τώρα, στις αποκριές, που είπαμε ότι ζούνε και φτιάχνουνε και τις αχυρένιες καλύβες;

- Παιδιά: (δεν απαντάνε)).

- N: *Τα παιδάκια που έχουνε μαύρο χρώμα στο δέρμα τους συνήθως γεννιούνται στην Αφρική. Η Αφρική είναι εδώ που είμαστε εμείς, στην Ευρώπη;*

- Παιδιά: *Όχι!*

- N: *Είναι λίγο πιο χαμηλά (δείχνοντας το χάρτη). Και έχουνε διαφορετικό δέρμα από εμάς. Εμείς σε τι μοιάζουμε με αυτά τα παιδάκια;*

- Σόνια: (σκέφτεται).

- N: *Εσύ μοιάζεις με αυτό το παιδάκι;*

- Σόνια: (κουνάει το κεφάλι αρνητικά).

- N: *Γιατί δεν μοιάζεις καθόλου λες;*

- Σόνια: *Μόνο στα δόντια μοιάζουμε.*

- Τασία: *Όχι, γιατί είναι μαύρα και εμείς άσπροι.*

- Ιωσήφ: *Όχι, γιατί είναι μαύρα.*

- Αγγελική: *Όχι, δεν είμαστε ίδιοι, γιατί είναι μαύρα.*

- N: *Για κοιταχτείτε μεταξύ σας, όπως λέγαμε και χθες, είσαστε όλοι ίδιοι;*

- Παιδιά: *Όχι!*

- N: *Έχουμε όλοι το ίδιο χρώμα στο δέρμα μας;*

- Παιδιά: *Όχι!*

- N: *Για απλώστε όλοι τα χεράκια μπροστά, είναι όλα ίδια μεταξύ τους;*

- Παιδιά: *Όχι!!!*

- N: *Και με αυτά τα παιδάκια δεν μοιάζουμε, αλλά δεν είναι παιδάκια όπως εσείς;*

- Παιδιά: *Ναι!*

- Γιάννης: *Και κρίμα είναι.*

-N: *Εσείς τι νομίζετε θα μπορούσατε να γίνετε φίλοι με αυτά τα παιδάκια;*

- Κάποια Παιδιά: *Ναι!*

- Άλλα: *Όχι!*

- Μαρία: *Ναι, γιατί μου αρέσουν.*

- Εύα: *Ναι, γιατί είναι καλά παιδιά.*

- Νίνα: Όχι, γιατί είναι μαύρα.
- Θεοδώρα: Θα ήθελα να γίνουμε φίλοι, γιατί είναι καλά παιδιά.
- Αγγελική: Ναι, γιατί είναι καλά παιδιά.
- Τασία: Γιατί είναι καλά παιδιά.
- Μωυσής: Γιατί είναι καλά παιδιά.
- Ιωσήφ: Γιατί είναι κρίμα.
- Γιάννης: Γιατί είναι καλά παιδιά, είναι κρίμα.
- Σταύρος: Ναι, γιατί μοιάζουν τα χείλια.
- Τάσος: Τα δικά τους είναι λίγο πιο σκούρα.
- **N: Ναι γιατί έχουν πιο σκούρο δέρμα.**
- Βαγγέλης, Π.: Ναι, γιατί είναι κρίμα.
- Λένα: Ναι, γιατί τα αγαπάω τα μαυράκια.
- Τάσος: Όχι, γιατί έχουν μαύρα μαλλιά.
- Άγγελος: Δεν ξέρω.
- **N: Δεν σου άρεσε το παραμύθι;**
- Άγγελος: (γνέφει αρνητικά).
- Βαγγέλης, Σ.: Θα τους είχα, γιατί είναι κρίμα.
- Νίκος: Θα τους είχα, γιατί τρώμε και 'μεις τα ίδια φαγητά με τους Ινδιάνους.
- **N: Δεν είναι Ινδιάνοι αλλά πολύ σωστά τρώμε και εμείς τα ίδια φαγητά. Δεν τρώμε και εμείς μπανάνες;**
- Παιδιά: Ναι!
- Σόνια: Ναι θα τους είχα, αν δεν τους έχουμε εμείς φίλο κανέναν δεν θα τους έχει.
- **N: Γιατί νομίζετε ότι είναι καλά παιδιά; Αυτά τα παιδιά που μου έδωσαν αυτήν την απάντηση, τι νομίζουν;**
- Παιδιά: Γιατί είναι κρίμα.
- **N: Τι εννοείτε είναι κρίμα; Τα λυπόμαστε τα παιδάκια αυτά;**
- Παιδιά: Ναι!
- **N: Για ποιο λόγο; Επειδή ζουν έτσι;**
- Γιάννης: Για να έχουνε παρέα.
- **N: Λέτε να μην έχουνε παρέα; Για κοιτάξτε εδώ (δείχνω την τελευταία φωτογραφία) πόσα παιδάκια είναι.**
- Παιδιά: Ναι!
- Γιάννης: Δεν έχουν παρέα.
- **N: Είσαι σίγουρος Γιάννη;**
- **N: Εσείς νομίζετε ότι αυτά τα παιδάκια στην Αφρική ζούνε σήμερα έτσι;**
- Παιδιά: Όχι!
- **N: Όλα τα παιδάκια στην Αφρική ζούνε έτσι;**
- Παιδιά: Όχι!
- **N: Πώς νομίζετε πως ζούνε;**
- Παιδιά: Με ρούχα.

- Τάσος: Το κοριτσάκι δεν είναι φτωχό, μόνο το αγοράκι είναι φτωχό.
- **N:** Το ότι δεν φοράει ρούχα είναι για άλλο λόγο, όχι γιατί είναι φτωχοί. Στην Αφρική έχει πάρα πολύ ζέστη και φορούσαν πολύ λίγα ρούχα οι άνθρωποι. Αλλά τώρα νομίζετε ότι οι άνθρωποι ζούνε σε τέτοιες καλύβες αχυρένιες;
- Παιδιά: Όχι!
- **N:** Πώς να ζούνε; Να ζούνε λέτε σαν εμάς;
- Παιδιά: Ναι!
- **N:** Θα θέλατε να ήσασταν ένας ήρωας από αυτό το παραμύθι;
- Παιδιά: Ναι!
- **N:** Ποιος θα θέλατε να ήσασταν;
- Σόνια: Το κοριτσάκι.
- Νίκος: Αυτό το αγοράκι που έχει αυτό το κόκκινο.
- Βαγγέλης, Σ.: Ο Αλής.
- **N:** Για ποιο λόγο θα θέλατε να ήσασταν ο Αλής;
- Νίκος: Εμένα μου άρεσε που ο Αλής έβγαλε τις μπανάνες από το δέντρο.
- Βαγγέλης, Σ.: Μου άρεσε το ίδιο με το Νίκο.
- Ιωσήφ: Το παιδάκι.
- Τάσος: Εμένα μου άρεσε το ακόντιο με το παιδάκι.
- Λένα: Το κοριτσάκι.
- Βαγγέλης, Π.: Ο Αλής.
- Σταύρος: Εγώ θέλω να είμαι ο κροκόδειλος.
- **N:** Γιατί;
- Σταύρος: Γιατί μου άρεσε που πνίγηκε.
- Γιάννης: Ο Αλής, γιατί μπούκωσε τον κροκόδειλο.
- Άγγελος: Ο Αλής γιατί μπούκωσε τον κροκόδειλο.
- Τασία: Το κορίτσι, γιατί μου άρεσε.
- Αγγελική: Το κοριτσάκι, γιατί μου άρεσε.
- Θεοδώρα: Η Αλόμα, γιατί μου άρεσε.
- Νίνα: Η Αλόμα, γιατί μου άρεσε.
- Εύα: Η Αλόμα, γιατί δεν είναι ωραίος.
- **N:** Δεν σου άρεσε η Αλόμα;
- Εύα: Μου άρεσε, δεν μου άρεσε ο Αλής.
- Γιώργος: Ο Αλής, γιατί κόβει τις μπανάνες.
- Μαρία: Ο Αλής, γιατί μου άρεσε.

4^η Μέρα: Στη Χώρα του Ταμ Ταμ

2^ο Ολοήμερο Νηπιαγωγείο Φαλάνης

Αριθμός Νηπίων: 16

- **Εισαγωγή** (Πριν τα παιδιά δουν το βιβλίο που θα τους αναγνωστεί):
- **N: Γιατί μπορεί να μας μιλάει το παραμύθι το οποίο θα διαβάσουμε;**
- Σοφία: Για την Κοκκινোসκουφίτσα.
- Κωνσταντίνος, Μ: Για τα Εφτά Κατσικάκια.
- Αποστολία: Το Σπίτι και η Γάτα.
- Ντορίνα: Τα Τρία Γουρουνάκια.
- Θάνος, Μ.: Τα Τρία Γουρουνάκια.
- Γεωργία: Για ένα λουλουδάκι.
- Αρσένης: Για κανένα μπούρμπουνα.
- Μαρία: Για λουλούδια.
- Κωνσταντίνα: Για τα Τρία Γουρουνάκια.
- Ευαγγελία: Για ζώφια
- Εύα: Για τέσσερα κουνελάκια.
- Ραφαήλ: Η Κοκκινোসκουφίτσα.
- Κωνσταντίνος, Γ.: Για τη Χιονάτη.
- Αθανασία: Το μαγικό δάσος.
- **N: Για να σας δείξω το εξώφυλλο, για τι νομίζετε ότι μιλά τώρα η ιστορία;**
- Ραφαήλ: Για Ινδιάνους.
- Γεωργία: Στη Χώρα του Ταμ Ταμ;
- **N: Το διάβασες Γεωργία, διάβασες τον τίτλο;**
- Γεωργία: Ναι.
- **N: Τι ακριβώς μας δείχνει το εξώφυλλο;**
- Ευαγγελία: Μια χώρα που λέγετε έτσι (εννοεί Ταμ Ταμ)
- **N: Έτσι νομίζεις;**
- Ευαγγελία: Ναι.
- **N: Θα το διαβάσουμε και θα δούμε.**
- Γεωργία: Εγώ νομίζω ότι ο χορός αυτός (δείχνει το εξώφυλλο) λέγετε έτσι, γιατί έχω ακούσει τέτοιο χορό.
- Αθανασία: Δύο μαυράκια.
- **N: Και τι κάνουν;**
- Αθανασία: Χορεύουν.
- **N: Για να το διαβάσουμε το παραμύθι και να δούμε τι ακριβώς λέει η ιστορία.**

- **Συζήτηση - Ερωτήσεις:** (Μετά την ανάγνωση του εικονογραφημένου)
- **N: Σας άρεσε το παραμύθι το οποίο διαβάσαμε;**
- Παιδιά: *Ναι!!!*
- N: Υπάρχει κάποιο παιδάκι που δεν του άρεσε;**
- Ραφαήλ: *Γιατί πιάσαν τον κροκόδειλο, δεν μου άρεσε.*
- Κωνσταντίνος, Μ: *Δεν μου άρεσε που βγήκε απ' τη λίμνη ο κροκόδειλος.*
- Θάνος, Κ: *Γιατί έπιασαν τον κροκόδειλο.*
- N: Να μου πουν τώρα τα παιδάκια που τους άρεσε.**
- Γεωργία: *Μου άρεσε γιατί... βρήκαν έναν ωραίο τρόπο για να σκοτώσουν τον κροκόδειλο.*
- Θάνος, Μ.: *Ναι, γιατί σκότωσαν τον κροκόδειλο.*
- Αρσένης: *Γιατί σωθήκαν απ' τον κροκόδειλο.*
- Σοφία: *Γιατί χόρεψαν στο τέλος.*
- Αθανασία: *Γιατί χτύπαγαν τα Ταμ Ταμ*
- Αποστολία: *Γιατί χόρευαν.*
- Ντορίνα: *Γιατί έπιασαν τον κροκόδειλο.*
- Κωνσταντίνος, Γ: *Γιατί πνίγηκε ο κροκόδειλος.*
- Ευαγγελία: *Γιατί πνίγηκε ο κροκόδειλος.*
- Μαρία: *Δεν μου άρεσε, γιατί πιάσαν το κροκόδειλο.*
- Εύα: *Μου άρεσε ο κροκόδειλος.*
- Κωνσταντίνος, Μ: *Γιατί πιάσαν τον κροκόδειλο.*
- Σπυριδούλα: *Γιατί χτύπησαν τον κροκόδειλο.*
- **N: Θέλω να μου πείτε αν θα χαρίζατε αυτό το παραμύθι σε ένα φίλο σας.**
- Ντορίνα: *Ναι, γιατί είναι ωραίο.*
- Αθανασία: *Ναι σε μία φίλη μου, γιατί είναι ωραίο.*
- Σοφία: *Όχι, γιατί μου άρεσε και θέλω να το κρατήσω.*
- **N: Θα του το αγοράζεις για δώρο;**
- Σοφία: *Ναι, γιατί είναι ωραίο.*
- Κωνσταντίνος, Μ.: *Ναι στο Θάνο, Μ.*
- **N: Για ποιο λόγο;**
- Κωνσταντίνος, Μ.: *Γιατί είναι φίλος μου.*
- Θάνος, Μ: *Ναι, γιατί είναι ωραίο.*
- Ευαγγελία: *Ναι, γιατί ήταν πολύ ωραίο.*
- Κωνσταντίνα: *Ναι, γιατί είναι πολύ ωραίο.*
- Αποστολία: *Ναι, γιατί είναι ωραίο.*
- Γεωργία: *Ναι, γιατί της αρέσουν πολύ τα βιβλία και τα παιδάκια που είναι μέσα στα βιβλία.*
- Αρσένης: *Ναι, γιατί είναι ωραίο.*
- **N: Γιατί ακριβώς μας μιλάει το παραμύθι;**
- Κωνσταντίνα: *Όταν πιάσαν τον κροκόδειλο.*
- **N: Ποιοι τον πιάσανε;**
- Κωνσταντίνα: *Τα δύο αγοράκια.*

- **N: Αγοράκια ήταν και τα δύο; Έτσι κατάλαβες;**
- Κωνσταντίνα: *Ναι.*
- Ντορίνα: *Για δύο μαυράκια, ένα κοριτσάκι και ένα αγοράκι.*
- **N: Θυμάσαι πως τα λένε μήπως;**
- Ντορίνα: *Όχι.*
- Κωνσταντίνος, Γ: *Για δύο μαυράκια.*
- **N: Τι ήταν αυτά τα μαυράκια;**
- Κωνσταντίνος, Γ: *Δύο παιδάκια.*
- Αποστολία: *Για ένα αγοράκι και ένα κοριτσάκι.*
- Γεωργία: *Μας μιλάει για δύο παιδάκια που ήταν έξυπνα και κορόιδεψαν τον κροκόδειλο.*
- Θάνος, Μ: *Που σκοτώσαν τον κροκόδειλο τα παιδάκια.*
- Αρσένης: *Για κάποιους που σκοτώσαν τον κροκόδειλο.*
- **N: Ποιοι;**
- Αρσένης: *Τα δύο παιδιά.*
- Θάνος, Κ: *Σκοτώσαν τον κροκόδειλο.*
- **N: Ποιοι;**
- Θάνος, Κ.: *Τα παιδάκια.*
- **N: Που νομίζετε ότι ζουν αυτά τα παιδάκια; Στην Ελλάδα;**
- Θάνος, Μ: *Στην Αφρική.*
- **N: Γιατί;**
- Θάνος, Μ: *Γιατί είναι μαυράκια.*
- **N: Απ' το δέρμα τους το κατάλαβες;**
- Θάνος, Μ: *Ναι.*
- Ντορίνα: *Από την Ασία.*
- **N: Γιατί νομίζεις από την Ασία; Από το χρώμα τους;**
- Ντορίνα: *(γνέφει καταφατικά)*
- **N: Σου μοιάζουν με τον Νασρεντίν που είδαμε χθες;**
- Ντορίνα: *Ναι.*
- Κωνσταντίνος, Μ.: *Από την Αφρική, γιατί είναι μαυράκια.*
- Κωνσταντίνα: *Από την Ασία.*
- Αθανασία: *Από την Γερμανία...εεε...από την Κίνα...όχι όχι από την Αυστραλία.*
- **N: Για ποιο λόγο;**
- Αθανασία: *(σκέφτεται)*
- **N: Σκέψου το λίγο και θα μου πεις μετά.**
- Γεωργία: *Μήπως είναι από την Ολλανδία, γιατί έχω δει Ολλανδούς μαύρους.*
- **N: Τα παιδιά της ιστορίας μοιάζουνε μεταξύ τους;**
- Παιδιά: *Ναι.*
- Ευαγγελία: *Στα μαλλιά και στο σώμα ναι, εννοώ στο σώμα στο χρώμα.*
- **N: Με μας μοιάζουν;**
- Παιδιά: *Όχι!!!*

- Ευαγγελία: Καθόλου γιατί εμείς είμαστε άσπροι.
- Εύα: Αυτά είναι μαύρα εμείς άσπροι.
- Ευαγγελία: Και πρώτον έχουν κατσαρά μαλλιά!
- **N: Εγώ τι μαλλιά έχω;**
- Ευαγγελία: Κατσαρά! Αλλά εκείνα τα έχουν κολλητά πάνω τους.
- Κωνσταντίνα: Τα δικά τους δεν είναι μακριά.
- **N: Τα μαλλιά μακραίνουν, και εσύ αν τα κόψεις θα είναι διαφορετικά.**
- **N: Δεν μοιάζουμε πουθενά με αυτά τα παιδάκια;**
- Ευαγγελία: Μοιάζουμε στα αυτιά!
- **N: Πουθενά αλλού δε μοιάζουμε;**
- Γεωργία: Μοιάζουμε στα μάτια, έχουμε και εμείς δύο μάτια.
- Παιδιά: Μύτη, πόδια, χέρια...
- **N: Αυτά τα δύο τι είπατε ότι είναι;**
- Παιδιά: Παιδάκια!
- **N: Άρα μοιάζετε;**
- Κάποια Παιδιά: Ναι!
- Εύα: Όχι!
- **N: Για ποιο λόγο;**
- Εύα: Γιατί είναι ξένοι!
- **N: Εσείς θα θέλατε να είχατε μία φίλη ένα φίλο σαν την Αλόμα και τον Αλή;**
- Κωνσταντίνος, Μ: Όχι, γιατί είναι μαυράκια.
- Ντορίνα: Όχι, γιατί είναι από άλλη χώρα.
- Αποστολία: Όχι, γιατί είναι μαυράκια.
- Αθανασία: Εγώ ναι, γιατί είναι καλά παιδάκια και δεν διαφέρουν που είναι από άλλη χώρα είναι και αυτά παιδάκια.
- Σοφία: Όχι, γιατί είναι από άλλη χώρα.
- Κωνσταντίνα: Όχι, γιατί μπορεί να πάρουν ένα τέτοιο και να μου δώσουν καρφιά...
- **N: Φοβάσαι ότι θα σου κάνουνε κακό; Για ποιο λόγο να σου κάνουνε κακό;**
- Κωνσταντίνα: Γιατί είναι έτσι.
- Μαρία: Όχι, γιατί είναι μαύρα.
- Αρσένης: Όχι, επειδή μιλάνε άλλη γλώσσα.
- Θάνος, Μ: Ναι, θα κάναμε παρέα.
- Γεωργία: Εγώ θα ήθελα να κάνουμε παρέα αλλά δεν θα ήξερα τη γλώσσα τους.
- Ραφαήλ: Όχι, γιατί είναι από άλλη χώρα.
- Θάνος, Κ.: Ναι, γιατί τον έχω φίλο... γιατί τον αγαπάω.
- Εύα: Όχι, γιατί είναι μαυράκια.
- **N: Μπορεί να μην μιλάμε της ίδια γλώσσα, αλλά δεν μπορούμε να παίξουμε ένα παιχνίδι;**
- Παιδιά: Όχι!
- **N: Σε όλα τα παιχνίδια μιλάτε;**

- Παιδιά: Όχι!
- Ν: Δε μπορούμε να φτιάξουμε ένα παζλ με αυτά τα παιδιά;
- Εύα: Όχι!
- Υπόλοιποι: Ναι!
- Ν: Δεν μπορούμε να παίξουμε κυνηγητό;
- Εύα: Όχι, γιατί είναι μαύρα.
- Κωνσταντίνα: Κυρία δεν μπορούμε να παίξουμε.
- **Ν: Γιατί Κωνσταντίνα;**
- Κωνσταντίνα: Γιατί θα έπρεπε να τους εξηγήσουμε που είναι η φωλιά.
- **Ν: Δε μπορούμε να τους δείξουμε;**
- Κωνσταντίνα: Θα τους δείξουμε αλλά που θα καταλάβουν;
- **Ν: Δεν καταλαβαίνουν νοήματα άμα τους δείξουμε; Δεν είπες ότι είναι έξυπνοι;**
- Κωνσταντίνα: Ε...Ναι, για να σκοτώνουν τους κροκόδειλους και άμα είναι κάποιος κακός.
- **Ν: Δηλαδή νομίζετε ότι οι άνθρωποι στην Αφρική ζούνε όλοι όπως αυτά τα παιδάκια;**
- Παιδιά: Όχι!
- Ευαγγελία: Νομίζω όχι, γιατί άλλοι μπορεί να είναι στεναχωρημένοι.
- **Ν: Επειδή εδώ αυτοί είναι χαρούμενοι; Σ' αυτό νομίζεις ότι διαφέρουν;**
- Ευαγγελία: Ναι.
- **Ν: Δηλαδή όλοι στην Αφρική νομίζεις ότι ζούνε έτσι;**
- Ευαγγελία: (σκέφτεται)
- **Ν: Κάποιος άλλος που έχει να μου πει μια διαφορετική γνώμη;**
- Αποστολία: Όχι, γιατί κάποιος είναι άσπρος.
- **Ν: Σ' αυτό νομίζεις ότι διαφέρουν τα παιδάκια στην Αφρική; Δηλαδή όλα τα παιδάκια στην Αφρική νομίζεις ότι ντύνονται έτσι και ότι μένουν σε καλύβες;**
- Αποστολία: Ναι.
- **Ν: Εσείς τι νομίζετε;**
- Θάνος, Μ: Ναι, επειδή είναι το ίδιο χρώμα.
- Ντορίνα: Ναι, όπως είναι εκεί.
- Εύα: Ναι γιατί έχουν διαφορετικά μαλλιά.
- **Ν: Θα θέλατε να ήσασταν σ' αυτό το παραμύθι και αν ναι ποιος θα θέλατε να ήσασταν;**
- Κάποια Παιδιά: Όχι!
- Άλλα: Ναι!
- Κωνσταντίνος, Μ: Όχι γιατί είναι μαύρα.
- Αθανασία: Όχι, γιατί θα με έτρωγε ο κροκόδειλος.
- Εύα: Όχι, γιατί θα με σκότωνε ο κροκόδειλος.
- Αποστολία: Όχι, γιατί θα ήμουν μαυράκι.
- **Ν: Και δεν σου αρέσει αυτό;**
- Αποστολία: Όχι!
- Κωνσταντίνα: Όχι, να ήμασταν μόνο φίλοι.
- Ντορίνα: Όχι, γιατί θα ήμουνα μαύρη.

- Ευαγγελία: Όχι, αν δεν ήταν ο κροκόδειλος ναί.
- Γεωργία: Όχι, αυτό που είπε η Αθανασία.
- **N: Για τον κροκόδειλο δηλαδή, αν δεν υπήρχε ο κροκόδειλος ποιος θα ήσουνα η Αλόμα ή ο Αλής;**
- Γεωργία: Η Αλόμα που είναι κορίτσι.
- Αρσένης: Όχι, γιατί είναι ο κροκόδειλος.
- **N: Αν δεν ήταν ο κροκόδειλος, ποιος θα ήσουνα;**
- Αρσένης: Το αγόρι.
- Θάνος, Μ: Ναι, Ο Αλής.
- Μαρία: Όχι, γιατί δεν μ' αρέσει.
- Εύα: Θα ήθελα να ήμουνα ο κροκόδειλος.
- Κωνσταντίνος, Γ.: Ο κροκόδειλος.
- Κωνσταντίνος, Μ: Ο κροκόδειλος.
- Ραφαήλ: Ο κροκόδειλος.
- **N: Θα μπορούσατε να παίξετε με αυτά τα παιδιά;**
- Παιδιά: Ναι θα μπορούσαμε.
- Γεωργία: Γιατί δεν θα μπορούσα να συνεννοηθώ.
- Αρσένης: Γιατί δεν ξέρω τι γλώσσα μιλάνε.
- **N: Αν θα θέλατε να δώσετε ένα τίτλο στο παραμύθι, ποιος θα ήταν αυτός;**
- Θάνος, Μ: Ο Κροκόδειλος, η Αλόμα και ο Αλής.
- Αθανασία: Οι Μπανάνες και τα Παιδάκια.
- Εύα: Ο Κροκόδειλος και τα Παιδάκια.
- Ντορίνα: Η πιο ωραία χώρα.
- **N: Για ποιο λόγο θα έδινες αυτόν τον τίτλο;**
- Ντορίνα: Γιατί είναι ωραία.
- Αποστολία: Τα Παιδάκια και το Δέντρο.
- Κωνσταντίνα: Η Τίνγκερμπελ
- Σοφία: Τα Παιδάκια με τις Μπανάνες.
- Γεωργία: Τα Αραπάκια και η Πυραμίδα
- Κωνσταντίνος, Μ: Οι Μπανάνες και τα Παιδάκια.
- Ευαγγελία: Ή Τα Παιδάκια και οι Μπανάνες ή Τα Παιδάκια και ο Κροκόδειλος.
- Ραφαήλ: Ο Ιππότης.
- Αρσένης: Τα Παιδάκια και ο Κροκόδειλος.
- Μαρία: Να Παίξουμε με τα Παιδάκια.
- **N: Γιατί θα το ονόμαζες έτσι;**
- Μαρία: (δεν απαντά)
- Κωνσταντίνος, Γ.: Ο Κροκόδειλος.

5^η Μέρα: Ένα και Επτά

31^ο Νηπιαγωγείο Ν. Σμύρνης Λάρισας

Αριθμός Νηπίων:

- **Εισαγωγή** (Πριν τα παιδιά δουν το βιβλίο που θα τους αναγνωστεί):

- **N:** *Γιατί νομίζετε ότι μπορεί να μας μιλάει το παραμύθι;*

- Νίνα: *Για πεταλούδες.*

- Θεοδώρα: *Για ανθρώπους.*

- Εύα: *Για ζώα.*

- Τάσος: *Για τους ταύρους.*

- Γιώργος: *Για τα ζώα.*

- Άγγελος: *Για τα ζώα.*

- Σταύρος: *Για καρχαρίες.*

- Άγγελος: *Για παιδιά.*

- Γιάννης: *Για το δάσος και τα ζώα.*

- Αγγελική: *Για πεταλούδες.*

- Τασία: *Για πεταλούδες.*

- Χριστίνα: *Για πεταλούδες.*

- Μαρία: *Για το καλοκαίρι.*

- Βαγγέλης, : *Για ζώα*

- Βαγγέλης: *Για ανθρώπους.*

- Νίκος: *Για ζώα.*

- Σόνια: *Για λουλούδια.*

-**N:** *Για να σας δείξω το εξώφυλλο απ' το καινούργιο παραμύθι. Γιατί μπορεί να μας μιλάει;*

- Παιδιά: *Ωραίο!*

-**N:** *Σας αρέσει;*

- Παιδιά: *Ναι!!!*

- Γιάννης: *Για πουλιά.*

- **N:** *Για πουλιά νομίζεις ότι μιλάει Γιάννη;*

- Γιάννης: *Ναι.*

- **N:** *Θα δούμε γιατί μας μιλάει, γιατί μερικές φορές ότι δείχνει στο εξώφυλλο δεν έχει και μέσα. Για να δούμε λοιπόν γιατί μας μιλάει.*

- **Συζήτηση - Ερωτήσεις:** (Μετά την ανάγνωση του εικονογραφημένου)

-**N:** *Άρα το παραμύθι μας μιλούσε για πουλάκια;*

- Παιδιά: *Όχι!*

- **N:** *Γιατί μας μιλούσε το παραμύθι αυτό;*

- Νίκος: Για μπαμπάδες που είχαν εργαλεία.
- **N: Μόνο για μπαμπάδες μας μιλούσε;**
- Νίκος: Όχι, και για παιδάκια.
- Βαγγέλης, : Για μπαμπάδες που έχουν εργαλεία και για παιδάκια που έχουν παιχνίδια.
- Βαγγέλης: Για παιδάκια.
- Μαρία: Για μπαμπάδες και μαμάδες και για παιδιά.
- Νίνα: Για παιδάκια.
- Χριστίνα: Για μπαμπάδες.
- Σόνια: Για μπαμπάδες και για παιδάκια.
- Εύα: Για ανθρώπους.
- Τασία: Για ανθρώπους.
- Θεοδώρα: Για μαμάδες και μπαμπάδες...
- **N: Είχε και μαμάδες το παραμύθι;**
- Παιδιά: Όχι!
- Αγγελική: Για μπαμπάδες και για τα παιδάκια.
- Γιώργος: Για ζώα.
- **N: Για ζώα μας μιλούσε το παραμύθι; Είσαι σίγουρος;**
- Παιδιά: Όχι!
- **N: Τι είδες; Τα πουλάκια στο εξώφυλλο και το σκυλάκι μέσα;**
- Άγγελος: Για πουλάκια.
- Σταύρος: Για ζώα.
- **N: Για ζώα μας μιλούσε;**
- Σταύρος: Το εξώφυλλο.
- **N: Μέσα γιατί μας μιλούσε;**
- Σταύρος: Για ανθρώπους και παιδάκια.
- Τάσος: Δεν μου άρεσε.
- **N: Δεν σου άρεσε το παραμύθι;**
- Τάσος: Το εξώφυλλο δεν μου άρεσε.
- Άγγελος: Για σπίτια.
- **N: Έδειχνε μέσα για σπίτια το παραμύθι;**
- Παιδιά: Όχι!
- **N: Σας άρεσε αυτό το παραμύθι;**
- Παιδιά: Ναι!!!
- **N: Τι σας άρεσε περισσότερο στο παραμύθι;**
- Βαγγέλης: Στο τέλος.
- **N: Τι έλεγε στο τέλος δηλαδή και σου άρεσε;**
- Βαγγέλης: Που ήταν όλα μαζί τα παιδάκια.
- **N: Γιατί σου άρεσε αυτό το παραμύθι;**
- Βαγγέλης: Γιατί είναι πολύ ωραίο.
- Μαρία: Γιατί είχε καλά παιδάκια.

- **N: Τι σου άρεσε περισσότερο;**
- Μαρία: Αυτό με το λεωφορείο.
- Νίνα: Γιατί είναι ωραίο.
- **N: Τι σου άρεσε περισσότερο;**
- Νίνα: Εκείνο με το αυτοκίνητο.
- **N: Ποιο ακριβώς εννοείς;**
- Νίνα: Αυτό (δείχνει τον Τζιμ)
- Χριστίνα: Στο βενζινάδικο.
- **N: Γιατί σου άρεσε αυτό το παραμύθι;**
- **N: Σόνια μου εσένα γιατί δεν σου άρεσε; Τι είχε που δεν σου άρεσε;**
- Σόνια: Το εξώφυλλο.
- **N: Μέσα σου άρεσε το παραμύθι;**
- Σόνια: Ναι!
- **N: Τι σου άρεσε περισσότερο;**
- Σόνια: Η πρώτη σελίδα
- Εύα: Εμένα μ' άρεσε αυτό με το αυτοκίνητο, το βενζινάδικο.
- **N: Γιατί σου άρεσε αυτό το παραμύθι;**
- Εύα: Γιατί είναι ωραίο.
- Θεοδώρα: Μου άρεσε για τα παιδάκια.
- Τασία: Εκεί που είπαν τα παιδάκια «παίζουμε;».
- Αγγελική: Εμένα μου άρεσε πάρα πολύ!
- **N: Τι σου άρεσε περισσότερο;**
- Αγγελική: Εκεί που είπαν τα παιδάκια: «παίζουμε μπάλα;»
- Γιάννης: Εκεί που είπε το αγόρι παίζουμε μπάλα;
- Άγγελος: Εκεί που είπαν παίζουμε μπάλα.
- Σταύρος: Εμένα μου άρεσε που ο μπαμπάς είχε το βενζινάδικο.
- Γιώργος: Το κουνέλι.
- **N: Έχει κουνέλι μέσα το παραμύθι;**
- Παιδιά: Όχι!
- **N: Ποιο από όλα τα παιδάκια σας άρεσε περισσότερο; Για να σας τους δείξω άλλη μία φορά.**
- Νίκος: Ο Πάμπλο
- **N: Γιατί σου άρεσε αυτό το παιδάκι;**
- Νίκος: Γιατί ζωγραφίζω και γω με πινέλα.
- Μαρία: Αυτό που είπε ο Νίκος.
- Νίνα: Αυτός (Ο Πάολο)
- Σόνια: Ο Τζιμ.
- **N: Γιατί σου άρεσε ο Τζιμ;**
- Σόνια: Γιατί έχει καφέ μαλλιά, όπως εγώ.
- **N: Εσένα γιατί σου άρεσε ο Πάολο;**

- Νίνα: *Γιατί έχουμε ίδια μαλλιά.*
- Εύα: *Εμένα μου άρεσε με τα καφέ μαλλιά γιατί έχω και γω καφέ μαλλιά.*
- **N: Αυτός, ο Κούρτ;**
- Εύα: *Ναι.*
- Θεοδώρα: *Αυτό (Ο Τζιμ).*
- **N: Γιατί;**
- Θεοδώρα: *Γιατί έχει το αμάξι.*
- Τασία: *Με το βιολί.*
- **N: Γιατί σου άρεσε ο Κούρτ;**
- Τασία: *Γιατί έχει καφέ μαλλιά.*
- Αγγελική: *Με το λεωφορείο.*
- **N: Γιατί Αγγελική;**
- Αγγελική: *Γιατί είναι καλό παιδάκι.*
- **N: Που το κατάλαβες, από τη φωτογραφία;**
- Αγγελική: *(γνέφει καταφατικά).*
- Γιάννης: *Ο Πάμπλο.*
- **N: Γιατί;**
- Γιάννης: *Γιατί η αδερφή μου έχει πινέλα και ζωγραφίζουμε μετά το σχολείο.*
- Άγγελος: *Με το λεωφορείο.*
- **N: Για ποιο λόγο;**
- Άγγελος: *Γιατί έχουμε τα ίδια μαλλιά.*
- Σταύρος: *Εμένα μου άρεσε ο Πάμπλο.*
- **N: Γιατί;**
- Σταύρος: *Γιατί έχουμε τα ίδια μαλλιά.*
- Άγγελος: *Αυτό (Ο Πάολο).*
- **N: Για ποιο λόγο;**
- Άγγελος: *Γιατί ο μπαμπάς του οδηγεί λεωφορείο.*
- Γιώργος: *Αυτό (Ο Κούρτ)*
- **N: Γιατί;**
- Γιώργος: *Για το μπαμπά του.*
- **N: Επειδή είναι δάσκαλος βιολιού;**
- Γιώργος: *(γνέφει καταφατικά).*
- Τάσος: *Εκείνο (Ο Γιούρι)*
- **N: Γιατί;**
- Τάσος: *Γιατί μου αρέσει.*
- Βαγγέλης: *Με το αμαξάκι.*
- **N: Για ποιο λόγο;**
- Βαγγέλης: *Γιατί μ' αρέσει να οδηγώ.*
- Βαγγέλης: *Με το αυτοκίνητο.*
- **N: Γιατί;**

- Βαγγέλης: *Γιατί είναι καλό παιδί.*
- **N: Εσείς θα μπορούσατε να παίξετε με αυτά τα παιδιά;**
- Παιδιά: *Ναι!!*
- **N: Με όλα, με κάποια, με ένα από αυτά;**
- Σταύρος: *Ναι. Γιατί είναι πολύ καλά παιδιά.*
- **N: Που το κατάλαβες ότι είναι πολύ καλά παιδιά;**
- Σταύρος: *Γιατί έχουν τις σημαίες.*
- Αγγελική: *Ναι, με όλα.*
- **N: Γιατί;**
- Αγγελική: *Γιατί είναι καλά παιδιά.*
- **N: Που το κατάλαβες ότι είναι καλά παιδιά;**
- Αγγελική: *Το είδα.*
- **N: Από το παραμύθι;**
- Αγγελική: *Ναι.*
- Θεοδώρα: *Ναι, γιατί είναι καλά παιδιά.*
- Εύα: *Ναι, γιατί κρατάνε τις σημαίες.*
- Σόνια: *Ναι, επειδή έκαναν ποδήλατο. Και γω κάνω ποδήλατο.*
- Νίνα: *Ναι, γιατί είναι καλά παιδιά.*
- **N: Για ποιο λόγο; Επειδή το λέει το βιβλίο, επειδή είδες τις φωτογραφίες, από τι;**
- Νίνα: *Από τις φωτογραφίες.*
- Μαρία: *Ναι, γιατί μοιάζουμε.*
- **N: Γιατί λες ότι μοιάζουμε;**
- Μαρία: *Έχουμε κόκκινα χείλια και μοιάζουμε και στα μαλλιά.*
- **N: Αυτά τα παιδάκια μοιάζουνε μεταξύ τους;**
- Παιδιά: *Όχι!*
- Γιάννης: *Γιατί δεν έχουν ίδιο δέρμα.*
- Σόνια: *Γιατί δεν έχουν τα ίδια μαλλιά.*
- Χριστίνα: *Γιατί δεν έχουν τα ίδια ρούχα.*
- Αγγελική: *Γιατί δεν έχουν τα ίδια μαλλιά.*
- Εύα: *Γιατί δεν έχουν πολύ ωραία μαλλιά.*
- Νίκος: *Όχι, γιατί δεν έχουν τα ίδια σώματα.*
- Βαγγέλης: *Όχι, γιατί δεν έχουν τα ίδια ρούχα και τα ίδια παιχνίδια.*
- **N: Ναι, αλλά από αυτό το παραμύθι που διαβάσαμε, (τα παιδιά) είναι φίλοι μεταξύ τους;**
- Παιδιά: *Ναι.*
- **N: Τους πειράζει που είναι διαφορετικοί;**
- Μαρία: *Όλοι είμαστε διαφορετικοί.*
- **N: Εμείς είμαστε όλοι ίδιοι μεταξύ μας;**
- Παιδιά: *Όχι.*
- **N: Ναι αλλά δε παίζουμε μεταξύ μας; Δεν κάνουμε παρέα;**

- Παιδιά: *Ναι.*
- **N:** *Έχετε τα ίδια μαλλιά, φοράτε τα ίδια ρούχα, έχετε το ίδιο πρόσωπο;*
- Παιδιά: *Όχι!*
- **N:** *Παρόλα αυτά δεν κάνετε παρέα;*
- Παιδιά: *Ναι!*
- **N:** *Εσείς αν είχατε ένα φίλο από αυτό το παραμύθι ποιο παιδάκι θα θέλατε να κάνετε παρέα; Ένα παιδάκι ή όλα;*
- Σόνια: *Ένα παιδάκι.*
- **N:** *Ποιο;*
- Σόνια: *Θα έκανα με αυτό (Τον Πάολο).*
- **N:** *Για ποιο λόγο;*
- Σόνια: *Γιατί μοιάζει με τον μπαμπά μου.*
- **N:** *Τα άλλα παιδάκια δεν θα τα έκανες παρέα;*
- Σόνια: *Όχι.*
- **N:** *Γιατί;*
- Σόνια: *Α! Και άλλο ένα παιδάκι που μοιάζει με το Μάρκο (τον ξάδερφο και συμμαθητή της)*
- **N:** *Με ποιο;*
- Σόνια: *Αυτό (Το Ζαν)*
- **N:** *Γιατί έχουν τα ίδια μαλλιά (είναι και τα δύο παιδιά ξανθά);*
- Σόνια: *Ναι.*
- **N:** *Τα υπόλοιπα δεν θα τα έκανες παρέα τα παιδάκια;*
- Σόνια: *(γνέφει αρνητικά)*
- **N:** *Γιατί;*
- Σόνια: *Γιατί δεν μοιάζουν με κανένα στο σπίτι μου.*
- Θεοδώρα: *Με όλα.*
- **N:** *Γιατί με όλα;*
- Θεοδώρα: *Γιατί είναι καλά παιδιά.*
- Αγγελική: *Με όλα. Γιατί είναι καλά παιδιά.*
- Εύα: *Με όλα. Γιατί είναι πολύ καλά παιδιά και ακούνε.*
- Χριστίνα: *Με όλα. Γιατί είναι καλά παιδιά.*
- Γιάννης: *Με όλα, γιατί είναι ωραία.*
- **N:** *Θα ήθελες να παίζεις μαζί τους;*
- Γιάννης: *Ναι.*
- Τασία: *Με όλα, γιατί είναι καλά παιδιά.*
- Μαρία: *Με όλα, γιατί όλα μου αρέσουν.*
- Σταύρος: *Με όλα, γιατί έχουμε τα ίδια μαλλιά.*
- **N:** *Με όλα τα παιδάκια έχουμε τα ίδια μαλλιά;*
- Σταύρος: *Ναι.*
- **N:** *Για κοίταξε ξανά τα παιδάκια.*
- Σταύρος: *Ναι με όλα τα ίδια.*

- Άγγελος: *Με όλα, γιατί είναι καλά παιδιά.*
- Βαγγέλης: *Με όλα, γιατί είναι πολύ καλά.*
- Νίκος: *Με αυτό (το Γιούρι) και με τον ψαρά αυτό (τον Χου).*
- **N: *Γιατί Νίκο με αυτά τα παιδιά;***
- Νίκος: *Και ο παππούς μου ψαρεύει και ο μπαμπάς μου με τον παππού μου χτίζουν τοίχους.*
- **N: *Αν θα θέλατε να δώσετε ένα τίτλο στο παραμύθι ποιος θα ήταν αυτός;***
- Νίκος: *Το έξι με το εφτά.*
- **N: *Για ποιο λόγο;***
- Νίκος: *Γιατί η αδερφή μου ξέρει γράμματα.*
- Βαγγέλης: *Το ένα με το δύο.*
- **N: *Για ποιο λόγο;***
- Βαγγέλης: *Γιατί η αδερφή μου ξέρει και μετράει στα αγγλικά.*
- Βαγγέλης: *Δεν ξέρω.*
- Μαρία: *Το επτά και το έξι.*
- Νίνα: *Όπως το λένε.*
- Χριστίνα: *Το τρία.*
- **N: *Για ποιο λόγο;***
- Χριστίνα: *Για το τρία κάνει...*
- Σόνια: *Εννιά*
- Εύα: *Σέιγο*
- Θεοδώρα: *Χρωματιστό Βιβλίο.*
- **N: *Για ποιο λόγο; Για τις σελίδες που έχουν πολλά χρώματα ή για τα παιδάκια που είναι διαφορετικά;***
- Θεοδώρα: *Για τα παιδάκια.*
- Αγγελική: *Τα πολλά χρώματα.*
- **N: *Για ποιο λόγο;***
- Αγγελική: *Γιατί έχει πολλά χρώματα.*
- Τασία: *Αγγελική.*
- **N: *Γιατί; Μήπως επειδή αγαπάς την Αγγελική και σου αρέσει και το παραμύθι.***
- Τασία: *Ναι.*
- Γιάννης: *Μωσσή.*
- **N: *Για ποιο λόγο;***
- Γιάννης: *Γιατί είναι ωραίο.*
- **N: *Και νομίζεις ότι ταιριάζει;***
- Άγγελος: *Γιάννη.*
- **N: *Γιατί;***
- Άγγελος: *Γιατί είναι πολύ ωραίο.*
- Σταύρος: *100 και εφτά.*
- **N: *Για ποιο λόγο;***
- Σταύρος: *Γιατί έχει το εφτά και το ένα.*

- Τάσος: *Νίκο*
- **N: Γιατί;**
- Τάσος: *Γιατί μου αρέσει.*
- **N: Είναι κάποιος φίλος σου;**
- Τάσος: *Ναι.*

5^η Μέρα: Ένα και Επτά

2^ο Ολοήμερο Νηπιαγωγείο Φαλάνης

Αριθμός Νηπίων:

- **Συζήτηση - Ερωτήσεις:** (Μετά την ανάγνωση του εικονογραφημένου)
- **N: Σας άρεσε αυτό το παραμύθι;**
- Παιδιά: *Ναι!* (όλοι)
- **N: Τι σας άρεσε περισσότερο στο παραμύθι;**
- Θάνος, Μ: *Εκεί που είπε το παιδάκι παίζουμε και ο Πάμπλο.*
- Αθανασία: *Εμένα μου άρεσε εκεί που τα παιδάκια έκαναν ποδήλατο.*
- Γεωργία: *Και μένα μου άρεσε εκεί που τα παιδάκια έκαναν ποδήλατο γιατί κάνω και γω αλλά όχι χωρίς χέρια.*
- Θάνος, Κ.: *Το παιδάκι με το αυτοκίνητο.*
- Αρσένης: *Εκεί που τα παιδάκια είπαν παίζουμε;*
- **N: Ποιο από όλα τα παιδάκια σας άρεσε περισσότερο;**
- Θάνος: *Εμένα μου άρεσε ο Πάμπλο.*
- **N: Γιατί;**
- Θάνος, Μ: *Γιατί μου αρέσει και μένα να ζωγραφίζω όπως και ο Πάμπλο.*
- Θάνος, Κ: *Εμένα το παιδί με το αυτοκίνητο (ο Τζιμ).*
- **N: Γιατί;**
- Θάνος, Κ: *Γιατί μου αρέσουν τα αυτοκίνητα.*
- Γεωργία: *Εμένα μου άρεσε ο Κούρτ γιατί πήγαινα και γω στο ωδείο, αλλά τώρα σταμάτησα.*
- Αθανασία: *Εμένα μου άρεσε ο Κούρτ και ο Πάμπλο, γιατί μ' αρέσει η μουσική και να ζωγραφίζω.*
- Σοφία: *Εμένα μου άρεσε ο Πάμπλο.*
- Ευαγγελία: *Και μένα ο Πάμπλο μου άρεσε.*
- Κωνσταντίνος, Γ.: *Εμένα μου άρεσε το σκυλάκι.*
- **N: Εννοείς αυτό που είχαν τα παιδάκια;**
- Κωνσταντίνος, Γ: *Ναι.*
- **N: Τα παιδάκια δεν σου άρεσαν;**
- Κωνσταντίνος, Γ: *Μου άρεσαν αλλά πιο πολύ το σκυλάκι.*

- Αρσένης: Ο Πάμπλο και ο Τζιμ.
- **N: Γιατί;**
- Αρσένης: Γιατί μου αρέσει να ζωγραφίζω και να οδηγώ αμάξια.
- Εύα: Ο Πάμπλο.
- **N: Για ποιο λόγο;**
- Εύα: Γιατί ζωγραφίζω και γω.
- **N: Ποιο από αυτά τα παιδάκια θα θέλατε να είχατε για φίλο;**
- Θάνος, Μ: Εγώ είμαι ο Πάμπλο, γιατί ζωγραφίζει.
- Αμαρίλντο: Το παιδί που παίζει με το λεωφορείο.
- Κωνσταντίνος, Μ: Ο Τζιμ, γιατί παίζει με το αυτοκινητάκι.
- Ραφαήλ: Ο Τζιμ
- Θάνος: Ο Τζιμ.
- Αποστολία: Ο Πάμπλο, γιατί ζωγραφίζει.
- Αμαρίλντο: Εγώ τους έχω όλους φίλους.
- Κωνσταντίνος: Και γω!
- Ραφαήλ: Και γω!
- Μιχάλης: Και γω!
- Εύα: Και γω!
- **N: Γιατί θα τους είχατε όλους φίλους;**
- Παιδιά: Γιατί είναι καλοί.
- Γεωργία: Με όλα, γιατί μ' αρέσει να έχω φίλους και βασικά δεν έχω και τόσους πολλούς.
- Αθανασία: Εγώ ο Πάμπλο, και με τον Κούρτ.
- **N: Για ποιο λόγο;**
- Αθανασία: Δεν σου είχα πει πιο πριν ότι είναι το χόμπι μου να ζωγραφίζω; Τον Κούρτ γιατί η αδερφή μου πάει κιθάρα.
- Ευαγγελία: Ο Πάμπλο και ο Κούρτ, γιατί πάει και έμενα η αδερφή μου και έχει πιάνο και στο σπίτι.
- Κωνσταντίνα: Όλους αλλά περισσότερο αυτό το αγόρι (Ο Γιούρι)
- **N: Γιατί;**
- Κωνσταντίνα: Γιατί φτιάχνει τοίχους.
- **N: Γιατί ο πατέρας του είναι οικοδόμος και χτίζει σπίτια;**
- Κωνσταντίνα: Ναι.
- Ζωή: Ο Γιούρι, για να φτιάχνω καινούργια σπίτια.
- **N: Αν θα δίνετε ένα τίτλο στο παραμύθι ποιος θα ήταν αυτός;**
- Θάνος, Μ: 7, γιατί έχει εφτά.
- Γεωργία: Το οχτάχρονο παιδί.
- **N: Επειδή ήταν όλα οκτώ χρονών;**
- Γεωργία: Και επειδή ήταν όλα το ίδιο.
- Κωνσταντίνος, Μ: Το 8, γιατί μ' αρέσει.
- Ραφαήλ: Το 8, γιατί μου άρεσε.

- Κωνσταντίνος, Γ: 8, γιατί μου άρεσε ο αριθμός.
- Κωνσταντίνα: Τα εφτά αδέρφια.
- **N: Γιατί νομίζεις ότι όλα αυτά τα παιδιά είναι σαν αδέρφια;**
- Κωνσταντίνα: Ναι.
- Εύα: 5, γιατί μ' αρέσει ο αριθμός.
- Ευαγγελία: Ο Πάμπλο και οι φίλοι του.
- **N: Γιατί; Επειδή σου αρέσει ο Πάμπλο;**
- Ευαγγελία: Ναι.
- Αθανασία: Ο Πάμπλο και οι φίλοι του.
- **N: Και συ για τον ίδιο λόγο;**
- Αρσένης: Τα εφτά παιδιά.
- Ζωή: Φοβάμαι να πάω στο νοσοκομείο, επειδή το έχω σπίτι μου και μ' αρέσει.
- Γεωργία: Κυρία σκέφτηκα και έναν άλλο τίτλο να σου πω: Το παιδί που έγινε θαύμα.
- **N: Για ποιο λόγο;**
- Γεωργία: Γιατί το παιδί αυτό ήταν εφτά παιδιά.
- Αμαρίλντο: Ο Τζιμ.

2) Αξιολογήσεις Παιδιών των Εικονογραφημένων Βιβλίων

ο 31^ο Νηπιαγωγείο Ν. Σμύρνης Λάρισας

N: Ποιο από όλα αυτά τα παραμύθια σου άρεσε περισσότερο;

Βαγγέλης, Π.: Αυτά...(όλα)

N: Ποιο πολύ;

Βαγγέλης, Π.: (δείχνει το: Ο Νασρεντίν και ο γάιδαρός του)

Τασία: Στη χώρα του Ταμ Ταμ

N: Γιατί σου άρεσε αυτό;

Τασία: Γιατί ήταν ωραίο.

Νίκος: Το Πρόβατο.

N: Γιατί δεν σου άρεσε το Ένα και Επτά και Το Χαρούμενο Λιβάδι;

Νίκος: Δεν μ' άρεσε γιατί δεν είχε κι' άλλα φύλλα.

N: Ήθελες να έχει και άλλες εικόνες;

Νίκος: (γνέφει καταφατικά)

Βαγγέλης, Σ.: Το Πρόβατο.

N: Γιατί σου άρεσε αυτό;

Βαγγέλης, Σ.: Γιατί είχε πολύ πλάκα.

N: Γιατί σου αρέσουν όλα τα παραμύθια;

Βαγγέλης, Σ.: Γιατί ήταν πολύ ωραία.

Σόνια: Αυτό (δείχνει το: Το Χαρούμενο Λιβάδι)

N: Για ποιο λόγο Σόνια;

Σόνια: Γιατί είχε πολύ ωραία λουλούδια.

N: Ποιο σου άρεσε λίγο;

Σόνια: Αυτό (Ένα και Επτά)

N: Για ποιο λόγο;

Σόνια: μμμ... Τα άλλα παιδιά δεν ήτανε ίδια με την οικογένειά μου και γι' αυτό δεν μου άρεσαν και τα άλλα παιδιά.

N: Τα υπόλοιπα παραμύθια σου άρεσαν πολύ, λίγο, καθόλου;

Σόνια: Πολύ (Ο Νασρεντίν, Το Πρόβατο = γιατί του έδωσε λουλούδι και είπε συγγνώμη, Στη Χώρα του Ταμ Ταμ = ναι γιατί ήταν λίγο αστείο)

Μαρία: Μου άρεσε το μαύρο πρόβατο.

N: Γιατί σου άρεσε;

Μαρία: Γιατί μου άρεσε πολύ... γιατί δαγκώνει τα πρόβατα, Ο Νασρεντίν, Στη Χώρα του Ταμ Ταμ (= γιατί είχε τον κροκόδειλο), Ένα και Επτά (= τα ανθρωπάκια)

N: Το Χαρούμενο Λιβάδι;

Μαρία: Λίγο.

N: Γιατί;

Μαρία: Δεν ξέρω.

Γιάννης: Το Πρόβατο, γιατί ζήτησε συγγνώμη και Ο Νασρεντίν, γιατί το γαϊδουράκι του μπαμπά του το βάλαν σε ένα δέντρο.

N: Είναι κάποιο που δεν σου άρεσε καθόλου;

Γιάννης: Αυτό δεν μου άρεσε (Το Χαρούμενο Λιβάδι)

N: Για ποιο λόγο;

Γιάννης: Γιατί βγήκε μία παπαρούνα.

N: Μέσα στις μαργαρίτες; Και δεν σου άρεσε αυτό;

Γιάννης: Όχι.

N: Στη Χώρα του Ταμ Ταμ, σου άρεσε πολύ, λίγο, καθόλου;

Γιάννης: Πολύ.

N: Γιατί;

Γιάννης: Γιατί με τις πολλές μπανάνες νίκησαν τον κροκόδειλο.

N: Το Ένα και Επτά, σου άρεσε λίγο, πολύ, καθόλου;

Γιάννης: Μ' άρεσε πάρα πολύ, γιατί είχε τα παιδάκια.

Γιώργος: Αυτά (όλα)

N: Όλα τα παραμύθια σου άρεσαν;

Γιώργος: Ναι.

N: Γιατί;

Γιώργος: Γιατί ήταν καλά παιδιά.

N: Όλα τα παραμύθια μιλούσαν για παιδάκια;

Γιώργος: Ναι.

N: Όλα πολύ;

Γιώργος: Ναι όλα.

Άγγελος: Το Χαρούμενο Λιβάδι.

N: Γιατί;

Άγγελος: Γιατί το εξώφυλλο είναι πολύ ωραίο.

N: Και ποιο άλλο σου άρεσε;

Άγγελος: Στη Χώρα του Ταμ Ταμ, γιατί είναι πολύ ωραίο και γιατί είναι κρίμα και Αυτό -Ένα και Επτά- γιατί είναι ωραίο.

N: Ο Νασρεντίν;

Άγγελος: Ναι πολύ.

N: Τα υπόλοιπα;

Άγγελος: Όλα, πολύ.

Αγγελική: Αυτό (= Το Χαρούμενο Λιβάδι)

N: Για ποιο λόγο;

Αγγελική: Γιατί μ' αρέσει πάρα πολύ, γιατί τα λουλουδάκια ήταν ωραίο και οι παπαρούνες.

N: Ήταν κάποιο παραμύθι που δεν σου άρεσε καθόλου;

Αγγελική: Μου άρεσαν όλα.

Θεοδώρα: Στη Χώρα του Ταμ Ταμ, γιατί είναι ωραίο.

N: Κάποιο άλλο;

Θεοδώρα: Το Χαρούμενο Λιβάδι.

N: Για ποιο λόγο;

Θεοδώρα: Γιατί μου αρέσουν τα λουλούδια.

N: Είναι κάποιο από αυτά που δεν σου άρεσε καθόλου;

Θεοδώρα: Αυτό (Ο Νασρεντίν και ο γάιδαρός του) λίγο, και καθόλου αυτό (Ένα και Επτά = οι εικόνες) και Το Πρόβατο (= το πρόβατο δεν μου άρεσε).

Εύα: Από όλα μου άρεσε, αυτό το παραμύθι ήταν πάρα πολύ ωραίο. Ο Νασρεντίν, γιατί ήταν πάρα πολύ ωραίο και το Ένα και Επτά.

N: Είναι κάποιο που δεν σου άρεσε;

Εύα: Ναι, αυτό -Στη Χώρα του Ταμ Ταμ- γιατί δεν είχε ωραίες ζωγραφιές.

N: Το Πρόβατο σου άρεσε;

Εύα: Ούτε αυτό μου άρεσε.

N: Γιατί;

Εύα: Γιατί δεν είναι καθόλου ωραίο.

N: Το Χαρούμενο Λιβάδι;

Εύα: Ναι, με άρεσε γιατί είναι πάρα πολύ ωραίο.

Νίνα: Αυτό (Ο Νασρεντίν και ο γάιδαρός του)

N: Γιατί;

Νίνα: Γιατί μ' άρεσε.

N: Τι σου άρεσε περισσότερο σ' αυτό;

Νίνα: Όλες οι σελίδες.

N: Είναι κάποιο που δεν σου άρεσε;

Νίνα: Όλα μου άρεσαν πολύ.

Σταύρος: Εμένα μ' άρεσε αυτό (= γιατί είχε όμορφα λουλούδια)

N: Τι σου άρεσαν περισσότερο οι μαργαρίτες ή οι παπαρούνες;

Σταύρος: Οι παπαρούνες γιατί είναι κόκκινες και μ' αρέσει το κόκκινο.

N: Είναι κάποιος που δεν σου άρεσε καθόλου;

Σταύρος: Αυτό (Ο Νασρεντίν και ο γαίδαρος του)

N: Γιατί;

Σταύρος: Γιατί ήταν με κλέφτες.

N: Είναι κάποιος άλλος;

Σταύρος: Αυτό λίγο (Ένα και Επτά = γιατί κάποια μαλλιά δεν ήταν ίδια με τα δικά μου)

Σταύρος: Αυτό δεν μου άρεσε πολύ (Στη Χώρα του Ταμ Ταμ) γιατί ήταν όλα μαυράκια εμένα μ' αρέσουν μόνο τα ασπράκια.

N: Το Προσοχή το Πρόβατο δαγκώνει σου άρεσε πολύ, λίγο, καθόλου;

Σταύρος: Λίγο, γιατί δαγκώνει και δεν μ' αρέσει να με δαγκώνουν πονάει.

Χριστίνα: Μου άρεσε αυτό το κατσίκι (Το Πρόβατο)

N: Γιατί;

Χριστίνα: Εκεί που δάγκωνε δεν μ' άρεσε και εκεί που περπατούσε στο δάσος χωρίς νερό να πει μ' άρεσε.

Χριστίνα: Και αυτό το βιβλίο μου άρεσε (Στη Χώρα του Ταμ Ταμ)

N: Για ποιο λόγο;

Χριστίνα: Γιατί είχε τον κροκόδειλο μέσα και τις μπανάνες και μ' άρεσε.

N: Είναι κάποιος που δεν σου άρεσε;

Χριστίνα: Αυτό μου άρεσε πολύ πολύ (Το Χαρούμενο Λιβάδι)

N: Το Πρόβατο σου άρεσε;

Χριστίνα: Πολύ.

N: Ο Νασρεντίν;

Χριστίνα: Πιο πολύ.

N: Το Ένα και Επτά;

Χριστίνα: Δεν ήταν καλό αυτό.

N: Γιατί;

Χριστίνα: Επειδή είχε τους ανθρώπους και εκείνα τα παιδιά.

N: Τι δεν σου άρεσε, επειδή ήταν διαφορετικά τα παιδιά, δεν σου άρεσαν τα χρώματα, οι εικόνες;

Χριστίνα: Δεν μου άρεσαν οι εικόνες.

ο 2^ο Ολοήμερο Νηπιαγωγείο Φαλάνης

N: Θέλω λοιπόν από όλα αυτά τα παραμύθια που διαβάσαμε να μου πεις ποιο σου άρεσε περισσότερο.

Θάνος, M: Αυτό, αυτό και αυτό... (δείχνει τα βιβλία στον πίνακα)

N: Δηλαδή, πες μου πως τα λένε;

Θάνος, Μ: *Το Χαρούμενο Λιβάδι, Προσοχή! Το Πρόβατο δαγκώνει!, Ο Νασρεντίν, Στη Χώρα του Ταμ Ταμ και το Ένα και το εφτά.*

N: *Δηλαδή όλα σου άρεσαν πάρα πολύ;*

Θάνος, Μ: *Ναι.*

N: *Για ποιο λόγο σου άρεσαν όλα πάρα πολύ;*

Θάνος, Μ: *Γιατί είναι πάρα πολύ ωραία.*

N: *Κάποιο που σου άρεσε περισσότερο υπάρχει;*

Θάνος, Μ: *Ναι.*

N: *Ποιο;*

Θάνος: *Αυτό (Δείχνει το: Ο Νασρεντίν και ο γάιδαρός του)*

N: *Για ποιο λόγο;*

Θάνος, Μ: *Γιατί ο ληστής έφαγε τις πιπεριές.*

N: *Αυτό δηλαδή σου άρεσε ότι τιμώρησαν τον κλέφτη με τις πιπεριές;*

Θάνος, Μ: *Ναι.*

N: *Είναι μήπως κάποιο που δεν σου άρεσε;*

Θάνος, Μ: *Όλα μου άρεσαν.*

N: *Κάποιο που σου άρεσε λίγο και όχι πολύ;*

Θάνος, Μ: *Μμμ.. αυτό (Το Ένα και Επτά)*

N: *Γιατί;*

Θάνος, Μ: *Γιατί ήταν διαφορετικό, δεν ήταν σαν τα υπόλοιπα.*

N: *Τι εννοείς; Τι ήταν διαφορετικό, στις εικόνες, τι εννοείς;*

Θάνος, Μ: *Δηλαδή επειδή έλεγε μόνο που δουλεύουν...και γι' αυτό μου άρεσε λίγο.*

N: *Επειδή είχε λίγα λόγια, γι' αυτό δεν σου άρεσε τόσο;*

Θάνος, Μ: *Ναι. Αλλά εκεί που έλεγε να παίξουμε μου άρεσε πολύ. Και ο Πάμπλο.*

N: *Δηλαδή δεν σου άρεσε μόνο το ότι δεν είχε πολλά λόγια;*

Θάνος, Μ: *Ναι.*

Αποστολία: *Αυτό (Προσοχή! Το Πρόβατο δαγκώνει)*

N: *Για ποιο λόγο;*

Αποστολία: *Γιατί μου άρεσαν όταν έγιναν φίλοι.*

N: *Που έγιναν φίλοι όταν το πρόβατο ζήτησε συγγνώμη;*

Αποστολία: *Ναι!*

N: *Αυτό σου άρεσε δηλαδή περισσότερο απ' όλα;*

Αποστολία: *Ναι.*

N: *Μετά ποιο παραμύθι σου άρεσε;*

Αποστολία: *Αυτό (Στη Χώρα του Ταμ Ταμ).*

N: *Για ποιο λόγο σου άρεσε αυτό;*

Αποστολία: *Γιατί πιάσαν τον κροκόδειλο.*

N: *Είναι κάποιο παραμύθι από αυτά που δεν σου άρεσε; Σου άρεσαν όλα; Σου άρεσαν κάποια; Τι σου άρεσε;*

Αποστολία: Όλα.

N: Όλα σου άρεσαν πολύ; Είναι κάποιο που σου άρεσε λίγο;

Αποστολία: Αυτό (Το Ένα και Επτά).

N: Για ποιο λόγο;

Αποστολία: Γιατί δεν ήταν ίδια.

N: Γιατί δεν ήταν ίδια τα παιδάκια; Και γιατί δεν σου άρεσε αυτό;

Αποστολία: Γιατί μιλούσαν άλλη γλώσσα.

N: Αυτό λοιπόν δεν σου άρεσε;

Αποστολία: Ναι.

N: Τα υπόλοιπα σου άρεσαν πολύ; Και το Χαρούμενο Λιβάδι, και Ο Νασρεντίν και ο γάιδαρός του;

Αποστολία: Ναι.

Ευαγγελία: Αυτό (Στη Χώρα του Ταμ Ταμ)

N: Για ποιο λόγο;

Ευαγγελία: Γιατί σκότωσαν τον κροκόδειλο... και αυτό μου άρεσε (Προσοχή! Το Πρόβατο δαγκώνει!)

N: Αλλά περισσότερο στη Χώρα του Ταμ Ταμ;

Ευαγγελία: (γνέφει καταφατικά).

N: Το Προσοχή! Το Πρόβατο δαγκώνει γιατί σου άρεσε;

Ευαγγελία: Γιατί δεν το πείραζαν τα άλλα πρόβατα.

N: Δεν το πείραζαν τα άλλα πρόβατα γιατί δάγκωνε;

Ευαγγελία: Ναι.

N: Υπάρχει κάποιο που σου άρεσε λίγο, που δεν σου άρεσε καθόλου;

Ευαγγελία: Αυτά (Ο Νασρεντίν και ο γάιδαρός του και Το Χαρούμενο Λιβάδι)

N: Αυτά σου άρεσαν έτσι και έτσι, λίγο ή καθόλου.

Ευαγγελία: Έτσι και έτσι και τα δύο.

N: Το τελευταίο που διαβάσαμε (Το Ένα και εφτά);

Ευαγγελία: Και αυτό.

N: Πόσο σου άρεσε δηλαδή;

Ευαγγελία: Όπως μου άρεσαν και τα άλλα.

N: Δηλαδή έτσι και έτσι;

Ευαγγελία: Ναι.

N: Γιατί σου άρεσαν αυτά τα παραμύθια έτσι και έτσι;

Ευαγγελία: Γιατί πρώτον δεν θέλω να ακούω άλλο για τα λουλούδια...

N: Επειδή όλες αυτές τις μέρες κάνατε για τα λουλούδια;

Ευαγγελία: Ναι.

N: Ο Νασρεντίν γιατί δεν σου άρεσε;

Ευαγγελία: Γιατί έφαγε τις πιπεριές τις κόκκινες.

N: Γι' αυτό σου άρεσε ή δεν σου άρεσε;

Ευαγγελία: *Ο Νασρεντίν μου άρεσε έτσι και έτσι γιατί έφαγε τις πιπεριές τις κόκκινες.*

N: *Και το σημερινό;*

Ευαγγελία: *Ήταν λίγο βαρετό...*

N: *Για ποιο λόγο σου φάνηκε βαρετό;*

Ευαγγελία: *Πρώτον ήταν πολύ μικρό.*

N: *Ήθελες να ήταν πιο μεγάλο, με ποιο πολλά λόγια;*

Ευαγγελία: *Ναι.*

N: *Οι εικόνες σου άρεσαν;*

Ευαγγελία: *Ναι ωραίες ήταν.*

Σπυριδούλα: *Αυτό (Ο Νασρεντίν και ο γάιδαρός του).*

N: *Για ποιο λόγο; Τι σου άρεσε περισσότερο;*

Σπυριδούλα: *Ο μπαμπάς του.*

N: *Μετά πιο παραμύθι σου άρεσε;*

Σπυριδούλα: *Αυτό (Στη Χώρα του Ταμ Ταμ)*

N: *Για ποιο λόγο;*

Σπυριδούλα: *Που έπιασαν τον κροκόδειλο.*

N: *Το Χαρούμενο Λιβάδι σου άρεσε;*

Σπυριδούλα: *Ναι.*

N: *Πολύ ή λίγο;*

Σπυριδούλα: *Πολύ.*

N: *Το Πρόβατο που δάγκωνε σου άρεσε πολύ, λίγο ή καθόλου;*

Σπυριδούλα: *Καθόλου.*

N: *Αυτό που διαβάσαμε τελευταίο σου άρεσε;*

Σπυριδούλα: *Ναι.*

N: *Πολύ, λίγο;*

Σπυριδούλα: *Πολύ.*

Ζωή: *Αυτό (Στη Χώρα του Ταμ Ταμ)*

N: *Για ποιο λόγο;*

Ζωή: *Δεν ξέρω.*

N: *Τι ήταν αυτό που σου άρεσε δηλαδή στο παραμύθι;*

Ζωή: *Δεν μπορώ να το θυμηθώ το παραμύθι.*

N: *Για να τα ξαναδούμε λοιπόν το παραμύθι.*

Ζωή: *Αυτό (δείχνει σκηνή από το παραμύθι).*

N: *Σου άρεσε εδώ που χτυπούσαν τα Ταμ Ταμ;*

Ζωή: *Ναι.*

N: *Ποιο άλλο παραμύθι σου άρεσε;*

Ζωή: *Και αυτό (Το Χαρούμενο Λιβάδι).*

N: *Για ποιο λόγο;*

Ζωή: Μου άρεσε όταν παντρεύτηκαν.

N: Είναι κάποιο από αυτά τα παραμύθια που δεν σου άρεσε καθόλου;

Ζωή: Όλα μου άρεσαν.

N: Είναι κάποιο που σου άρεσε λίγο;

Ζωή: Αυτό (Ο Νασρεντίν και ο γάιδαρός του)

N: Για ποιο λόγο.

Ζωή: Δεν μου άρεσε όταν ο κλέφτης έκλεψε τον γάιδαρο.

N: Είναι κάποιο που σου άρεσε έτσι και έτσι;

Ζωή: Όχι.

N: Όλα σου άρεσαν πολύ; Και Το Πρόβατο που δαγκώνει και Το Ένα και Επτά;

Ζωή: Ναι.

Αθανασία: Αυτό (Στη Χώρα του Ταμ Ταμ)

N: Γιατί;

Αθανασία: Γιατί μου άρεσαν τα αφρικανάκια και πιο πολύ μου άρεσε το κοριτσάκι η Αλόμα.

N: Είναι κάποιο άλλο που σου άρεσε;

Αθανασία: Αυτό (Προσοχή! Το Πρόβατο δαγκώνει!)

N: Για ποιο λόγο;

Αθανασία: Γιατί τα προβατάκια μου αρέσουνε, όχι τα μαύρα τα άσπρα, επειδή ο μπαμπάς μου όταν ήταν μικρός με τη θεία μου προσέχανε προβατάκια.

N: Το μαύρο δηλαδή δεν σου άρεσε;

Αθανασία: Όχι.

N: Είναι κάποιο παραμύθι από αυτά που δεν σου άρεσε καθόλου; Κάποιο που σου άρεσε λίγο ή κάποιο που σου άρεσε έτσι και έτσι;

Αθανασία: Αυτό (Ένα και Επτά) μου άρεσε έτσι και έτσι.

N: Για ποιο λόγο;

Αθανασία: Γιατί δεν είχε πολλές εικόνες και αυτά που έλεγε.

N: Ήταν λίγα τα λόγια;

Αθανασία: Ναι.

N: Και τα άλλα;

Αθανασία: Μου άρεσε έτσι και έτσι αυτό (Το Χαρούμενο Λιβάδι).

N: Για ποιο λόγο;

Αθανασία: Γιατί συνήθως οι παπαρούνες δεν μου αρέσουνε και μου αρέσουνε μόνο οι μαργαρίτες.

N: Ο Νασρεντίν και ο γάιδαρός του σου άρεσε;

Αθανασία: Μου άρεσε και αυτό και αυτό και αυτό (Δείχνει: Στη Χώρα του Ταμ Ταμ, Προσοχή! Το Πρόβατο δαγκώνει!, Ο Νασρεντίν και ο γάιδαρός του)

N: Σου άρεσε πολύ δηλαδή;

Αθανασία: Ναι.

Μαρία: Αυτό (Στη Χώρα του Ταμ Ταμ)

N: Για ποιο λόγο;

Μαρία: Γιατί μου άρεσε.

N: Τι είχε δηλαδή που σου άρεσε;

Μαρία: Έκανε τον κροκόδειλο να τον πιάσουνε.

N: Επειδή πιάσανε τον κροκόδειλο;

Μαρία: Ναι.

N: Κάποιο άλλο παραμύθι που σου άρεσε;

Μαρία: Αυτό (Ο Νασρεντίν και ο γάιδαρός του)

N: Για ποιο λόγο;

Μαρία: Του έβαλε... εδώ (δείχνει σκηνή από το παραμύθι).

N: Που έβαλαν τον γάιδαρο επάνω στο δέντρο;

Μαρία: Ναι.

N: Είναι κάποιο που δεν σου άρεσε;

Μαρία: Μου άρεσε πολύ τα παραμύθια.

N: Είναι κάποιο που σου άρεσε λίγο;

Μαρία: Μου άρεσαν όλα τα παραμύθια.

Κωνσταντίνος, M: Το Προσοχή...

N: Το Προσοχή! Το Πρόβατο δαγκώνει;

Κωνσταντίνος, M: Ναι.

N: Γιατί σου άρεσε αυτό;

Κωνσταντίνος, M: Γιατί δάγκωνε.

N: Και σου άρεσε αυτό που δάγκωνε;

Κωνσταντίνος, M: Ναι.

N: Μετά ποιο σου άρεσε;

Κωνσταντίνος, M: Αυτό (Το Ένα και Εφτά).

N: Γιατί σου άρεσε αυτό;

Κωνσταντίνος, M: Γιατί είχε τα παιδάκια.

N: Και σου άρεσαν όλα τα παιδάκια;

Κωνσταντίνος, M: Ναι.

N: Είναι κάποιο από αυτά που δεν σου άρεσε;

Κωνσταντίνος, M: Όχι.

N: Είναι κάποιο που σου άρεσε λίγο ή κάποιο που σου άρεσε έτσι και έτσι;

Κωνσταντίνος, M: Όχι.

N: Όλα σου άρεσαν πολύ; Αλλά περισσότερο σου άρεσε το πρόβατο που δαγκώνει και το Ένα και Επτά;

Κωνσταντίνος: Ναι.

Αρσένης: Αυτό (Προσοχή! Το Πρόβατο δαγκώνει!)

N: Για ποιο λόγο;

Αρσένης: Γιατί δάγκωνε όλα τα πρόβατα.

N: Και σου άρεσε αυτό;

Αρσένης: Ναι.

N: Μετά ποιο σου άρεσε;

Αρσένης: Μετά μου άρεσε αυτό (Ένα και Επτά).

N: Για ποιο λόγο.

Αρσένης: Δεν ξέρω για ποιο λόγο.

N: Τι αυτό δηλαδή που σου άρεσε, οι εικόνες, τα παιδιά;

Αρσένης: Μου άρεσαν τα παιδιά.

N: Όλα τα παιδιά σου άρεσαν;

Αρσένης: Ναι.

N: Είναι κάποιο που δεν σου άρεσε;

Αρσένης: Δεν μου άρεσε αυτό (Στη Χώρα του Ταμ Ταμ) και αυτό (Ο Νασρεντίν και ο γάιδαρός του).

N: Για ποιο λόγο;

Αρσένης: Γιατί δεν ήταν ωραία, μόνο λίγο αυτό εδώ μου άρεσε (Ο Νασρεντίν και ο γάιδαρός του) γιατί είχε τις πιπεριές.

N: Στη Χώρα του Ταμ Ταμ γιατί δεν σου άρεσε;

Αρσένης: Γιατί σκότωσαν τον κροκόδειλο.

N: Είναι κάποιο άλλο που δεν σου άρεσε;

Αρσένης: Ξέρεις ποιο άλλο μου άρεσε;

N: Ποιο;

Αρσένης: Και αυτό εδώ (Το Χαρούμενο Λιβάδι)

N: Γιατί;

Αρσένης: Γιατί είχε τις παπαρούνες και τα... αυτά.

N: Τις μαργαρίτες;

Αρσένης: Ναι.

Κωνσταντίνα: Αυτό (Το Χαρούμενο Λιβάδι)

N: Για ποιο λόγο;

Κωνσταντίνα: Γιατί είχε ποιο πολλά λουλούδια και τα λουλούδια μ' αρέσουν.

N: Κάποιο άλλο παραμύθι που σου άρεσε;

Κωνσταντίνα: Αυτό (Στη Χώρα του Ταμ Ταμ)

N: Για ποιο λόγο;

Κωνσταντίνα: Μ' αρέσει και πολύ ο χορός, γιατί όλη την ώρα στο σπίτι χορεύω.

N: Επειδή τα παιδάκια στο παραμύθι χόρευαν;

Κωνσταντίνα: Ναι.

N: Υπάρχει κάποιο παραμύθι που δεν σου άρεσε καθόλου;

Κωνσταντίνα: Όχι.

N: Σου άρεσαν όλα; Είναι κάποιο που σου άρεσε έτσι και έτσι;

Κωνσταντίνα: Αυτό (Ένα και Επτά) γιατί είναι κάπως περίεργο...

N: Σου φάνηκε περίεργο;

Κωνσταντίνα: Ναι δεν έχει και πολλές εικόνες.

N: Ο Νασρεντίν σου άρεσε;

Κωνσταντίνα: Ναι.

N: Πολύ, λίγο, καθόλου, έτσι και έτσι;

Κωνσταντίνα: Πολύ.

N: Το Προσοχή! Το Πρόβατο δαγκώνει;

Κωνσταντίνα: Έτσι και έτσι.

Γεωργία: Μου άρεσε το Προσοχή! Το Πρόβατο δαγκώνει, γιατί είχε πλάκα.

N: Είχε πλάκα, έτσι όπως τα έλεγε ο συγγραφέας;

Γεωργία: Ναι, ναι...

N: Μετά ποιο άλλο σου άρεσε;

Γεωργία: Μου άρεσε και Στη Χώρα του Ταμ Ταμ.

N: Για ποιο λόγο;

Γεωργία: Γιατί είχε ωραία ιστορία.

N: Είναι κάποιο παραμύθι που δεν σου άρεσε;

Γεωργία: Ναι.

N: Ποιο;

Γεωργία: Λίγο ο Νασρεντίν γιατί είπε ψέματα.

N: Κάποιο άλλο που σου άρεσε πολύ, λίγο, καθόλου, έτσι και έτσι.

Γεωργία: Αυτό μου άρεσε έτσι και έτσι (Το Ένα και Επτά)

N: Για ποιο λόγο;

Γεωργία: Γιατί το ένα και επτά είναι λίγο περίεργο παραμύθι και να μην ξέρω τι είναι αυτό;

N: Δεν το κατάλαβες δηλαδή πολύ καλά, ε;

Γεωργία: Όχι, μου κόλλησε το μυαλό.

N: Το Χαρούμενο Λιβάδι;

Γεωργία: Αυτό μου άρεσε πολύ.

N: Για ποιο λόγο;

Γεωργία: Γιατί είναι χαρούμενα τα χρώματα, μ' αρέσουν πολύ τα λουλούδια και ειδικά τα λιβάδια.

Ραφαήλ: Αυτό (Το Χαρούμενο Λιβάδι)

N: Για ποιο λόγο;

Ραφαήλ: Γιατί μου αρέσει το χαρούμενο λιβάδι.

N: Για ποιο λόγο σου άρεσε;

Ραφαήλ: Γιατί ήταν πάρα πολύ ωραίο.

N: Κάποιο άλλο που σου άρεσε πολύ;

Ραφαήλ: Αυτό (Προσοχή! Το Πρόβατο Δαγκώνει)

N: Γιατί σου άρεσε αυτό;

Ραφαήλ: Γιατί δαγκώνει.

N: Είναι κάποιο που δεν σου άρεσε καθόλου;

Ραφαήλ: Αυτό (Στη Χώρα του Ταμ Ταμ).

N: Για ποιο λόγο;

Ραφαήλ: Γιατί σκότωσαν τον κροκόδειλο.

N: Ο Νασρεντίν σου άρεσε πολύ, λίγο, καθόλου;

Ραφαήλ: Πολύ.

N: Για ποιο λόγο;

Ραφαήλ: Γιατί βρήκε το γάιδαρό του.

N: Και το Ένα και Επτά;

Ραφαήλ: Πολύ.

N: Γιατί;

Ραφαήλ: Γιατί μου άρεσε.

Εύα: Αυτό (Ο Νασρεντίν και ο γάιδαρός του).

N: Γιατί;

Εύα: Γιατί μου άρεσε.

N: Τι σου άρεσε;

Εύα: Ο γάιδαρος.

N: Ο γάιδαρος σου άρεσε; Και το παιδάκι -ο Νασρεντίν- (το δείχνει στο εξώφυλλο).

Εύα: Όλα αυτά.

N: Όλα τα παραμύθια σου άρεσαν;

Εύα: Ναι.

N: Είναι κάποιο που δεν σου άρεσε καθόλου; Που δεν θα ήθελες να ξαναδιαβάσεις;

Εύα: Αυτό το Πρόβατο.

N: Δηλαδή αυτό δεν σου άρεσε καθόλου;

Εύα: Όχι αυτό μου άρεσε λιγότερο.

N: Το Χαρούμενο Λιβάδι, Το Ένα και Επτά και Στη Χώρα του Ταμ Ταμ;

Εύα: Πολύ.

N: Μόνο το Πρόβατο σου άρεσε λίγο;

Εύα: Ναι.

Θάνος, Κ: Αυτό (Προσοχή! Το Πρόβατο Δαγκώνει)

N: Για ποιο λόγο;

Θάνος, Κ: Γιατί και γω δαγκώνω

N: Ποιο άλλο σου άρεσε;

Θάνος, Κ: Αυτό (Στη Χώρα του Ταμ Ταμ).

N: Για ποιο λόγο;

Θάνος, Κ: *Γιατί έπιασαν τον κροκόδειλο.*

Ν: *Τα άλλα τα παραμύθια σου άρεσαν πολύ, λίγο, καθόλου;*

Θάνος, Κ: *Πολύ.*

Ν: *Όλα δηλαδή σου άρεσαν; Είναι κάποιο που δεν σου άρεσε;*

Θάνος, Κ: *Όλα.*

Κωνσταντίνος, Γ: *Αυτό (Το Χαρούμενο Λιβάδι)*

Ν: *Για ποιο λόγο;*

Κωνσταντίνος, Γ: *Γιατί έχει λουλούδια.*

Ν: *Και σου αρέσουν τα λουλούδια;*

Κωνσταντίνος, Γ: *Ναι, πολύ.*

Ν: *Μετά είναι κάποιο που σου άρεσε πολύ;*

Κωνσταντίνος, Γ: *Όχι.*

Ν: *Τα υπόλοιπα δεν σου άρεσαν καθόλου, λίγο, έτσι και έτσι;*

Κωνσταντίνος, Γ: *Καθόλου.*

Ν: *Γιατί δεν σου άρεσαν καθόλου;*

Κωνσταντίνος, Γ: *Γιατί δάγκωνε...*

Ν: *Ναι το πρόβατο, Ο Νασρεντίν γιατί δεν σου άρεσε;*

Κωνσταντίνος, Γ: *Γιατί έκλεψε τον γάιδαρο.*

Ν: *Στη Χώρα του Ταμ Ταμ;*

Κωνσταντίνος, Γ: *Γιατί όταν πήρε μπανάνες δεν τις έφαγε αυτός τις έριξε όλες στον κροκόδειλο.*

Ν: *Και το Ένα και Επτά γιατί δεν σου άρεσε;*

Κωνσταντίνος, Γ: *Γιατί ήταν πολλά.*

Ν: *Ήταν πολλά τα παιδιά;*

Κωνσταντίνος, Γ: *Ναι.*

Ν: *Και δεν σου άρεσε κανένα παιδί;*

Κωνσταντίνος, Γ: *Ναι.*

Ν: *Και αυτό που ζωγράφισες;*

Κωνσταντίνος, Γ: *Αυτό που ζωγράφισα μ' άρεσε.*

❖ Φωτογραφίες:

Τμήμα Νέας Σμύρνης

1) Ανάγνωση- Επεξεργασία των Βιβλίων:

2) Τα παιδιά απεικονίζουν μετά την ανάγνωση:

3) Πίνακας Αξιολόγησης των Παιδιών για τα Εικονογραφημένα:

Τμήμα Φαλάνης

1) Ανάγνωση- Επεξεργασία των Βιβλίων:

2) Τα παιδιά απεικονίζουν μετά την ανάγνωση:

3) Πίνακας Αξιολόγησης των Παιδιών για τα Εικονογραφημένα:

Παιδί	Εικονογραφημένα			
	1	2	3	4
Α	1	2	3	4
Β	1	2	3	4
Γ	1	2	3	4
Δ	1	2	3	4
Ε	1	2	3	4
ΣΤ	1	2	3	4
Ζ	1	2	3	4
Η	1	2	3	4
Θ	1	2	3	4
Κ	1	2	3	4
Λ	1	2	3	4
Μ	1	2	3	4
Ν	1	2	3	4
Ξ	1	2	3	4
Ο	1	2	3	4
Π	1	2	3	4
Ρ	1	2	3	4
Σ	1	2	3	4
Τ	1	2	3	4
Υ	1	2	3	4
Φ	1	2	3	4
Χ	1	2	3	4
Ψ	1	2	3	4
Ω	1	2	3	4

❖ Ζωγραφικές απεικονίσεις των παιδιών:

16.

17.

18.

19.

20.

21.

22.

23.

24.

25.

26.

27.

28.

29.

30.

31.

32.

33.

34.

35.

36.

37.

38.

39.

40.

41.

42.

43.

44.

45.

46.

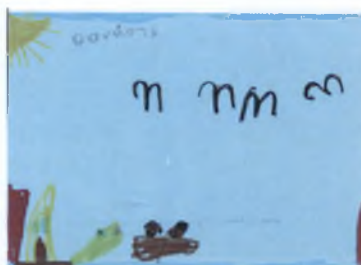
47.

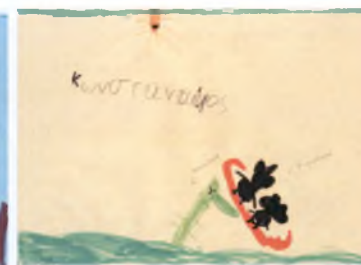
48.

49.

50.

51.

52.

53.

54.

55.

56.

57.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ

004000073702

ΣΥΓΓΡΑΦΕΑΣ

ΤΙΤΛΟΣ

ΛΗΞΗ

ΟΝΟΜΑΤΕΠΩΝΥΜΟ ΔΑΝΕΙΖΟΜΕΝΟΥ

6-5-11

31/5/11

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ
ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

Τηλ.: 24210 06300-1

